

Božičnega miru in veselja želimo poverjenikom, sodelavcem, naročnikom naše zbirke in drugim ljubiteljem mohorske knjige. Naj Vam novo leto prinese obilo vsega dobrega.

Celje, oktobra 1983

Odbor, tajništvo in uprava Mohorjeve družbe.

Letošnja koledarska oprema predstavlja pletersko kartuzijo. Posnetke je odstopil Zvone Pelko, opremo pa je oblikoval Marjan Paternoster.

JANUAR: Stara pleterska cerkev, posvečena 1420; Ustanovna listina celjskega grofa Hermana II. za Pleterje z dne 10. 7. 1407

FEBRUAR: Notranjost nove pleterske cerkve; pleterski menihi v koru pri bogoslužju

MAREC: Samostanska lekarna in samostanska knjižnica

APRIL: Samostansko obzidje; rokopisna knjiga iz samostana

MAJ: Pogled na novo cerkev; vodomet na »častnem dvorišču«

JUNIJ: Detajli stare pleterske cerkve Prestola sv. Trojice

JULIJ: Hišice oz. celice patrov; veliki križni hodnik

AVGUST: Pogled na samostan iz vinograda; menih opazuje sončno uro

SEPTEMBER: Nova samostanska cerkev z velikim stolpom in nadstrešnim stolpičem; menih pri jedi; »pleterska hruška« raste v steklenici

OKTOBER: Jesenski pogled na samostan iz vinograda; samostanski portal

NOVEMBER: Kapitelska dvorana; ob prihodu v cerkev k bogoslužju vsak menih pozvoni; kartuzijansko pokopališče pozna samo križe brez napisov

DECEMBER: Iz zbirke samostanskih umetnin: sv. Janez Evangelist, Jezus in sv. Peter; pogled na samostansko porto

1984

MOHORJEV KOLEDAR

1852

MOHORJEVA DRUŽBA CELJE

- 1 Nedelja** **NOVO LETO, OSM. BOŽIČA, BOŽJA MATI MARIJA (1)** •
Pastirji najdejo Dete (Lk 2, 16–21)
- 2 Ponedeljek** **Bazilij Vel. in Gregor Nac., škofa in cerkvena uč. (3)** •
• Genovefa Pariška, devica; Anter, papež, mučenec
- 3 Torek** • Angela Folinjska, redovnica; Gregor Langreški, škof
- 4 Sreda** • Simeon Stilit, puščavnik; Emilijana (Milena), devica
- 5 Četrtek** • Gospodovo razglašenje, sv. Trije kralji (1) •
- 6 Petek** Rajmund Penjaf., duh. (4) • Lucijan Antiohijski, duh.
- 7 Sobota**
- 8 Nedelja** **JEZUSOV KRST (2)** • Severin Noriški, opat
Ta je moj ljubljeni Sin (Mt 3, 13–17)
- 9 Ponedeljek** • Julijan in Bazilisa, mučenca; Hadrijan, opat
- 10 Torek** • Viljem iz Bourgesa, škof; Agaton, papež; Peter Orseolo
- 11 Sreda** Pavlin Oglejski, škof (3) • Teodozij, opat
- 12 Četrtek** • Alfred, opat; Tatjana (Tanja), muč.; Ernest, škof
- 13 Petek** Hilarij, škof in cerkv. uč. (4) • Veronika Milanska dev.
- 14 Sobota** • Feliks (Srečko) Nolanski, duh.; Odon iz Novare, red.
- 15 Nedelja** **2. NAVADNA (2)** • Pavel, puščavnik
Janez Krstnik pričuje o Jezusu (Jn 1, 29–34)
- 16 Ponedeljek** • Marcel, papež; Berard in tov., frančiškanski muč.
- 17 Torek** Anton (Zvonko), puščavnik (3) • Marijan, diakon, muč.
- 18 Sreda** • Marjeta Ogrska, redovnica; Priska, mučenka
- 19 Četrtek** • Kanut (Knut), kralj; Germanik, muč.; Arsen, red.
- 20 Petek** Fabijan, papež in Boštjan (Sebastijan), mučenca (4) •
- 21 Sobota** Neža (Agnes, Janja), devica, muč. (3) • Epifanij, škof
- 22 Nedelja** **3. NAVADNA (2)** • Vincenc (Vinko), diakon, muč.
Jezus začne učiti (Mt 4, 12–23)
- 23 Ponedeljek** • Emerencijana, mučenka; Ildefonz, škof
- 24 Torek** Frančišek Saleski, škof, c.u. (3) • Felicijan, škof, muč.
- 25 Sreda** Spreobrnitev apostola Pavla (2) • Ananija, mučenec
- 26 Četrtek** Timotej in Tit, škofa (3) • Robert, Alberik, Štefan, r.u.
- 27 Petek** Angela Merici, devica (4) • Vitalijan, papež
- 28 Sobota** Tomaž Akvinski, duh., c.u. (3) • Peter Nolasko, red. u.
- 29 Nedelja** **4. NAVADNA (2)** • Valerij, škof; Julijan Ubogi, spok.
Osmero blagrov (Mt 5, 1–12)
- 30 Ponedeljek** • Martina, dev., muč.; Hiacinta (Jacinta) Marescotti
- 31 Torek** Janez Bosco, redovni ustanovitelj (3) • Marcela, vdova

11 1825 / 1984

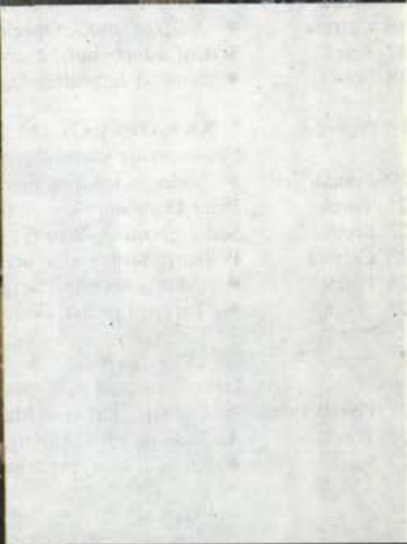
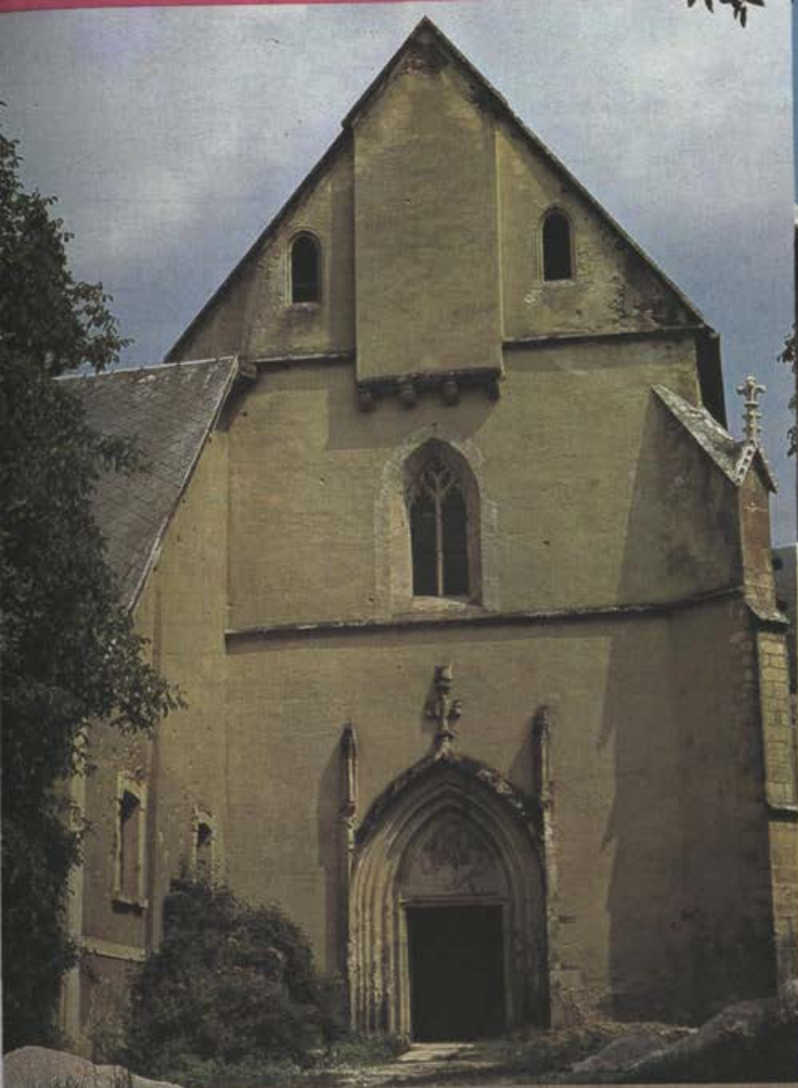

0503 / 1984

			Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
● mlaj	3. ob 06 ^h 16 ^m	1.	07 ^h 44 ^m	16 ^h 27 ^m	08 ^h 43 ^m
● prvi krajec	11. ob 10 ^h 48 ^m	6.	07 ^h 43 ^m	16 ^h 32 ^m	08 ^h 49 ^m
⊙ ščip	18. ob 15 ^h 05 ^m	11.	07 ^h 42 ^m	16 ^h 37 ^m	08 ^h 55 ^m
● zadnji krajec	25. ob 05 ^h 48 ^m	16.	07 ^h 40 ^m	16 ^h 44 ^m	09 ^h 04 ^m
		21.	07 ^h 36 ^m	16 ^h 50 ^m	09 ^h 14 ^m
		26.	07 ^h 32 ^m	16 ^h 57 ^m	09 ^h 25 ^m
		31.	07 ^h 27 ^m	17 ^h 05 ^m	09 ^h 38 ^m

Sonce stopi v znamenje Vodnarja 20. ob 21. uri.

Do konca meseca se dan podaljša za 55 minut.

- 1 Sreda** ● Brigita Irska, devica; Pionij, mučenec
- 2 Četrtek** Jezusovo darovanje, svečnica (2) ● Simeon in Ana
- 3 Petek** Blaž, škof, mučenec; Oskar (Ansgar), škof (4) ●
- 4 Sobota** ● Andrej Corsini, škof; Janez de Britto, mučenec
- 5 Nedelja** 5. NAVADNA (2) ● Agata, devica, mučenka
Naloga Jezusovih učencev (Mt 5, 13–16)
- 6 Ponedeljek** Pavel Miki in tov., muč. (3) ● Amand Belgijski, škof
- 7 Torek** ● Nivard, redovnik; Adavkt in frigijski mučenci
- 8 Sreda** ● Hieronim Emiliani (4) ● Janez de Matha; Prešernov dan
- 9 Četrtek** ● Apolonija, devica, mučenka; Nikefor, mučenec
- 10 Petek** Sholastika, devica (3) ● Viljem Veliki, puščavnik
- 11 Sobota** Lurška Mati božja (4) ● Cedmon, redovnik
- 12 Nedelja** 6. NAVADNA (2) ● Evlalija, mučenka
Jezus dopolnjuje postavo (Mt 5, 17–35)
- 13 Ponedeljek** ● Katarina de Ricci, redovnica; Gregor II., papež
- 14 Torek** Valentin (Zdravko), mučenec (4) ● Bruno Kverfurtski, m.
- 15 Sreda** ● Jordan Saški, opat; Georgija, devica; Agapa, dev., muč.
- 16 Četrtek** ● Julijana, muč., Onezim, škof; Peteri mučenci iz Egipta
- 17 Petek** Sedem ustanoviteljev servitov (4) ● Frančišek Clet, muč.
- 18 Sobota** ● Simeon Jeruzalemski, škof, mučenec; Flavijan, škof
- 19 Nedelja** 7. NAVADNA (2) ● Konrad iz Piacenze, spokornik
Ljubite svoje sovražnike (Mt 5, 38–48)
- 20 Ponedeljek** ● Sadot in tovariši, mučenci; Evherij, škof
- 21 Torek** Peter Damiani, šk., c.u. (4) ● Maksimijan Puljski, škof
- 22 Sreda** Sedež apostola Petra (2) ● Marjeta Kortonska, spok.
- 23 Četrtek** Polikarp, škof, cerkv. uč. (3) ● Dositej, menih
- 24 Petek** ● (Matija apostol.); Sergij, mučenec
- 25 Sobota** ● Tarazij (Taras), škof, Valburga, devica
- 26 Nedelja** 8. NAVADNA (2) ● Matilda iz Hackeborna, dev.
Jezus svari pred zaskrbljenostjo (Mt 6, 24–34)
- 27 Ponedeljek** ● Gabrijel Žalostne Matere božje, red.; Leander, škof
- 28 Torek** ● Roman, opat; Hilarij, papež
- 29 Sreda** ● Osvald, škof; prestopni dan

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	07 ^h 26 ^m	17 ^h 06 ^m	09 ^h 40 ^m
6.	07 ^h 19 ^m	17 ^h 13 ^m	09 ^h 54 ^m
11.	07 ^h 12 ^m	17 ^h 21 ^m	10 ^h 09 ^m
16.	07 ^h 04 ^m	17 ^h 28 ^m	10 ^h 24 ^m
21.	06 ^h 56 ^m	17 ^h 36 ^m	10 ^h 40 ^m
26.	06 ^h 48 ^m	17 ^h 43 ^m	10 ^h 55 ^m

● mlaj	2. ob 00 ^h 46 ^m
● prvi krajec	10. ob 04 ^h 59 ^m
☉ ščip	17. ob 01 ^h 41 ^m
☾ zadnji krajec	23. ob 18 ^h 12 ^m

Sonce stopi v znamenje Rib 19. ob 12. uri.

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 24 minut.

- 1 Četrtek ● Albin, škof; Svitbert, škof; Antonina, mučenka
 2 Petek ● Neža Praška, devica; Henrik Suzo, redovnik
 3 Sobota ● Kunigunda, cesarica; Marin in Asterij, mučenca
- 4 Nedelja** **9. NAVADNA (2) ● Kazimir, kraljevič**
Hiša na skali in hiša na pesku (Mt 7, 21–27)
 5 Ponedeljek ● Janez Jožef od Križa, redovnik; Hadrijan, mučenec
 6 Torek ● Fridolin (Miroslav), opat; Koleta (Nika), devica; Pust
 7 Sreda + ● Pepelnica (1) ● Perpetua in Felicita, mučenki
 8 Četrtek Janez od Boga, redovni ustanov. (4) ● Beata, muč.
 9 Petek ● Frančiška Rimska, redovn. (4) ● Gregor Niški, škof
 10 Sobota ● Štirideset mučencev; Makarij, škof
- 11 Nedelja** **1. POSTNA (1) ● Sofronij, škof**
Jezus zavrne skušnjavca (Mt 4, 1–11)
 12 Ponedeljek ● (Gregor Vel., papež;) Doroteja (Rotija), mučenka
 13 Torek ● Nikefor, škof; Teodora, mučenka; Kristina, dev., muč
 14 Sreda ● Matilda, kraljica; Florentina, opatinja
 15 Četrtek ● Klemen M. Dvořak, red.; Ludovika de Marillac, red.
 16 Petek + ● Hilarij in Tacijan, muč.; Herbert, škof; Julijan, muč.
 17 Sobota Kvatre; Patricij, škof (4) ● Jedrt Niveltska, opatinja
- 18 Nedelja** **2. POSTNA (1) ● Ciril Jeruzalemski, šk., cerkv. uč.**
Jezus se na gori spremeni (Mt 17, 1–9)
19 Ponedeljek **Jožef, mož Device Marije (1) ● Sibilina, devica**
 20 Torek ● Klavdija in tov., mučenci; Kutbert, škof
 21 Sreda ● Nikolaj iz Flüe, puščavnik; Filemon, mučenec
 22 Četrtek ● Lea, spokornica; Katarina Genovska, spokornica
 23 Petek ● Turibij iz Mongroveja, šk. (4) ● Viktorijan in tov.
 24 Sobota Gospodovo oznanenje (1)¹ ● Katarina Švedska
- 25 Nedelja** **3. POSTNA (1) ● Dizma, desni razbojnik**
Jezus in Samarijanka (Jn 4, 5–42)
 26 Ponedeljek ● Evgenija, mučenka; Kastul, mučenec
 27 Torek ● Rupert Salzburški, škof; Lidija, mučenka
 28 Sreda ● Milada Praška, dev.; Bojan (Vojan), knez, muč.
 29 Četrtek ● Bertold, redovni ustan.; Evstracij, mučenec
 30 Petek + ● Amadej IX. Savojski, knez; Kvirin iz Neussa
 31 Sobota Modest Gosposvetski, škof (4) ● Gvido, opat

¹ Zaradi nedelje se praznik Oznanjenja v bogoslužju praznuje letos že na soboto

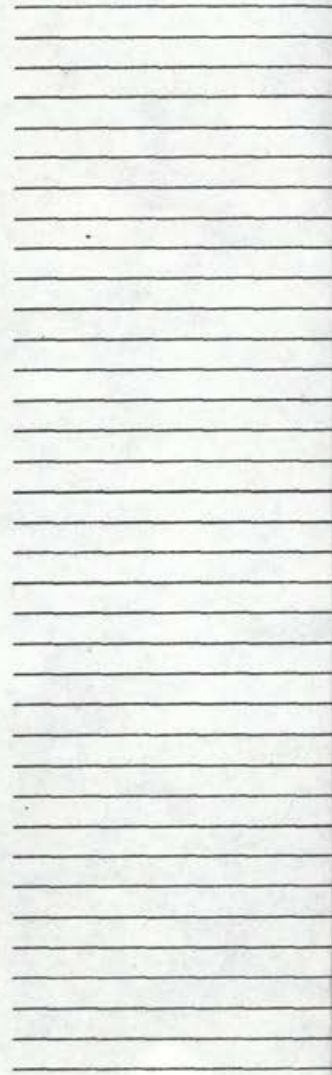
	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
● mlaj	1.	06 ^h 41 ^m	17 ^h 49 ^m
☉ prvi krajec	6.	06 ^h 31 ^m	17 ^h 55 ^m
☽ ščip	11.	06 ^h 22 ^m	18 ^h 03 ^m
☾ zadnji krajec	16.	06 ^h 13 ^m	18 ^h 09 ^m
	21.	06 ^h 03 ^m	18 ^h 16 ^m
	26.	05 ^h 53 ^m	18 ^h 22 ^m
	31.	05 ^h 44 ^m	18 ^h 30 ^m

Sonce stopi v znamenje Ovna 20. ob 11. uri (začetek pomladi).

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 38 minut.

1 Nedelja 4. **POSTNA (1) Hugo Grenobelski, škof**
Jezus ozdravi sleporojenega (Jn 9, 1-41)
 2 Ponedeljek Francišek Paolski, red. ust. (4) • Teodozija, muč.
 3 Torek • Rihard, škof; Sikst I., papež; Agapa, mučenka
 4 Sreda Izidor Seviljski, škof, c.u. (4) • Zosim, pušč.
 5 Četrtek Vincenc Ferrer., duh. (4) • Julijana, opatinja
 6 Petek + • Irenej Sirmijski, škof, muč.; Celestin I., papež
 7 Sobota Janez Krstnik de la Salle, red. ust. (4) • Saturnin, š.

8 Nedelja 5. **POSTNA (1) • Albert, škof, m.; Valter, opat**
Jezus obudi Lazarja (Jn 11, 1-45)
 9 Ponedeljek • Marija Kleopova, svetopis. žena; Tomaž Tolent., m.
 10 Torek • Ezekijel, prerok; Apolonij in tov., mučenci
 11 Sreda Stanislav, šk. muč (3) • Domnij (Dujam), škof
 12 Četrtek • Lazar Tržaški, škof, mučenec; Zenon, škof
 13 Petek + Martin I., papež, muč. (4) • Hermenegild, muč.
 14 Sobota • Lidvina, devica; Valerijan in tov., mučenci

15 Nedelja **CVETNA NEDELJA JEZUSOVEGA TRPLJENJA (1) •**
Jezusov slovesni vhod v Jeruzalem (Mt 21, 1-11)
 16 Ponedeljek • Bernarda Lurška, devica; Benedikt J. Labre, spok.
 17 Torek • Rudolf, mučenec; Inocenc, škof; Fortunat, muč.
 18 Sreda • Apolonij, mučenec; Eleverij Ilirski, mučenec
 19 Četrtek Vel. četrtek (1) • Leon IX., papež; Ema, redovn.
 20 Petek + + Vel. petek (1) • Teotim (Teo), škof
 21 Sobota Vel. sobota (1) • Anzelm, škof, cerkveni učitelj

22 Nedelja **VELIKA NOČ, GOSPODOVO VSTAJENJE (1) •**
Jezus vstane od mrtvih (Jn 20, 1-9)
23 Ponedeljek Velikon. ponedeljek (1) • Jurij, mučenec
 24 Torek • Fidel (Zvest) Sigmarinški, d.m., Honorij, škof
 25 Sreda • Marko evangelist; Ermin, škof, mučenec
 26 Četrtek • Pashazij, opat; Mati dobrega sveta
27 Petek • USTANOVITEV OF; Hozana Kotorska, devica
 28 Sobota • Peter Chanel, duh., muč.; Vital (Živko), muč.

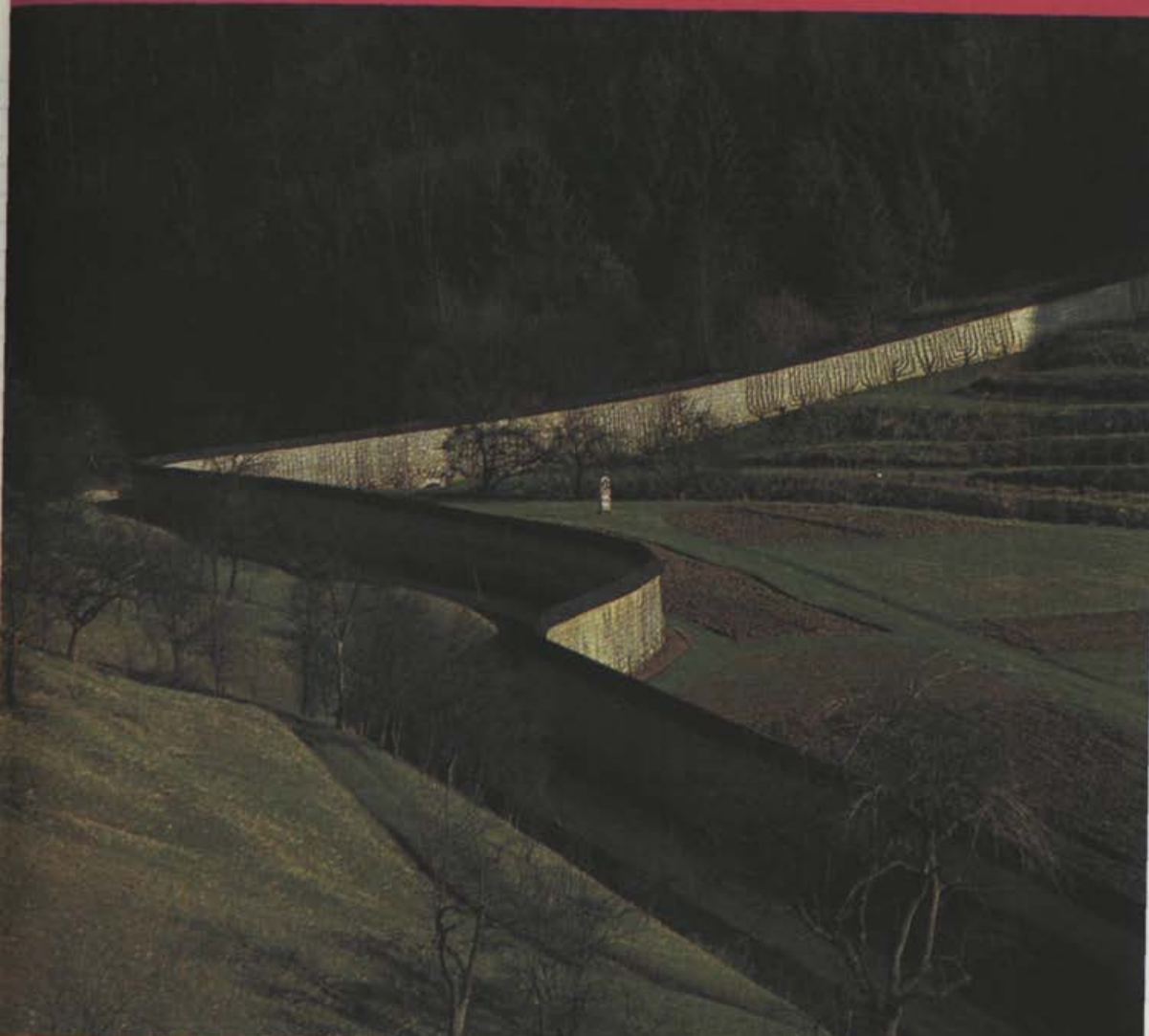
29 Nedelja 2. **VELIKONOČNA, BELA (1) • Katarina Sienska**
Jezus se prikaže apostolom (Jn 20, 19-31)
 30 Ponedeljek Pij V., papež (4) • Jožef Cottolengo, red. ust.

- ☉ mlaj 1. ob 13^h09^m
- ☽ prvi krajec 9. ob 05^h51^m
- ☽ ščip 15. ob 20^h11^m
- ☾ zadnji krajec 23. ob 01^h26^m

Sonce stopi v znamenje Bika 19. ob 22. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	05 ^h 42 ^m	18 ^h 31 ^m	12 ^h 49 ^m
6.	05 ^h 32 ^m	18 ^h 37 ^m	13 ^h 05 ^m
11.	05 ^h 23 ^m	18 ^h 44 ^m	13 ^h 21 ^m
16.	05 ^h 14 ^m	18 ^h 51 ^m	13 ^h 37 ^m
21.	05 ^h 05 ^m	10 ^h 57 ^m	13 ^h 52 ^m
26.	04 ^h 56 ^m	19 ^h 03 ^m	14 ^h 07 ^m

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 30 minut.

cor: mea: dñs cor: me: i
Erudite a cor: me: i
quis inuenerit: conseruabit
cane valde velocit. **O**la p
Sicut inuenerit ad in
Dignit deus meus in
Dignit deus meus in
in: salui me fac ex opib: p
me & libera me **Q**uoniam iniqua
ait: mea: digni non est qui
neq: qui salui faciat **D**omi
si feci istud: si est iniquitas in
meis **I**recedidi retribuēti
la: deinde meo ad iniuētis
nis **D**ersequantur iniuētis a
& apprehendat: & conuertet in se
mea: & glām meā impulset

- 1 Torek** **MEDNARODNI PRAZNIK DELA, JOŽEF DELAVEC (2)** •
- 2 Sreda** **Atanazij, škof, cerkv. uč. (3)** • **Boris, kralj**
- 3 Četrtek** **Filip in Jakob ml., apostola (2)** • **Teodozij Kijeviski, red.**
- 4 Petek** **Florijan, mučenec (4)** • **Cirijak, škof**
- 5 Sobota** • **Gotard, škof; Angel, mučenec; Juta, spokornica**
- 6 Nedelja** **3. VELIKONOČNA (1)** • **Marija, Srednica milosti**
Jezus na poti v Emaus (Lk 24, 13-35)
- 7 Ponedeljek** • **Gizela, opatinja; Domicijan, škof**
- 8 Torek** • **Viktor Milanski, mučenec; Bonifacij IV., papež**
- 9 Sreda** • **Pahomij, opat; Beat, puščavnik; Dan zmage**
- 10 Četrtek** • **Antonin, škof; Gordijan in Epimah, mučenca**
- 11 Petek** • **Mamert, škof; Sigismund (Žiga), kralj**
- 12 Sobota** **Leopold Mandič, duh. (3)** • **Pankracij, muč.**
- 13 Nedelja** **4. VELIKONOČNA (1)** • **Servacij, škof**
Jezus dobri pastir (Jn 10, 1-10)
- 14 Ponedeljek** **Matija, apostol (2)** • **Bonifacij, mučenec**
- 15 Torek** • **Zofija (Sonja), mučenka; Izidor, kmet**
- 16 Sreda** **Janez Nepomuk, duh., muč (4)** • **Andrej Bobóla, m.**
- 17 Četrtek** • **Paskal Baylon, redovnik; Jošt, opat**
- 18 Petek** **Janez I., papež, mučenec; (4)** • **Erik, kralj**
- 19 Sobota** • **Peter Celestin, papež; Pudencijana, devica**
- 20 Nedelja** **5. VELIKONOČNA (1)** • **Bernardin Sienski**
Jezus je pot, resnica in življenje (Jn 10, 1-10)
- 21 Ponedeljek** • **Krispin, redovnik; Valens, škof; Evtihij in tovariši**
- 22 Torek** • **Marjeta (Rjeta, Rita) Kasijska, red.; Renata, spok.**
- 23 Sreda** • **Janez de Rossi, duh.; Evfrozinja, redovnica**
- 24 Četrtek** **Marija Pomočnica (3)** • **Socerb, mučenec**
- 25 Petek** **Beda Čast., c.u.; Gregor VII., papež; Marija M. de'Pazzi (4)** •
- 26 Sobota** **Filip Neri, duhovnik (3)** • **Lambert de Vence, škof**
- 27 Nedelja** **6. VELIKONOČNA (1)** • **Avguštín Canterburyjski**
Jezus objubi Svetega Duha (Jn 14, 15-21)
- 28 Ponedeljek** **Prošnji dan** • **German Pariški; Bernard M.**
- 29 Torek** **Prošnji dan; Maksim Emonski, škof (4)** •
- 30 Sreda** **Prošnji dan** • **Ivana Orł., dev.; Ferdinand, kralj**
- 31 Četrtek** **Gospodov vnebohod (1)** • **Obiskanje Dev. Mar.**

			Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
☉ mlaj	1. ob 04 ^h 45 ^m	1.	04 ^h 49 ^m	19 ^h 11 ^m	14 ^h 22 ^m
☾ prvi krajec	8. ob 12 ^h 50 ^m	6.	04 ^h 41 ^m	19 ^h 17 ^m	14 ^h 36 ^m
☽ ščip	15. ob 05 ^h 28 ^m	11.	04 ^h 35 ^m	19 ^h 23 ^m	14 ^h 48 ^m
☀ zadnji krajec	22. ob 18 ^h 45 ^m	16.	04 ^h 29 ^m	19 ^h 29 ^m	15 ^h 00 ^m
☉ mlaj	30. ob 17 ^h 48 ^m	21.	04 ^h 23 ^m	19 ^h 35 ^m	15 ^h 12 ^m
		26.	04 ^h 19 ^m	19 ^h 40 ^m	15 ^h 21 ^m
		31.	04 ^h 15 ^m	19 ^h 45 ^m	15 ^h 30 ^m

Sonce stopi v znamenje Dvojčkov 20. ob 21. uri.

Do konca meseca se dan podaljša za 1 uro 8 minut.

1. Kirche	1. Kirche
2. Kirche	2. Kirche
3. Kirche	3. Kirche
4. Kirche	4. Kirche
5. Kirche	5. Kirche
6. Kirche	6. Kirche
7. Kirche	7. Kirche
8. Kirche	8. Kirche
9. Kirche	9. Kirche
10. Kirche	10. Kirche
11. Kirche	11. Kirche
12. Kirche	12. Kirche
13. Kirche	13. Kirche
14. Kirche	14. Kirche
15. Kirche	15. Kirche
16. Kirche	16. Kirche

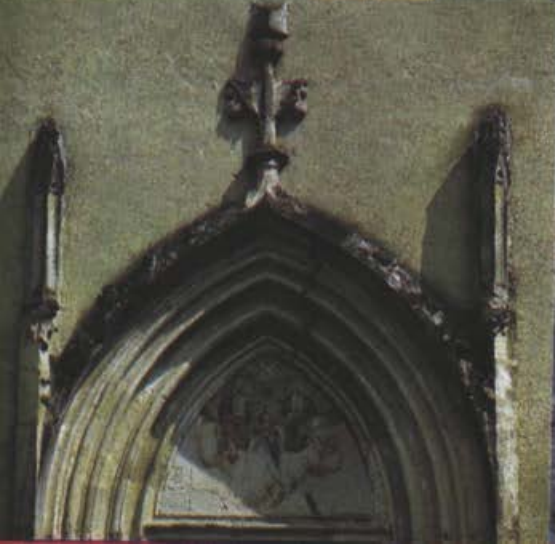
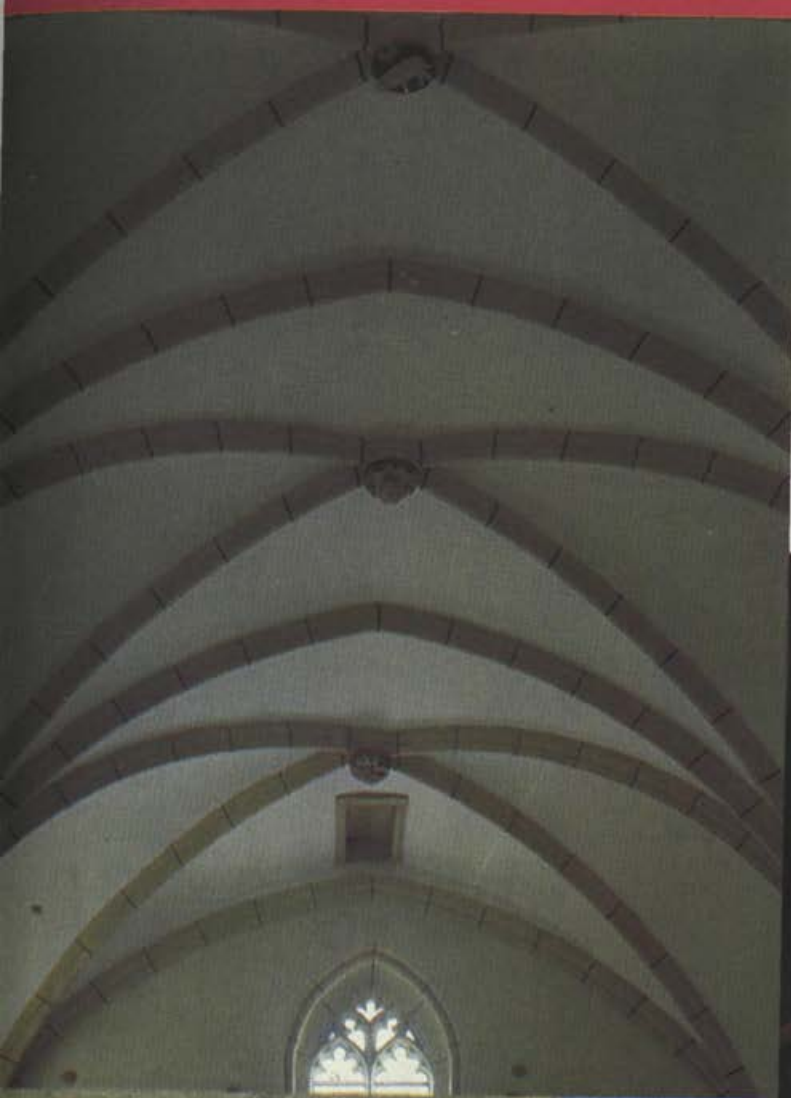
- 1 Petek Justin, mučenec (3) • Pamfil, mučenec
 2 Sobota Marcelin in Peter, muč (4) • Erazem, mučenec
- 3 Nedelja** **7. VELIKONOČNA (1) • Karel Lwanga in tov. Jezusova velikodušna molitev (Jn 17, 1–11)**
 4 Ponedeljek • Frančišek Caracciolo, r.u.; Kvirin iz Sicilije, škof, muč.
 5 Torek Bonifacij, šk., muč. (3) • Svetko (Svetopolk) m.; Igor, m.
 6 Sreda Norbert, šk., red. ust. (4) • Bertrand Oglejski, škof
 7 Četrtek • Robert Newminstrski, opat; Ana Garzia, devica
 8 Petek • Medard, škof; Viljem iz Yorka, škof
 9 Sobota Efremlirski, diakon, c.u. (4) • Primož in Felicijan, m
- 10 Nedelja** **BINKOŠTI, PRIHOD SV. DUHA (1) • Bogumil, šk. Prejmite Svetega Duha (Jn 20, 19–23)**
 11 Ponedeljek Marija mati Cerkve (2) • Barnaba, apostol
 12 Torek • Janez Fakundski, redovnik; Adelhajda, devica
 13 Sreda Anton Padovanski, redovnik, c.u. (3) • Trifil, škof
 14 Četrtek • Elizej, prerok; Valerij in Rufin, mučenca
 15 Petek Vid (Vitomir), mučenec (4) • Germana (Mana) Cousin, d.
 16 Sobota Kvatre • Frančišek Regis, duh.; Beno, šk.; Gvido, šk.
- 17 Nedelja** **SV. TROJICA (1) • Adolf, škof Oče pošilja Sina na svet (Jn 3, 16–18)**
 18 Ponedeljek • Marko in Marcelijan, mučenca; Amand (Ljubo), šk.
 19 Torek Romuald, opat (4) • Nazarij, škof
 20 Sreda • Silverij I., papež, mučenec; Mihelina Malatesta, spok.
 21 Četrtek **Rešnje telo in kri (1) • Alojzij Gonz., red.**
 22 Petek Pavlin iz Nole, šk.; Janez Fisher in Tomaž More, m. (4) • Ahac, muč.
 23 Sobota • Agripina, devica, mučenca; Jožef Cafasso, duhovnik
- 24 Nedelja** **ROJSTVO JANEZA KRSTNIKA (1) KRES • Elizabeta rodi sina Janeza (Lk 1, 57–66, 80)**
 25 Ponedeljek • Viljem (Vilko) iz Vercellija, opat; Doroteja (Rotija), dev.
 26 Torek • Vigilij (Stojan), škof; Pelagij, mučenec
 27 Sreda Ema (Hema) Krška, kneginja; Ciril Aleksandr., šk. c.u. (4) •
 28 Četrtek Irenej, škof, mučenec (3) • Potamijena, mučenca
 29 Petek **Peter in Pavel (1)¹ • Marcel, mučenec**
 30 Sobota Marijino brezmadežno Srce; Prvi mučenci rimske Cerkve (4) •

¹ Praznik Jezusovega Srca letos sovпада s praznikom sv. Petra in Pavla, zato ga praznujemo naslednjo nedeljo, 1. julija.

		Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
☽ prvi krajec	6. ob 17 ^h 42 ^m	1. 04 ^h 14 ^m	10 ^h 46 ^m	15 ^h 32 ^m
☾ ščip	13. ob 15 ^h 42 ^m	6. 04 ^h 12 ^m	19 ^h 49 ^m	15 ^h 37 ^m
☼ zadnji krajec	21. ob 12 ^h 10 ^m	11. 04 ^h 11 ^m	19 ^h 53 ^m	15 ^h 42 ^m
☀ mlaj	29. ob 04 ^h 18 ^m	16. 04 ^h 10 ^m	19 ^h 55 ^m	15 ^h 45 ^m
		21. 04 ^h 11 ^m	19 ^h 56 ^m	15 ^h 45 ^m
		26. 04 ^h 13 ^m	19 ^h 57 ^m	15 ^h 44 ^m

Sonce stopi v znamenje Raķa 21. ob 6. uri (začetek poletja).

Do 21. junija se dan podaljša za 13 minut, nato pa skrajša do konca meseca za 3 minute.

- 1 Nedelja** **SRCE JEZUSOVO (1)** • Teobald (Bogoslav), pušč.
Jezusu prebodejo srce (Jn 19, 31–37)
- 2 Ponedeljek** • Oton Bamberški, škof; Vital (Živko), mučenec
- 3 Torek** • Tomaž, apostol (2) • Anatol, škof
- 4 Sreda** **DAN BORCA: Elizabeta Portugalska (4)** • Urh, škof
- 5 Četrtek** • Ciril in Metod, slov. ap. (1) • Anton M. Zaccaria
- 6 Petek** • Marija Goretti, dev., muč. (4) • Bogomila, spokornica
- 7 Sobota** • Izaija, prerok; Vilibald, škof; Edelburga, devica
-
- 8 Nedelja** **14. NAVADNA (2)** • Kilijan, mučenec
Mali umevajo božje razodetje (Mt 11, 25–30)
- 9 Ponedeljek** • Veronika Giuliani, opatinja; Gorkumski mučenci
- 10 Torek** • Amalija (Ljuba), redovnica; Rufina in Sekunda, m.
- 11 Sreda** • Benedikt, opat (2) • Olga Kijevska, kneginja
- 12 Četrtek** • Mohor in Fortunat, mučenca (4) • Nabor in Feliks, m.
- 13 Petek** • Henrik (Hinko) I., kralj (4) • Evgen, škof, mučenec
- 14 Sobota** • Kamil de Lellis (4) • Frančišek Solan, redovn.
-
- 15 Nedelja** **15. NAVADNA (2)** • Vladimir Kijeviski, knez
Prilika o sejavcu in semenu (Mt 13, 1–23)
- 16 Ponedeljek** • Karmelska Mati božja (4) • Evstahij, škof
- 17 Torek** • Aleš (Aleksej), spokornik (4) • Marcelina, devica
- 18 Sreda** • Friderik Miroslav, škof, mučenec; Arnold, škof
- 19 Četrtek** • Avrea (Zlatka), devica; Arsen, diakon
- 20 Petek** • Marjeta Antiohijska, dev., muč. (4) • Elija, prerok
- 21 Sobota** • Lovrenc iz Brindizija, duh., c.u. (4) • Danijel (Danilo), pr.
-
- 22 Nedelja** **16. NAVADNA (2)** • **DAN VSTAJE; Magdalena (Majda)**
Prilika o ljulki med pšenico (Mt 13, 24–43)
- 23 Ponedeljek** • Brigita Švedska, redovnica (4) • Apolinarij, škof
- 24 Torek** • Kristina, devica, mučenka; Boris in Gleb, mučenca
- 25 Sreda** • Jakob st., apostol (2) • Krištof (Kristo), mučenec
- 26 Četrtek** • Joahim in Ana, starši DM (3) • Valens, škof
- 27 Petek** • Gorazd, Kliment, Naum in tov. (3) • Natalija (Boža)
- 28 Sobota** • Viktor (Zmago) I., papež; Samson (Samo), škof
-
- 29 Nedelja** **17. NAVADNA (2)** • **Marta iz Betanije**
Prilika o zakladu in o ribah (Mt 13, 44–52)
- 30 Ponedeljek** • Peter Krizolog, škof, c.u. (4) • Angelina, kneginja
- 31 Torek** • Ignacij Lojolski, red. ust. (3) • Fabrij, mučenec

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžin dneva
1.	04 ^h 15 ^m	19 ^h 56 ^m	15 ^h 41 ^m
6.	04 ^h 18 ^m	19 ^h 54 ^m	15 ^h 36 ^m
11.	04 ^h 22 ^m	19 ^h 52 ^m	15 ^h 30 ^m
16.	04 ^h 27 ^m	19 ^h 48 ^m	15 ^h 21 ^m
21.	04 ^h 32 ^m	19 ^h 44 ^m	15 ^h 12 ^m
26.	04 ^h 37 ^m	19 ^h 39 ^m	15 ^h 02 ^m
31.	04 ^h 43 ^m	19 ^h 33 ^m	14 ^h 50 ^m

☞ prvi krajec	5. ob 22 ^h 04 ^m
☉ ščip	13. ob 03 ^h 20 ^m
€ zadnji krajec	21. ob 05 ^h 01 ^m
● mlaj	28. ob 12 ^h 51 ^m

Sonce stopi v znamenje Leva 22. ob 16. uri.

Do konca meseca se dan skrajša za 51 minut.

- 1 Sreda Alfonz M. Ligvorij, škof, c.u. (3) ● Makabejski bratje
 2 Četrtek Evzebij in Vercellija, škof (4) ● Štefan I., papež
 3 Petek ● Lidija makedon. žena; Avguštin Kažotič, zagr. škof
 4 Sobota Janez M. Vianney, duh. (3) ● Perpetua, žena

5 Nedelja 18. NAVADNA (2) ● Posvetitev bazilike M. Snežne Jezus natisi množico (Mt 14, 13–21)

- 6 Ponedeljek Jezusova spremenitev na gori (2) ● Pastor, mučenec
 7 Torek Sikst II., papež in tov., muč. Kajetan, duh. (4) ●
 8 Sreda Dominik (Nedeljko), red. ust. (3) ● Cirijak in tov.
 9 Četrtek ● Peter Faber, redovnik; Roman, mučenec
 10 Petek Lovrenc, diakon, muč. (2) ● Asterija (Zvezdana), muč.
 11 Sobota Klara (Jasna), devica (3) ● Tiburcij in Suzana, muč.

12 Nedelja 19. NAVADNA (2) ● Inocenc XI., papež Jezus hodi po morju (Mt 14, 22–33)

- 13 Ponedeljek Poncijan, papež in Hipolit, duh., mučenca (4) ●
 14 Torek Maksimilijan Kolbe, muč. (3) ● Evzebij iz Rima, duh.
15 Sreda MARIJNO VNEBOVZETJE (1) ● Tarzicij, mučenec
 16 Četrtek Rok, spokornik; Štefan Ogrski, kralj (4) ●
 17 Petek ● Hijacint Poljski, redovnik; Liberat (Svobodan), op., muč.
 18 Sobota ● Helena (Jelka, Alenka), cesarica; Agapit iz Preneste

19 Nedelja 20. NAVADNA (2) ● Janez Eudes, red. ustanov. Vera kananejske matere (Mt 15, 21–28)

- 20 Ponedeljek Bernard, opat, c.u. (3) ● Samuel (Samo), prerok
 21 Torek Pij X., papež (3) ● Fidel (Zvest), mučenec
 22 Sreda Devica Marija, Kraljica (3) ● Sigfrid (Zmago), škof
 23 Četrtek Roza iz Lime, devica (4) ● Filip Benizi, redovnik
 24 Petek Jernej, apostol (2) ● Emilija de Vialar, redovnica
 25 Sobota Ludvik IX., francoski kralj; Jožef Kalasanc, d. (4) ●

26 Nedelja 21. NAVADNA (2) ● Rufin, škof Jezus objubi Petru prvenstvo (Mt 16, 13–20)

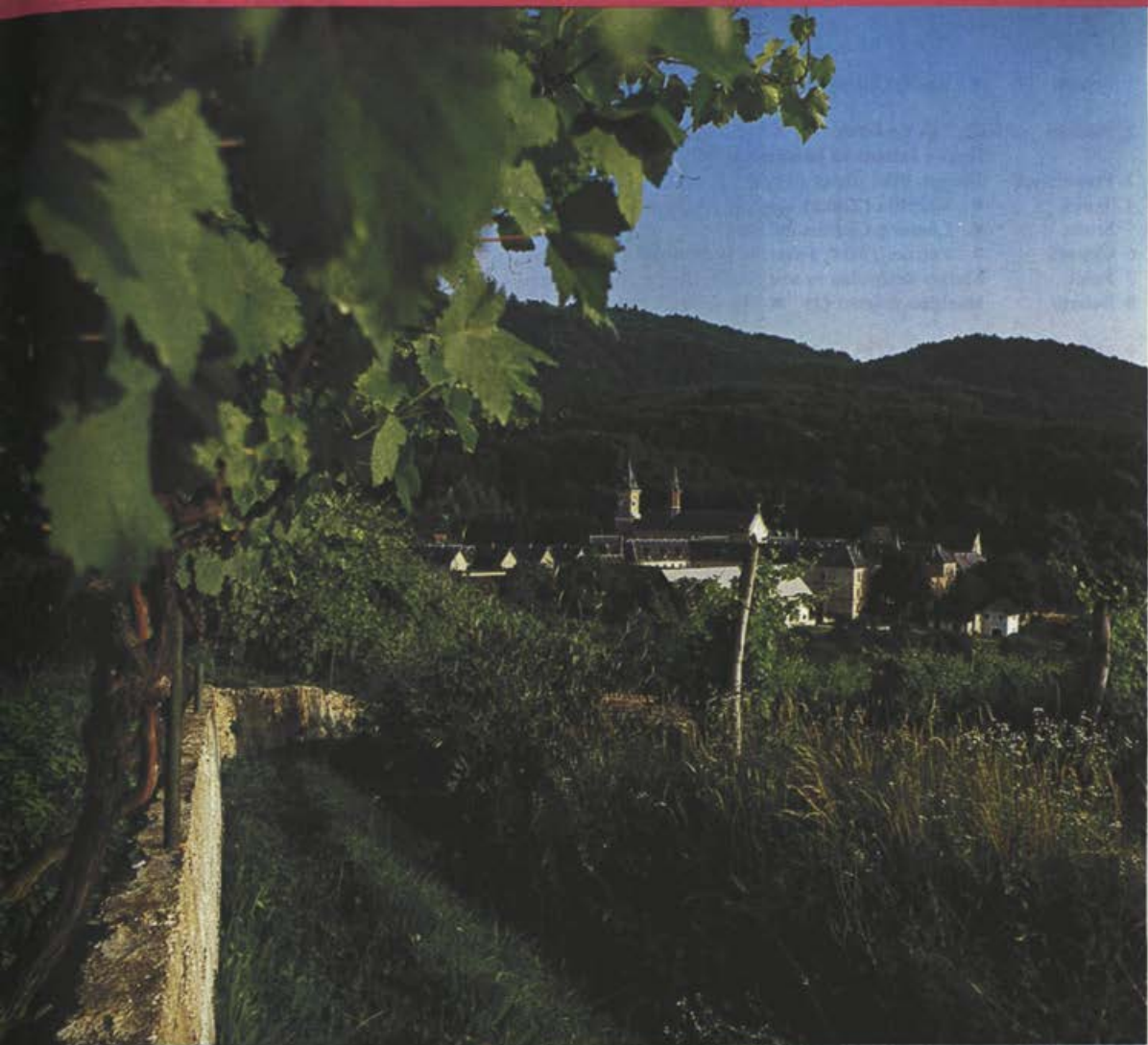
- 27 Ponedeljek Monika, mati sv. Avguština (3) ● Cezarij, škof
 28 Torek Avguštin, škof, cerkv. uč. (3) ● Hermes, mučenec
 29 Sreda Mučeništvo Janeza Krstnika (3) ● Sabina, mučenka
 30 Četrtek ● Feliks (Srečko) in Adavkt, muč.; Gaudencija, muč.
 31 Petek ● Rajmund (Rajko) Nonat, redovnik; Pavlin, škof

☉ prvi krajec	4. ob 03 ^h 33 ^m
☽ ščip	11. ob 16 ^h 43 ^m
☾ zadnji krajec	19. ob 20 ^h 40 ^m
● mlaj	26. ob 20 ^h 25 ^m

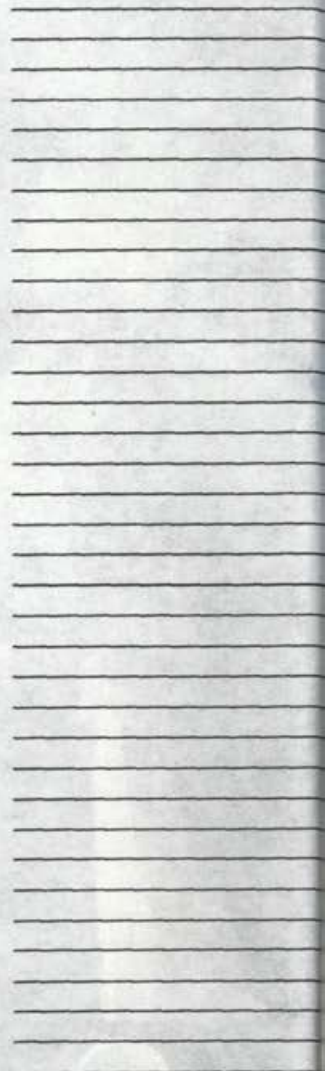
Sonce stopi v znamenje Device 22. ob 23. uri.

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
1.	04 ^h 45 ^m	19 ^h 31 ^m	14 ^h 46 ^m
6.	04 ^h 51 ^m	19 ^h 24 ^m	14 ^h 33 ^m
11.	04 ^h 56 ^m	19 ^h 17 ^m	14 ^h 21 ^m
16.	05 ^h 02 ^m	19 ^h 08 ^m	14 ^h 06 ^m
21.	05 ^h 09 ^m	19 ^h 01 ^m	13 ^h 52 ^m
26.	05 ^h 15 ^m	18 ^h 52 ^m	13 ^h 37 ^m
31.	05 ^h 21 ^m	18 ^h 42 ^m	13 ^h 21 ^m

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 25 minut.

- 1 Sobota • Egidij (Tilen), opat; Verena, devica
- 2 Nedelja** **22. NAVADNA (2), ANGELSKA • Kastor, škof**
Hoja s križem za Kristusom (Mt 16, 21–27)
 Gregor Vel., papež (3) • Mansvet, škof
 4 Torek • Rozalija (Zalka), devica; Ida, spok.; Mojzes, prerok
 5 Sreda • Lovrenc Giustiniani, škof; Viktorin, škof, mučenec
 6 Četrtek • Petronij, škof; Favst, Makarij in tov., mučenci
 7 Petek Marko Križevčan in tov., muč; Regina, dev., muč.
- 8 Sobota** **Marijino rojstvo (2) • Hadrijan, učenc**
- 9 Nedelja** **23. NAVADNA (2) • Peter Klaver, redovnik**
Jezus naroča spravljivost (Mt 18, 15–20)
 10 Ponedeljek • Nikolaj Tolentinski, spok.; Otokar, redovnik
 11 Torek • Prot in Hiacint, muč. Erntruda (Erna), devica
 12 Sreda • Gvido iz Anderlechta, spok.; Tacijan (Tihomil), muč.
 13 Četrtek Janez Zlatousti, šk., c.u. (3) • Mavriliij, škof
 14 Petek Povišanje sv. Križa (2) • Notburga, devica
 15 Sobota Žalostna Mati božja (Dolores) (3) • Melita, mučenka
- 16 Nedelja** **24 NAVADNA (2) • Ljudmila, kneginja**
Prilika o neusmiljenem hlapcu (Mt 18, 21–35)
 17 Ponedeljek Robert Bellarmino, škof, c.u. (4) • Lambert, šk., m.
 18 Torek • Jožef Kupertinski, duhovn.; Irena in Zofija, muč.
 19 Sreda Januarij, škof, muč. (4) • Emilija de Rodat, red.
 20 Četrtek Suzana, mučenka; Kandida (Svetlana), mučenka
 21 Petek Matej (Matevž), apost. in evang. (2) • Jona, prerok
 22 Sobota Kvatre • Tomaž Villanovski, škof; Mavricij in tov. muč.
- 23 Nedelja** **25. NAVADNA (2) • Paternij, škof, mučenec**
Prilika o delavcih v vinogradu (Mt 20, 1–16)
 24 Ponedeljek • Marija Devica, Rešiteljica jetnikov; Gerard, škof
 25 Torek • Avrelija (Zlata), devica; Sergij Radoneški, škof
 26 Sreda Kozma in Damijan, mučenca (4) • Nil, opat
 27 Četrtek Vincenc Pavelski, duh. (3) • Hiltruda, devica
 28 Petek Venčeslav (Vaclav), muč. (4) • Lioba (Ljuba), devica
 29 Sobota Mihael, Gabrijel in Rafael, nadangeli (2) •
- 30 Nedelja** **26. NAVADNA (2) • Hieronim, duh., cerkv. uč.**
Prilika o neenakih sinovih (Mt 21, 28–32)

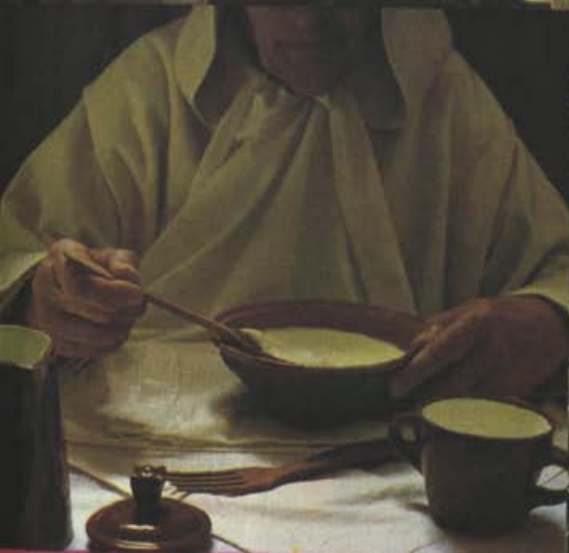
- ☛ prvi krajec
- ☉ ščip
- ☾ zadnji krajec
- mlaj

- 2. ob 11^h29^m
- 10. ob 08^h01^m
- 18. ob 10^h31^m
- 25. ob 04^h10^m

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžin dneva
1.	05 ^h 22 ^m	18 ^h 40 ^m	13 ^h 18 ^m
6.	05 ^h 29 ^m	18 ^h 31 ^m	13 ^h 02 ^m
11.	05 ^h 35 ^m	18 ^h 21 ^m	12 ^h 46 ^m
16.	05 ^h 41 ^m	18 ^h 11 ^m	12 ^h 30 ^m
21.	05 ^h 47 ^m	18 ^h 01 ^m	12 ^h 14 ^m
26.	05 ^h 54 ^m	17 ^h 52 ^m	11 ^h 58 ^m

Sonce stopi v znamenje Tehtnice 22. ob 21. uri (začetek jeseni).

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 34 minut

- 1 Ponedeljek Terezija Deteta Jezusa, dev. (3) • Remigij, škof
 2 Torek Angeli varuhi (3) • Teofil (Bogoljub, Bogomil), sp.
 3 Sreda • Evald, mučenec; Kandid (Žarko), mučenec
 4 Četrtek Frančišek Asiški, red. ust. (3) • Petronij, škof
 5 Petek • Marcelin, škof; Flavija, mučenka
 6 Sobota Bruno, redovni ustanovitelj (4) • Renato, škof

7 Nedelja 27. NAVADNA (2), ROŽNOVENSKA • Marko I., papež
Prilika o hudobnih vinogradnikih (Mt 21, 33–34)

- 8 Ponedeljek • Demetrij, mučenec; Pelagija, spokornica
 9 Torek Dioniz, škof in tov., muč; Janez Leonardi, duh. (4) •
 10 Sreda • Frančišek Borgia, redovnik; Hugolin, mučenec
 11 Četrtek • Emilijan (Milan, Milko), škof; Aleksander Sauli, škof
 12 Petek Maksimilijan Celjski, škof (4) • Serafin, redovnik
 13 Sobota • Edvard, kralj; Koloman, mučenec

14 Nedelja 28. NAVADNA (2) • Kalist I., papež, mučenec
Prilika o kraljevi svatbi (Mt 22, 1–14)

- 15 Ponedeljek Terezija (Zinka) Velika, dev., c.u. (3) • Avrelija, devica
 16 Torek Hedvika, red.; Marjeta M. Alakok, dev. (4) • Gal, opat
 17 Sreda Ignacij Antiohijski, škof, muč. (3) • Viktor, škof
 18 Četrtek Luka, evangelist (2) • Julijan, puščavnik
 19 Petek Izak Jogues in kanadski mučenci; Pavel od Križa (4) •
 20 Sobota • Irena (Miroslava), mučenka; Vendelin, opat

21 Nedelja 29. NAVADNA (2) MISIJONSKA • Uršula, d.m.
O davčnem denarju (Mt 22, 15–21)

- 22 Ponedeljek • Marija Saloma, svetopis. žena; Bertila Boscardin, red.
 23 Torek Janez Kapistran, duh. (4) • Severin iz Kölna, škof
 24 Sreda Anton M. Claret, škof (4) • Feliks, škof, mučenec
 25 Četrtek • Krizant in Darija, muč. Krišpin in Krišpinijan, muč.
 26 Petek • Lucijan, mučenec; Amand iz Strasbourga, škof
 27 Sobota • Vincenc in Sabina, mučenca; Frumencij, škof

28 Nedelja 30. NAVADNA (2) ŽEGNANJSKA (1) • Simon in Juda
Največja zapoved (Mt 22, 34–40)

- 29 Ponedeljek • Narcis, škof; Ermelinda Brabantska, devica
 30 Torek • Marcel, mučenec; Alfonz Rodriguez, redovnik
 31 Sreda • Volbenk (Bolfenk), škof; Kvintin, mučenec

			Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
☛ prvi krajec	1. ob 22 ^h 52 ^m	1.	06 ^h 01 ^m	17 ^h 42 ^m	11 ^h 41 ^m
☉ ščip	10. ob 00 ^h 58 ^m	6.	06 ^h 07 ^m	17 ^h 32 ^m	11 ^h 25 ^m
☾ zadnji krajec	17. ob 22 ^h 14 ^m	11.	06 ^h 14 ^m	17 ^h 23 ^m	11 ^h 09 ^m
☀ mlaj	24. ob 13 ^h 08 ^m	16.	06 ^h 21 ^m	17 ^h 15 ^m	10 ^h 54 ^m
☛ prvi krajec	31. ob 14 ^h 07 ^m	21.	06 ^h 28 ^m	17 ^h 06 ^m	10 ^h 38 ^m
		26.	06 ^h 34 ^m	16 ^h 57 ^m	10 ^h 23 ^m
		31.	06 ^h 41 ^m	16 ^h 49 ^m	10 ^h 08 ^m

Sonce stopi v znamenje Škorpijona 23. ob 6. uri.

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 33 minut.

- 1 Četrtek VSI SVETI (1) • Cezarij, diakon, mučenec**
 2 Petek Spomin vseh vernih rajnih (1) • Marcijan, puščavnik
 3 Sobota Viktorin Ptujski, šk., m.; Just, tržaški m.; Martin Porres, šk. (4) •
- 4 Nedelja 31. NAVADNA (2) ZAHVALNA • Karel Bor., škof Jezus obsoja farizeje (Mt 23, 1–12)**
 5 Ponedeljek • Zaharija in Elizabeta, starši Janeza Krst.; Bertilda, op.
 6 Torek • Lenart (Narte), opat; Sever, škof, mučenec
 7 Sreda • Engelbert, škof, mučenec; Ernest, opat; Vilibrord, škof
 8 Četrtek • Bogomir (Mirko), škof; Deodat (Bogdan), papež
 9 Petek Posvetitev lateranske bazilike (2) • Teodor (Božidar)
 10 Sobota Leon Vel., papež, c.u. (3) • Andrej Avelinski, duh.
- 11 Nedelja 32. NAVADNA (2) • Martin iz Toursa, škof Pametne in nespametne device (Mt 15, 1–13)**
 12 Ponedeljek Jozafat Kunčevič, škof, muč. (3) • Kunibert, škof
 13 Torek Stanislav Kostka, redovn. (4) • Homobonus, trgovec
 14 Sreda Nikolaj Tavelić, mučenec; Lovrenc O'Toole, škof
 15 Četrtek Albert Veliki, škof, cerkv. uč. (4) • Leopold, knez
 16 Petek Marjeta Škotska; Jedrt iz Helfte (4) • Otmar, opat
 17 Sobota Elizabeta Ogrska, redovn. (3) • Evfemija in Tekla, muč.
- 18 Nedelja 33. NAVADNA (2) • Abdija, prerok Prilika o talentih (Mt 25, 14–30)**
 19 Ponedeljek • Narsej, škof, mučenec; Barlam, mučenec
 20 Torek Edmund, kralj, mučenec; Feliks Valois, redovnik
 21 Sreda Marijino darovanje (3) • Gelazij I., papež
 22 Četrtek Cecilija (Cilka), dev., muč. (3) • Maver, škof, muč.
 23 Petek Klemen, papež, mučenec; Kolumban, opat
 24 Sobota • Krizogon Oglejski, mučenec; Flora, devica, muč.
- 25 Nedelja JEZUS KRISTUS, KRALJ (VLADAR) VESOLJSTVA (1) • O poslednji sodbi (Mt 25, 31–46)**
 26 Ponedeljek • Leonard Portmavriški, red.; Valerijan Oglejski, šk.
 27 Torek • Virgil, apostol Karantanije; Jožef Pignatelli, red.
 28 Sreda • Jakob de Marchia, duhovnik; Eberhard, škof
 29 Četrtek DAN REPUBLIKE; Saturnin, mučenec
 30 Petek Andrej, apostol (2) • Justina, devica

	Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
☉ ščip	8. ob 18 ^h 42 ^m	1.	06 ^h 43 ^m 16 ^h 48 ^m 10 ^h 05 ^m
☾ zadnji krajec	16. ob 07 ^h 59 ^m	6.	06 ^h 50 ^m 16 ^h 41 ^m 09 ^h 51 ^m
☀ mlaj	22. ob 23 ^h 57 ^m	11.	06 ^h 57 ^m 16 ^h 35 ^m 09 ^h 38 ^m
☽ prvi krajec	30. ob 09 ^h 00 ^m	16.	07 ^h 04 ^m 16 ^h 29 ^m 09 ^h 25 ^m
		21.	07 ^h 11 ^m 16 ^h 25 ^m 09 ^h 14 ^m
		26.	07 ^h 18 ^m 16 ^h 21 ^m 09 ^h 03 ^m

Sonce stopi v znamenje Strelca 22. ob 4. uri.

Do konca meseca se dan skrajša za 1 uro 10 minut.

- 1 Sobota • Natalija (Božena), spokornica; Eligij, škof
- 2 Nedelja **1. ADVENTNA (1) • Blanka, spokornica**
Opomin k čuječnosti (Mr 13, 33-37)
- 3 Ponedeljek Francišek Ksaver, duh. (3) • Kasijan, mučenec
- 4 Torek Janez Damaščan, duh., c.u. (4) • Barbara, dev., muč.
- 5 Sreda • Saba (Sava), opat; Gerald iz Brage
- 6 Četrtek Nikolaj (Miklavž), škof (4) • Apolinarij Tržaški, m.
- 7 Petek Ambrož, škof, cerkv. uč. (3) • Agaton, mučenec
- 8 Sobota **Brezmadežno spočetje Device Marije (1) •**
- 9 Nedelja **2. ADVENTNA (1) • Valerija, mučenka**
Janez Krstnik pripravlja Jezusu pot (Mr 1, 1-8)
- 10 Ponedeljek • Melkijad, papež; Judita, svetopis. žena
- 11 Torek Damaz I., papež (4) • Danijel Stilit, puščavnik
- 12 Sreda Ivana Frančiška Šantalska, red. (4) • Amalija, mučenka
- 13 Četrtek Lucija, devica, muč. (3) • Otilija, dev.; Jošt, puščavnik
- 14 Petek Janez od Križa, duh., c.u. (3) • Spiridion (Dušan), šk.
- 15 Sobota • Kristina (Krista), devica; Marija K. di Rosa, red, ust.
- 16 Nedelja **3. ADVENTNA (1) • Albina, devica, mučenka**
Janez Krstnik pričuje o Jezusu (Jn 1, 6-8. 19-28)
- 17 Ponedeljek • Lazar iz Betanije; Olimpija, redov. ustanov.
- 18 Torek • Teotim in Bazilijan, mučenca; Gacijan, škof
- 19 Sreda • Urban V., papež; Favsta, spok.; Tea, mučenka
- 20 Četrtek • Evgenij in Makarij, mučenca; Dominik Siloški, op.
- 21 Petek Peter Kanizij, duhovnik, c.u. (4) • Severin, škof
- 22 Sobota Kvatre • Demetrij, m.; Frančiška C., red.; Dan JLA
- 23 Nedelja **4. ADVENTNA (1) • Viktorija, devica, mučenka**
Angel oznani Kristusovo rojstvo (Lk 1, 26-38)
- 24 Ponedeljek • Sveti večer; Adam in Eva; Hermina (Irma), devica
- 25 **Torek BOŽIČ, GOSPODOVO ROJSTVO (1) • Anastazija, m.**
- 26 Sreda Štefan, prvi mučenec (2) • Zosim, papež
- 27 Četrtek Janez Evangelist, apostol (2) • Fabiola, spokornica
- 28 Petek Nedolžni otroci, mučenci (2) • Kastor in tov., mučenci
- 29 Sobota Tomaž Becket, škof, mučenec (4) • David, kralj
- 30 Nedelja **SV. DRUŽINA (2) • Evgen, škof**
Jezusovo darovanje v templju (Lk 2, 22-40)
- 31 Ponedeljek Silvester I., papež (4) • Melanija, opatinja

		Vzhod Sonca	Zahod Sonca	Dolžina dneva
☉ ščip	8. ob 11 ^h 53 ^m	1. 07 ^h 24 ^m	16 ^h 18 ^m	08 ^h 54 ^m
☾ zadnji krajec	15. ob 16 ^h 25 ^m	6. 07 ^h 29 ^m	16 ^h 17 ^m	08 ^h 48 ^m
☀ mlaj	22. ob 12 ^h 46 ^m	11. 07 ^h 34 ^m	16 ^h 17 ^m	08 ^h 43 ^m
☽ prvi krajec	30. ob 06 ^h 27 ^m	16. 07 ^h 38 ^m	16 ^h 18 ^m	08 ^h 40 ^m
		21. 07 ^h 41 ^m	16 ^h 10 ^m	08 ^h 38 ^m
		26. 07 ^h 43 ^m	16 ^h 23 ^m	08 ^h 40 ^m
		31. 07 ^h 44 ^m	16 ^h 27 ^m	08 ^h 43 ^m

Sonce stopi v znamenje Kozoroga 21. ob 17. uri (začetek zime).

Do 21. decembra se dan skrajša za 16 minut, potem pa podaljša do konca meseca za 5 minut.

1985

JANUAR

- 1 T Novo leto
- 2 S Bazilij
- 3 C Genovefa
- 4 P Angela Fol.
- 5 S Milena
- 6 N Trije kralji
- 7 P Rajmund P.
- 8 T Severin
- 9 S Julijan
- 10 C Viljem, šk.
- 11 P Pavlin Ogl.
- 12 S Tatjana
- 13 N Jezusov krst
- 14 P Odon
- 15 T Maver
- 16 S Marcel
- 17 C Anton Pušč.
- 18 P Suzana
- 19 S Knut
- 20 N 2. nav. Bošt.
- 21 P Neža, m.
- 22 T Vincenc
- 23 S Ildefonz
- 24 C Frančišek Sal.
- 25 P Pavlovo spr.
- 26 S Timotej, Tit
- 27 N 3. n., Angela M.
- 28 P Tomaž Akv.
- 29 T Valerij
- 30 S Hijacinta
- 31 C Janez Bosko

IULIJ

- 1 P Estera
- 2 T Oton Bamb.
- 3 S Tomaž
- 4 C Dan borca
- 5 P Ciril in Metod
- 6 S Bogomila
- 7 N 14. n., Izaja
- 8 P Kilijan
- 9 T Veronika
- 10 S Amalija
- 11 C Benedikt
- 12 P Mohor, Fort.
- 13 S Henrik
- 14 N 15. n., Kamil
- 15 P Viadimir
- 16 T Karmelska MB
- 17 S Aleš
- 18 C Friderik
- 19 P Arsen
- 20 S Marjeta Ant.
- 21 N 16. n., Danijel
- 22 P Dan vstaje
- 23 T Brigita Švedska
- 24 S Kristina
- 25 C Jakob st.
- 26 P Ana, Joahim
- 27 S Gorazd in tov.
- 28 N 17. n., Viktor
- 29 P Marta
- 30 T Peter Kriz.
- 31 S Ignacij Loj.

FEBRUAR

- 1 P Brigita Irska
- 2 S Svečnica
- 3 N 4. n., Blaž
- 4 P Andrej Cors.
- 5 T Agata
- 6 S Ljubo
- 7 C Rihard, kr.
- 8 P Hieronim E.
- 9 S Apolonija
- 10 N 5. n., Šholastika
- 11 P Lurika MB
- 12 T Benedikt
- 13 S Katarina R.
- 14 C Valentin
- 15 P Jordan
- 16 S Julijana
- 17 N 6. n., Silvin
- 18 P Flavijan
- 19 T Pust
- 20 S Pepelnica
- 21 C Irena
- 22 P Marjeta K.
- 23 S Doroteja
- 24 N 1. p., Sergej
- 25 P Taras
- 26 T Matilda
- 27 S Gabriela ŽMB
- 28 C Roman

AVGUST

- 1 C Alfonz Ligvor.
- 2 P Evzebij
- 3 S Lidija
- 4 N 18. n., Jan. V.
- 5 P Marija Snežna
- 6 T Jezus sprem.
- 7 S Kajetan
- 8 C Dominik
- 9 P Jaroslav
- 10 S Lovrenc, m.
- 11 N 19. n., Klara
- 12 P Inocenc
- 13 T Radegunda
- 14 S Maks. Kolbe
- 15 C Veliki Šmaren
- 16 P Rok
- 17 S Hijacint
- 18 N 20. n., Helena
- 19 P Boleslav
- 20 T Bernard
- 21 S Pij X.
- 22 C Marija Kraljica
- 23 P Roza iz Lime
- 24 S Jernej
- 25 N 21. n., Ludvik
- 26 P Rufin
- 27 T Monika
- 28 S Avguštin
- 29 C Muč. Janeza Krst.
- 30 P Feliks, m.
- 31 S Rajmund Nonat

MAREC

- 1 P Albin
- 2 S Neža Pr.
- 3 N 2. p., Kun.
- 4 P Kazimir
- 5 T Evzebij
- 6 S Fridolin
- 7 C Perpetua
- 8 P Janez od B.
- 9 S Franciška R.
- 10 N 3. p., 40 muč.
- 11 P Sofronij
- 12 T Doroteja
- 13 S Kristina
- 14 C Matilda
- 15 P Klemen Dv.
- 16 S Herbert
- 17 N 4. p., Jedrt
- 18 P Edvard, m.
- 19 T Jožef
- 20 S Klavdija
- 21 C Nikolaj iz F.
- 22 P Lea
- 23 S Viktorijan
- 24 N 5. p., Dioniz
- 25 P Oznanjenje
- 26 T Evgenija
- 27 S Rupert
- 28 C Bojan
- 29 P Bertold
- 30 S Amadej
- 31 N Cvetna

SEPTEMBER

- 1 N Angelska
- 2 P Kastor
- 3 T Gregor Vel.
- 4 S Rozalija
- 5 C Lovrenc Giust.
- 6 P Petronij
- 7 S Regina
- 8 N 23. n., Mali šm.
- 9 P Peter Klaver
- 10 T Otokar
- 11 S Erna
- 12 C Gvido
- 13 P Janez Zlat.
- 14 S Pov. sv. križa
- 15 N 24. n., Žal. MB
- 16 P Ljudmila
- 17 T Lambert
- 18 S Irena
- 19 C Januarj
- 20 P Evstahij
- 21 S Matej
- 22 N 25. n., Mavr.
- 23 P Paternij
- 24 T Gerard
- 25 S Avrelija
- 26 C Kozma, Dam.
- 27 P Vincenc Pav.
- 28 S Venčeslav
- 29 N 26. n., Miha
- 30 P Hieronim

APRIL

- 1 P Hugo
- 2 T Franc. Pav.
- 3 S Rihard, šk.
- 4 C Vel. čet.
- 5 P Vel. pet.
- 6 S Vel. sob.
- 7 N Velika noč
- 8 P Vel. poned.
- 9 T Valtruda
- 10 S Apolonij
- 11 C Stanislav, m.
- 12 P Lazar Trž.
- 13 S Hermenegild
- 14 N Bela ned.
- 15 P Anastazija
- 16 T Bernarda
- 17 S Rudolf
- 18 C Eleverterij
- 19 P Leon
- 20 S Hilda
- 21 N 3. vel., Anzelin
- 22 P Leonid
- 23 T Jurij
- 24 S Fidel
- 25 C Marko
- 26 P Pashazij
- 27 S Ustan. OF
- 28 N 4. v., Vital
- 29 P Katarina Sien.
- 30 T Pij V.

OKTOBER

- 1 T Terezija DJ
- 2 S Angeli varuhi
- 3 C Evald
- 4 P Frančišek As.
- 5 S Marcellin
- 6 N Rožnovenska
- 7 P Sergij, m.
- 8 T Pelagija
- 9 S Dioniz
- 10 C Hugolin
- 11 P Emilijan
- 12 S Maksimilijan
- 13 N 28. n., Edvard
- 14 P Kalist
- 15 T Terezija
- 16 S Hedvika
- 17 C Ignacij Ant.
- 18 P Luka
- 19 S Etbin
- 20 N Mistjovska
- 21 P Uršula
- 22 T Kordula
- 23 S Janez Kap.
- 24 C Feliks, šk.
- 25 P Krizant., Darija
- 26 S Lucijan
- 27 N Žegnanjska
- 28 P Simon, Juda
- 29 T Narcis
- 30 S Alfonz Rodr.
- 31 C Volbenk

MAJ

- 1 S Jožef Delavec
- 2 C Boris
- 3 P Filip, Jakob
- 4 S Florijan
- 5 N 5. v., Angel
- 6 P Dominik Savio
- 7 T Gizela
- 8 S Viktor Mil.
- 9 C Pahomij
- 10 P Antonin
- 11 S Ziga
- 12 N 6. v., Pankr.
- 13 P Servacij
- 14 T Bonifacij
- 15 S Zofija
- 16 C Vnebohod
- 17 P Jošt
- 18 S Erik
- 19 N 7. v., Pet. C.
- 20 P Bernardin
- 21 T Valens
- 22 S Renata
- 23 C Zeljko
- 24 P Marija Pom.
- 25 S Beda, Dan ml.
- 26 N Binkoiti
- 27 P Avguštin Cant.
- 28 T German
- 29 S Maksim Emon.
- 30 C Ferdinand
- 31 P Mar. obisk.

NOVEMBER

- 1 P Vsi sveti
- 2 S Verne duše
- 3 N Zahvalna
- 4 P Karel
- 5 T Zaharija
- 6 S Lenart
- 7 C Engelbert
- 8 P Bogomir
- 9 S Božidar
- 10 N 32. n., Leon
- 11 P Martin
- 12 T Jozafat K.
- 13 S Stanislav K.
- 14 C Nikolaj Tav.
- 15 P Leopold
- 16 S Otmar
- 17 N 33. n., Elizab.
- 18 P Roman, m.
- 19 T Narsej
- 20 S Edmund
- 21 C Darovanje DM
- 22 P Cecilija
- 23 S Klemen
- 24 N Kristus Vladar
- 25 P Katarina
- 26 P Peter Aleks.
- 27 S Virgil
- 28 C Eberhard
- 29 P Dan republike
- 30 S Andrej

JUNI

- 1 S Justin
- 2 N Sv. Trojica
- 3 P Klotilda
- 4 T Kvirin
- 5 S Svetko
- 6 C Telovo
- 7 P Robert
- 8 S Medard
- 9 N 10. n., Prim.
- 10 P Bogumil
- 11 T Barnaba
- 12 S Adelhajda
- 13 C Anton Pad.
- 14 P Jezusovo srce
- 15 S Marjino srce
- 16 N 11. n., Gvido
- 17 P Adolf
- 18 T Marcel
- 19 S Romuald
- 20 C Silverij
- 21 P Alojzij
- 22 S Ahac
- 23 N 12. n., Zeno
- 24 P Janez Krst.
- 25 T Viljem, op.
- 26 S Virgil
- 27 C Erna Krška
- 28 P Irenej
- 29 S Peter in Pavel
- 30 N 13. n., Pr. muč.

DECEMBER

- 1 N 1. adventna
- 2 P Bibijana
- 3 T Frančišek Ks.
- 4 S Barbara
- 5 S Šaba
- 6 P Miklavž
- 7 S Ambrož
- 8 N 2. adventna
- 9 P Valerija
- 10 T Melkijad
- 11 S Damaz
- 12 C Ivana Šant.
- 13 P Lucija
- 14 S Dušan
- 15 N 3. adventna
- 16 P Albina
- 17 T Lazar
- 18 S Gacijan
- 19 C Favsta
- 20 P Evgen
- 21 S Peter Kan.
- 22 N 4. adventna
- 23 P Viktorija
- 24 T Adam, Eva
- 25 S Božič
- 26 C Štefan
- 27 P Janez Evang.
- 28 S Nedolžni otr.
- 29 N Sv. Družina
- 30 P Rajner
- 31 T Silvester

Mrki

V letu 1984 sta le dva Sončeva mrka.

1. **Dne 30. maja je kolobarjasti Sončev mrk.** Viden je v ozkem pasu, ki se začne na Tihem oceanu, teče čez Srednjo in Severno Ameriko, Atlantski ocean in se konča na severozahodnem delu Afrike. Kot delni mrk je viden na Tihem oceanu, iz Severne in Srednje Amerike, na Atlantskem oceanu, iz večjega dela Evrope in iz zahodne Afrike. Pri nas je viden delni mrk. V Ljubljani se začne ob 18^h22,6^m. Največjo stopnjo doseže ob 19^h12,6^m, ko zakrije Luna 48% Sončevega premera. Končnih stopenj mrka ne bomo videli, ker je tedaj Sonce v naših krajih že pod obzorjem; v Ljubljani zaide Sonce tega dne ob 19^h44^m. Mrk se konča ob 19^h59,6^m.

2. **Od 22. na 23. november je popolni Sončev mrk.** Kot popolni mrk je viden v ozkem pasu, ki teče čez Novo Gvinejo in Tihni ocean. Kot delni mrk je viden iz Avstralije in na Tihem oceanu. Pri nas mrk ni viden.

Vidnost planetov

MERKUR je na nebu vedno blizu Sonca in se od njega lahko oddalji največ za 10 do 28 stopinj. Pot Merkurja okoli Sonca je namreč dokaj sploščena elipsa in je največja navidezna oddaljenost od Sonca odvisna od trenutne Merkurjeve lege na tiru in od istočasne lege Zemlje. Merkur lahko opazujemo samo zvečer nad zahodnim delom obzorja po Sončevem zahodu ali zjutraj na vzhodnem nebu pred Sončevim vzhodom.

Na večernem nebu bo letos viden ob datumih okoli 3. IV., 1. VIII. in 25. XI., na jutranjem nebu bo viden ob datumih okoli 22. I., 19. V. in 17. IX.

Merkur sreča Luno: 30. I., 3. IV., 30. IV., 28. V., 30. VII., 24. IX., 24. XI. in 21. XII. Venero sreča 30. IV. in 16. VIII., Saturn 29. X., Uran 15. XI. in 23. XII. in Neptun 2. XII.

VENERO vidimo v začetku leta kot Danico na vzhodnem delu neba: sredi januarja vzhaja okoli 5. ure, sredi februarja ob 05^h45^m. Navidežno se približuje Soncu in je vedno krajši čas vidna: sredi aprila vziđe deset minut pred peto, sredi maja kmalu po četrty uri. V juniju se zgubi v Sončevih žarkih: dne 15. VI. doseže zgornjo konjunkcijo s Soncem. Ob koncu julija lahko zasledimo Venero kot Večernico na večernem nebu: zaide kmalu po 20. uri. V drugi polovici septembra zahaja pred 19. uro, v oktobru in novembru okoli 18^h30^m, ob koncu leta pa ob 20^h15^m.

Venera sreča Luno: 29. I., 29. II., 30. III., 30. IV., 28. VIII., 27. IX., 27. X., 26. XI. in 26. XII. Merkur sreča 30. IV. in 16. VIII., Jupiter 27. I. in 24. XI., Saturn 8. X., Uran 10. I. in 30. X. in Neptun 26. I. in 13. XI.

MARS najdemo v začetku leta nad vzhodnim horizontom kmalu po eni uri. Postopoma je vedno dalj časa viden, saj vzhaja vedno prej: ob koncu februarja okoli polnoči, sredi marca ob 23^h20^m, sredi aprila ob 21^h30^m. Do 5. IV. se giblje napredno, potem pa spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. V maju je

viden vso noč, ker je 11. V. v opoziciji s Soncem. Po 20. VI. se giblje Mars spet napredno. Zahaja v zgodnjih jutranjih urah, potem pa vedno prej: sredi julija okoli polnoči, sredi avgusta ob 22^h35^m, sredi septembra uro prej, v zadnjem tromesečju pa zahaja Mars okoli 21. ure.

Mars sreča Luno: 25. I., 22. II., 21. III., 18. IV., 14. V., 10. VI., 7. VII., 4. VIII., 2. IX., 1. X., 29. X., 27. XI. in 27. XII. Mars sreča Jupiter 14. X., Saturn 15. II., Uran 4. IX. in Neptun 3. X.

JUPITER se zadržuje vse leto v ozvezdju Strelca. Sredi januarja vzhaja okoli 6. ure. Giblje se napredno do zastoja 29. IV., ko spremeni smer svojega navideznega gibanja v obratno. Tedaj je viden v drugi polovici noči. Sredi maja vzhaja okoli 23. ure. Dne 29. VI. je v opoziciji s Soncem in je v juniju in juliju viden praktično vso noč. Giblje se obratno in po zastoju 29. VIII. spet napredno. Sredi avgusta zahaja okoli 1^h, potem pa vedno prej: sredi septembra okoli 23. ure, sredi oktobra okoli 21. ure, sredi novembra ob 19^h30^m, ob koncu leta pa že v zgodnjih večernih urah.

Jupiter sreča Luno: 1. I., 29. I., 26. II., 24. III., 21. IV., 18. V., 12. VI., 12. VII., 8. VIII., 4. IX., 1. X., 29. X., 25. XI. in 23. XII. Venero sreča 27. I. in 24. XI., Mars 14. X. in Neptun 19. I.

SATURN najdemo v začetku leta kmalu po 2. uri nad vzhodnim obzorjem. Giblje se vse leto v ozvezdju Tehtnice. Po 25. II. je smer njegovega navideznega gibanja obratna. Tedaj vziđe ob 23^h40^m. Približuje se opoziciji s Soncem, ki nastopi 3. V., zato je v maju viden praktično vso noč. Po zastoju 14. VII. se giblje spet napredno. Sredi julija zaide ob 0^h10^m, ob koncu avgusta ob 21^h10^m. Dne 11. XI. pride v konjunkcijo s Soncem, zato v novembru ni primeren za opazovanje. V decembru ga najdemo na jutranjem nebu: sredi meseca vzhaja okoli 5. ure.

Saturn sreča Luno: 26. I., 22. II., 20. III., 17. IV., 14. V., 10. VI., 7. VII., 4. VIII., 31. VIII., 27. IX., 25. X. in 19. XII. Merkur sreča 29. X., Venero 8. X. in Mars 15. II.

URAN je na meji vidnosti s prostim očesom. Vse leto se giblje med ozvezdjem Škorpiona in Strelca. Dne 18. VI. je v zastoju in je viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 1. VI. in je vso noč nad obzorjem. Dne 18. VIII. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. V konjunkcijo s Soncem pride 5. XII., zato novembra in decembra ni viden.

Uran sreča Luno: 28. I., 24. II., 22. III., 19. IV., 16. V., 12. VI., 10. VII., 6. VIII., 2. IX., 29. IX., 27. X. in 21. XII. Merkur sreča 15. XI. in 23. XII., Venero 10. I. in 30. X. in Mars 4. IX.

NEPTUN je mogoče opazovati le z zelo močnimi daljnogledi. V zastoju je 2. IV. in je tedaj viden v drugi polovici noči. V opozicijo s Soncem pride 21. VI., zato je v juniju in juliju skoraj vso noč nad obzorjem. Dne 9. IX. je spet v zastoju in je tedaj viden v prvi polovici noči. V konjunkciji s Soncem je 22. XII. Giblje se vse leto v ozvezdju Strelca.

Neptun sreča Luno: 29. I., 25. II., 24. III., 20. IV., 17. V., 14. VI., 11. VII., 7. VIII., 3. IX., 1. X., 28. X. in 25. XI. Merkur sreča 2. XII., Venero 26. I. in 13. XI., Mars 3. X. in Jupiter 19. I.

PLUTON, deveti, najbolj oddaljeni planet je v opoziciji s Soncem sredi aprila, v konjunkciji je v drugi polovici oktobra. Giblje se vse leto v ozvezdju Device.

Pregled

Venera je do maja Danica, od julija naprej pa Večernica.

Mars je do aprila viden v drugi polovici noči, maja vso noč, v juliju prvo polovico noči, od oktobra naprej pa v večernih urah.

Jupiter je v aprilu viden v drugi polovici noči, junija in julija vso noč, v avgustu vso prvo polovico noči. Ob koncu leta zahaja v večernih urah.

Saturn je v februarju viden v drugi polovici noči, v maju vso noč, v juliju vso prvo polovico noči. V novembru ni viden.

VSI NAVEDENI ČASI SO V SREDNJEVROPSKEM ČASU.

Kartuzijanski red praznuje 900 letnico

V drugi polovici junija 1984 bo poteklo 900 let, od kar se je sv. Bruno s svojimi sobrati naselil v gorski samoti v francoskih Alpah. Ta dogodek štejem za začetek kartuzijanskih naselbin. Kartuzijanski red se od drugih redov v marsičem razlikuje. Pri drugih redovih smo navajeni na velike samostanske stavbe, v katerih redovniki večinoma skupno opravljajo svoje posle, hrano zauživajo v skupni jedilnici (refektoriju), spijo pa vsak v svoji celici ali celo v skupni spalnici. Pri kartuzijanih že na zunaj spoznamo njihov samostan po tem, da ima vsak pater svojo enonadstropno hišico z vrtom, vse hišice pa so med seboj in s cerkvijo ter drugimi skupnimi prostori povezane z velikim (križnim) hodnikom. Drugi redovi imajo svoja pravila, ki jih je sestavil njihov ustanovitelj in večkrat se taki redovi (npr. benediktinci, dominikanci, frančiškani) imenujejo kar po svojem ustanovitelju (sv. Benediktu, Dominiku oz. Frančišku), pri kartuzijanih pa je tako, da sv. Bruno sploh ni imel namena ustanoviti reda, šele po njegovi smrti so začeli posnemati navade, ki so se razvile v dveh naselbinah, kjer se je naselil s svojimi sobrati.

Bruno je bil doma iz Kölna, rojen okrog leta 1030. Študiral je v Franciji, na katedralni šoli v Reimsu. Po dokončanem študiju je ostal v tem mestu kot profesor, kanonik, škofijski kancler in

šolski nadzornik, čeprav menda nikoli ni prejel mašniškega posvečenja, kakor tudi nekateri drugi redovni ustanovitelji, npr. sv. Benedikt, sv. Frančišek ne (tedaj je bilo brez tega možno biti kanonik in tudi kak škof ali papež je bil izvoljen, čeprav tedaj še ni bil mašnik). V Reimsu je v tistem času postal nadškof Manase, ki je do svojega mesta prišel s simonijo (podkupovanjem), s pomočjo francoskega kralja Filipa I.

Bruno je aktivno deloval proti simonističnemu nadškofu in je moral bežati iz Reimsa; že tedaj je sklenil, da se bo umaknil v samoto. Borba je trajala nekaj let in Bruno je tako dodobra spoznal vse slabosti državne in cerkvene organizacije. Ko je bil nadškof Manase končno le odstavljen, so vsi pričakovali, da bo novi nadškof postal prav Bruno, toda ta je bil že naveličan vseh intrig in je raje uresničil svoj sklep o umiku v samoto. Z dvema tovarišema se je naselil v gozdni samoti Sèche-Fontaine, v bližini samostana Molesmes. Toda to je bilo še vedno preblizu sveta. Bruno si je zaželel še večjo samoto. S šestimi tovariši se je v juniju 1084. napotil h grenobelskemu škofu Hugu s prošnjo, naj jim v svoji škofiji dodeli nenaseljeno zemljišče, kjer bi lahko v samoti in popolni odmaknjenosti preživljali preostali del svojega življenja. Škof Hugo jih je okrog praznika rojstva sv. Janeza Krstnika (24. junija) popeljal v divjo alpsko dolino, kjer so si na višini 1000 metrov zgradili bivališča in cerkev. Vse skupaj je bilo povezano s hodnikom. Po pečinah, francosko »chartreuse« (šartroz), je dolina dobila ime že pred naselitvijo, po njej pa se je začela imenovati tako naselbina in končno tudi ves red, ki ga je Bruno na ta način nehote ustanovil (latinski izraz za to je »cartusia« in takšno ime sta naselbina in novi red dobila tudi v slovenščini). Bruno ni dolgo užival te samote. Po šestih letih ga je papež Urban II., njegov nekdanji učenec, poklical v Rim, vendar se je Bruno umaknil vsem častem, ki jih je zanj pripravljaval papež; v Kalabriji je v kraju Santa Maria della Torre na višini 850 metrov, v pustinji ustanovil podobno naselbino kot poprej v Franciji in tu je 6. oktobra 1101 umrl (kraj se danes imenuje Serra San Bruno). Bruno je bil leta 1514 proglašen za svetnika. Njegov god praznujemo na njegov smrti dan.

Po smrti sv. Bruna so se obema naselbinama, ki jih je sam ustanovil, pridružile še druge, ki so živele enako samotarsko kot prvi dve. Čeprav ni bilo nobenih pisanih pravil, so take naselbine posnemale način življenja, ki ga je sv. Bruno uvedel v Kartuziji v Franciji in nato v Kalabriji.

Četrty naslednik sv. Bruna v vodstvu Kartuzije, Guigo, je leta 1127 izdelal pravila, ki jim je dal naslov »Običaji Kartuzije«. Pravila je leta 1133 potrdil papež Inocenc II. Leta 1140 se je zbral prvi generalni kapitelj, na katerem so bili zastopniki šestih puščavniških skupnosti. Takrat so »Običaje« sprejeli za svoja pravila. Tako se je iz Brunove puščavniške naselbine končno oblikoval kartuzijski red, ki ga je leta 1176 potrdil papež Aleksander III. Organizacija reda je precej centralizirana, saj je materina hiša v (Veliki) Kartuziji središče vsega reda in je njen prior hkrati generalni prior za ves red. Tam se vsaki dve leti sestaja generalni kapitelj, zbor zastopnikov vseh kartuzijskih samostanov, na katerem volijo osem definitorjev. Ti so najvišji kolegij, ki izbira tudi vizitatorje, da vsaki dve leti obiščejo vse samostane. Običaji velevajo, da belo oblečeni patri, ki so vsi duhovniki, preživljajo delavnike molče v samoti, vsak v svoji hišici, ki jo imenujejo celica. Molijo ter fizično in umsko delajo. Tudi hrano jim prinašajo tja. Bivališče zapuščajo le trikrat na dan, ko gredo k bogoslužju v cerkev. Nedelje in praznike preživljajo skupaj. Takrat tudi obedujejo skupno. Enkrat na teden je sprehod v okolico samostana, dvakrat na leto pa celodnevni izlet. Bratje, ki so prav tako oblečeni, opravljajo poleg molitev fizična dela, ki so potrebna za samostansko gospodarstvo. Za kartuzijansko prehrano je značilno, da menihi nikoli ne jedo mesa, razen rib. Kartuzijski red opravlja bogoslužje po lastnem obredu, ki se razlikuje od rimskega, kakršnega poznamo pri nas. Posebna značilnost njihovega obreda so jutranjice in hvalnice, ki jih menihi opravljajo sredi noči. Koralnega petja ne spremlja noben instrument, tudi orgle ne. Klavzura (ženske ne smejo v samostan) je pri njih strožja kot drugod. Tudi cerkev je pod klavzuro in kartuzijani ne opravljajo dušnega pastirstva. Določbe teh pravil razumemo, če pomislimo na sv. Bruna, na njegovo željo po samoti in kontemplaciji, morda pa tudi na njegovo razočaranje nad svetom in nad razmerami v Cerkvi ter na življenjske okoliščine, v katerih so živeli prvi menihi.

Značilno je, da je prva kartuzijanska naselbina zunaj Francije in Italije nastala prav na slovenskem ozemlju in to komaj dvajset let po tem, ko se je sestel prvi generalni kapitelj. To je bila žička kartuzija. Deset let potem je nastala druga kartuzija na Slovenskem, to pot v Jurkloštru. Sredi XIII. stoletja je bila ustanovljena kartuzija Bistra, v začetku XV. stoletja pa še Pleterje. Kar se

Portal župnijske cerkve v Špitaliču pri Konjicah

tiče odmaknjenosti teh naselbin, je med njimi na prvem mestu Jurklošter v dolini Gračnice, za njim žički samostan za Konjiško goro, pa tudi lega Pleterij ob vznožju Gorjancev je dokaj odmaknjena. Bistra, med Vrhniko in Borovnico, je najmanj samotna. Tako so na slovenskem ozemlju nastali kar štirje kartuzijanski samostani, ki so se čutili posebej povezane med seboj. Ti štirje samostani so leta 1415 sklenili med seboj bratsko zvezo ne glede na redovno provinco, kateri so pripadali. Obljubili so si posebne molitve drug za drugega. Zanimivo je, da kljub tedanjim deželam Štajerski in Kranjski v listini pišejo o »bratstvu samostanov na Slovenskem« (latinsko »fraternitas domorum in Sclavonia«). Podobno zvezo so priorji slovenskih kartuzij ponovili leta 1481. Seveda so bili fevdalni gospodje tisti, ki so ustanovili in vzdrževali te samostane, v katerih naj bi bili sami tudi pokopani, menihi pa naj bi zanje molili in zadoščevali za njihove grehe. Posebej je treba tu omeniti grofe oziroma kneze Celjske, ki so bili dobrotniki vseh štirih slovenskih kartuzij. Pleterje je najmogočnejši med njimi, Herman II. tudi ustanovil in so ga tam tudi pokopali. Nekaj Celjanov je pokopanih v žičkem samostanu, v Jurkloštru pa je našla zadnje počivališče nesrečna Veronika Deseniška, ki jo je dal umoriti Herman II. Zanimivo je, da so ji kartuzijani v svojih nekrologijih (koledarjih z obletnicami smrti) vedno priznavali naslov »grofica Celjska«.

Od vseh štirih slovenskih kartuzij je najbolj imenitna žička. Še sedaj lahko tam preberemo spominsko ploščo, da je bila to prva kartuzija v

Žički samostan

vsem nemškem cesarstvu. To je bil tudi vzrok, da je v času zahodnega cerkvenega razkola, ko je bil en papež v Rimu, drugi pa v Avignonu, in je Velika kartuzija z generalnim priorjem priznavala avignonskega papeža, žička kartuzija postala sedež vrhovnega vodstva kartuzijanskega reda za tiste kartuzije, ki so priznavale rimskega papeža. V letih 1391 do 1410 se je v žičkem samostanu sestajal generalni kapitelj, kartuzija je dobila vse pravice, ki jih v redu uživa Velika kartuzija, in žički prior je postal generalni prior za ta del reda. Najmenitnejši žički generalni prior je bil Štefan Macone, doma iz Siene, prijatelj sv. Katarine Sienske. Če pogledamo upodobitev žičkega samostana iz časa obstoja kartuzije, vidimo, kako velik kompleks je bil to. Še samostanske razvaline, ki so se ohranile, naredijo na obiskovalca mogočen vtis. Po pomembnosti je za žičko kartuzijo Bistra, ki je imela zaradi bližine Ljubljane velik pomen v času, ko še ni bilo ljubljanske škofije. Tedaj so delovali pomožni škofje in generalni vikarji oglejskega patriarha, od katerih je pičenski škof Gregor prebival večinoma v Ljubljani ali v Bistri in je tam tudi pokopan.

Viharji XVI. stoletja tudi kartuzijanskim samostanom niso prizanesli. Večkrat so jih napadali Turki in nastopile so gospodarske težave. Reformacija je povzročila upadanje redovne discipline in samostani so se praznili. Kot nosilec katoliške verske obnove je nastopil nov red, jezuiti. Deželni vladar je hotel v opuščene samostane naseliti jezuite in začela so se dolgotrajna pogajanja s kartuzijani, kateri od samostanov naj še ostane, katere pa naj prevzamejo jezuiti. Leta 1595 je bilo sklenjeno, da dobijo jezuiti Jurklošter in Pletenje in uporabijo dohodke samostanskih posestev za vzdrževanje svojih kolegijev v Gradcu in Ljubljani. Papež Klemen VIII. je na

slednjega leta potrdil ta sporazum in s tem tudi cerkvenopravno razpustil obe kartuziji, istočasno pa ustanovil jezuitski kolegij v Ljubljani (v Gradcu je tak kolegij že obstajal). Žička in bistrska kartuzija pa sta to krizo prebrodili. V obeh samostanih je zopet zavlada disciplina in tudi gospodarsko sta si opomogla. Cesar Jožef II. je leta 1782 oba samostana razpustil, premoženje pa je prevzela država. Devet let pred tem je papež razpustil jezuitski red in tudi njegovo premoženje je prevzela država. Poslopja razpuščenih kartuzij so začela propadati in tudi spomin na molčeče bele menihe je začel usihati, za njimi pa je ostala velika kulturna dediščina.

Kulturno delo kartuzijanov na Slovenskem ima velik pomen. Iz skopih podatkov, ki so nam na razpolago, lahko spoznamo, kakšen je bil delež kartuzijanskega kulturnega dela v času, ko še ni bilo tiska, ko je bilo torej treba knjige prepisovati. Iz leta 1487 imamo podatek, da je obsegala knjižnica žičkega samostana preko 2000 knjig, ki so bile večinoma rokopisne. Izum tiska je bil tedaj star šele nekaj desetletij. Če pomislimo, da je bila večina knjig prepisana v samostanu in upoštevamo še starost kartuzije, lahko presodimo, koliko dela je bilo potrebno, da je nastala tako obsežna knjižnica. Tak prepisovalec knjig je bil v srednjem veku tako rekoč vsak menih, saj je bilo najvažnejše opravilo samotnega kartuzijana prav prepisovanje. (»Ker z usti ne moremo pridigati, oznanjamo božjo besedo z rokami.« Običaji Kartuzije) Najlepši in najdragocenejši srednjeveški rokopis, ki je ob razpustu samostanov prišel v Licejsko (danes Narodno in univerzitetno) knjižnico, je delo kartuzijana Nikolaja iz Bistre, ki je leta 1347 po naročilu bistrskega priorja prepisal delo sv. Avgušтина De civitate Dei (O božji državi) in knjigo tudi okrasil (iluminiral) z začetnicami in drugimi okraski. V vsaki slovenski kartuziji pa so živeli tudi menihi, ki niso le prepisovali, ampak so bili tudi sami pisatelji. V žički kartuziji je bil to že omenjeni Štefan Macone, ki je življenjepis sv. Katarine Sienske opremil z opombami glede na dogodke, ki jim je bil sam priča. Tudi priorja Gottfried in Konrad Heimburški in p. Matija Maselhart so v latinščini pisali knjige z nabožno vsebino. Posebno znan pa je žički menih Filip, ki je okrog leta 1300 v nemščini napisal nad 10.000 verzov obsegajočo pesnitev o Marijinem življenju. V Jurkloštru so kot pisatelji delovali priorji bl. Odon iz Novare, Mihael iz Prage in Nikolaj Kempf iz Strasbourga ter pesnik Syferidus. Pisali so v latinščini. Nikolaj Kempf je bil

nekaj časa tudi prior v kartuziji Pleterje. Kljub temu, da so ljudje po razpustu samostanov začeli bele menihe sčasoma pozabljati, so njihova dela ostala v svetovnih knjižnicah in govorijo o velikem kulturnem pomenu teh samostanov. Nekateri izmed teh pisateljev so po več sto letih v našem stoletju ponatisnili ali celo prevedli.

Drugi del kulturne dediščine, ki so jo zapustili kartuzijani, so umetnostni spomeniki. Po razpustu samostanov se je sicer marsikaj porušilo, a še ruševine učinkujejo mogočno. Ustanovitelji samostanov ali pa menihi so iz tujine pripeljali mojstre, ki so bili v naših krajih nosilci novih umetnostnih tokov. Od žičkega samostana se je ohranila »spodnja cerkev«, ki je danes župnijska cerkev v Špitaliču. Njen pozno romanski portal kaže na to, da je delo francoskih mojstrov. »S to gotizirano romaniko iz konca XII. stoletja se Špitalič ne uvršča le med naše najpomembnejše umetnostne spomenike, temveč sodi po zgodnjem času nastanka celo med prve te vrste v vsej Srednji Evropi« (M. Zadnikar). Od Jurkloštra se je ohranila samostanska cerkev sv. Mavricija, ki je danes župnijska cerkev, z lepim gotskim nadstrešnim stolpičem, ki mu pri nas ni para. Graditelj cerkve, vojvoda Leopold VI. Babenberški, je mojstre pripeljal iz svojega dunajskega kulturnega prostora. Tako so pozno romanski oboki v Jurkloštru ponovitev obokov iz samostanske cerkve v Heiligenkreuzu pri Dunaju (odmevajo pa še v cerkvi v Laškem in v drugih cerkvah laškega gospostva). Od starih Pleterij se je ohranila samostanska cerkev, katere ustanovitelj, celjski grof Herman II., je s svojimi sorodniškimi vezmi na češkem in ogrskem dvoru lahko od tam pripeljal potrebne mojstre. »Kot umetnostni spomenik je stara redovna cerkev ne samo ena najpomembnejših zrelih gotskih arhitektur pri nas, temveč se celo v okviru evropske kartuzijanske arhitekture ponaša z ohranjeno pretehtano zasnovano, kartuzijansko' prostornino, kakor tudi z mnogimi podrobnostmi kartuzijanskega stavbarstva« (M. Zadnikar). Zadnji prior v Bistri, p. Bruno Ortner, je bil znan slikar in rezbar.

Ko bi bil naš zapis le članek ob 800 letnici kartuzijanskega reda, bi tu lahko nehali. Toda ob prehodu iz XIX. v XX. stoletje so se dogodki zasukali tako, da so se kartuzijani spet vrnili na slovensko ozemlje. Državno posestvo Pleterje je v prejšnjem stoletju prešlo v private roke in hčere zadnjega lastnika, madžarskega barona Borsa de Borsoda, so leta 1899 prodale posestvo kartuzijanskemu redu. Stara poslopja so bila v

Nadstrešni stolpič v Jurkloštru

tako slabem stanju, da so skoraj vsa podrli. Le staro cerkev in nekaj bližnjih stavb so pustili v spomin na nekdanji samostan. Na prostoru starega samostana so po francoskem vzoru postavili novega, ki obsega nenavadno veliko površino, obdano z obzidjem. To zapira pred svetom tudi

vrtove, sadovnjake in celo del gozda. Obzidje je dolgo 2600 metrov. Veliki križni hodnik ima dva kraka po 160 in dva po 120 metrov in je prvotno povezoval 31 hišic (celic) za patre. Francoska vlada je v začetku tega stoletja ukinila vse samostane v Franciji. V Pleterje so prepeljali vse premičnine iz kartuzijskega samostana Boser-ville pri Nancyju, med njimi opravo za cerkev, samostansko knjižnico in dosti umetnin, predvsem slik (večina teh je danes na ogled v kostanjeviški galeriji). Leta 1904 so bila dela končana in 3. novembra je škof Jeglič posvetil novo cerkev Prestola sv. Trojice. V samostanu so se naselili francoski redovniki, sčasoma pa so prihajali tudi pripadniki drugih tujih narodnosti, predvsem Nemci. Pred prvo svetovno vojno je vstopil v kartuzijo prvi slovenski pater (Ferdinand Stadler). Tedaj je nova naselbina štela največ prebivalcev, namreč 35 patrov (očetov) in 42 fratrov (bratov). Leta 1923 je vstopil v samostan prvi Hrvat, to je bil duhovnik zagrebške nadškofije dr. Edgar Leopold (1881–1977), ki je dobil samostansko ime p. Josip, svoj priimek pa je večkrat pisal v hrvaški obliki Lavov. Leta 1934 je p. Josip Leopold postal prior kot prvi domačin.

Kmalu je prišla II. svetovna vojna in z njo italijanska okupacija. Leta 1942 je bil na Gorjancih ustanovljen partizanski Gorjanski bataljon. V njem so bili nekateri domačini iz Šentjerneja, s katerimi je bil p. prior že od prej v prijateljskih odnosih in so tudi kot partizani prihajali v Pleterje. Kakor so že pred vojno v samostanu vsakega obiskovalca pogostili, tako so nahranili tudi vsakega partizana, ki je sam ali v skupini potrkal na samostanska vrata. Sodelovanje med kartuzijo in partizani se je začelo najprej s prošnjami za hrano, nato pa za zdravila in druge potrebščine. Samostanski bolničar br. Bernard je pomagal pri operacijah v bližnji partizanski ambulanti (tudi sam je opravljal amputacije), p. Ferdinand pa je hodil v ambulanto podeljevati zakramente in na partizanske pogrebe. V novembru 1942 se je v samostanu naselila takó imenovana Legija smrti, da bi táko sodelovanje onemogočila. Vodstvo Osvobodilne fronte je na priorja naslovalo odprto pismo, v katerem poziva, naj se Legija smrti iz samostana umakne, sicer ga bodo partizani prisiljeni uničiti. Res so v dneh od 18. do 20. februarja 1943 partizani napadli Pleterje in zadnji dan, ko so napadalci že zažgali 17 celic in dva kraka križnega hodnika, so se po pripadnike Legije smrti s tanki pripeljali Italijani. Odpeljali so jih v Šentjernej. Požgani del križnega hodnika je ob-

novljen, vseh celic pa niso obnovili. Po kapitulaciji Italije so ta predel zasedli Nemci in že nekaj dni po zasedbi aretirali priorja p. Josipa Leopolda. Iz zaplenjenega partizanskega arhiva so imeli neizpodbitne dokaze o njegovem sodelovanju s partizani. Čakala ga je smrtna kazen. Toda zgodilo se je nekaj nepričakovanega: po posredovanju papeža Pija XII. je bil p. prior na sveti večer 1943 izpuščen na svobodo. Vrnitve v Pleterje mu Nemci niso dovolili, zato je konec vojne učakal v kartuziji Vedana pri Bellunu v Italiji. Takšno zadržanje kartuzijanov med vojno ni osamljen primer. Tako so v kartuziji Farneta (provincia Lucca) po kapitulaciji Italije v samostanu skrivali italijanske rodoljube, da jih Nemci ne bi odpeljali v svoja zloglasna taborišča. V septembru 1944, tik pred prihodom zavezniških čet, so Nemci odkrili skrivače, čeprav so bili oblečeni v redovne obleke. Maščevanje okupatorjev je bilo strašno: ubili so dvanajst menihov, med njimi vse vodstvo samostana. V kartuziji Hain pri Düsseldorfu pa so v zadnji vojni skrivali Žide, ne da bi jih bili nacisti kdaj odkrili.

Maja 1945 se je p. prior vrnil v Pleterje in samostan je zaživel svoje normalno življenje. Kakor je p. prior med vojno podpiral partizane, tako je po vojni tesno sodeloval z oblastjo, saj je večino vodilnih funkcionarjev v Sloveniji poznal še kot partizane. V prvih letih po vojni je samostan zašel v krizo, saj je večina redovnikov odšla, ker so bili tuji državljani. Zasluga priorja Leopolda je, da je samostan to krizo preživel in se obdržal z domačimi redovniki, ki jih ni bilo veliko. Prior Leopold je za svoje delovanje med vojno in v povojnih letih prejel več državnih odlikovanj in drugih pohval (gl. Mohorjev kalendar 1978, str. 125–127). Lahko rečemo, da je njegov ugled pripomogel, da je danes kartuzija Pleterje najbolj poznani katoliški samostan v Jugoslaviji. Dne 3. septembra 1964 je Pleterje obiskal predsednik republike Tito. To je bil prvi obisk kakšnega državnega poglavarja v samostanu. Kero smejo po cerkvenem pravu prestopiti klavzuro tudi žene državnih poglavarjev in njihove spremljevalke, se je tedaj to prvič zgodilo tudi v Pleterjih. Sedanji prior (od 1967) je p. Janez Drolc, ki nadaljuje delo svojega prednika. Obnovil je redovno disciplino in dosegel, da je samostan prebrodil še eno krizo v povojnem času. Razširile so se namreč govorice, da bo vrhovno redovno vodstvo zaradi maloštevilnosti menihov samostan ukinilo. Pod priorjem Drolcem pa so v samostan spet prišli inozemski patri, v samostanu

pa je tudi noviciat. Ob 80 letnici nakupa kartuzije in ob 75 letnici obnovitve rednega samostanskega življenja je predsednik republike Tito odlikoval kartuzijo z Redom zaslug za narod z zlato zvezdo. Predsednik predsedstva SR Slovenije Viktor Avbelj, ki je izročal priorju Drolcu odlikovanje, je v svojem govoru poudaril, da je pleterska kartuzija s svojo zraščenoostjo z današnjimi družbenimi razmerami, s svojo arhitekturo in gospodarskim življenjem, družbeno in umetniško zaokrožena celota, ki je harmonično vključena v našo dolensko pokrajino.

Kartuzijanski red je imel v času svojega največjega razcveta v XV. stoletju v vsej Evropi 190 samostanov. Od reformacije dalje je začelo število upadati in danes šteje red 17 moških in 6 ženskih samostanov. Od moških samostanov so 4 v Franciji, 5 jih je v Španiji, 2 v Italiji, po eden pa v Nemčiji, Angliji, Jugoslaviji, na Portugalskem, v Švici in v Združenih državah Amerike. Pripravljajo ustanovitev samostana v Braziliji. 3 ženske kartuzijanske samostani so v Italiji, 2 v Franciji in eden v Španiji.

V kartuziji Pleterje živi sedaj 10 patrov (očetov). Med njimi so 4 Slovenci ter po en Hrvat, Avstrijec, Nemec, Švicar, Nizozemec in Irek. Bratov je 10 in so vsi Slovenci. Nikogar ne moti, da je med patri toliko različnih narodnosti, saj je bogoslužje v latinščini, sicer pa patri govorijo tudi slovensko in pri maši pojejo berilo, evangelij in prošnje za vse potrebe v slovenščini.

Kartuzija Pleterje je po svojem obsegu največji katoliški samostan v Jugoslaviji. V Sloveniji je to edini izrazito kontemplativni (molitveni) moški red, vsi drugi redovi opravljajo tudi dušno pastirstvo. Poleg tega je pleterska kartuzija najbolj na Vzhodu ležeči kartuzijanski samostan in je tako edina naselbina kartuzijanov v socialističnem svetu.

V današnjem času je življenje, kakor ga preživljajo kartuzijani v samoti in molku, v molitvi in pokori, marsikomu nerazumljivo. Kartuzijani ob takem načinu življenja ne menijo, da živijo le za Boga in za nič drugega. Tudi Cerkev in svet obstajata zanje. Vedo, da so s svojim življenjem še posebej povezani s Cerkvijo in da delajo v njenem imenu. Prav tako vedo, da delujejo v svetu, da so del sveta. Z njim se čutijo kljub svoji odmaknjenosti na poseben način povezane – tako opravljajo za svet posebno poslanstvo. Zgodovina nam dokazuje, da so kljub puščavniškemu načinu življenja vedno delovali povezano z okoljem, ki jih je obdajalo. Za današnje pleterske

Obisk predsednika Republike v kartuziji Pleterje 3. 9. 1964: P. Janez Drolc, preds. Tito, Bela Krleža, Jovanka Broz, p. Josip Leopold, Ivan Maček, Miha Marinko, prav zadaj (s klobukom) Miroslav Krleža

kartuzijane lahko zapišemo, da so navkljub svoji odmaknjenosti značilen del slovenske Cerkve. Danes menihom ni treba prepisovati knjig. Naši kartuzijani bogatijo slovenski knjižni trg s prevajanjem in izdajanjem. Letno nam ponudijo najmanj eno knjigo z verskega področja. Po naših cerkvah in domovih je že lepo število jaslic, ki jih iz gline oblikuje pleterski menih. Vedno več je njegovih značilnih križev v ekspresionističnem slogu – zadnje čase tudi celotnih križevih potov. Drug menih izdeluje kovinske križe, ki marsikje krase grobove naših dragih. Po vsej Sloveniji so znani izdelki samostanskega gospodarstva, predvsem »pleterske hruške«, ki zrastejo v steklenici. Nedvomno je kartuzija Pleterje najbolj obiskan samostan v Sloveniji. Radi si ga ogledajo ljudje najrazličnejših prepričanj.

Po 900 letih obstoja skušajo kartuzijani še vedno živeti v samoti, po izročilu svojega začetnika. Sinovi sv. Bruna danes nimajo več toliko posnemovalcev kakor v srednjem veku. Še vedno pa imajo dosti občudovalcev in prijateljev – tudi med tistimi, ki so drugačnih nazorov.

Miloš Rybář

400 let slovenske biblije

Na koncu Dalmatinovega nemškega posvetila v Biblijo je zapisano: »Datum Wittemberg am Newen Jarstag des eingeunden M. D. LXXXIV. Jars.« Letnica 1584 je kar dvakrat zapisana tudi na okrašeni naslovni strani in prav tako jo najdemo na notranjih naslovnica za preroške knjige in za novo zavezo. Zato je prav, da leta 1984 obhajamo štiristoto obletnico izida prvega celotnega svetega pisma v slovenskem jeziku. Skupinica Slovencev, ki je od maja do decembra 1583 v daljnem saškem Wittembergu nadzirala in spodbujala delavce pri tisku tega epohalnega dela, je odpotovala že na sv. Štefana dan. Pošiljanje darilnih izvodov plemenitim zaščitnikom, prijateljem, dobrotnikom in dostojanstvenikom se je začelo. Kmalu je stekel tudi prevoz vezanih in nevezanih biblij po različnih kanalih in posrednikih, da bi Biblija končno prišla v roke tistim, ki jim je bila prvenstveno namenjena: Slovincem na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem v tedanji Notranji Avstriji. Nadvojvoda Karel je ukazal, naj bodo obmejni organi posebno budni in naj takoj zaplenijo vsak izvod slovenske biblije, ki jim pride v roke. Toda če sodimo po poročilih iz tistega časa, tihotapljenje slovenskih biblij kljub vsem oviram niti ni bilo tako težavno, kakor je bila težka pot, ki je pripeljala do tiska v letu 1583.

Tisk je bil še razmeroma novo sredstvo razširjanja misli in pobud. Reformacija je to čudovito možnost uporabila in prav tiskana beseda je v veliki meri pripomogla, da se je to prenovitveno gibanje moglo tako hitro in tako učinkovito širiti po Evropi. Da bi pa moglo zajeti množice, jim je bilo treba govoriti in pisati v razumljivem jeziku. Latinščino – pri nas so ji rekli »bukovski jezik« – so razumeli le izobraženci. Še posebno je bilo treba dati ljudem možnost, da sami berejo sveto pismo. Tako se bo mogel vsakdo prepričati o tem, kaj pravi »čisti evangelij« in kakšne zmote uči in kako napačno ravna papeška duhovščina. Za zamisljivo dati ljudem božjo besedo v razumljivem jeziku je stalo navdušenje in polet »nove vere«. Rupel pravi temu navdušenju kar fanatizem: »... vsi naši protestanti so bili fanatiki, kakor je navada pri nosivcih vsakega novega, zlasti velikega gibanja.«

Treba je reči, da je izid celotnega svetega pisma v slovenskem jeziku pomenil vrhunec lite-

rne in s tem reformatorične dejavnosti slovenskih protestantov v 16. stoletju. Primož Trubar je gotovo imel ta cilj pred očmi, ko je pripravljval svoj prvi katekizem in abecednik. Samo občudovati moramo in se čuditi, kako je moglo delo peščice idealistov v razdobju tridesetih let pripeljati do izpolnitve programa. Biblija je bila dosežek vztrajnega in vedno bolj sistematičnega prizadevanja Trubarja in njegovih sodelavcev. Trubar sam je postopoma, začevši z evangelijem po Mateju leta 1555, prevedel in izdal v tisku celotno sveto pismo nove zaveze. Razen Psalmov, ki jih je tudi prevedel, se ni loteval knjig stare zaveze. Več tudi ni mogel storiti glede na svojo strokovno pripravo in na svojo mnogostransko organizacijsko, pisateljsko, izdajateljsko in dušnopastirsko dejavnost. Toda slovenska luteranska Cerkev je v tem času uspela usposobiti človeka, ki je bil kos velikemu delu. Seveda za ta podvig ni zadostovala formalna jezikovna in teološka izobrazba. Lahko rečemo, da Slovenci tedaj ne bi dobili prevoda biblije, če prevajalec sam ne bi v sebi gojil posebne gorečnosti za božjo besedo in za njeno uveljavitev med svojimi rojaki, gorečnosti, ki je bila značilna za reformatorje 16. stoletja.

Jurij Dalmatin (rojen ok. 1546 v Krškem, umrl 1589 v Ljubljani) je bil vzgojen v protestantskem okolju. Po vsej verjetnosti so mu bili prihranjeni notranji boji in odločanje za pravo vero. Njegov učitelj Adam Bohorič je že v Krškem odkril fantovo nadarjenost. Skupaj s Trubarjem je dosegel, da so kranjski deželni stanovji poslali nadebudnega Jurija na Württemberško na tedaj cvetočo univerzo v Tübingenu. Po enoletni pripravi je bil Dalmatin leta 1566 vpisan na univerzo. Že leta 1569 je dosegel naslov magistra. V Tübingenu se je izpopolnjeval potem še do leta 1572, ko je bil ordiniran in je dobil mesto nemškega in slovenskega pridigarja v Ljubljani. Na Württemberškem je navezal pristrčne stike z očetom slovenske reformacije, ki je v tistem času dobil mesto župnika v Derendingenu, nedaleč od Tübingena. To prijateljstvo je za mladega teologa pomenilo odločilno spodbudo za njegovo življenjsko delo. Dalmatin je seveda dobro obvladal nemški in latinski jezik, pridobil si je za tisti čas solidno znanje grščine in hebrejščine, toda za prevajanje biblije v slovenščino je potreboval znanje slovenskega knjižnega jezika, za katerega ni imel na voljo ne slovnice in ne slovarja. Trubar ga je uvajal v še pionirski svet slovenske književnosti in ga hkrati spodbujal k delu. Dalmatin res

ni zapravljal časa. Sam piše, da je ob svojem rednem študiju vsak dan za vajo nekaj prevedel v slovenski jezik. Ob sklepu svojega študija, leta 1572, je že mogel kranjskim stanovom predložiti svoj prevod prve Mojzesove knjige. Zdi se, da je že v prvih treh letih svojega službovanja v Ljubljani in ob rednih dušnopastirskih obiskih v Begunjah na Gorenjskem (od leta 1574 dalje) prevedel celotno staro zavezo in priredil novo zavezo. Leta 1575 je v Ljubljani začel delati tiskar Mandelc in prva knjiga njegove tiskarne je bil Dalmatinov slovenski prevod Sirahove knjige (Jezus Sirah). Kako je Dalmatin prevajal, ni mogoče vsega ugotoviti. Niti tega ne vemo, katero izdajo Lutrove biblije je pri tem delu uporabljal za oporo. Glede na splošno prakso pri luteranskih prevodih tistega časa ob prevajanju biblije v jezike drugih narodov in tudi na osnovi nekaterih jezikovnih analiz je mogoče sklepati, da se je Dalmatin precej naslanjal na Lutrov prevod in pri novozaveznih knjigah seveda tudi na Trubarjev. To se tudi lepo sklada z Dalmatinovimi lastnimi besedami v nemškem posvetilu Biblije: »Domovini in vsem v korist sem ga spisal in prevel v naš jezik tako iz studenca originalnih jezikov, v katerih je bilo prvotno napisano, in iz drugih prevajalcev kakor tudi iz večkrat omenjenega Lutrovega temeljitega, natančnega in povsod slovečega nemškega prevoda.« Ko je bil prevod narejen, naporno delo za slovensko biblijo še zdaleč ni bilo končano. Ko se je bližal čas uresničitve velikega načrta slovenskih protestantov, so se začele razmere za novo vero naglo slabšati. Nasprotovanje oblasti je med drugimi nevspešnostmi prineslo tiskarju Mandelcu najprej prepoved tiskanja, končno pa je moral zapustiti Ljubljano. Pred tem je poleg drugih protestantskih knjig mogel leta 1578 natisniti Dalmatinov prevod Mojzesovega peteroknjžja in leta 1580 knjigo Pregovorov (Salomonove pripuvisti). Preden pa je bilo mogoče sklepati pogodbe s tiskarji na Nemškem, so pretekla leta v pogajanjih o denarnih prispevkih Kranjske, Koroške in Štajerske, da bi zagotovili finančno osnovo podjetja. Težko se je bilo tudi zediniti za čas in kraj revizije. Končno se je komisija za revizijo besedila zbrala v Ljubljani avgusta 1581. Pred koncem oktobra istega leta je bilo delo komisije opravljeno. Pogajanja s tiskarji v Tübingenu niso bila uspešna, Slovenci so se odločili za Wittemberg na Saškem, od koder so dobili mnogo ugodnejšo ponudbo in predračun. Tako sta šele maja 1583 mogla Dalmatin in njegov učitelj Bohorič odpotovati z dra-

gocenim rokopisom prek Jezerskega, Celovca, Dunaja in Prage, da bi dala tiskati slovensko biblijo. To slovensko sveto pismo so torej natisnili v mestu, kjer je šestinšestdeset let poprej Martin Luter začel svojo reformacijo Cerkve, ne da bi se zavedal, kakšen požar je zanetil.

Ob izidu Dalmatinove Biblije – po pravici jo imenujemo po Juriju Dalmatinu – se je že pripravljalo v naših krajih drug požar, tisti, v katerem je zgorelo na tisoče protestantskih knjig. Slovenska biblija se ni razširila med slovenskim ljudstvom, kot je to želel Dalmatin. Vendar se je kot sveto pismo, ki je bilo sveto tudi papežu zvestim duhovnikom, le ohranilo razmeroma veliko število izvodov; petinšestdeset jih našteva Berčičeva bibliografija slovenskih protestantskih tiskov, a to seveda ni dokončno število. Posamezni duhovniki in škof Hren za vso svojo duhovščino so na prošnjo dobili dovoljenje iz Rima, da so smeli uporabljati protestantsko sveto pismo kot pripomoček v dušnem pastirstvu. Še bolj kot ta fizična ohranitev v Wittembergu tiskanih Biblij je pomembno dejstvo, da se je Dalmatinov prevod prenašal dalje in vplival v katoliških priredbah nedeljskih in prazničnih bogoslužnih beril ter v prevodih celotnega svetega pisma pravzaprav vse do danes.

Tako pa se je neposredno in posredno ohranjal tudi vpliv Dalmatinove biblije na slovenski knjižni jezik na splošno. V njej se je uveljavil pravopis, ki je potem veljal vse tja v 19. stoletje in je dobil ime po Adamu Bohoriču. Še več: medtem ko Dalmatin za svoje prevajalsko delo ni imel opore v slovenski slovnici in slovarju, ker ju še ni bilo, so z Biblijo »dobili Slovenci končno prvi literarni vzorec trajne vrednosti, velepomemben tekst, ki je bil mnogo sposobnejši, da vpliva normativno na novi literarni jezik in njegovo pisavo nego pa slovnica in slovar« (F. Kidrič). Mogoče je celo reči, da je Dalmatinov prevod svetega pisma pred štirimi stoletji »ustvaril jezik narodnostne skupnosti« in je bila zato Biblija »v svojem času in še daleč v prihodnost integracijski faktor slovenske etnične zavesti« (J. Pogačnik). Prav je, da nam kak slavist pove, da »se še zdaleč ne zavedamo, kako vsa slovenska jezikovna ustvarjalnost do najnovejše dobe navezuje na vseh ravneh jezika, še posebej na stilistični, na osnove, ki jih je [Dalmatin] s trudom izoblikoval v svojem prevodu Biblije« (M. Orožen).

Slovenski kristjani ne bi smeli pozabiti, kako je to veliko slovensko besedilo vplivalo na jezik oznanjevanja v Cerkvi na Slovenskem. Prav v

našem stoletju so se kristjani po vsem svetu bolj kot kdaj začeli zavedati pomena govornice, v kateri oznanjamo in poslušamo božjo besedo. Nov prevod svetega pisma ima še danes narodnokulturni pomen, vendar ob vsem razvejanem in mnogostranskem književnem ustvarjanju sveto-pisemski prevod ne more več imeti za splošno kulturo tiste vloge, kakor jo je imel prvi prevod pred štiristo leti. Ko se prav ob obletnici prve slovenske biblije pripravlja sodoben prevod in izdaja svetega pisma v slovenskem jeziku, mora predvsem vse verne Slovence prevzeti zavest o pomembnosti tega dejanja za oznanjevanje in za versko kulturo našega naroda. Premišljevanje o junaški vnemi in vztrajnosti, o naporih in žrtvah naših reformatorjev v 16. stoletju, da bi dali ljudem v roke besedilo z božjo besedo, mora biti še posebej spodbuda vsem tistim, ki neposredno sodelujejo pri tem delu. Katoliška protireformacija je v naših deželah pred stoletji v veliki meri uspela. Danes ne moremo odobravati ne nasilja nad ljudmi in ne nad njihovim knjižnim delom. Odpira pa se nam možnost, da izdamo slovensko biblijo, ki si je ne bo lastila ena krščanska skupnost in jo bo druga imela za krivoversko in prepovedano. Vse bolj se uveljavlja spoznanje, da je sveto pismo vrednota, ki je nam kristjanom skupna in nas združuje. Štiristoletno izročilo slovenske biblije se nam tako kaže kot dragocena dediščina preteklosti in močna spodbuda za prihodnje delo in za ljubezen do božje besede, ki naj bo v kar najboljšem prevodu dostopna tudi Slovencem na prehodu iz drugega v tretje tisočletje krščanstva.

dr. Marijan Peklaj

»Tudi za nas je Evropa naša širša domovina – njena prihodnost je tudi naša skrb«

Pogovor Mohorjevega koledarja z ljubljanskim nadškofom Alojzijem Šuštarjem

MK: Gospod nadškof, vedno več slišimo o evropskih stikih in sodelovanju škofov in škofovskih konferenc, pa tudi drugih cerkvenih ustanov. Ali ni prva dolžnost škofov, da skrbijo za domačo krajevno Cerkev?

N: Vprašanje je zelo upravičeno. Prva škofova skrb je in mora biti res domača škofija. Ker pa je škof član vesoljnega škofovskega zbora, se spet ne sme zapirati samo v domačo škofijo in videti samo njene potrebe in naloge. Zavedati se mora tudi soodgovornosti za vso Cerkev. Drugi vati-kanski cerkveni zbor je v dogmatični konstituciji o Cerkvi to še posebej poudaril (C 23). Sedanji papež Janez Pavel II. prav tako vedno znova spominja na to. Zato se mi zdi zanimanje škofov za Cerkev v drugih deželah in tudi sodelovanje preko meja domače škofije upravičeno in koristno.

MK: Ali so vsi škofje tega mnenja?

N: Najbrž ne, ali vsaj ne vidijo, kaj bi to zanje praktično pomenilo, ker pač ne pridejo toliko v stik z vprašanji, ki presegajo meje njihove dežele. Na srečanju evropskih škofov v jeseni 1982 v Rimu so zastopniki evropskih škofovskih konferenc ravno o tem precej razpravljali.

MK: Da imajo škofje v posameznih državah svoje konference, je znano. Ali obstaja tudi evropska škofovska konferenca?

N: V evropskem merilu to sicer ni prava škofovska konferenca kakor npr. jugoslovanska, avstrijska, italijanska ali katera druga. Na evropski ravni obstaja le bolj rahla povezava vseh evropskih škofovskih konferenc in tistih dežel, ki nimajo svoje konference, ki se imenuje Svet evropskih škofovskih konferenc. V Svetu ima vsaka dežela po enega zastopnika; vseh je sedaj 25. Poleg tega pa se evropski škofje srečujejo vsake tri ali štiri leta še na večjih zborovanjih ali simpozijih. V jeseni 1982 je bil že peti simpozij evropskih škofov.

MK: Je bila na njem zastopana tudi jugoslovanska škofovska konferenca?

N: Njo so zastopali njen predsednik zagrebški nadškof kardinal Kuharić, zagrebški pomožni škof Kokša, glavni tajnik naše konference škof Jablanović iz Sarajeva in jaz kot član Sveta in kot eden od predavateljev.

MK: O čem je tekla beseda na tem srečanju?

N: O skupni odgovornosti škofov in škofovskih konferenc za oznanjevanje evangelija v Evropi. Čeprav so razmere v posameznih deželah na zahodu in vzhodu, na severu in jugu precej različne, je vendar poslanstvo Cerkve povsod enako. Zato sta potrebna tudi čim večje sodelovanje in medsebojna pomoč.

MK: Ali nimajo papež in osrednji rimski uradi nalogo, da skrbijo za tako sodelovanje in pomoč?

N: Seveda jo imajo in po drugem vatikanskem zboru si za to tudi veliko bolj prizadevajo. Vendar morajo tudi škofje sami storiti, kar je v njihovi moči.

MK: Zdi se, da je kaj malo v njihovi moči, ko je Evropa tako razbita in razdeljena, ne samo politično in gospodarsko, ampak tudi versko, kolikor je krščanstvo sploh še živo in ima na javno življenje kaj vpliva.

N: Res je, da so razklanost Evrope in politična, vojaška, narodnostna in verska nasprotja velika ovira za skupno delo. Tudi je res, da Evropa danes že dolgo ni več tako krščanska kakor npr. v srednjem veku. A ravno zato imajo danes kristjani in med njimi prav posebej še katoliška Cerkev veliko nalogo, da pomagajo graditi novo Evropo in da prispevajo svoj delež. To velja tudi za nas Slovence, saj je tudi za nas Evropa naša širša domovina in njena prihodnost je tudi naša skrb.

MK: Kaj pa če bi to skrb prepustili gospodarstvenikom in politikom in bi se Cerkev ne vmešavala v politiko?

N: Reševanje gospodarskih, političnih, vojaških in raznih tehničnih vprašanj Cerkev mora prepuščati političnim in raznim drugim strokovnjakom. Ko pa gre za človeka, za njegovo dostojanstvo, za njegove npravne dolžnosti in pravice, za npravni red v osebnem in javnem življenju, za zakon in družino, za vzgojo otrok, za mir in pravičnost, za pravilno reševanje socialnega vprašanja, za versko življenje in še za veliko drugih nalog, ima Cerkev ne samo pravico, ampak tudi dolžnost, da oznanja in poudarja načela in zahteve, ki so v skladu z evangelijem. To so večkrat storili papeži in razne evropske škofovske konference. Posebno pomembna je izjava vseh evropskih škofovskih konferenc o odgovornosti kristjanov za Evropo v prihodnosti, ki je bila

objavljena v Benediktovem letu v Subiacu 28. septembra 1980 ob navzočnosti papeža Janeza Pavla II.

MK: V Benediktovem letu je bila nemara objavljena zato, ker je papež Pavel VI. sv. Benedikta razglasil za zavetnika Evrope, ali ne?

N: Prav imate in zdi se, da stvar ni ostala čisto brez posledic. Najbrž je večini naših ljudi tudi znano, da je papež Janez Pavel II. 31. decembra 1980 razglasil sv. Cirila in Metoda za sozavetnika Evrope. S tem je zanimanje za slovanska blagovestnika tudi v zahodnih deželah močno porastlo.

MK: V vzhodni Evropi so razen na Poljskem katoličani v manjšini. Ali imate škofje slovanskih dežel kaj več stikov med seboj in tudi s pravoslavno Cerkvijo?

N: Kakšnih posebnih stikov, žal, doslej ni bilo, razen ob nekaterih priložnostih s poljskimi škofi. Redno medsebojno zastopstvo na sejah škofovskih konferenc imata Jugoslavija in Avstrija. Jugoslovanska škofovska konferenca pošilja svojega zastopnika tudi na zasedanje italijanske in francoske škofovske konference. Večje sodelovanje je med konferencami zahodnih evropskih

držav. Ekumenski stiki so na evropski ravni sorazmerno dobri in živahni, ker obstaja, podobno kot Svet evropskih škofovskih konferenc, združenje skoraj vseh drugih evropskih Cerkev. Ker so te organizirane v okviru državnih meja in so nekatere zelo majhne, je kar 115 članic v Konferenci evropskih Cerkev, ki ima svoj sedež v Ženevi. Dvakrat so predstavniki obeh evropskih združenj že imeli svoja ekumenska srečanja, tretje pa bo v jeseni 1984 v severni Italiji.

MK: So poleg stikov med škofi na evropski ravni v Cerkvi še kaka druga srečanja?

N: Seveda so in teh je cela vrsta, od študentov in redovnikov, pa preko duhovnikov in duhovniških svetov, teoloških fakultet in bogoslovnih semenišč do dušnih pastirjev za izseljence, turiste in romarje in seveda še veliko različnih evropskih kongresov, tečajev in cerkvenih prireditiv.

MK: Slišati je bilo, da je prišlo do ožjih stikov tudi med sosednimi škofijami v Sloveniji, Italiji in Avstriji, menda z romanji na Višarjah. Veste o tem kaj več povedati?

N: Tromeja med Jugoslavijo, Avstrijo in Italijo je nedvomno v vsakem oziru izredno pomembna, ker se tu ne stikajo le tri države, ampak tudi tri velike družine evropskih narodov, slovenske, germanske in romanske. Videmski nadškof Alfredo Battisti je dal pred tremi leti pobudo, da bi se na Višarjah, kamor že itak prihajajo romarji iz vseh treh držav, pod vodstvom svojih škofov srečali tudi nekako uradno in tako potrdili svojo povezanost v veri in svojo pripravljenost, da kot kristjani premagujemo nasprotja, gradimo mostove in utrjujemo prijateljstvo. Na srečanju v avgustu 1982 je bilo sklenjeno, da bo leta 1983 taka prireditev na Brezjah, leta 1984 pri Gospe Sveti, nato spet na Višarjah. Zamisel se mi zdi lepa in koristna in upam, da bo vedno bolj zaživela.

MK: Brali smo, da ste v juniju 1983, ko ste v Sloveniji dobili dva nova pomožna škofa, ustanovili Slovensko škofovsko konferenco. Za katero področje naj bi ta konferenca imela večji pomen, za Slovenijo, za Jugoslavijo ali za Evropo?

N: Ustanovitev Slovenske škofovske konference samo po sebi ni bilo nekaj novega, ker smo se že od leta 1980 slovenski škofje redno shajali in se pogovarjali o vseh vprašanih. Sedaj smo temu dali tudi nekakšno uradno obliko, kot je to predvideno že po pravilih jugoslovanske škofovske konference in kot je to imela doslej npr. že splitska metropolija. Slovenska cerkvena pokrajina ali metropolija ima zaradi svojega jezika,

kulture, zgodovine in narodnih posebnosti slovenskega naroda nedvomno še večji pomen kakor pa npr. zagrebška, sarajevska, splitska in reška metropolija. Zato ima tudi Slovenska škofovska konferenca najprej svoj pomen za Cerkev na Slovenskem. Pravna ustanovitev Slovenske škofovske konference nikakor ne bo slabila jugoslovanske škofovske konference, ampak prispevati k še bolj učinkovitemu sodelovanju. Upam pa, da se bo korist Slovenske škofovske konference pokazala tudi v evropskem merilu, ker si bomo med seboj lahko še več pomagali.

Mariborski pomožni škof dr. Jožef Smej

V začetku maja 1983 nas je prijetno presenetila novica iz Vatikana, da je papež Janez Pavel II. za mariborskega pomožnega škofa imenoval prekmurskega rojaka dr. Jožefa Smeja.

Novi pomožni škof je doma iz Bogojine, strnjene vasi tik ob prvem obronku, ko se ravninski prekmurski svet vzvalovi v goričko hribovje. Tu stoji na prvem rahlem valu prelepa Plečnikova cerkev. S pomočjo in darovi faranov jo je postavil krstitelj novega škofa in velik narodnjak Ivan Baša, ki mu je ob koncu prve vojne bila ponujena škofovska služba, pa je ni hotel sprejeti. Sedaj pa je čast, povezana z večjim ali manjšim bremenom, doletela njegovega krščenca. Bogojina je župnija, ki ima devet živih duhovnikov na tisoč katoličanov in je v tem pogledu daleč pred vsemi prekmurskimi in drugimi župnijami mariborske škofije.

Dr. Jožef Smej se je narodil 15. 2. 1922 leta. Očetu je bilo ime Jožef, mati pa je bila Ana r. Ošljaj in po materi je novi škof daljni sorodnik kardinala Missia. Leta 1940 je končal gimnazijo in maturiral v Murski Soboti. Odločil se je za duhovniški poklic in je vstopil v mariborsko bogoslovje, kjer pa je ostal samo do aprila naslednjega leta, kajti takrat je apokaliptični jezdec drvel tudi prek naših krajev. Jeseni istega leta (1941) ga je sprejel v svoje bogoslovje sombotelski škof na Madžarskem. V Sombotelu je končal teologijo, poleg tega pa se je dobro naučil tudi madžarskega jezika, kar mu je pozneje pri pregledovanju madžarskih arhivov prišlo zelo prav.

Zaradi bližajóče se fronte ga je madžarski škof posvétel v duhovnika v nenavadnem času 8. 12. 1944.

Kakor pri mnogih drugih škofih, se je tudi njegova duhovniška pot začela s kaplansko službo. Bil je kaplan v Dobrovniku, Turnišču in Murski Soboti, kjer je kmalu postal župnijski upravitelj, leta 1965 župnik in čez tri leta dekan soboške dekanije. Da bi prehodil vse vmesne stopnje do škofovske službe, na katero v svoji skromnosti zanesljivo ni nikoli mislil, je postal leta 1969 stolni kanonik v Mariboru, čez štiri leta stolni prošt in leta 1980 generalni vikar. S tem je tako rekoč stopil na prag škofovske službe in zato ni bilo treba dosti ugibati, kdo bo pomožni škof in dober pomočnik ordinariju dr. Francu Krambergerju.

O novem škofu smo doslej slušali vedno isto: Smej je dober človek. Kako ne bi bil? Ko si kdaj prišel v Soboti v njegovo kaplansko sobo, si skoraj vedno našel kakšnega reveža, ki se je grel pri njegovi peči, z njegovo še ne tako zelo ponošeno suknjo okoli ramen. In siromakov obisk je trajal včasih po ves dan in celo več dni po vrsti, kaplan Jože pa ni in ni mogel siromaka napotiti ven, v zimski mraz. Raje je potrpel in kljub obisku opravljal svoje delo. Vsem revežem je bil brat in Romi so ga oboževali. Vedel je, da marsikdo izrablja njegovo dobroto in nemoč, da bi komu kaj odrekel, pa ga to ni prav nič vznemirjalo. Evangelij je vzel dobesedno, zato je bil priljubljen tudi pri drugače mislečih, da so njegovo radodarnost upoštevali in mu pri dajatvah spregledali, kolikor so le mogli.

Za njegovo dobroto je značilno, da zna človeka poslušati. Poslušaja mirno, potrpežljivo, vedno pa sproti v mislih išče, v čem bi lahko sogovorniku dal prav, kajti v nečem mora dati vsakemu človeku prav. Ker ljubezen vse opraviči, se nad ničemer ne spotakne in nikogar ne sodi, kaj šele obsodi.

Novi škof je bil vse življenje izredno delaven. Le on sam in dobri Bog vesta, koliko potrpežljivosti in truda je zahtevalo brskanje po starih arhivih in branje komaj čitljivih listin, da je zbral podatke za svoj obsežni roman Po sledovih zlatega peresa, kajti novi škof ni le delaven in skrben dušni pastir, ampak tudi literat. Poleg samostojnih del je iz madžarščine prevedel več romanov, pesmi Miklóša Küzmiča in drugih del. Je sourednik pomurskega zbornika Stopinje in velik ljubitelj prekmurske preteklosti. Zato je razumljivo, da si je za doktorsko disertacijo izbral pred-

met: Pastoralna dejavnost Ivanocijevega kroga. Za doktorja je bil promoviran 31. 1. 1976 v Ljubljani.

Posvetitev novega pomožnega škofa je bila v mariborski stolnici na binkoštni ponedeljek, na god Marije, Matere Cerkve, ob veliki udeležbi vernikov, ki so napolnili stolnico. Največ jih je prišlo iz Prekmurja, zlasti iz njegove rojstne župnije Bogojine.

Glavni posvečevalec je bil apostolski pronuncij v Beogradu Michele Checchini, sopsosvečevala pa sta ljubljanski nadškof dr. Alojzij Šuštar in mariborski škof ordinarij dr. Franc Kramberger. Posvetitve novega škofa so se udeležili tudi: dva škova iz Avstrije, trije iz Madžarske, poleg domačega še trije slovenski škofje, eden iz Zagreba in eden iz Beograda. Tako je bilo navzočih enajst škofov in okrog 260 duhovnikov.

Za geslo si je novi pomožni škof izbral MILOSTI POLNA, SPOMNI SE.

Zato mu prirsčno želimo, naj ga Marija – milosti polna – s svojo priprošnjo podpira, da bo krepka desna roka in trdna opora svojemu ordinariju in bo v službi Cerkve izrabil vse svoje talente do zadnje možnosti, pri vsej časti in napredovanju pa ostal enako skromen in dober človek, kakor ga poznamo doslej.

Lojze Kozar

Jožef Kvas – ljubljanski pomožni škof

14. maja 1983 je vatikanski radio objavil novice, da je papež Janez Pavel II. ustregel želji ljubljanskega nadškofa in metropolita dr. Alojzija Šuštarja in mu imenoval še enega pomožnega škofa. Razsežna ljubljanska nadškofija je to v resnici potrebovala. Posebej se je potreba pokazala ob številnih birmovanjih in drugih srečanjih, ki zahtevajo škofovo navzočnost. Duhovniki so nadškofu ob različnih priložnostih svetovali in tako je zadevna prošnja 7. decembra 1981 odšla v Rim.

Kakor zahtevajo cerkveni predpisi, mora ordinarij, kadar zaprosi za novega škofa, imenovati tri kandidate, ki se mu zdijo za to službo najprimerneši. Papež nato izbira med njimi ali pa njegovi sodelavci poiščejo drugo osebnost, za katero menijo, da bo bolj ustrezala posebnim zahtevam škofovske službe.

Kadar so v različnih krogih govorili o še enem ljubljanskem pomožnem škofu, so večkrat omenjali tudi ime Jožefa Kvasa. Tako je bilo njegovo imenovanje povsem normalno, saj je že doslej opravljal službo škofovega vikarja in dekana mesta Ljubljane.

Novi škof je doma iz Zaloga, v župniji Cerklje na Gorenjskem. Rodil se je 9. septembra 1919 kot najmlajši med osmimi otroki. Dva sta umrla že zelo zgodaj in ko je najmlajši imel komaj poldrugo leto, je številni družini umrl še oče. Mama se je pogumno spopadla z vsemi težavami, ki jih prinaša s seboj skrb za doraščajoče otroke. Na koščku zemlje, zlasti pa z dninami je vse spravila h kruhu ter jih vzgojila v dobre ljudi in dobre kristjane. Le eno sestro je po očetovi smrti vzel k sebi stric in poskrbel zanjo.

V intervjuju, ki ga je novi škof dal »Družini« neposredno po imenovanju, je med spominjanjem na otroška leta povedal tudi tole: »Kakor se to morda sliši čudno, se spominjam, da smo že prav zgodaj govorili o možnosti, da bi postal duhovnik. V šoli mi je šlo dobro, bolj kot pri kmečkem delu, zato so učiteljice in katehet Feliks Grčar, nagovarjali mamo, naj bi me dala študirat. Seveda ob takratnih razmerah no to ni bilo mogoče misliti. Ko pa je rojak Franc Kimovec, tedaj že ljubljanski kanonik, sicer pa sošolec moje mame, slišal o tej možnosti, je obljubil, da bo ves čas študija plačeval zame tretjino vzdrževalnine v

ljubljskem Marijanišču. To obljubo je res držal.«

Tako je prišel v ljubljansko Marijanišče, zavod, ki je dajal streho mnogim slovenskim javnim delavcem, ko so poskušali prve korake v ljubljanskih šolah. Škof Kvas se marijaniških let zelo rad spominja. Njegov prefekt je bil sedanji sobrat v škofovski službi, ljubljanski pomožni škof Stanko Lenič, ravnatelj pa nekdanji ljubljanski nadškof dr. Jožef Pogačnik.

Leta 1939 je maturiral na ljubljanski klasični gimnaziji in jeseni se je vpisal na teološko fakulteto. Nobenega avtomatizma ni bilo v tej odločitvi, čeprav je zrasla iz življenja v domači družini in vzgojnega oblikovanja v Marijanišču. Bila je to zrela in premišljena odločitev, ki se je dopolnila v duhovniškem posvečenju. Brez preizkušnje seveda ni šlo, saj je moral mladi bogoslovec v semenišču doživeti predvojne razmere in preizkušnje vojnega časa. V začetku se je zdelo, da bo vojna vihra šla mimo zidov starodavne stavbe med stolnico in tržnico, toda prav kmalu so jo čutili tudi bogoslovci. Gorenjsko so zasedli Nemci in Jožef Kvas skupaj z drugimi kolegi z Gorenjske dolga štiri leta ni videl domačih krajev. Počitnice je preživljal pri dobrih ljudeh na Vrhniki.

Leta 1945 se je vojna končala in pri nas so začele zavreti povsem nove razmere. Kvasov letnik je raven v tem prelomnem letu sklenil svoje bogoslovne študije. Ker takrat v Ljubljani ni bilo škofa, so se bogoslovci razkropili in v duhovnike so bili posvečeni po različnih mestih Avstrije in Italije. Jožef Kvas je postal duhovnik v Zagradu, blizu Gospe Svete na Koroškem.

Prvo službeno mesto mu je bila kaplanska služba v Bovcu, ki je bil takrat še v coni A. Tri leta je bil med Primorci in lepo se je znašel med njimi, leta 1948 pa ga je škof Vovk poklical nazaj v Ljubljano in ga poslal za kaplana v Semič v Belo Krajino. V letih od 1952 do 1962 je bil župnik v Stopičah pri Novem mestu, nato pa je postal kanonik kolegiatnega kapitlja v Novem mestu. Poleg kanoniške je opravljal še službo vikarja.

Leta 1968 se je končalo njegovo »dolenjsko« obdobje, ki je trajalo polnih 20 let. Nadškof Pogačnik ga je namreč poklical v Ljubljano za kanonika stolnega kapitlja. To je bila resna prelomnica v njegovem življenju. Na Primorskem in Dolenjskem se je srečeval s številnimi pastoralnimi vprašanji, jih študiral in pogumno reševal, delo v Ljubljani pa je imelo vse širše razsežnosti. Postal je najprej arhidiakon za Dolenjsko, sodnik

cerkvenega sodišča, dekan mesta Ljubljane in končno škofov vikar za Ljubljano. Kako suho zveni naštevanje še tako visokih in odgovornih služb, toda koliko dela, bojazni, prečutih noči in samozatajevanja nosijo s seboj! Med resničnimi podvigi, ki nosijo pečat njegovega dela, je treba omeniti znameniti ljubljanski misijon v letih 1974 in 1975. Da je takrat Ljubljana vsaj nekoliko duhovno vzvalovila, je v prvi vrsti njegova zasluga, saj je stal v središču vsega organizacijskega dela.

Velika skrb in ljubezen novega škofa so tečaji priprave na zakon. To je povsem nova oblika zaokrožene informacije Cerkve o vrednotah zakona, ki jo mladi dobijo v sodobni obliki večernih srečanj, ki se navadno zvrstijo v enem tednu. Za vsako vprašanje so na voljo strokovnjaki. Da so z organizacijo tečajev priprave na zakon ustregli veliki večini mladih, dokazuje med drugim že številčna rast. Leta 1972 so bili v Ljubljani štirje tečaji, leta 1982 pa že 19. Verjetno jih bo letos in prihodnje leto še več, saj se zanimanje vztrajno poglablja.

Še vrsto drugih zadolžitev je opravljal Jožef Kvas v poldrugem desetletju svojega bivanja v Ljubljani. Od vsega začetka dejavno sodeluje pri pastoralni skrbi za slepe in redno piše uvodnike v list »Sodelavci v ljubezni«, ki izhaja v pisavi za slepe. Posebej skrbi tudi za duhovniške gospodinje. Organizira jim duhovne vaje, duhovne obnove in romanja. Bolj kot kateremu koli drugemu duhovniku mu je znana celostna problematika duhovniških gospodinj. Samo v ljubljanski nadškofiji je po njegovih podatkih nad 80 duhovnikov, ki nimajo lastne gospodinje, kar nedvomno pomeni dodatno oviro za njihovo pastoralno delo.

Nadškof Šuštar in škof Lenič sta novega škofa sprejela z iskrenim veseljem. Med drugim sta v pozdravno pismo zapisala: »Že doslej si nama bil, dragi sobrat Jožef, skrben in zvest pomočnik z vsemi odgovornimi službami, ki si jih opravljal pri vodstvu škofije. Sedaj boš priključen še apostolskemu zboru in boš v moči škofovskega reda in posvečenja še bolj pritegnjen k skrbi svojega ordinarija. V dolgoletnih izkušnjah si si pridobil na vseh področjih mnogo pastoralne modrosti, da bo tako tvoje delo lahko rodilo bogate sadove tudi v sodelovanju v regionalni slovenski in tudi jugoslovanski škofovski konferenci.«

V škofovski grb si je novi škof postavil križ z oznako svetega leta, v katerem je postal škof, spodaj pa sta mogočni gmoti Kočne in Grintavca,

vršacev, izpod katerih izhaja njegov rod in ki ju je neštétokrat obiskal. Vse to pa prežarja geslo: »Služiti z veseljem«. Torej vesel pogled na križ, pa tudi na visoke gore, ki puščajo k sebi le ljudi z močno voljo in pripravljenostjo na odpoved.

»Ko so me opozorili, naj si izberem škofovsko geslo,« pripoveduje novi škof, »sem najprej pomislil na lepo zveneče izreke. Toda geslo ne more biti neka tuja misel, temveč moja, takšna, ki bo v skladu z mojim življenjem in poslanstvom, z mojim delom, pa tudi z notranjim razpoloženjem. Ko sem se tega zavedel, ni bilo treba več iskati. Škofovo poslanstvo je služenje... Izbral sem si geslo SLUŽITI Z VESELJEM. Prepričan sem, da je s temi besedami dobro izraženo škofovo poslanstvo in življenje. Hkrati pa moram iskreno reči, da mi je pastoralno delo in služenje vedno prinašalo veselje. Želim, da bi bilo tako tudi v prihodnje.«

Novega škofa je v ljubljanski stolnici 12. junija posvetil apostolski pronuncij v Jugoslaviji nadškof Michele Cecchini, kot sopsosvečevalca sta bila ob njem še ljubljanski nadškof in metropolit dr. Alojzij Šuštar in njegov pomožni škof dr. Stanislav Lenič. S polaganjem rok pa je milost Svetega Duha klical še sedem drugih škofov.

Drago Klemenčič

Med našimi izseljenci preko morja

»Slovenija se ne neha na državnih mejah«

Pod tem naslovom je Družina 6. marca 1983 prinesla nekaj vtisov z mojega pastoralnega potovanja med naše slovenske rojake v Avstraliji od 29. januarja do 19. februarja 1983. Pred menoj sta Avstralijo obiskala že koprski škof dr. Janez Jenko in ljubljanski pomožni škof dr. Stanislav Lenič. Prav tako sta bila oba tudi v Združenih državah Amerike in v Kanadi. Pokojni ljubljanski nadškof dr. Jožef Pogačnik in pokojni mariborski škof dr. Maksimilijan Držečnik in sedanji mariborski škof dr. Franc Kramberger so prav tako bili med rojaki v Severni Ameriki. V Argentini, kjer živi veliko naših ljudi, pa sem bil v jeseni 1982 kot prvi škof iz domovine na obisku. Po zahodnoevropskih državah naše izseljence in njihove dušne pastirje redno obiskuje predvsem škof Lenič, ki je odgovoren za dušno pastirstvo med slovenskimi izseljenci, pa tudi drugi slovenski škofje.

Da se Slovenija res ne neha na državnih mejah, nam pričajo najprej naši rojaki v zamejstvu. V zadnjih letih so se stiki z njimi na različnih področjih, tudi na cerkvenem, precej poglobili. Zaradi težav ob prehodih čez mejo so od jeseni 1982 postali nekoliko šibkejši. Ker je povezanost z matično domovino za naše ljudi zunaj državnih meja naravnost življenjskega pomena, bi si morali vse bolj prizadevati, da bi ne nastajal vtis, kakor da smo jih doma pozabili. Isto velja za naše izseljence po Evropi, za tiste, ki so le začasno na delu v tujini kakor tudi za tiste, ki so se za stalno naselili drugod po svetu. Ne samo uradni obiski, cerkvene in kulturne prireditve, tudi vsako osebno pismo, vsak gostoljuben sprejem naših rojakov ob obisku v domovini, vsak pristen slovenski spomin, posebno še knjiga, časopis, plošča ali kaseta s slovensko pesmijo, slika ali ročna dela so dragocen pripomoček za ohranitev medsebojne povezanosti. Na to morda vse premalo mislimo.

Med našimi rojaki v Avstraliji

Na drugem koncu zemeljske oble najdalj od nas živijo naši rojaki v Avstraliji. Koliko jih je, je težko natančno ugotoviti, računajo, da okrog

20.000 ali nekaj več. Pri državnih uradih so javljeni kot jugoslovanski državljani, ne da bi bili posebej označeni kot Slovenci. Veliko jih je privzelo avstralsko državljanstvo, za nekatere pa je najbrž že težko reči, ali naj jih še štejemo med Slovence, čeprav so bili njihovi starši ali drugi predniki rojeni v Sloveniji. Največji val slovenskih rojakov je prišel v Avstralijo po drugi svetovni vojni, deloma pa tudi že po prvi, zlasti s Primorskega. Danes živijo v Avstraliji Slovenci skoraj iz vseh krajev naše domovine. Verjetno jih je največ s Primorske in iz Prekmurja. V Avstraliji živijo zlasti v velikih mestih, kot so Sydney, Melbourne, Adelaide, Perth, Canberra, Brisbane, pa tudi drugod v manjših skupinah.

Redno dušno pastirstvo so slovenski izseljenci v Avstraliji dobili šele po drugi svetovni vojni. Zanje so se zavzeli očetje frančiškani, ki so tja prišli iz Združenih držav Amerike, pozneje tudi iz domovine. Danes delujejo med našimi rojaki štirje frančiškani, p. Bazilij Valentin v Melbourneu, p. Valerijan Jenko in p. Ciril Božič v Sydneyu in p. Janez Tretjak v Adelaidi. Že veliko let obiskuje Slovence tudi koroški duhovnik dr. Ivan Mikula, ki je najprej deloval za Avstrijce v Perthu, sedaj pa živi v Sydneyu. Tudi nekaj naših sester frančiškank Brezmadežne, ki imajo svojo provincialno hišo v Slovenski Bistrici, živi v Melbourneu in Sydneyu. Verniki, duhovniki in sestre, vsi bi bili veseli, če bi mogli dobiti še več pomočnikov iz domovine.

Posebnost naših slovenskih izseljencev v Avstraliji je, da so si v zadnjih 25 letih zgradili tri svoje cerkve in zraven cerkvene dvorane in druge domove. Nastalo je tudi več slovenskih kulturnih domov, nekateri so bili sezidani v zadnjih letih tudi s pomočjo Slovenske izseljenske matice ali pa so še v gradnji. Naši rojaki si povsod, posebno pa, kjer jih živi več skupaj, prizadevajo, da bi ohranili svojo vernost in povezanost s Cerkvijo, svojo slovensko narodno zavest, kulturo in jezik. Ravno dušni pastirji in verska središča, slovenska maša in razne verske in kulturne prireditve v cerkvenih in drugih domovih so jim pri tem v veliko pomoč. Največ zanimanja je za slovensko pesem, veliko veselje zbujajo tudi narodne noše. Oboje imajo radi in ohranjajo celo Slovenci, ki materinega jezika skoraj več ne znajo. Pri mlajšem rodu, ki je bil rojen v Avstraliji in v družinah, kjer eden od zakoncev ni slovenskega rodu, se to vedno pogosteje dogaja. Angleško okolje v javnem življenju, v šoli, na delu in v družbi ima svoj vpliv tudi na naše ljudi. Slovenske maše,

cerkvene in kulturne prireditve, šolski tečaji slovensčine, slovenske oddaje na avstralskem radiu, slovenski listi in knjige, obiski iz domovine in obiski v domovini res veliko naredijo za ohranitev materinega jezika, a ne morejo ustvariti tistega živega slovenskega okolja, v katerem živimo doma.

Na eno pa moremo biti pri naših avstralskih Slovencih po pravici ponosni in jim moramo biti za to hvaležni: v veliki večini so ostali pošteni, delavni, dobri in skrbni ter med seboj prijateljsko povezani, čeprav so seveda tudi izjeme. Gospodarsko so se tudi skoraj povsod opomogli, nekateri celo zelo dobro, začetek pa je bil za večino trd in težak. Tisti, ki so si ustvarili svoj dom in našli svoje mesto v življenju in družbi ter se kolikor toliko dobro vživeli na tem drugem koncu sveta, nimajo prevelikega domotožja in ne mislijo na dokončni povratak v domovino. Nekateri pa še vedno občutijo grenkobo tujine in nosijo v srcu hrepenenje po domovini, njenih krajih, ljudeh in navadah ter živijo v spominih, v katerih je domovina še veliko lepša, kakor pa bi jo našli danes ob obisku doma. Za medsebojno spoznavanje in razumevanje, za prijateljsko povezanost in za poživitev narodne zavesti in kulture pa so osebni stiki največjega pomena. Ker je Avstralija tako daleč, so obiski toliko dragocenejši.

V Argentini

S Primorske je prišlo v Argehtino veliko naših rojakov že pred drugo svetovno vojno. Ker je bila po drugi svetovni vojni Argentina za begunce in izseljence iz raznih držav zelo odprta in ni postavljala nobenih pogojev, ampak sprejemala vse, tudi ostarele in otroke, se je po drugi svetovni vojni priselilo v Argentino veliko število Slovencev. Naselili so se zlasti v Buenos Airesu in njegovi okolici, pa tudi po nekaterih drugih mestih, kot Mendoza, Barilochah, S. Luisu in še drugod. Posebnost slovenskega izseljeniškega življa v Argentini je bila, da so imeli med seboj veliko izobražencev in med njimi tudi duhovnikov in da so se takoj od začetka med seboj močno povezali in organizirali. Ustanavljali so ne samo slovenska dušnopastirska središča in zgradili svoje kulturne domove, ampak tudi svoje šole, društva in časopise in razvili izredno močno versko, kulturno in družabno življenje.

Ko sem v jeseni 1982 na povabilo slovenskih dušnih pastirjev prišel kot prvi slovenski škof iz domovine na tritedenski obisk med naše rojake,

sem doživel izredno topel sprejem in doživljal vedno nova presenečenja. V Velikem Buenos Airesu, ki ima danes skoraj 12 milijonov prebivalcev, imajo Slovenci celo vrsto svojih domov, kjer so maše, razne verske, kulturne in družabne prireditve, šole za slovenski jezik, zgodovino in književnost in vsi mogoči tečaji. Slovenska pesem, narodne noše, razni narodni motivi in slike iz domovine so tudi tu kot v Avstraliji in Ameriki zelo priljubljeni. Ker v Argentini doseljenci iz Evrope uživajo sorazmerno visoko ugled, so si naši rojaki po težkih začetkih gospodarsko večinoma kar dobro opomogli in si v družbi in javnosti zagotovili deloma tudi visoka mesta. Stiki z matično domovino, pa tudi z drugimi našimi rojaki po svetu, so zadnja leta postali kljub veliki razdalji vedno pogostejši. Seveda ima mladi rod, ki je bil rojen v Argentini in doživlja špansko jezikovno in kulturno okolje, do domovine, slovenske kulture in narodne zavesti drugačen odnos kot njihovi starši in drugi predniki, ki so osebno doživeli domovino. Ob velikem prizadevanju, da bi ohranili slovensko versko in narodno izročilo, pa je vendar narodna zavest še zelo močna. Tudi tisti, ki morda le še iz pripovedovanja in slik vedo o Sloveniji in slovensčine ne obvladajo dobro, so ponosni, da so slovenski Argentinci oziroma argentinski Slovenci. Koliko časa se bo mogla ta zavest ohraniti in bo imela za naše izseljence svoj življenjski pomen, posebno če ne bo z novimi doseljenci prišla poživitev iz matične domovine, je seveda drugo vprašanje.

Ob obisku v Argentini smo vsak dan imeli srečanje v drugem slovenskem cerkvenem domu z mašo, kulturno prireditvijo in družabnim programom. Pri nedeljski birmi je bilo navzočih izredno veliko ljudi. V Buenos Airesu je bilo birmanih nad 120 slovenskih otrok, v Mendoza in Barilochah prav tako lepi skupini. Koncertni večer pevskega zbora Gallus ter mladinska verska, kulturna, folkloristična in športna prireditve na nedeljo mladine sta bila na izredni višini in zelo dobro obiskana, prav tako kulturni večer, kjer sem imel predavanje o odnosu vere in kulture v izseljenstvu. Zanimanje za življenje in razmere v Sloveniji je bilo povsod živo, posebno še pri tistih, ki so v mladosti ali že v zrelih letih odšli zdoma in vsa leta niso bili nikdar v Sloveniji. V Argentini sem še posebno močno doživel, da se Slovenija ne neha na državnih mejah in da je tam daleč na južnozahodnem delu sveta živ del slovenske domovine in slovenskega naroda, ki je ohranil svojo versko in kulturno dediščino.

Naši izseljenci v Severni Ameriki, tako v Združenih državah kakor v Kanadi, spadajo med najstarejše in »klasične« oblike našega življa na tujem z vsemi sončnimi in senčnimi stranmi, z vsemi velikimi uspehi, a tudi skrbmi za prihodnost. Zveza z našimi rojaki, ki so odšli v Ameriko ali Kanado, je bila vedno močna in živa. Versko in kulturno, narodno in gospodarsko so se naši izseljenci zlasti v Združenih državah sorazmerno zgodaj in dobro organizirali, posebno v Clevelandu, ki je bil včasih največje slovensko mesto. Posebno zaslugo za dušno pastirstvo v Združenih državah imajo očetje frančiškani. Danes živi v Ameriki tudi veliko drugih duhovnikov, škofijskih in redovnih, in veliko redovnic. Nekateri še delujejo med slovenskimi izseljenci, drugi v narodno mešanih, če že ne čisto angleških župnijah in cerkvenih ustanovah in šolah.

Ko sem bil konec poletja 1981 na obisku pri naših izseljencih v Severni Ameriki, sem se ustavil na slovenskih župnijah v Torontu v Kanadi, kjer skrbijo za dušno pastirstvo lazaristi, v slovenski župniji v Hamiltonu, ki jo vodijo salezijanci in je decembra 1982 dobila svojo novo cerkev, v Montrealu in Winnipegu, kjer prav tako delujejo slovenski dušni pastirji. V Združenih državah sem se udeležil Baragovega dneva v mestu Marquette na severni meji, kjer je pokopan naš veliki misijonar Friderik Baraga, ki je dolga leta ob Michiganskem jezeru deloval med Indijanci. Kratko sem se mudil v Chicagu in v Lemontu, »slovenskih Brezjah«, nekaj dalj časa sem bil v Clevelandu in tam obiskal naše slovenske župnije in ustanove, nato pa še v Washingtonu, New Yorku in v nekaterih drugih mestih. Povsod je bilo srečanje lepo in pristrčno.

Z zgodovino in kulturo, cerkvenim, znanstvenim in gospodarskim življenjem v Severni Ameriki smo Slovenci na veliko načinov globoko povezani. Na več področjih so naši izseljenci dali bogate prispevke k razvoju ameriškega življenja. Nemogoče je tu naštevati vse škofove, začenši pri misijonarju Frideriku Baragu, dušne pastirje in redovnice, še manj vse znanstvenike, podjetnike, javne delavce in druge znamenite osebnosti, ki so imeli ali imajo danes pomembna mesta in veliko vlogo v ameriškem življenju in so izšli iz slovenskega naroda. Da med Amerikanci ni mogoče ostati Slovenec na isti način kakor doma, da so ameriški Slovenci, pa naj še dobro znajo slovensko, samo še bolj malo ali pa nič več, posebna

vrsta slovenskega življa, je splošno znano. Veseli smo vseh uspehov, ki so jih kjerkoli v Združenih državah in v Kanadi dosegli naši rojaki. Seveda bi bili tudi veseli, če bi bili mogli ohraniti slovenski jezik in slovensko kulturo ter povezanost s Cerkvijo povsod, kjerkoli živijo, da bi bil z njimi povsod tudi košček slovenske domovine. A vemo, da je to nemogoče, ker so življenjski zakoni v sožitju narodov in jezikov močnejši. Gotovo pa je, da globoka sled, ki so jo in jo še začrtavajo naši rojaki v ameriško življenje, ne bo nikdar izginila. Da bi se tudi naši izseljenci ne izgubili za naš narod in našo domovino, pa je skupna skrb nas vseh.

»Pozdravite domovino!«

Kdo ni dobil tega naročila, ko je bil na obisku pri naših izseljencih onstran morja ali po evropskih deželah, ko se je poslavljajal od njih? Tudi meni so povsod naročali pozdrave, in ne samo tako na splošno, ampak še posebej za svoje župnije, družine, sorodnike in znance, od Prekmurja, Maribora, Celja in vse Štajerske, od Bele krajine, Novega mesta in vse Dolenjske, pa preko Ljubljane, Kranja in vse Gorenjske, tja do Notranjske in Primorske, Ilirske Bistrice in Vipavske doline, Tolmina, Gorice in Trsta. Obljubil sem, da bom povsod izročil pozdrave in prenesel dobre želje, vsa zagotovila prijateljstva in zvestobe. To bi rad storil tudi po tej poti v Koledarju Mohorjeve družbe, ki naj bi nas povezovala s svojimi knjigami po vsem svetu. In rad bi, da bi moji pozdravi in moje najboljše želje dosegle tudi čim več naših rojakov v zamejstvu in naših izseljencev po vsem svetu. Kdor ima v katerikoli deželi svoje sorodnike in znance, naj jim sporoči moje osebne pozdrave in sploh pozdrave vseh iz domovine. Če ostanemo med seboj prijateljsko povezani, se Slovenija res ne neha na državnih mejah.

Alojzij Šuštar

Najdlje od nas žive Slovenci v Avstralkiji. Sydney – opera.

Novi cerkveni zakoni

Dne 25. januarja 1983 je papež Janez Pavel II. razglasil novi Zakonik cerkvenega prava, ki stopi v veljavo 27. novembra 1983, na prvo adventno nedeljo, ko preneha veljati dosedanji Zakonik cerkvenega prava, ki ga je izdal papež Benedikt XV. 1917. leta.

1. Zakaj ima Cerkev zakone

Najprej moramo reči, da človek ni ustvarjen kot »volk samotar« ampak kot družbeno bitje, da je že od prvega trenutka odvisen od matere in očeta, da lahko živi in se pravilno razvija le v družini in širši družbeni skupnosti. V skupnosti pa takoj nastopijo neki odnosi med posamezniki in med človekom ter skupnostjo, ki jih je treba na neki način urediti. Vse družbene odnose bi najlepše uredila ljubezen, toda na žalost nismo angeli, ampak ljudje, ki smo tudi nagnjeni k slabemu, ki poznamo tudi egoizem ali samoljubje, zato brez pravičnosti: dati vsakemu svoje, ne gre niti v klostrih, niti v družinah, kaj šele v širši družbi. Že stari latinci so imeli pregovor: »Ubi societas ibi jus.« – kjer je družba tam mora biti tudi pravo. Moj stari profesor je imel navado večkrat reči, da je tudi slab red še vedno veliko boljši od nereda.

Če pomislimo, da je katoliška Cerkev družba, ki ima preko 700 milijonov vernikov, raztresenih po vseh petih celinah, je vsakomur razumljivo, da potrebuje neki pravni red za ureditev bogoslužja, službe božje besede in neko vidno organiziranost.

Cerkveno pravo je utemeljeno v evangeliju.

Cerkveno pravo pa ni samo neko človeško organizacijsko sredstvo, ki bi bilo Cerkvi samo na zunaj dodano, ampak je utemeljeno v njenem bistvu.

Vesoljni cerkveni zbor pravi: »Kakor namreč božja Beseda privzeto človeško naravo, ki je z njo neločljivo združena, uporablja kot živ organizem odrešenja, podobno uporablja za rast telesa socialno organizacijo Cerkve tisti Kristusov Duh, ki jo oživlja« (C8).

Da Cerkev ni samo nekaj duhovnega, je lepo povedano z naslednjimi besedami: »To družino, zedinjeno zaradi nebeskih dobrin in z njimi obogateno, je Kristus na svetu ustanovil in uredil kot družbo in jo oskrbel s sredstvi, pripravnimi za vidno družbeno edinost. Tako Cerkev, ki je hkrati vidna družba in duhovno občestvo, potuje skupaj z vsem človeštvom in doživlja skupaj s svetom isto zemeljsko usodo in je kakor kvas in tako rekoč duša človeške družbe, ki naj bo v Kristusu prenovljena in preoblikovana v božjo družino« (CS 40).

Kristus je ustanovil Cerkev v skrbi za človekovo srečo, z namenom, da služi vsemu človeštvu v

prizadevanju za čim večjo popolnost in nesluten razvoj. Svojo Cerkev je oskrbel s primernimi sredstvi, med katera prištevamo tudi pravno ureditev in »cerkvene postave«. Osnova starozavezne pravice ali pravnosti je bila zaveza ali pogodba med Bogom in ljudmi. Jahve je bil Bog izvoljenega ljudstva, ljudstvo pa naj bi mu bilo zvesto v izvrševanju njegove volje. Ta pogodba ali postava je usmerjala človeka k Bogu; izpolnjevanje predpisov je pomenilo zvestobo postavi. Očaki in preroki so imeli nalogo kazati na pravi smisel postave, ki so jo pismouki večkrat izkrivljali in zlorabljali.

Kristus postave ni ukinit, ampak jo je dopolnil. V novi zavezi je Kristus sam postava in obenem pot za njeno uresničenje, On je tudi temeljni kamen Cerkev (Mt 28, 18). Petru zaupa posebno mesto v krogu njegovih bratov (Lk 22, 32; Jn 21, 15). Oblast zavezovati in razvezovati podeli tudi ostalim apostolom. Obljuba svetega Duha pa kaže na to, da se bo morala Cerkev še naprej razvijati in se prilagajati zahtevam časa. V pastirskih pismih apostola Pavla že najdemo predpise o življenju v cerkvenem občestvu. Poudarjena je odgovornost nosilcev cerkvene oblasti, ki so po polaganju rok posvečeni za te službe (Tim 3, 15; 1, 10; 4, 6; 2 Tim 1, 6). Vsa ta določila so že obrisi cerkvenopravne ureditve.

Zakonik cerkvenega prava pa ni samo sredstvo za doseganje družbenega reda. V apostolskem pismu, s katerim je papež Janez Pavel II. razglasil novi Zakonik, je rečeno: »Če imamo to pred očmi, potem je jasno, da Zakonikov namen ni v življenju Cerkev ali kristjanov nadomestiti vero, milost, duhovne darove in predvsem ljubezen. Nasprotno, zakonikov cilj je dati cerkveni družbi takšno ureditev, ki daje prednost ljubezni, milosti in duhovnim darovom, hkrati pa pospešuje njihov skladen razvoj v življenju cerkvene skupnosti kakor tudi posameznikov, ki ji pripadajo.«

Z novim Zakonikom smo dobili novo sredstvo v življenju Cerkev, ki ga bomo pravilno razumeli in uspešno uporabljali le, če bomo upoštevali duha drugega vatikanskega koncila. Pavel VI. je 4. februarja 1977 dejal: »Uresničitev koncila zahteva tudi pravno življenje. Smemo reči, da spada k pastoralnim sredstvom, ki jih Cerkev uporablja za zveličanje ljudi, tudi pravno področje... Pravne določbe niso same sebi namen, ampak so orodje, po katerem pritekajo k vernikom, Cerkvi od Boga zaupane dobrine, posebej še, kot smo omenili, mir z Bogom in mir z ljudmi.«

Za zakone je zelo pomembno, kako Cerkev

razume samo sebe, kako se spoznava. Janez Pavel II. v že omenjenem pismu pravi: »Od prvini, ki označujejo pravo in lastno podobo Cerkev, moramo navesti predvsem: nauk, ki predstavi Cerkev kot božje ljudstvo, hierarhično oblast pa kot služenje (C 2; 3); nadalje nauk, ki pokaže Cerkev kot občestvo – *communio*, ki določa medsebojne odnose, ki morajo biti med delno in vesoljno Cerkvijo, med zbornostjo in papeževim prvenstvom; potem nauk, po katerem so vsi člani božjega ljudstva, vsak na svoj način, deležni trojne Kristusove službe: duhovniške, preroške in vodstvene. S tem naukom je povezan tudi nauk o dolžnostih in pravicah vernikov in posebej še laikov; in končno skrb, ki jo mora imeti Cerkev za ekumenizem.«

Ključ za razumevanje novega zakonika je samorazumevanje Cerkev kot občestva božjih otrok. Dosedanja filozofsko pravna osnova zakonika je bila »pravno popolna družba« v kateri je v prvi vrsti bila naglašena oblast tistih, ki vladajo, in mnogi so opozarjali, da je bil dosedanji Zakonik v prvi vrsti kleriški zakonik. Veliko je bilo govora o papežu, škofih in duhovnikih, zelo malo pa o vernikih. Takoj na začetku druge knjige, ki ima naslov O božjem ljudstvu, je poudarjena enakost vseh vernikov, ki temelji predvsem v krstu.

Komu je namenjen novi Zakonik

Ob začetku obnove Zakonika je večina želela, da bi bila pravna snov urejena v treh zbirkah: najprej cerkvena Ustava, ki bi veljala za vso Cerkev in posebna Zakonika za latinsko ali zahodno Cerkev ter Zakonik za Vzhodne Cerkev. Glede cerkvene Ustave ali osnovnega zakona osnutek še ni dozorel. Novi Zakonik prinaša pravno ureditev samo za latinsko Cerkev, je pa iz osnutka cerkvene ustave vzet seznam osnovnih kristjanovih pravic in določila o vrhovni cerkveni oblasti. Ta snov je sedaj urejena v drugi knjigi novega Zakonika.

Predpisi se torej nanašajo le na delno Cerkev latinskega obreda, čeprav jih je izdala vrhovna cerkvena oblast. Ta Zakonik bi lahko izdal rimski škof, kot patriarh zapadne Cerkev, toda služba patriarha se je izgubila v službi papeževe vrhovne oblasti. Za prakso to ni posebej pomembno, ker je vzhodnih kristjanov, ki so zedinjeni s katoliško Cerkvijo, le nekaj milijonov, v teološko pravnem smislu pa je to precejšnja pomanjkljivost. Mnoga

opravila, ki so v Zakoniku pripisana papežu, so dejansko v pristojnosti latinskega patriarha. Po latinskem pravu papež imenuje škofove, po vzhodnem pa jih volijo škofovske sinode, papež pa samo potrdi sveto zvezo ali občestvo z novo izvoljenim. V ekumenskem pogledu je podoba papeža preobremenjena s pristojnostmi latinskega patriarha. Vse to bi se lahko opustilo pri ekumenskem razgovoru z vzhodnimi Cerkvami in drugimi kristjani.

V ekumenskem duhu in s čutom za realnost prinaša Zakonik novost, da cerkveno pravo veže samo tiste kristjane, ki so v katoliški Cerkvi krščeni ali so vanjo vstopili. Stari Zakonik si je lastil poslušnost vseh kristjanov: luteranov, protestantov, anglikancev, pravoslavnihi itd., čeprav niso zedinjeni s katoliško Cerkvijo (kan. 11).

Jasno pa je, da ima vsak človek dolžnost iskati resnico in spolnjevati božje zapovedi, od česar Cerkev ne more nikogar odvezati.

Razdelitev snovi

Stari Zakonik je imel 2414 kanonov, ki so bili razdeljeni v 5 knjig: 1. Splošne določbe, 2. Osebe, 3. Stvari, 4. Postopki, 5. Kazniva dejanja in kazni. Ta razdelitev je bila vzeta iz starorimskega privatnega prava na osnovi trojne delitve: osebe – stvari – dejanja. Omeniti velja, da je rimsko-pravni pojem »stvar« pomenil prav vsa sredstva, ki jih neka družba uporablja za dosego cilja. Tako smo tudi v cerkvenem pravu med »stvari« prištevali vsa naravna in nadnaravna sredstva, ki jih uporablja Cerkev, tudi zakramente in božjo besedo.

Novi Zakonik ima 1752 kanonov, ki so pa razdeljeni v 7 knjig:

1. Splošne določbe,
2. Božje ljudstvo,
3. Služba božje besede,
4. Služba posvečevanja,
5. Cerkveno imetje,
6. Kazenske določbe,
7. Postopkovno pravo.

Nova razdelitev ni povsem pretrgala s staro, tako vidimo, da so ostala v prvi knjigi splošna določila, ki so nekoliko obširnejša in bolj razporejena. Tudi zadnji dve knjigi Postopek in Kazenske določbe so ostale, vendar v drugem vrstnem redu kot doslej.

Novost je druga knjiga, ki govori o božjem ljudstvu. Naslov je sicer zelo splošen, vendar je viden izrazit prehod od zasebnega – individualističnega prava k ustavnopravnemu in družbenemu.

Največja novost v razporeditvi snovi pa je razdelitev stare tretje knjige, ki je govorila o stvareh, v tri nove knjige pod vidikom cerkvenega poslanstva, in sicer v knjigo o službi božje besede, službi posvečenja in cerkvenem imetju. Ob vsebini druge, tretje in četrte knjige še nekaj besed.

Božje ljudstvo kot občestvo

Že iz razdelitve druge knjige je razvidno, da je Cerkev v prvi vrsti skupnost vernikov. V prvem delu je poglavje o vernikih laikih, v drugem pa o cerkvenih služabnikih, oboje pa je pod naslovom Božje ljudstvo.

Na vseh cerkvenih področjih: provincah, delnih cerkvah in župnijah se najprej govori o posamezni skupnosti vernikov. Povsod je najprej opisan del božjega ljudstva, ki je za Cerkveno ustavo prav tako bistven kakor cerkvene službe, ki so skupnosti dane zato, da v pravnem okviru skrbijo za edinost v Kristusu. Prav tako moramo povedati, da pri tem ne gre samo za opis delnih Cerkva, ampak za soudeležnost vseh kristjanov pri celotnem poslanstvu Cerkve (kan. 208). Zato ni mogoče govoriti o Cerkvi kot neenaki družbi »societas inaequalis«. Tudi v pravnem pomenu je to enostransko in nepopolno govorjenje. Verniki niso samo poslušajoča Cerkev ali »misera plebs«.

Na začetku druge knjige so naštetje pravice in dolžnosti vseh vernikov, laikov in klerikov. Tukaj je tudi prvi sistematičen poskus, pravno in sistematično urediti pravice vseh vernikov, ne glede na to, kakšno nalogo ali službo imajo v Cerkvi. Zakoni o osnovnih pravicah vernikov so bili prvotno pripravljene za Cerkveno ustavo, kjer bi imeli še večji poudarek, ker pa ustava ni izšla, so jih uvrstili v drugo knjigo Zakonika.

Tudi poglavje o vrhovni cerkveni oblasti je vzeto iz osnutka Ustave, zato ni postavljeno v okvir skupnosti vsega božjega ljudstva, kar je več, kakor samo lepotna napaka. Zaradi enovitosti celotne zasnove Zakonika bi bilo mnogo skladnejše, da bi bila tudi vrhovna oblast v okviru celotnega cerkvenega občestva in iz te skupnosti opredeljena njena naloga.

V tem delu so tudi predpisi o svobodi združevanja.

vanja vernikov. Ta del je bil v osnutku dodan redovniškemu pravu, kar je nedvomno pravilneje, ker bi tako bila jasneje vidna razlika med ustavnopravno pravico do združevanja in dokaj številnimi hitro se spreminjajočimi predpisi o različnih združenjih v Cerkvi.

Ta del je sedaj zelo razširjen, posodobljen in delitev med uradnimi in privatnimi združenji zelo jasna.

Tretji del druge knjige obravnava vernike in klerike, ki na poseben način sledijo življenju po evangelijskih svetih v različnih redovnih skupnostih ali ustanovah apostolskega življenja. Communio dobi tukaj poseben poudarek, čeprav ta združenja niso sestavni del cerkvene ustave, so pa bistvenega pomena za življenje Cerkve.

Cerkvena služba učenja in posvečevanja

Cerkev kot evharistična skupnost je določena tudi po razporeditvi cerkvenih služb. Pri evharistični daritvi vidimo, da imata splošno duhovništvo vernikov in po posvečenju dobljeno posebno ali službeno duhovništvo svojstveni nezamenljivi vlogi, ki sta usmerjeni druga k drugi in povezani v nedeljivo duhovno dejanje. Tako je zgrajena tudi vesoljna Cerkev in posamezne delne cerkvene skupnosti. Cerkev je povezana v nerazdružljivi edinosti cerkvenega učenja, posvečevanja in vodstva.

V tretji knjigi Zakonika je posebej povedano, da imajo vsi verniki aktivno vlogo pri službi božje besede. Vendar je tukaj edinost dokaj neposrečeno speljana. Hudo enostransko je poudarjena hierarhična ali službena stran Cerkve, tako, kakor da bi si stali nasproti poslušajoča Cerkev in cerkveno učiteljstvo. Nekoliko enostransko je naglašena pasivna drža vernikov («obsequium»). V tem delu pogrešamo korelativ cerkvenega učiteljstva, ki je v veri Cerkve, «sensus fidelium», in je povsem zanemarjen. Premalo je upoštevano izročilo, da je evangelijski nauk izročil Cerkvi, hierarhično učiteljstvo pa ga mora podajati in ohranjati v duhu vere vse Cerkve. Francoski škofje so leta 1976 napisali: »Problem je v tem, kako najti pot (teologi, škofje, občestvo itd.), da bi se vsi lahko izrazili, ne da bi drug drugega tlačili... Božja beseda ne prihaja samo od zgoraj. Kroži v samem božjem ljudstvu. In božje ljudstvo je v svetu zanj odgovorno.«

Novost v četrti knjigi, ki ima naslov Služba posvečenja, je v tem, da so zakramenti obravnavani kot Kristusovo delovanje v Cerkvi in ne samo kot sredstvo zveličanja («media salutis»). Vgraditev zakramentov v bogoslužna dejanja ja-

sno razodeva aktivno in svojstveno udeležbo vsega božjega ljudstva v službi posvečenja.

Tudi vodstveno službo v Cerkvi moramo gledati kot neenovito celoto. V uvodnih, načelnih kanonih je povedano, da imajo oblast v Cerkvi, »potestas regiminis« tisti člani božjega ljudstva, ki so sprejeli zakrament posvečenja. Pri izvrševanju te oblasti pa sodelujejo tudi laiki («cooperari possunt»). To določilo zagotavlja enotnost oblasti, ki temelji v Kristusovem pooblastilu učenja, posvečenja in vodstva, istočasno pa določa tudi območje sodelovanja laikov pri vodstveni službi.

Poudarek na enotnosti cerkvene oblasti je povsem v skladu z učenjem koncila. »Toda na družbo, oskrbljeno s hierarhičnimi organi, in na skrivnostno Kristusovo telo, na vidno družbo in na duhovno občestvo, na zemeljsko Cerkev in z nebeškimi darovi obogateno Cerkev ne smemo gledati kot na dve stvarnosti, ampak oboje sestavlja eno samo sestavljeno stvarnost, ki obstoji iz božje in človeške sestavine« (C8). Kmalu po uvedbi pojma »vodstvena oblast«, »potestas jurisdictionis« in »posvečevalna oblast«, »potestas ordinis« se pojavi stroga delitev oblasti na posvečevalno in vodstveno. To pa je pripeljalo do prepada med duhovno Cerkvijo z njenimi duhovnimi dejanji in vidno Cerkvijo z njeno vodstveno oblastjo.

Stroga delitev med cerkveno oblastjo, ki je dejansko samo služenje, je prav tako nevzdržna, kakor delitev med Cerkvijo ljubezni in vidno Cerkvijo. Koncil pravi: »Kakor namreč božja Beseda prevzeta človeško naravo, ki je z njo neločljivo združena, uporablja kot živ organ odrešenja, na podoben način uporablja za rast telesa socialno organizacijo Cerkve tisti Kristusov Duh, ki jo oživlja« (C8).

Ponovna vzpostavitev enotnosti cerkvene oblasti je vidna že pri uredbah papeža Pavla VI. Ob reformi papeških volitev. Novo izvoljeni papež ima šele tedaj polnost oblasti v Cerkvi, ko je sprejel tudi škofovsko posvečenje. Združena morata biti oba elementa: izvolitev in posvetitev, se pravi vodstvena in posvečevalna oblast.

Načelo enotnosti oblasti je povzel tudi novi Zakonik pri opredelitvah sinodalnih in posvetovalnih ustanov, kot so narodni ali pokrajinski koncil, škofijska sinoda ali škofijski in župnijski pastoralni sveti. V te ustanove je načelno lahko izvoljen, delegiran ali imenovan vsak član Cerkve. Sinodalne in posvetovalne ustanove pa so oblikovane tako, da je na eni strani zagotovljena odgovornost pristojne službe v okviru cerkvene

ustavne ureditve, istočasno pa je vgrajen tudi zborni in posvetovalni posnetek.

Delne Cerkve so dobile pomembnejšo vlogo. Nad vse pomembna je koncilaska izjava o delnih Cerkvah ali škofijah: »V njih in iz njih sestoji ena in edina katoliška Cerkev« (C 23). Vesoljna Cerkev ni neke vrste superškofija, prav tako pa tudi ne svobodno združenje posameznih škofij. Delne Cerkve so sestavni del cerkvene ustave, v njih je pričujoča celotna cerkev z vsem njenim bistvom, seveda, dokler je v zvezi z vesoljno Cerkvijo.

»Posamezni škofje pa so vidno počelo in temelj edinosti v svojih delnih Cerkvah, ki so oblikovane po podobi vesoljne Cerkve« (C23). Na tej teološki osnovi in na osnovi odloka o škofih je že koncilaska zakonodaja zagotovila škofom vso tisto oblast, ki je potrebna za redno vodstvo škofije. Najbolj je to vidno pri ustanovi spregledov, ki je prešel iz sistema »koncesij« v sistem »rezervacij«. Škofje ne vodijo svojih škofij v moči pooblastil od zgoraj, ampak imajo zato vso potrebno oblast, razen v primerih, ki si jih je sveti sedež izrecno pridržal.

V četrti knjigi je zbrana skoraj vsa bogoslužna ali liturgična zakonodaja. Z večino sprememb v liturgičnem pravu smo se seznanili že v dvajsetih letih po razglasitvi konstitucije o svetem bogoslužju. V Zakoniku je sedaj natančno določeno, kaj je naloga apostolskega sedeža, kaj škofovskih konferenc in kaj posameznih krajevnih škofov. Pravice laikov so utemeljene v občestvenem značaju bogoslužja iz česar so izvedeni različni načini dejavnega sodelovanja vseh vernikov na njem primeren način. Vsakemu zakramentu je posvečen poseben »naslov« in kot prvi kanon skoraj katekizemska opredelba.

Ob krstu je povzeta tudi zakonodaja o katehumenatu.

Pri birmi je novo določilo, da izredne delilce odslej lahko določi in pooblasti škof sam.

Mašni štipendij bomo odslej imenovali mašni dar ali dar za mašo, da bi se še bolj izognili vsakemu videzu »kupovanja« mašnih sadov. Precej novosti je glede zakramenta sprave zlasti o spovedni jurisdikciji, ki jo Zakonik imenuje pravica za spovedovanje. Novo je tudi to, da velja enkrat podeljena pravica spovedovanja povsod in ne samo v domači škofiji, razen če kje komu izrecno prepove to izvrševati.

Novost pri zakramentu svetega reda so podrobna določila na stalne diakone.

Zakrament zakona ni označen samo kot ustanova, ampak se v prvi vrsti ozira na zakonca. Zakonik ureja in naroča temeljito pripravo na zakon, odpravlja številne zadržke in se v glavnem ozira na sposobnost za dosmrtno življenjsko skupnost. Novosti so glede prevare in psihične nezmožnosti.

Na kratko ni mogoče povedati vsega, kar je že zgoščeno napisano na dobrih 60 straneh o zakramentih o novem Zakoniku. Upamo, da bomo že pred prvo adventno nedeljo dobili v roke slovenski prevod Zakonika, da bomo lahko snov temeljito preštudirali.

Vse določbe postopkovnega prava imajo namen, da bi se z vsemi razpoložljivimi sredstvi čimbolj približali resnici in v čim krajšem času pomagali pravici do besede.

Ali so pričakovanja uresničena?

Namen novega Zakonika je bil uvesti koncilске disciplinarne odloke v življenjsko prakso Cerkve in zopet vzpostaviti pravni red, ki je bil že zelo načet. Pavel VI. je 7. septembra 1968 dejal: »Cerkev je v nemirnem času avtokritike, lahko bi rekli avtodestrukcije«. Neprestano eksperimentiranje lahko vodi v anarhijo, zato je sistematična ureditev nekkih jasnih in vsaj relativno stalnih pravnih določb zahteva časa.

V novem Zakoniku je zelo vidna pravna samodisciplina, saj je predpisov mnogo manj, kot jih je bilo v starem Zakoniku. Poleg tega imamo sedaj veliko le okvirnih zakonov, kar je gotovo znak spoštovanja do posameznih krajevnih Cerkva, njihovih kultur in običajev. »Splošno pravo podeljuje škofovskim konferencam toliko zakonodajnih pristojnosti, da so škofje sploh izgubili pregled in niti ne vedo, kako naj škofovske konference vse to pravno obvezno določijo.« (Prim. Herder Korrespondenz 1983, zv. 3, 131).

Če rečemo, da je novi Zakonik dober, nočemo s tem prezreti upravičene kritike in številnih nerешenih problemov, ki jih prinaša življenje. Škoda se mi zdi, da človekove pravice niso bolj upošteevane, da ni upravnega sodstva zoper zlorabo oblasti, da je cerkveno učiteljstvo ostalo bolj v okviru koncepta pravno popolne družbe kot koncilске teologije. Zopet pa je res, da pravo ne more uresničiti vseh možnosti, ki jih teologija dopušča. Upam pa si tudi trditi, da na osnovi sedanje teologije o zakonu ni bilo mogoče izdelati

ti boljše zakonodaje, mislim da jo sodna praksa celo prehitva.

Papež Janez Pavel II. je ob razglasitvi novega Zakonika zapisal: »Ko smo vse to preudarili, smemo po pravici želeti, da bi bila nova cerkvena zakonodaja zares učinkovito sredstvo, s katerim bi se mogla Cerkev izpopolniti v duhu drugega vatikanskega cerkvenega zbora in biti vsak dan bolj pripravna, da na tem svetu uresniči svoje odrešensko poslanstvo.«

dr. Stanko Ojnik

Delo in pomen Ekumenskega sveta Cerkva

Pri sodobnem ekumenskem gibanju, ki je zažvelo predvsem iz misijonske zavzetosti v začetku 20. stoletja, igra posebno važno vlogo Ekumenski svet Cerkva. To najpomembnejše ekumensko združenje našega časa je bilo ustanovljeno leta 1948 na zborovanju ekumenskih delavcev v Amsterdamu na Nizozemskem, po daljših pripravah dveh predhodnih ekumenskih ustanov: »Življenje in delo« ter »Vera in ustava« (obe iz leta 1920), ob sodelovanju »Mednarodnega misijonskega sveta« (ust. 1921).

V Amsterdamu se je v Ekumenski svet Cerkva vpisalo 148 raznih, predvsem anglikanskih in protestantskih Cerkva in skupnosti. Sčasoma so se gibanju začele zaupneje priključevati tudi pravoslavne Cerkve, od 2. vatikanskega koncila dalje pa z njim sodeluje tudi katoliška Cerkev, čeprav formalno ni vpisana v Ekumenski svet Cerkva. Združenje ima sedaj že nad 300 vpisanih članic in dejansko vključuje skoraj vse krščanske Cerkve in skupnosti.

Smernice glavnih zborovanj

Delo ekumenskega sveta Cerkva načrtujejo predvsem glavna zborovanja ali skupščine, ki jih predsedstvo ustanove sklicuje vsakih šest ali sedem let. Na njih številni predstavniki Cerkva članic razpravljajo o ekumenskih dosežkih, o najbolj perečih ekumenskih problemih, o nalogah.

ki se jih morajo lotevati v bližnji prihodnosti, ter o metodah svojega ekumenskega dela.

Na prvem, ustanovnem glavnem zborovanju v Amsterdamu (1948) so zborovalci dali svojim pogovorom okvirni naslov: »Nered sveta in božji načrt«. Razpravljali so predvsem o vlogi Cerkve v božjem odrešitvenem načrtu in o njenem pričevanju pred svetom.

Drugo glavno zborovanje je bilo leta 1954 v Evanstonu (ZDA) blizu Chicaga. Razprave sedaj že 163 Cerkva članic so potekale v okviru glavnega vodila: »Kristus – edino upanje sveta«.

Tretje glavno zborovanje je bilo v indijski prestolnici New Delhiju leta 1961 in na njem je bilo poleg delegatov 175 Cerkva članic navzočih tudi pet predstavnikov katoliške Cerkve. Vodilo zborovanja je tokrat bilo: »Jezus Kristus – Luč sveta«. Na zborovanju so sprejeli novo temeljno izpoved vere, ki jo ob vstopu v organizacijo podpisuje vsaka članica: »Ekumenski svet Cerkva je bratsko združenje Cerkva, ki izpovedujejo Gospoda Jezusa Kristusa kot Boga in Odrešenika po svetem pismu in si prizadevajo, da bi skupno odgovorile na njihov skupen poklic v slavo edinega Boga, Očeta, Sina in Svetega Duha.«

Svoje četrto glavno zborovanje je Ekumenski svet Cerkva priredil leta 1968 v Uppsali na Švedskem. Udeležilo se ga je ob 800 delegatih 242 Cerkva članic in ob vrsti drugih povablencev tudi 15 katoliških opazovalcev (skupno 2200 udeležencev). Okvirni naslov pogovorov je bil: »Glej, vse delam novo«.

Na petem glavnem zborovanju, ki je bilo leta 1975 v Nairobiju v Keniji, so predstavniki 271 Cerkva članic in drugi povablenci, med njimi 16 katoliških opazovalcev, razpravljali o ekumenskih vprašanjih pod geslom: »Jezus Kristus osvobaja in zedinjuje«. Navzoče je bilo tudi večje število laikov, žensk in mladine. Zelo pomemben je dokument, ki so ga sprejeli na zborovanju in nosi naslov: »Zahteve edinosti« (slovenski prevod v Ekumenski zbornik 1976, str. 59–70). Posebej so na zborovanju govorili tudi o odnosih s katoliško Cerkvijo in se zavzeli za še tesnejše sodelovanje z njo, hkrati pa izrazili željo, naj bi katoliška Cerkev čim prej postala popolna članica Ekumenskega sveta Cerkva.

Zborovanje v Vancouvru

Šesto glavno zborovanje je Ekumenski svet Cerkva sklical meseca julija in avgusta 1983 v mesto Vancouver v Kanadi. Zborovanju je dal

pomemben okvirni naslov: »Jezus Kristus – Življenje sveta«.

Poleg delegatov sedaj že nad 300 članic Eku­menskega sveta Cerkev se je zborovanja udeležilo tudi 20 katoliških opazovalcev in več posebej povabljenih katoliških gostov.

Ekumensko zborovanje v Vancouvru pred­stavlja povabilo vsem kristjanom, da bi se v tem našem času še bolj vključili v ekumensko delo. Katoliška Cerkev je na to povabilo odgovorila s posebno poslanico, ki so jo pod vodstvom rim­skega Tajništva za edinost kristjanov pripravili katoliški teologi. Poslanico je to tajništvo že v času priprave na zborovanje poslalo Ekumensku svetu Cerkev kot znak pripravljenosti na sodelovanje v tako važni stvari, kot je življenje edinosti v Jezusu Kristusu.

Poslanica v uvodu spomni na težke razmere, v katerih se je znašel svet pred nastopom tretjega tisočletja. Kristjani bi morali uresničiti spreobrnjenje in napraviti odločen korak k popolnejši edinosti, šele potem bodo lahko pričali svetu o Življenju, ki ga prinaša Kristus.

Jedro poslanice je razdeljeno v pet razdelkov in govori najprej o Kristusovem evangeliju, ki predstavlja veselo oznanilo za Človeštvo: vse ljudi vodi v polnost Življenja. Vir tega Življenja je Jezus Kristus, njegova odrešujoča smrt in njegovo zmagoslavno vstajenje. Tako se je večno Življenje za vse ljudi že začelo: kraljestvo pravice, miru, sprave, ljubezni. Cerkev, Kristusovo skrivnostno telo, ima nalogo, da v moči Svetega Duha to življenje vse bolj uresničuje, posebno s krstom, evharistijo, kruhom Življenja, in drugimi zakramenti. Cerkev mora najprej med vsemi kristjani ustvarjati resnično »skupnost« (»koinonia«), s tem pa pomagati k spravi in edinosti celotnega človeštva. Cerkev mora biti s svojo dejavnostjo za človekove pravice, za zmago svobode in ljubezni pred vsem svetom, priča Kristusovega evangelija za Življenje sveta.

Pod vodstvom rimskega Tajništva za edinost kristjanov je posebna skupina katoliških teologov razpravljala tudi o misijskih nalogah Cerkev. Tudi ta dognanja so bila že v času priprave na zborovanje v Vancouvru poslana vodstvu Eku­menskega sveta Cerkev kot katoliški prispevek o tem vprašanju. Katoliški teologi so v svojem pi­smu na podlagi raznih katoliških dokumentov v duhu 2. vatikanskega koncila kratko predstavili gledanje katoliške Cerkev na misijsko vpraša­nje danes, in to v okviru vodila »Jezus Kristus – Življenje sveta«.

Prinašali so mu tudi otročiče, da bi se jih dotikal. Ko so učenci to videli, so jih karali. Toda Jezus jih je poklical in govoril: »Pustite otročičem, naj prihajajo k meni, in ne branite jim, zakaj takih je božje kraljestvo. Resnično, povem vam: Kdor božjega kraljestva ne sprejme kakor otrok, ne pride vanj« (Lk 18,15–17).

K sodelovanju za čim večji uspeh šestega glavnega zborovanja Ekumenskega sveta Cerkev so bile povabljene tudi vse katoliške škofovske konference. Za božji blagoslov pri razpravah in še posebej pri uresničevanju doseženih soglasij in smernic, zaobseženih v številnih dokumentih, pa naj bi molili vsi kristjani (molitveni Teden edinosti 1983 je bil posvečen isti misli kot zborovanje v Vancouvru). Zborovanje Ekumenskega sveta Cerkev je namreč tako pomemben dogodek v življenju krščanskih Cerkev, da bi se za njegov uspeh in njegove sadove morale zavzeti vse Cerkve in vsi kristjani.

Sklep

Tudi naša krajevna slovenska Cerkev je poklicana, da po svojih močeh sodeluje pri sodobnem ekumenskem gibanju za popolnejšo edinost med kristjani. Zato je prav, da vsi poznamo tudi Ekumenski svet Cerkev in da se za delo te svetovne ekumenske organizacije zanimamo, posebej še za njena glavna zborovanja.

V svetem letu sprave, ki ga katoličani obhajamo ob 1950-letnici odrešenja, naj bi, ob pobudah Ekumenskega sveta Cerkev, tudi naša krajevna Cerkev storila čim več za uresničitev sprave, ljubezni in edinosti v našem narodu, v vesoljni Cerkvi in med vsem človeštvom.

Stanko Janežič

Sveto leto odrešenja

Papež Janez Pavel II. je imel dva dni pred božičem 1982 pred kardinali in člani kurije dolg govor, v katerem je očrtal pomen svetega ali jubilejnega leta v spomin 1950-letnice Kristusove smrti in vstajenja. Tako je torej v središču svetega leta najpomembnejši dogodek zgodovine odrešenja: Kristusova smrt in vstajenje, se pravi naše odrešenje.

Sveto leto odrešenja smo začeli na praznik Gospodovega oznanjenja 1983 ob spominu, ko se je božja Beseda po Svetem Duhu učlovečila v Mariji. Sklenili ga bomo na veliko noč (22. aprila) 1984, na dan krščanskega veselja, ki ga je prinesel Kristus s svojim vstajenjem. V tem letu naj bi pozorno prisluhnili božjemu klicu po

spreobrnjenju in rešenju, da bi bilo to leto za vsakega čas milosti in zveličanja. – Morda bomo lažje dojeli pomen in poslanstvo svetega leta odrešenja, če sežemo kratko nazaj v zgodovino.

Sveto ali jubilejno leto so poznali že Judje. O tem nam poroča sveto pismo stare zaveze, posebno tretja Mojzesova knjiga. Vsako sedmo leto so Judje navadno praznovali leto počitka. To leto so imenovali sobotno leto. Takrat niso oravljali nobenih del na polju. Živeli so od tega, kar je zršlo samo, od sebe. Ta skromni pridelek so razdelili tudi med reveže in tujce, ki so se naselili v deželi. »Šest let obsevaj svoje polje in šest let obrezuj svoj vinograd in spravlaj njihov pridelek, a sedmo leto naj ima zemlja popoln počitek, sobota je za Gospoda. Kar počivajoča zemlja sama obrodi, vam bodi za jed, tebi, hlapcu, dekli, najemniku in gostaču, ki bivajo pri tebi« (3. Mz 25, 3–6). Sobotno leto je imelo namen spomniti človeka, da zemlja pripada Bogu in da torej človek ni nič drugega kot Gospodov upravitelj zemlje.

Vsako sedmo sobotno leto, to se pravi vsako petdeseto leto pa je jubilejno leto. Izraz jubilej izhaja iz hebrejske besede »jobel«, ki pomeni ovnov rog. Z rogom so namreč starozavezni duhovniki po deželi naznanjali jubilejno leto. Za judovsko ljudstvo je bilo to leto polno velikih dobrot. Posebno so se ga veselili ujetniki in sužnji, siromaki in zadolženi. Prodana zemljišča so v tem letu vrnila prejšnjim lastnikom, sužnji so dobili prostost, dolžnikom so odpustili dolgove. Vsak se je vrnil k svojemu premoženju in družini. Tako se je v deželi vse prenovilo in pomirilo. Jubilejno leto je bilo za Jude leto splošnega odpuščanja. Zato so se ga nepopisno veselili. Glas »joblov« (rogov) je naznanjal jubilej že pet mesecev pred začetkom. »Steji si sedem sobotnih let, sedemkrat sedem, tako da ti bo čas sedem sobotnih let devetintirideset let. Potem daj bučno zatrobiti na trombo šesti dan sedmega meseca; na trombo dajte zatrobiti po vsej vaši deželi na spravi dan! Posvetite petdeseto leto in razglasite svobodo po deželi vsem njenim prebivalcem: bodi vam jubilej in vsakdo naj se vrne k svoji lastnini in povrne naj se k svoji rodovini! Bodi vam sveto leto petdeseto leto! Če kaj prodaš svojemu bližnjemu ali kaj kupiš od svojega bližnjega, ne smeta drug drugega stiskati. Po številu let do jubileja kupuj od svojega bližnjega, po številu let naj ti prodaja, če je več let, plačaj večjo kupnino, in če je manj let, plačaj manjšo kupnino; kajti število letin ti prodaja! Nikar ne stiskajte drug drugega! ... Zemlja se ne sme za vselej

prodati; kajti zemlja je moja, vi ste le tujci in gostači pri meni. V vsej deželi svoje posesti dovolj zopetni odkup zemlje! Ako tvoj brat obuboža in proda kaj svoje posesti, naj pride njegov bližnji sorodnik kot njegov odkupitelj in naj kupi, kar je njegov brat prodal. Če pa kdo nima odkupitelja, pa si sam opomore in pridobi, kolikor je za odkup potrebno, naj odšteje leta od prodaje, preostanek pa vrne kupcu in tako naj zopet pride k svoji posesti. Če pa ne zmore toliko, kolikor bi mu moral povrniti, naj ostane, kar je prodal, v kupčevi roki do jubilejnega leta, tako da pride zopet k svoji lastnini« (3 Mz 25, 8–11. 14–28). Jubilejno leto pa ni imelo namena reševati samo socialna vprašanja, preprečevati, da bi se gmotne dobrine kopičile v rokah maloštevilnih posameznikov, in ustvarjati medčloveške odnose, temveč tudi notranje očiščenje, kar bolj poudarjajo poznejši judovski spisi, na primer Knjiga jubilejev. Tudi preroki so hoteli dati jubilejnemu letu bolj duhoven pomen. Tako pravi prerok Izaija: »Duh vsemogočnega Gospoda je nad menoj, ker me je Gospod pomazilil. Poslal me je, da oznanim blagovest ponižnim, da ozdravim nje, ki so pobiti v srcu, da oznanim jetnikom prostost in zvezanim rešenje, da okličem Gospodove milosti« (Iz 61, 1–2). Ko Kristus te Izaijeve besede naobrača nase, pravi, da je čas mesijanskega oznanjevanja kot leto božjega usmiljenja (prim. Lk 4, 19).

Med judovskim jubilejnim letom in krščanskim svetim letom je velika sorodnost, saj so v njem naglašene iste prvine. Vrnitev odvzetih gmotnih dobrin je podoba zopetne podelitve duhovnih dobrin, ki jih je človek zapravil z grehom; osvoboditev iz sužnosti in vrnitev k svojim stasimbol notranje osvoboditve izpod zla, ki jo je izvršil Kristus. »Za svobodo nas je oprostil Kristus. Stojte torej trdno in se ne dajte zopet vpreči v jarem hlapčevanja« (Gal 5,1).

Za kristjana je pravzaprav ves čas posvečen, ker Bog neprestano posega v čas, ko vabi ljudi k odrešenju in k življenju prijateljstva z njim. Največji božji poseg v čas je učlovečenje božjega Sina, z njim se je v največji meri razodela božja milost, ki prinaša odrešenje vsem ljudem (prim. Tit 2, 11). če je torej ves čas posvečen, zakaj potem govorimo o svetih dneh (nedelje, prazniki) svetih časih (velikonočni čas, sveto tridnevje...), o svetem letu. To pač zato, ker je krščansko odrešenje dogajanje, ki se uresničuje v zgodovini. Pod tem vidikom je čas »prostor« krščanskega odrešenja, zgodovina odrešenja, kjer so nekateri

časi ali dobe posebno primerni za močnejše odrešenjsko božje delovanje. Sveto leto moramo vrednotiti prav pod tem vidikom. To je čas, ko Bog v svoji ljubezni vabi posameznega človeka in vse človeštvo k bogatejšemu bolj osebnemu srečanju s Kristusovo odrešenjsko milostjo. Zato sveto leto upravičeno imenujemo s sv. Pavlom čas milosti, čas rešitve (prim. 2 Kor 6, 2).

»Formalni« začetnik novozaveznega ali krščanskega svetega leta je papež Bonifacij VIII. (1294–1303). Proti koncu trinajstega stoletja so verniki, zlasti v Italiji, navdušeno pričakovali novo dobo duhovnega preropenja. Nastopila naj bi namreč tretja doba zgodovine odrešenja, to je doba Svetega Duha. Stara zaveza je bila kraljestvo Očeta, v katerem je vladala črka postave, nova zaveza je kraljestvo Sina, v katerem se duh še bori z mesom, narava z nadnaravo. Za njo pa pride doba Svetega Duha, v kateri bo docela neomajno vladal Duh, človek bo svoboden brez vezi postave izpolnjeval božjo voljo. Različni pridigarji so vernike opozarjali, da se je treba na to dobo pripraviti s pokoro in spreobrnjenjem, saj utegne nova doba vsak čas nastopiti. Mnogi verniki so šli na spokorna romanja v Rim. Ker so ta romanja postajala vedno bolj množična, je papež Bonifacij VIII. leta 1300 razglasil sveto leto in dovolil najpopolnejše odpuščanje kazni za vse, ki se bodo v iskrenem kesanju v tem letu spovedali svojih grehov in v Rimu obiskali cerkvi sv. apostolov Petra in Pavla, po enkrat na dan trideset dni. Določil je tudi, naj bi sveto leto obhajali vsakih sto let. Na željo kristjanov, med njimi je bil tudi pesnik Petrarca, je papež Klemen VI. leta 1343 odločil, naj bo sveto leto vsakih petdeset let. Urban VI. pa je leta 1389 prišel na misel, da bi se sveta leta ponavljala na triintrideset let v spomin Kristusovega zemeljskega življenja. Toda papež Pavel II. je že leta 1470 določil, naj bo sveto leto vsakih petindvajset let. Njegov naslednik Sikst IV. ga je res razglasil za leto 1475. Tako od tedaj naprej obhajamo redno sveto leto vsakih petindvajset let; zadnje smo praznovali leta 1975. Poleg tega pa so papeži včasih razglasili izredno sveto leto, kakor so pač narekovale razmere in priložnosti, bodisi velike življenjske stiske ali pomembne obletnice. Tako je Pij XI. ob 1900-letnici Kristusove smrti in vstajenja razglasil leto 1933 za sveto leto.

Sveto leto odrešenja v spomin 1950-letnice Kristusove smrti in vstajenja želi biti predvsem povabilo k pokori in spreobrnjenju kot nujnima pogojema za dosego milosti odrešenja, ki ga je

izvršil Kristus. Tako naj bi v tem letu prišlo do duhovne preнове v posameznikih, družinah, redovnih skupnostih, župnijah in škofijah.

V svetem letu naj bi bolj zavzeto premišljevali in se bolj poglobljali v neizmerno bogastvo odrešenja, ki ima svoje središče v Kristusovi smrti na križu in njegovem vstajenju. To bogastvo prejemo v vsakodnevnem izkustvu krščanskega življenja v vseh okoliščinah. Vse različne pobožnosti svetega leta morajo biti usmerjene v to milost, ponujano nam v Kristusu Odrešeniku. On je edini rešitelj človeštva, kajti »v nikomer drugem ni zveličanja; zakaj nobeno drugo ime pod nebom ni dano ljudem, da bi se mogli v njem rešiti« (Apd 4, 12). »Kristus prihaja človeku naproti, da ga osvobodi od zaslužjenosti grehu in da mu vrne prvotno dostojanstvo. Sveto leto mora voditi vse kristjane k ponovnemu odkritju skrivnosti ljubezni, vsebovane v odrešenju in k globljemu umevanju tistega bogastva, ki je skrito v Kristusu, v žarečem ognju njegove velikonočne skrivnosti« (Janez Pavel II.).

France Oražem

Ne imej v svoji vreči dvojne uteži, večje in manjše! Ne imej v svoji hiši dvojne mere, večje in manjše! Imej polno in pravilno utež, imej polno in pravilno mero, da boš dolgo živel v deželi, ki ti jo daje Gospod tvoj Bog. Kajti gnusoba Gospodu tvojemu Bogu je vsak, ki dela te reči, vsak, ki ravna nepošteno (5 Mz 25,13-16).

Psihološki vidiki brezposelnosti

Delovno razmerje, služba, ki je bila pred časom nekaj samoumevnega in skoraj nedotakljivega, postaja vse bolj dragocena pravica, za katero se je treba boriti: eni, da jo dobijo; drugi, da bi jo obdržali.

Tisti pa, ki še vedno kujejo dve železi v ognju in sedijo na dveh stolčkih, mimo zakona, naj se včasih le spomnijo, da nekomu res odzirajo kruh s tem, ko sebi mėsijo potico...

Milena Ule

Marx je imel brezposelnost za nujen rezultat kapitalistične proizvodnje. Menil je, da v socializmu ne bo brezposelnosti in njenih negativnih posledic, saj bo družba razpolagala s proizvodnimi sredstvi. Dejstva so postavila to njegovo optimistično napoved med slepila. Po zmagi revolucij v socialističnih deželah se je prej ali slej pokazalo, da polna zaposlenost ni merilo, po katerem bi mogli ločevati socialističen način gospodarstva od kapitalističnega.

Tudi v Jugoslaviji je postala brezposelnost problem od gospodarske reforme 1965. leta dalje. Reševali smo jo pretežno s politiko ekonomske migracije, kar pomeni s prelivanjem delovne sile znotraj državnih meja in z odhajanjem naših ljudi na začasno delo v tujino. Ko pa so prvi sunki energetske krize leta 1973 skoroda zaprli možnosti ekonomske migracije, je brezposelnost postajala za našo družbo vedno trši oreh, dokler ni postala eden najtežjih problemov, s katerimi se sooča. Res je, da ta problem še najmanj pesti slovensko družbo, toda ne smemo pozabiti, da so gospodarstva posameznih republik povezana med seboj kot vezne posode.

Statistični podatki o brezposelnosti nam povedo, da je brezposelnost od leta 1971 neprestano naraščala ter dosegla leta 1978 12% vse delovne sile, kar je uvrstilo našo državo med tiste evropske dežele, v katerih je brezposelnost eden najtežjih ekonomskih in družbenih problemov.

Če primerjamo brezposelnost z regionalnega vidika, vidimo, da le-ta najmanj prizadeva Slovenijo in Hrvaško, najbolj pa Kosovo in Makedonijo.

Probleme brezposelnosti v Jugoslaviji otežuje dejstvo, da rastočo ponudbo delovne sile ne

spremlja ustrezno povečano povpraševanje za delovno silo. Treba bi bilo 150.000 novih delovnih mest letno, da bi se zaposlil prirastek prebivalstva in bi se brezposelnost začela manjšati.

Statistike iz zadnjih let kažejo, da še ni prišlo do zmanjševanja brezposelnosti, marveč da se celo povečuje; le-ta je visoka cena naše gospodarske stabilizacije. Od jugoslovanskih republik in pokrajin ima le Slovenija tako imenovano statistično polno zaposlenost. Pa tudi v Sloveniji je v zadnjih dveh letih brezposelnost občutno narasla. Tako lahko razberemo iz tabele, da je leta 1981 iskalo v Sloveniji zaposlitev 12.315 ljudi, konec februarja 1983 pa že 16.243 ljudi. (Zadnji podatek je prineslo Delo, 25. 3. 1983.)

Če se po teh osnovnih informacijah o brezposelnosti vprašamo, kako le-ta vpliva na človekovo duševnost, se ustavimo najprej ob treh doživljajskih obdobjih, ki jih zasledimo pri večini delavcev, ki izgubijo službo.

Prvo je doživetje šoka, ki nastopi ne glede na morebitna prejšnja svarila o grozeči brezposelnosti. V tem obdobju pregleda posameznik potek dogodkov, ki so privedli do njegovega sedanjega stanja: Zgodilo se je to, česar se je bal ali s čimer ni prav računal. Pogosto si privoščijo potreben dopust, med katerim pa že snuje načrte, kako bo našel drugo delo.

V drugem obdobju si brezposelni dejavno išče delo. Nekateri se začnejo ozirati po boljšem delu, kot so ga imeli pred tem, po prvih razočaranjih pa so pripravljene sprejeti tudi manj ugodne ponudbe. V tem obdobju je človek razmeroma podjeten. Čeprav nesrečen, duševno še ni zlomljen in še upa v uspeh.

Tretja in zadnja stopnja brezposelnosti pa je človekov zlom. Ker ne najde dela, se ga poloti strah, črnogledje in začne izgubljati upanje. Tisti, ki imajo za seboj več neuspehov kot uspehov, hitro prehodijo ta obdobja, medtem ko uspešnejši in optimisti dalj časa kljubujejo resignaciji (ravnodušnosti).

V ZDA sta v sedemdesetih letih raziskovala brezposelnost brat in sestra Braginsky, oba univerzitetna profesorja. Pri tem sta uporabljala različne psihološke teste in intervjuje. Poleg splošnih sklepov sta predstavila v svojem poročilu nekaj ljudi, s katerimi sta se pogovarjala:

John ima 52 let, je oče dveh otrok, po poklicu novinar za tehnično področje. Odkar je izgubil delo, je razposlal 235 prošenj. S sistematičnim

iskanjem dela se bori proti resignaciji, ob tem pa piše roman o managerju, ki je izgubil posel in s tem postal »odvečen sodobnik«. Ne da bi tožil, pripoveduje, kako se počuti: »Vedno sem menil, da se splača biti natančen in marljiv v poklicu. Trdo delati, si nič podariti. Saj veste. Ni večje zmote kot to. Tisti, ki so lezli šefu v r..., ki so mu prebelili stanovanje, oprali avto, ga odpeljali na nogometno tekmo..., tisti so obdržali svoje delovno mesto. Pri tem pa imajo komaj pol toliko izobrazbe kot jaz, so manj nadarjeni in manj vzdržljivi pri delu.

Najhuje mi je zaradi prizadetega ponosa. Preprosti delavci iz podjetja se mi posmihajo: 'Vidiš, kam si prišel z vsemi svojimi dodatnimi kvalifikacijami.' Če si brezposeln, nimaš več prijateljev. Kakor da bi imel nalezljivo bolezen, s katero bi se mogli okužiti. Nekateri povedo naravnost, kaj menijo: 'Ne veš, kako sem srečen, da se to ni zgodilo meni,' sem slišal pred dnevi. Brez svojega pisanja bi bil čisto na tleh. Verjetno bi se vlačil po gostilnah kot drugi in v alkoholu utapljal svoje probleme... Počutim se kot v zaporu. Če hočeš biti družbeno koristen, moraš biti zaposlen.«

Delo je vir človekovega duševnega ravnotežja

Tako testi kot pogovori z brezposelnimi potrjujejo, da je delo vir človekovega duševnega ravnotežja ali identitete: Če vzameš človeku njegovo delo, se notranje usodno zamaje. Z izgubo dela se namreč zamaje človekov socialni in družbeni položaj, njegov odnos do prijateljev in družine. Ni čudno, če tak človek podvomi vase in v svoje sposobnosti: zamajalo se je, kar človeka drži pokonci, ali kot strokovno pravimo: spodkopani so vsi nosilci njegove osebne in družbene identitete. Bakke je raziskoval brezposelnost med veliko gospodarsko krizo v tridesetih letih in ugotovil, da morejo brezposelni le z velikimi težavami vzpostaviti nov odnos do prijateljev, do svoje družine, do političnih in verskih skupin, ki jim pripadajo.

Goodchilds in Smith sta leta 1963 ugotovila, da ljudje, ki so izgubili visok poklicni položaj, bolj trpijo zaradi brezposelnosti kot ljudje z nižjo izobrazbo. Prvi so vedno bolj zagrenjeni, medtem ko se drugi prilagodijo novi situaciji. To je razumljivo, saj so prvi več vložili v svojo izobrazbo, pa tudi priložnostno delo lažje najdejo fizični delavci kot ozko usmerjeni strokovnjaki.

Razumljivo je tudi, da so posebej prizadeti starejši delavci, ki so dolga leta delali v podjetju.

Braginsky sta poleg brezposelnih raziskovala še probleme starejših ljudi, duševno prizadetih, študentov in žensk. Njuno pozornost je pritegnilo dejstvo, da so ti ljudje na milost in nemilost izpostavljeni sodbi mogočnih avtoritet, ki se z njimi ukvarjajo. Te avtoritete jim vtisnejo pečat »uporaben« ali »neuporaben«. Če te uvrstijo v drugo kategorijo, postaneš »odvečen« človek. To ni odvisno od človekovega socialnoekonomskega položaja. Na vzroke ne moreš vplivati (telesno prizadeti), ali pa jih sam izvožeš (neuspešni študenti). »Biti odveč« je lahko »naravno« stanje, ki ga boš prej ali slej zapustil (otroci), ali ga zlepa ne boš mogel spremeniti (starejši). Nazadnje so še brezposelni, ki so postali odveč zaradi nepričakovanih družbenih razmer.

Večina brezposelnih, ki sta jih raziskovala Braginsky, je imela občutek, da so nezaželeni člani družbe. Več kot dve tretjini sta obkrožili izjave v vprašalniku: Družba je ravnodušna do osebne usode. Družba vrednoti posameznika le po tem, kar zmore zanj napraviti. Za družbo si toliko vreden, kolikor storiš zanj.

Te izjave o trdosrčnosti in ravnodušnosti družbe so se ujemale s tistimi, v katerih so brezposelni izjavljali, da je bilo njihovo dosedanje delo družbeno koristno. Vsi so izrazili željo, da bi se mogli nekega dne vrniti na delo.

Brezposelni so se počutili majhni in brezpomembni v primeri z drugimi ljudmi. Sedanja opravila (popravljanje hiše, nakupovanja, čakanje v zavodu za zaposlovanje) so občutili kot početje majhnih ljudi, ujetih v vsakdanjo sivino, za katere se nihče ne zmeni. Njihove značilne izjave: »mini-delček družbe«, »številka v ljudskem štetju«, »na zemlji živijo štiri milijarde ljudi, jaz sem le eden od teh«, itd. Kljub temu pa so prepričani, da je »na ta ali oni način vsak človek koristen za družbo«.

Le malo brezposelnih je duševno dovolj močnih, da bi izkoristili svoj prosti čas s pogostejšimi obiski prijateljev ali sorodnikov. Večina se jih iz nekakšnega sramu boji stikov. In zdi se jim, da se jih tudi drugi izogibajo. Zato ostajajo rajši doma in »ubijajo« čas s samotnimi zaposlitvami.

Primerjava izjav brezposelnih z zaposlenimi pokaže, kako situacija prvih pronica v vsa njihova življenjska področja. Medtem ko je polovica brezposelnih izjavila, da ne počne trenutno ničesar pomembnega za družbo, je imelo le 20 odstotkov zaposlenih ta občutek. Skoraj tri četr

brezposelnih moških je imelo družbo za trdosrčno in ravnodušno, od zaposlenih pa je bila le polovica podobnega mnenja. Tako brezposelni kot zaposleni pa so si bili edini v merilih, po katerih družba ocenjuje ljudi. Mogli bi jih povzeti v sodbo: Veljaš toliko, koliko si družbeno koristen.

Med brezposelnimi je še manjša skupina ljudi, ki se zaradi pomanjkljivih delovnih navad ali slabega počutja na delovnem mestu raje zadovolji z denarno podporo za brezposelne, kakor da bi prenašala »težo dneva« na delovnem mestu. Vendar si ti ljudje znajo pogosto presenetljivo dobro »organizirati življenje« – s tem mislimo na stranske zasluzke in njihov položaj v družbeni sredini. Psihološko je tej skupini brezposelnih blizu pri nas že kar nenaravno velik odstotek ljudi, ki so se predčasno ali invalidsko upokojili. Tem predčasnim upokojitvam botrujejo pogosto psihološki vzroki: Ljudje, ki se potegujejo za predčasno upokojitev menijo, da se bodo s tem rešili vseh težav in problemov, poleg tega so pozorni le na to, kar bodo z upokojitvijo (invalidsko) pridobili; nič pa ne mislijo na to, kar bodo z njo izgubili (V. Kmetič).

Posledice daljše brezposelnosti

Posledice trajnejše brezposelnosti lahko takole povzamemo:

- človek izgubi občutek gospodarske in duševne varnosti;
- za to situacijo krivi najprej samega sebe, nato se njegova napadalnost preusmeri na družbo;
- pri zaposlenem je dnevni ritem osredinjen na delo, saj porabi zanj največ časa. Brezposelnemu pa je čas muka;
- poruši se običajni čas vstajanja in leganja, čas obrokov hrane in drobnih opravkov. To povečuje v človeku občutek izgubljenosti;
- brezposelni poskuša v začetku prikriti svoj položaj drugim. Nekateri zjutraj celo odidejo »na delo« in se ob ustreznih urah vrnejo domov. Medtem časom si iščejo delo, obiskujejo kinodvorane ali gostilne, ali pa le postopajo;
- pri brezposelnih opazimo nenavadno potratnost; pogosto izdajajo denar za luksuzne stvari, namesto da bi ga štedili za najnujnejše. Nekateri se lotevajo sorazmetno dragih konjičkov. Zato jim dajejo ponekod podporo v blagu in ne v denarju;

– iz svojega sivega vsakdana bežijo nekateri v sanjarjenje, drugi pa v bolezen. Nekateri iščejo protizakonite izhode, drugi pa opuščajo svoja konservativna gledanja na družbo in postajajo dovzetni za nazore, ki zagovarjajo bolj revolucionarne družbene spremembe. V večini pa ostajajo »dobri« državljeni. Samomor ni običajen izhod. (Vendar pa novejša raziskava ugotavljajo, da je število samomorov med brezposelnimi večje kot med zaposlenimi);

– brezposelnega človeka zlasti potre, če njegova družina, sorodniki in prijatelji spremenijo do njega svoj odnos ali mu očitajo, ker je izgubil delo;

– v času daljše brezposelnosti se okrepijo vsakdanje navade. Človek, ki je že prej mnogo bral, bere še več, medtem ko tisti, ki je prej malo bral, sedaj še manj bere. Verni ljudje postajajo versko bolj zavzeti, medtem ko se obrobni še bolj odtujijo;

– brezposelnost staršev se začne kmalu odražati pri otrocih v občutkih negotovosti in strahu;

osebne spremembe se pokažejo tudi v večji razdražljivosti ter v novih slabih lastnostih, na primer v upadu čuta za vrednote in moralno nasploh. Predsodki se okrepijo, človek si včasih poišče grešnega kozla, nad katerim se lahko znaša.

Sklenemo lahko: Ljudje brez dela se počutijo majhne in nepomembne. Z novim delovnim mestom si do neke mere znova pridobijo samozaupanje, toda nezaupanje in cinizem do družbe jim ostane.

Brezposelnost pri mladih

Kako vpliva brezposelnost na mladega človeka, ki mu je zabranjen vstop v svet dela in ustvarjanja? Zariše brezposelnost v mladega človeka posebne poteze in ga zaznamuje drugače kot odraslega? Ta vprašanja so si začeli postavljati proti koncu sedemdesetih let, ko je število brezposelnih mladih začelo hitro naraščati. Pri nas je bilo 1973. leta 55,2% brezposelnih, ki so prvič iskali službo, 1978. leta pa že 66%. Tako vidimo, da brezposelnost pri nas najhujše prizadene mlade ljudi, mlajše od 25 let. Če mislimo na to, kako pomembna je zaposlenost za mladega človeka in njegovo prihodnost, dobi problem brezposelnosti še novo, dodatno razsežnost.

Iz Velike Britanije, kjer je brezposelnost mladih dosegla enako zaskrbljujoče razsežnosti, poročajo o povezanosti med nezaposlenostjo mla-

Hínko Smrekar – Krpan sreča cesarja

dih in socialnim razvojem. Ugotavljajo, da vrednote mladih vendarle zrcalijo vrednote staršev in kulturne vrednote družbe nasploh, ter da se naspirtja javljajo bolj na obrobni, manj pomembnih področjih. Mladi priznavajo, da je vrednota imeti službo. Mladi, ki so brez zaposlitve, sami sebe še manj vrednotijo kot smo to ugotavljali pri odraslih brezposelnih. Poleg tega se raje izogibajo konkurenčnim situacijam (npr. borbi za službo), v primeru daljše brezposelnosti pa vedno manj radi zahajajo v družbo.

Šibka identiteta brezposelne mladine se izraža v njenem nezadovoljstvu, nezaupanju, v občutku, da se družba zanjo ne zanima, da ni približljiva. Kljub temu pa mladi brezposelni težijo za tem, da bi si osvojili vrednote in vedenja, ki usmerjajo svet dela, vendar se med njimi kažejo tudi odkloni od te morale in teh vedenj. Svojo nezaposlenost občutijo kot boleč in neprijeten socialno psihološki položaj. Če si nezaposlen, se ti začena krušiti podoba o sebi, življenjski načrti so ti vedno manj dosegljivi. Potrebno je veliko duševne moči in prožnosti, da premagas vse te negativne dejavnike.

Tako vidimo, da ima brezposelnost za mlade še dodatne negativne učinke.

Po vsem tem, kar smo ugotovili o brezposelnosti, ni mogoče več zagovarjati predsodka, da je brezposelnost nekaj prijetnega. Nasprotno je res: *Brezposelnost povzroča bolezen!* Njena značilna znamenja so čustvena neuravnovešenost, socialna osamitev in izguba lastne vrednosti.

Ker je delo eden najpomembnejših virov duševnega ravnotežja, je daljša brezposelnost usodna zlasti za mlade ljudi, saj je znano, da si mlad človek šele gradi svoj notranji, duševni svet. Zaprti pot v svet dela in ustvarjanja pomeni za mladega človeka slepo ulico v iskanju samega sebe (identitete).

Človek, ki je po dolgi brezposelnosti morda le našel delo, ni več isti kot je bil pred tem. Njegov značaj je obarvan s trpkostjo in razočaranjem, s cinizmom in nezaupanjem. Njegove delovne spretnosti so slabše, samodisciplina je popustila; pogosto se mora znova učiti točnosti, reda in vedenja do drugih. Okusil je ogroženost, ki mu lahko ostane za vse življenje. Ker je s tem porušeno njegovo osnovno zaupanje v družbene vrednote in ideale, je brezposelnost močan dejavnik družbene nestabilnosti. Kakor se zamaje duševni svet človeka, ki je izgubil zaposlitev, tako se lahko zamaje družba, ki prevelikemu delu svojih članov ne more nuditi zaposlitve.

Janko Bohak

Zamolčana posurovelost

Slovenci se že daljši čas prištevamo med omikane narode, celo ponosni smo na svojo omikano. Del splošne omike je tudi tako imenovana srčna omika – s tem izrazom mislimo na to, kako smo se pripravljene vesti do sočloveka. Ker smo bili pretežno kmečki narod, smo dolgo ostali preveč zapeti, zaprti vase, in smo svoje prave občutke premalo kazali. Zato tudi nismo dovolj razvili tistih družabnih načinov, s katerimi se na zunaj izraža spoštovanje sočloveka; z drugimi besedami, dostikrat je nastajal videz, da nam manjka srčne omike. Tudi če smo imeli plemenita čustva, smo jih znali premalo pokazati. Surovosti pa nam menda nihče ni očital, moral je priti naš čas, da je slovenski družboslovec Mišo Jezernik v pogovoru v tedniku Jana (štev. 38/81) izrekel

misel, da »Slovenci naglo in vztrajno drsimo med najbolj nevljudne in nasploh krampaste narode v Evropi«. Kaj se je zgodilo, da so bile izrečene take besede? Je to resnica?

Kaj je sploh srčna omika? Lahko ji rečemo tudi spodobnost. Vsaka družba ima pravila, ki določajo, kakšno vedenje je primerno med ljudmi. Ta pravila so lahko napisana ali tudi ne, zavezujejo nas in nikakor niso nekaj samo zunanega, površinskega, kar bi potrebovali samo zaradi lepega videza. V spodobnosti se izraža naša celotna miselnost, naše razmerje do sočloveka, kako čutimo do njega. Pot od pravadne robotosti in neuglajenosti do spoštljivosti in ljubeznivosti je enako dolga kakor razvoj od primitivne do omikane družbe. Kjer je dosežena visoka kulturna raven, je njen sestavni del tudi spoštljivo in spodobno vedenje do drugih ljudi. Drugače povedano, srčna omika ima korenine v globini našega gledanja na svet in naših medčloveških razmerij.

Pravila spodobnosti so v raznih časih različna, nekatere dobe so stroge ali celo ozkosrčne, druge sproščene, lahkotne, celo razbrzdane. Tudi se ne vede vsa družba enako, navadno so bile vrhne plasti spodobnejše, vendar je bilo v tej spodobnosti velikokrat obilo zlaganega in hinavskega. Dosti je odvisno od tega, kako kaka družbena plast sprejema verske in etične nauke, ali je pripravljena živeti po njih ali ne. Moralne zahteve pa so v raznih dobah tudi različne. Krščanskim Cerkvam, ki so seveda imele velik vpliv na 'javno moralo', so nasprotniki očitali ozkosrčnost, še posebno na področju spolnega življenja. Res je spolnost vse predolgo veljala za nekaj slabega ali vsaj za nekaj, kar je treba skrivati, zato se v spodobni družbi o njej ni smelo govoriti.

Ni se smelo govoriti v javnosti, kakor se tudi ni govorilo o nekaterih kočljivih življenjskih funkcijah, npr. o izločanju. Seveda pa se je o njih vendarle govorilo. Česar ljudje niso mogli delati javno, so delali skrivaj, v ožjih krogih in družbicah, kakor so bile pivske in druge vesele družčine, in še ob kakih priložnostih. Tako so se sproščali zatrti občutki, ki v javnosti niso mogli na dan, slabost tega skrivnega govorjenja pa je bila, da se je v njem brez nadzorstva mešalo zdravo in nezdravo, normalno in nenormalno, etično in neetično. Veliko je bilo tu poniglavosti, šal na tuj račun, pa tudi hujšega: posmehovanja čistosti, poroga človekovi stiski in revi, pa še zlasti prezira do 'šibkega' ženstva, in veliko nasilnosti. To skrito naslajanje ob nedovoljenem je bilo v veliki

meri odsev miselnosti, v kateri je bila ženska plen in orodje za pridobivanje (moških) užitkov, ne glede na posledice, ki jih je nosila le ona. Šlo je torej za nizkotno moško sebičnost. Da je bila ta miselnost takšna, nam priča velik del izrazov te govorice (o tem bi mogel kdo napisati posebno študijo). To govorjenje je bilo še pomešano z izrazi s področja telesnega izločanja, ki pač nikoli niso mogli biti kaj lepega. Tisti, ki so govorili tako, so se sicer naslajali, povečini pa so le imeli tudi občutek, da s tem počenjajo nekaj umazane-ga; veliko tega občutka je povzročala tudi resnična umazanost nekaterih dejanj, o katerih so govorili. Besede, ki so se uporabljale v tej govorici, zato po mojem prepričanju tudi same nosijo nekaj tiste umazanije na sebi, drži se jih, enih bolj, drugih manj, in nikoli se je ne bodo znebile, za spodobno rabo niso. Če hočemo o spolnosti in sorodnih rečeh govoriti odkrito, si je treba poiskati drugačne besede, in če jih nimamo, jih je treba pač narediti. Dobrim pisateljem, tudi našim, se je to že dostikrat posrečilo.

Novejši čas je v imenu vsesplošne svobode vedenja in ravnanja zavrgel večino nekdanjih omejitev in prepovedi. Marsikje je prinesel nujno potrebno, koristno in pametno sprostitev, ponekod pa je ta val sproščanja pljusnil predaleč in skupaj z nepotrebniimi omejitvami podrl tudi potrebne. Povsem brez omejitev namreč ne more biti nobena družba, če se noče izroditi. Tako se je nekaterim v našem času zazdelo, da so odveč tudi vsa pravila o spodobnosti in lepem vedenju, da se nam tudi tukaj ni treba prav nič omejevati in brzdati, temveč lahko človek počenja vse, kar mu pač pride na misel. Tudi starejši so ob tem postali negotovi in dostikrat sami ne ločijo več dobro, česa bi se bilo treba še držati in česa ne. Verjetno jih je tudi postalo močno strah, da bi bili videti nazadnjaški in ozkosrčni, pa spet in spet popuščajo celo pri tehtnih rečeh. Tako svojih potomcev ne vzgajajo dovolj odločno k spodobnosti in ljubeznivosti, in nasledki so se hitro pokazali. Mladi ljudje, polni še neobrzdanih in neusmerjenih sil, se že tako nagibljejo k hrupnosti, razposajenosti, tudi k robatim šalam in lahkomiselnim norčijam, in ko so začutili negotovost odraslih, so to brž izkoristili in šli v „sproščenosti“ do skrajnih mej. Najbolj seveda po večjih mestih, kjer je mladih veliko skupaj in dobivajo oporo drug ob drugem.

Ne smemo tudi prezreti velikega učinkovanja tujih vplivov. Pri današnji veliki medsebojni povezanosti sveta se novosti širijo bliskovito naglo, hitreje, kakor more delovati presoja, ki bi ločila

enodnevene muhe od trajnejših vrednosti, plehko in neokusno od jedrega in lepega, umetnost od kiča. Hlastanje po novostih, ki je neustavljivo, pa povzroča, da se vse, kar nastaja pri drugih narodih, neprečiščeno zliva k nam in dobiva blesk novega, tujega in zato imenitnega. Pri tem se tudi dosti prevaja (popevke, razna druga besedila pri javnih nastopih), v jezikovnem pogledu pa so med narodi velike razlike. Nekateri jeziki prenesajo precej več, tega ni mogoče kar prenašati drugam.. kar zveni drugod sprejemljivo, je pri nas že robato, ker nimamo primernih besed. In takih razlik ni mogoče odpraviti čez noč, ker izražajo trdnejša, trajnejša razmerja med človekom, njegovim jezikom in njegovo omiko.

Kam nas je to veliko „sproščevanje“ pripeljalo? Naj za to navedem značilen, da ne rečem strašilen zgled. V 6. številki tednika Mladina, ki je izšla 10. svečana 1983, je bila priloga Mlada pota, namenjena pesniškim poskusom mladih. Med njimi je bila tudi takale „pesem“: »DOZORELA BOŠ. Jabolko /je zeleno le nekaj dni/ nakar dožori /in je rdeče barve/ ti pa si stara /že več kot dvajset/ pa si še kar zelena/ rdeča boš pa takrat /ko ti bom/ z velikim nožem prerezal vrat.« V tej pisariji ni nobene nespodobne besede, njena vsebina pa je taka, da se človek vprašuje, kako more kak urednik to natisniti. Če je objesten pobalin spravil v nekakšne stihe surovo domislico, ki mu je šinila v glavo, ali jo je treba res kar natisniti, namesto da bi jo avtor dobil nazaj z nekaj primernimi besedami?

Vendar naj nihče ne misli, da je nespodobnih besed v prilogi manjkalo. Kar zraven te „pesmi“ je bila natisnjena druga, ki jo je napisala celó ženska (če je ime resnično) in ima takele stihe: »naveličala sem se tvoje mokre pi ---... nihče je ni maral, nihče je ni po --- -- --«. Obrnem nekaj strani in bĕrem. »Vražjo mater /samo sranje... vse zaserješ... ja, tako se megla poččije na pot...? da jih boš skalpiral/ in jim odrezal munda(!)... Teško ščijem po: /šmarnica iz k --- -- -- bela ko ji portoričan z rdečo/ šprica pi --- -- --. Sem kahla. Vame ščije. ... Zakva ti pa včiri nisem reku da sem se v rit speku.«

To so sami drobci iz „poezije“, objavljene na šestnajstih straneh velikega formata. Tam je še veliko podobnega. Seveda je zraven tudi nekaj drugačnih, normalnih verzov, človeku je kar žal tistih drugih avtorjev, ki morajo svoje pesmi tiskati zraven take straniščne pisarije. Velik del teh pesnikovavskih poskusov pa je nastal iz podobnih občutkov, kakor jih izražajo spredaj navedeni

stih. Čisto podobne je v Nedeljskem dnevniku 29. maja 1983 navedel Tone Fornezzi iz Pesniškega almanaha mladih, knjige, ki sta jo skupaj izdali Mladinska knjiga in Založba Obzorja. Šaljivec Tof, ki pri svojem pisanju res ne izbira posebno besed, ni pa nikoli 'svinjski', je bil upravičeno prizadet: njemu so obdavnili ploščo, mladim pesnikovavcem, ki pišejo take brezmejne surovosti in neokusnosti, pa izdali knjigo s podporo Kulturne skupnosti Slovenije! In mar ni nenavadno, da se je ob tem edini oglasil Fornezzi, in da na njegov protest vsaj do dne, ko to pišem, ni nihče odgovoril?

Nihče tudi ne vprašuje po odgovornosti urednikov, ki pošiljajo takšno blago v svet. Morda je enako pomembno drugo vprašanje: Kako je mogoče, da se našim mladim ljudem, ki poskušajo pisati pesmi, zdi, da lahko stopijo pred javnost s takšnim pisanjem, s svojim podpisom? Zakaj se je tisto, kar je nekoč 'krasilo' zidove šolskih in javnih stranišč, preselilo na strani mladinskih tehnikov, leposlovnih revij in pesniških izborov?

Ti straniščni stih, kakršni že so, so simptom, znamenje širšega pojava, ki ga lahko opazimo v našem vsakdanjem življenju, če smo le pripravljeni odpreti oči in ušesa. Mislim na posurovelost, ki se kaže zlasti med mladimi, v njihovih medsebojnih stikih, predvsem v govorjenju, ker je tega pač največ, pa tudi v dejanjih. Tisti, ki pišejo takšno poezijo, so samo del naše mladine. Njihovo početje mora biti torej izraz nekih bolj razširjenih navad in načinov izražanja. In ni težko spoznati, da je res tako. Kdor se po naših večjih mestih vozi z avtobusi ali hodi po ulicah, bo spet in spet slišal pogovore med nekaterimi mladimi,

pogovore, ki so kar natlačeni z najbolj robatimi besedami iz sveta spolnosti in telesnega izločanja. Pri nekaterih se zdi, kakor da take izraze uporabljajo kar namesto ločil ali kakor nekakšne stalne medmete, ne da bi kaj mislili zraven. Včasih slišim opravičevanje, češ da je vse to govorjenje dosti bolj nedolžno, kakor se zdi nam, prenapetim moralistom: da je vse to govorjeno kar tjavdan, brez najmanjše misli na tisto, kar je izrečeno. Bilo bi dovolj hudo tudi, ko bi bilo tako, saj vendar normalen človek svoje govorice ne bo 'zaljšal' s takimi besedami. Kdor to dela, pri njem mora biti nekaj narobe. Lahko pa vidimo, da je resnica drugačna. Da se uporabniki teh besed njihovega pomena dobro zavedajo, se pokaže tedaj, ko se kdaj ujezijo in v svoji jezi koga zmerjajo s prav istimi besedami, le da so izrečene kričje in s spačenim obrazom.

Precej časa se je zdelo, da obstaja pri teh mladih ljudeh neka dvojnost: njihovo zasebno govorjenje je bilo surovo, za javnost pa so še zmeraj pisali in prepevali pesmi o ljubezni, polne vseh tistih čustvenih izrazov, ki jih take surove besede postavljajo na laž in vlečejo vse skupaj v blato. Danes pa ta dvojnost očitno že izginja, saj je surovost segla tudi v pesnikovanje in (kakor smo videli pri Andreju Šifrerju) v popevke, kmalu bo vse enako surovo. Če bo šlo to tako naprej – in če nihče ne bo ničesar ukrenil proti, bo šlo – se bo posurovelost vedno bolj širila na druga življenjska področja mladih ljudi, torej tistih, ki bodo kmalu vstopili v poklicno življenje in prevzeli delovne naloge od starejšega rodu. Vemo sicer, da se ljudje z vstopom v poklicno in zakonsko življenje navadno zresnijo in opustijo veliko mladostnih razvad, zato je moja podoba nekoliko prečrna. A kdor je bil v mladih letih surov in neotesan, tudi pozneje ne bo kdo ve kako nežen in plemenit, od kod pa naj se pri njem vzamejo taka čustva?

V zvezi s to rečjo se človeku zastavlja še več vprašanj, ki jih v tem kratkem članku ne morem načenjati. Vprašamo se recimo lahko, od kod mladim ta surovi besednjak. Od koga so ga prevzeli? V šoli ga menda niso dobili, vsaj od učiteljev ne; ali ga imajo od staršev? Kdo govori tako? Se je takšno govorjenje razširilo iz ene družbene plasti v druge? To bi moral kdo raziskati, da bi se vedelo, kje je vir te 'okužitve'.

A če gre tu za vzroke, se mi zdi še pomembnejše vprašati po posledicah. Kakšen je lahko spričo takega položaja učinek raznovrstnih prizadevanj, ki skušajo mladim ljudem približati razne vre-

O človekovih pravicah

dnote, doseči, da bi jih vzljubili? Ali je mogoče take gojence pridobiti, da bi ljubili lepo glasbo, brali dobre, pametne knjige, da bi ljubili naravo in vse živo v njej; da bi v sočloveku spoštovali enakovredno in enakopravno bitje; da bi bili zmogni resnične ljubezni do osebe drugega spola, pa tudi do drugih ljudi nasploh? Ali posurovelost dopušča uspeh vseh teh prizadevanj? Verjamejo odrasli, verjamejo naši vzgojitelji, naši starši, da je kaj takega mogoče?

Misliti moramo, da verjamejo, ko gledamo, kako se nič ne zgane, kako malokdaj kdo povzdigne glas proti temu pogubnemu razvoju. Solška, uradna pedagogika kakor da teh reči sploh ne opaza – ali ne bi bila prav ona prva dolžna, da spregovori o tem pojavu in zavzame stališče do njega? Jezikoslovni, leposlovni in drugi uredniki in kritiki, ki jih to tudi prizadeva, ne samo da molčijo, marveč vse mirno sprejemajo, dopuščajo, omogočajo, nekateri pa celo podpirajo, verjetno prav tako iz tistega čudnega strahu, da ne bi veljali za nazadnjaške.

Pa naša katoliška stran? V tistih verskih listih, ki jih berem, nisem zasledil nobene hude besede na račun te splošne razširjene surovosti, vsaj ne celega članka, kakor ga je recimo objavil tednik »7 dni« in celo Pavliha. Takšnega pogovora, kakor ga je imela Jana z Jezernikom, Družina v vseh letih svojega izhajanja ni objavila. In ko je pogovor že izšel v Jani, zakaj se ni Družina oglasila k njemu? Morda uredniki mislijo, da je surovost problem tistih, ki niso versko vzgojeni, versko vzgojenih otrok in mladostnikov da se robato govorjenje ne prime. Vendar versko vzgojeni mladi živijo med vsemi drugimi, katerih govorjenje je ponekod polno surovosti – kako pa to prenašajo? Tudi če surovost ni lastnost slovenskih kristjanov, bi ti morali povzdigniti glas proti njej. Morda to ne bi imelo takojšnjega učinka, morda bi izzvalo pri kom celo posmeh in jezo; verjetno pa bi prisililo tiste, ki so nasploh odgovorni za rast mladih, da bi do te surovosti zavzeli stališče, povedali, kaj mislijo o njej. Naj pojasnijo, zakaj ji ne nasprotujejo – se jim morda ne zdi vredno, ali nimajo moči, da bi to storili? Je surovost po njihovem mnenju nekaj neškodljivega? O vsem tem se je, trdim, predolgo in preveč molčalo, tudi in še zlasti na katoliški strani. Tudi kdor ni neposredno prizadet, bi ne smel molčati, saj si z molkom nalaga svoj del odgovornosti, da so stvari takšne, kakršne so.

Janez Gradišnik

Skoraj na vsakem mednarodnem srečanju, kjer se pogovarjajo med seboj predstavniki različnih družbenih sistemov, nanese prej ali slej razprava tudi na vprašanje spoštovanja ali nespoštovanja človekovih pravic. Po navadi gre celo za države, ki so podpisale mednarodne dokumente o človekovih pravicah in bi morale torej načela, razglašana v teh dokumentih, spoštovati. Žal je tolmačenje teh pravic praviloma prilagojeno gledanju posameznih držav, ali boljše rečeno skupin držav na to, katere in koliko človekovih pravic je potrebno spoštovati, še posebej pa, kakšen naj bo obseg teh pravic in kdaj so morda v interesu neke države dopustne tudi izjeme od sicer natančno opisanih človekovih pravic v posameznih mednarodnih dokumentih.

Spričo tega ne bo odveč, da se поблиže seznanimo z najpomembnejšimi mednarodnimi dokumenti o človekovih pravicah, in nato sami presodimo, koliko posamezne države oziroma njihove grupacije spoštujejo te dokumente po njih bistvu in koliko samo po črki, ki se seveda lahko razlaga tako ali drugače.

Splošna deklaracija človekovih pravic

Najobsežnejši in nedvoumno temeljni mednarodni dokument, ki ureja ta vprašanja, je splošna deklaracija človekovih pravic, ki jo je desetega decembra 1948 sprejela. Generalna skupščina Združenih narodov in jo kot tako tudi proglasila. Generalna skupščina je hkrati naročila vsem državam-članicam Združenih narodov, da morajo v svojih javnih občilih priobčiti deklaracijo in tudi storiti vse, da se deklaracija širi in pojasnjuje v šolah in drugih vzgojnih zavodih vseh držav in ozemelj, ne glede na njihovo politično in družbeno ureditev.

Kaj je napolnilo Združene narode, da so v tako svečani obliki sprejeli in proglasili deklaracijo o človekovih pravicah?

Listina v uvodu poudarja, da pomeni priznanje prirojenega človekovega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic temelj svobode, pravičnosti in miru na svetu. V času sprejemanja deklaracije je bilo vsem narodom še kako znano zanikanje in teptanje človekovih pravic, kar je pripeljalo do

barbarskih dejanj, ki so žalila človekovo vest. Izkušnje druge svetovne vojne so privedle do spoznanja, da mora biti prizadevanje človeštva usmerjeno v graditev takšnega sveta, kjer bi imeli vsi ljudje svobodo govora in verovanja, brez strahu in pomanjkanja.

Uvod k deklaraciji človekovih pravic ugotavlja naprej, da se morajo človekove pravice zavarovati tudi pravno, tako da človeku ne bi bilo potrebno zatekati se k sili zoper tiranijo in vsakršne oblike izkoriščanja, istočasno pa je potrebno pospeševati razvoj prijateljskih odnosov med narodi, ki so bili skaljeni prav zaradi razcepitve sveta v drugi svetovni vojni, pa tudi že po njej.

Tako naj bi postala deklaracija o človekovih pravicah skupen ideal narodov in ljudstev vsega sveta, države-podpisnice te deklaracije pa se zavežejo, da bodo razvijale spoštovanje do teh pravic in svoboščin ter s potrebnimi ukrepi zagotovile njihovo resnično spoštovanje, tako med narodi držav-članic samih, kakor tudi med ljudstvi ozemelj, ki so še pod njihovo dominacijo.

Človekove pravice obravnava deklaracija v tridesetih členih in jih lahko razdelimo v nekaj najbistvenejših skupin.

Deklaracija izhaja iz načela, da se vsi ljudje rodijo svobodni, da imajo enako človeško dostojanstvo in enake pravice. Tako ima vsakdo tudi pravico uživati vse pravice in svoboščine iz te deklaracije, ne glede na raso, barvo, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, narodno ali socialno pripadnost, rojstvo ali katero koli drugo okolnost. Tudi ni dopustno nikakršno razlikovanje glede na politično ali pravno ureditev ali mednarodni položaj dežele, ki ji kdo pripada.

Drugi sklop pravic obsega pravico do življenja, do prostosti in do osebne varnosti. Vsi ljudje morajo biti enaki pred zakonom, vsi morajo imeti pravico do enakega pravnega varstva in nasploh varstva pred vsakršno obliko diskriminacije. To varstvo zajema pravna sredstva pri pristojnih državah in pravosodnih organih, pri čemer ne sme biti nihče samovoljno priprt, pridržan ali izgnan. V primeru kazenske obtožbe zoper nekoga mora biti tisti upravičen do pravičnega in javnega obravnavanja pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem.

Deklaracija vsebuje tudi splošno priznano pravno pravilo, da nihče ne more veljati za krivega, dokler ni v skladu z zakonskimi predpisi spoznan za takega, pri čemer so mu morale biti dane vse možnosti, potrebne za njegovo obrambo.

Še eno staro pravno pravilo vsebuje deklaracija: nihče ne more biti spoznan za krivega katerega koli kaznivega dejanja za ravnanje ali opustitev, ki v času storitve ni bilo kaznivo dejanje po notranjem ali mednarodnem pravu. Prav tako se ne more izreči strožja kazen od tiste, ki je bila predpisana v času storitve kaznivega dejanja.

Naslednji sklop človekovih pravic se tiče človekovega zasebnega življenja, ki mora biti zavarovano pred samovoljnim vmešavanjem v to zasebno življenje, v njegovo družino, stanovanje in pred napadi na njegovo čast in ugled. Države-podpisnice deklaracije morajo poskrbeti za zakonsko varstvo pred takšnim vmešavanjem ali napadi.

V tej zvezi zabranjuje deklaracija tudi omejitve svobodnega gibanja in izbire prebivališča znotraj določene države, v drugih državah pa zagotavlja deklaracija pravico azila (pripežališča) pred preganjanjem v lastni državi. Pravice azila pa ni v primerih, ko ne gre za politična, ampak kazenska dejanja ali dejanja, ki so v nasprotju s cilji in načeli Združenih narodov. Tudi se ne sme nikomur samovoljno vzeti državljanstva, niti ovirati državljan, da si po svoji volji izbere drugo državljanstvo.

Tudi naslednji sklop človekovih pravic, ki ga vsebuje deklaracija, je zelo važen in se tiče zakonske zveze in družine. Vsem državljanom držav-podpisnic deklaracije mora biti omogočeno svobodno sklepati zakonske zveze in si ustanovljati družino. Zakonska zveza mora biti sklenjena svobodno in s polno privolitvijo obeh partnerjev. Deklaracija proglašča družino kot naravno in temeljno celico družbe, ki mora uživati polno družbeno in državno varstvo.

Morda najvažnejše, hkrati pa najbolj sporno poglavje deklaracije o človekovih pravicah je načelo, po katerem ima vsakdo pravico do svobodne misli, vesti in veroizpovedi: ta pravica zajema tudi svobodo spreminjati prepričanje in vero, kakor tudi nujno svobodno, javno ali zasebno izražanje, bodisi posamezno ali v skupnosti z drugimi, s poučevanjem, v praksi, z bogoslužjem in opravljanjem obredov. Vsakdo ima tudi pravico do svobode izražanja in mišljenja, nihče pa ne sme biti nadlegovan zaradi svojega mišljenja. Vsakdo mora imeti tudi pravico, da išče, sprejema in širi informacije in ideje s karkršnimi koli sredstvi in ne glede na državne meje.

S temi pravicami je povezana tudi pravica do svobodnega in miroljubnega zbiranja in združe-

vanja, nasprotno pa se ne sme nikogar prisiliti k članstvu v katero koli društvo.

Naslednji sklop človekovih pravic zajema javno udejstvovanje. Deklaracija proglašča načelo, po katerem ima vsakdo pravico sodelovati pri opravljanju javnih zadev svoje države, bodisi neposredno, bodisi po izvoljenih predstavnikih. Vsakdo ima tudi pravico da ob enakih pogojih dobi javno službo v svoji državi.

Izredno važno je tudi poglavje deklaracije o svobodnih, ali kakor se deklaracija izraža, poštenih volitvah, ki naj bodo splošne ob načelu enakosti in tajnega glasovanja ali po kakšnem drugem postopku, ki pa mora prav tako zagotavljati svobodo glasovanja.

Naslednje poglavje zagotavlja državljanom držav-podpisnic deklaracije socialno varnost in možnost uživanja ekonomskih, socialnih in kulturnih pravic, ki so nepogrešljive za dostojanstvo človeka in za svoboden razvoj njegove osebnosti. V tej zvezi je že v tej deklaraciji zagotovljena pravica do dela in proste izbire zaposlitve, do pravičnih in zadovoljivih delovnih pogojev in do varstva pred brezposelnostjo. Za enako delo mora biti zagotovljeno tudi enako plačilo, ne da bi se delale razlike med posameznimi delavci ali delavkami. Vsakdo ima tudi pravico do ustrezne nagrade za svoje delo, ki naj zagotovi delavcu in njegovi družini človeka vreden obstoj in ki naj se po potrebi dopolni z drugimi sredstvi socialnega varstva. Seveda vključuje deklaracija tudi druge temeljne pravice iz dela in po delu, predvsem pravico do počitka in prostega časa, do razumnega delovnika glede na število delovnih ur in pravico do občasnega plačanega letnega dopusta. V tej zvezi uveljavlja deklaracija tudi načelo sodelovanja pri ustanavljanju in članstvu sindikatov zaradi zavarovanja in interesov delovnih ljudi.

Na področju socialnega varstva zagotavlja deklaracija vsakomur pravico do takšne življenjske ravni, ki zagotavlja človeku in njegovi družini zdravje in blagostanje, vključno hrano, obleko, stanovanje, zdravstveno varstvo in socialno varstvo, prav tako pa tudi pravico do varstva za primer brezposelnosti, bolezni ali drugačne nezmožnosti za delo, vdovstva ali starosti in smrti. Posebej je izpostavljeno materinstvo in skrb za otroka, kjer se terja posebna skrb in pomoč družbe oziroma države. Pri tem proglašča deklaracija načelo, da morajo uživati enako socialno varstvo vsi otroci, tako zakonski, kakor izvenzakonski.

Še eno poglavje je izredno pomembno, to je pravica do izobraževanja, ki mora biti vsaj na osnovni stopnji brezplačno in obvezno. Splošno dostopno mora biti tudi tehnično in poklicno, kakor tudi višje šolanje. Sploh mora biti izobrazba usmerjena k polnemu razvoju človekove osebnosti in utrjevanju spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Pospeševati mora razumevanje, strpnost in prijateljstvo med vsemi narodi ter dejavnost Združenih narodov za ohranitev miru. Pri tem je dolžnost staršev, da izberejo najustreznejšo obliko izobraževanja za svoje otroke.

Še eno področje ureja deklaracija, ki postaja vse bolj važno v današnjem hektičnem svetu: to je področje kulture. Deklaracija daje vsakomur pravico, da se prosto udeležuje kulturnega življenja, da uživa kulturne dobrine, da sodeluje pri napredku znanosti in da je tudi deležen koristi, ki jih znanost prinaša. Prav tako ima vsakdo pravico do varstva moralnih in premoženjskih koristi, ki izhajajo iz katerega koli znanstvenega, književnega ali umetniškega dela, katerega avtor je.

Na koncu določa deklaracija – poleg dosedaj naštetih pravic – tudi določene dolžnosti državljanov držav-podpisnic deklaracije. Vsakdo ima namreč tudi dolžnosti do skupnosti, v kateri je edino možen svoboden in popoln razvoj njegove osebnosti. Pri izvajanju pravic in svoboščin smejo biti predvidene samo takšne omejitve, ki jih določa zakon, seveda pa se te pravice in svoboščine ne smejo izvajati v nasprotju s cilji in načeli Združenih narodov.

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah

Jugoslavija, ki je bila vedno v prvi vrsti državčlanic Združenih narodov pri njihovih prizadevanjih za uresničitev ciljev Združenih narodov, je podpisala in tudi ratificirala še eno mednarodno listino, ki se tiče človekovih pravic: to je Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (objavljen v Uradnem listu SFRJ št. 7/1971). Ta pakt v predgovoru ponavlja temeljna načela Združenih narodov in njihove ustanovne listine o državljanskih in političnih pravicah in jih nato nadrobneje razčlenjuje. Konkretno pa ta pakt že predvideva tudi organe Združenih narodov, ki naj skrbijo za to, da se bodo načela, ki so jih sprejele države-podpisnice Deklaracije o človekovih pravicah in tega pakta v praksi tudi dejansko spoštovala in uresničevala.

V ta namen je bil ustanovljen Komite za človekove pravice, ki ga sestavlja osemnajst članov držav-članov Združenih narodov, ki morajo imeti visoke moralne kvalitete, morajo biti seznanjene s človekovimi pravicami in morajo imeti po možnosti tudi primerno pravno prakso. Voljeni in prisotni morajo biti na sejah ad personam. V komiteju sme biti samo en državljani iste države, pri volitvah pa mora biti upoštevana pravična geografska razdelitev sveta in zastopanost raznih oblik civilizacije ter glavni svetovni pravni sistemi.

Komite si izvoli svoj biro za dve leti, v tem ko imajo člani samega komiteja predvideno mandatno dobo štirih let. Komite si predpiše tudi pravila postopka, pri čemer znaša kvorum za seje in odločanje najmanj 12 članov, sklepi pa se sprejemajo z večino glasov navzočih članov.

Tudi države-podpisnice tega mednarodnega pakta imajo določene dolžnosti, in sicer morajo poročati komiteju o svojih ukrepih za uresničevanje s tem paktom priznanih pravic, pa tudi o uspehih, ki so jih dosegle pri njihovem uresničevanju. Ta poročila morajo države-podpisnice predložiti generalnemu sekretarju Združenih narodov, ki jih nato odstopi v obravnavo komiteju.

Podpisnice tega pakta lahko v svojih poročilih opozorijo tudi na kršitve človekovih pravic v neki drugi državi, ki je prav tako podpisala mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah. Predhodno pa mora takšna država dati posebno izjavo, s katero priznava pristojnost komiteja za izvajanje tega pakta. Vsaka država ima tudi pravico, opozoriti neko drugo državo-podpisnico pakta na to, da ne spoštuje svojih obveznosti iz pakta, druga država pa mora na takšno opozorilo dati vsaj v treh mesecih svoj odgovor. Sledi postopek pred komitejem, ako državi ne najdeta medsebojne rešitve. V zadnji konsekvenci, če komite ne najde ustrezne rešitve, ki bi zadovoljila obe državi, določi komite ad hoc posebno arbitražno komisijo, sestavljeno iz petih članov, za katere morata dati soglasje obe prizadeti državi.

Tudi sam komite mora dati vsako leto Generalni skupščini Združenih narodov poročilo o svojem delu, enako pa tudi Ekonomskemu in socialnemu svetu. V poročilu mora biti zajeto tudi poročilo o sporih, ki so nastopili med posameznimi državami-podpisnicami pakta, in seveda tudi o tem, kako so se ti spori rešili.

Na koncu je v tem paktu določeno, da njegovih določb v nobenem primeru ni mogoče razlagati tako, kot da bi bila z določbami pakta priza-

deta določila Ustanovne listine Združenih narodov in ustav specializiranih uradov, kjer so določene odgovornosti raznih organov Združenih narodov in specializiranih uradov glede vprašanj, ki jih rešuje pakt. Še posebej pa je rečeno, da določil tega pakta ni mogoče razlagati tako, kot da bi bila z njimi prizadeta vsem narodom lastna pravica, da uživajo in prosto izkoriščajo svoja naravna bogastva in naravne vire.

Helsinška sklepna listina iz leta 1975

Konferenca evropskih držav o varnosti in sodelovanju v Evropi je združila skoraj vse evropske države v Helsinkih leta 1973 in se je končala 1. avgusta 1975 v Helsinkih s podpisom sklepne listine, ki vsebuje stališča do treh sklopov vprašanj:

- vprašanja, ki se tičejo varnosti v Evropi;
- vprašanja, ki se tičejo sodelovanja v gospodarstvu, znanosti in tehnologiji in pri varstvu okolja, in
- sodelovanje na humanitarnih in drugih področjih.

Ta tretji sklop vprašanj (ali »košara«, kakor so poljudno imenovali skupke podobnih vprašanj na tej konferenci), zajema nekatera vprašanja človekovih pravic, o katerih je bilo na tej konferenci veliko, včasih tudi žolčnega razpravljanja.

Glede sodelovanja na humanitarnih in drugih področjih je sklepna listina obdelala najprej stike med ljudmi, tako stike in redna snidenja na podlagi družinskih vezi, vprašanje združevanja ločenih družin, zakonske zveze med državljani različnih držav, potovanja iz osebnih ali poklicnih razlogov, izboljšanje pogojev za turizem (individualni in kolektivni), srečanja med mladimi in v tej zvezi možnosti za olajšanje in nadaljnjo razširitev teh stikov.

Na področju informiranja so države-udeleženske helsinške konference izrazile pripravljenost, da izboljšajo kroženje informacij, dostop do informacij in izmenjavo informacij. Države-udeleženske so se tudiavezale, da bodo med seboj bolj sodelovale na področju informiranja, konkretno pa izboljšale pogoje za delovanje novinarjev, ki jim je zaupana še posebej občutljiva naloga prenosa informacij v javna občila svoje države.

Važno vprašanje, ki so ga države-udeleženske sprožile na konferenci v Helsinkih, je bilo tudi sodelovanje in izmenjava na področju kulture, kjer naj bi se prav tako razširili medsebojni

odnosi, medsebojno spoznavanje kulturnih dosežkov držav, izmenjava in širjenje kulturnih dobrin ter dostop do raznih kulturnih, umetnostnih in znanstvenih dosežkov posameznih držav. Konferenca je nadrobneje obdelala stike in sodelovanje na omenjenih področjih ter oblike takšnega sodelovanja.

Četrty sklop vprašanj iz te tretje »košare« vprašanj na helsinški konferenci je bil s področja izobraževanja. Tudi na tem področju so se države-udeleženke konference dogovorile o razširitvi medsebojnih odnosov, o dostopu in izmenjavi informacij s tega področja, o učnih metodah in izmenjavi izkustev glede teh metod. Konferenca se je tudi strinjala s tem, da je potrebno spodbujati preučevanje tujih jezikov in civilizacij, ki so pomembno sredstvo za širjenje zvez med ljudmi, za njihovo boljše spoznavanje s kulturo vsake dežele, hkrati pa tudi za krepitev mednarodnega sodelovanja.

Na koncu so se države-udeleženke Helsinške konference v sklepnih listini sporazumele, da bodo v obdobju po konferenci ustrezno upoštevale in izpolnjevale določila sklepnih listine, in sicer:

- unilaterarno v vseh primerih, ko je takšna akcija primerna;

- bilateralno, to je s pogajanjem z drugimi državami-udeleženkami helsinške konference;

- multilateralno, in sicer s sestanki strokovnjakov držav-udeleženk konference, pa tudi v okviru obstoječih mednarodnih organizacij, kakor so to Ekonomska komisija Združenih narodov za Evropo in UNESCO, kadar gre za sodelovanje pri izobraževanju, v znanosti in kulturi.

dr. Lev Svetek

našem planetu živelo leta 2000 več kot šest milijard prebivalcev. Skoraj čudno se nam zdi, da je v zadnjih dveh desetletjih proizvodnja hrane presegla stopnjo naravnega prirastka prebivalstva; v odstotkih povedano je bila stopnja naravnega prirastka 1,90 odstotka, manjša od stopnje naraščanja proizvodnje hrane. In vendar je v svetu toliko lakote, da že ogroža 15 odstotkov svetovnega prebivalstva. Osnovna ovira k odpravi tega žalostnega stanja sta vedno večja zadolženost držav v razvoju in stopnjevanje oboroževalne tekme, katere stroški so lani po nekaterih podatkih dosegli 560 milijard dolarjev. Nekateri najbolj revne države dajejo ogromne vsote za orožje zato, da se njihove vlade obdržijo na oblasti. Da bi bilo kruha za ves svet dovolj, potrjuje naslednji podatek: svetovni pridelek žit se je od leta 1950 do leta 1980 povečal od 631 milijonov na milijardo in 432 milijonov ton, kar pomeni od 250 do 324 kilogramov na prebivalca. Naš planet pa je kljub temu lačen, to se pravi, da ni mogoče govoriti, da je svetovna lakota le posledica premajhnega pridelka. Če računamo, da utegne biti leta 2000 okrog 6 milijard prebivalcev, bi teoretično zemlja lahko preživela večkratno to število ljudi, v praksi pa je ta cilj komaj uresničljiv. Iz gospodarskih, političnih in socialnih razlogov so dolgoročni obeti za prehrano v deželah v razvoju mračni.

Svet pesti lakota, zlasti nekatere dežele v Afriki in Južni Ameriki

Razmerje med naraščanjem prebivalstva in proizvodnje hrane v svetu se nenehno spreminja. Stoletje, v katerem živimo, je čas neverjetnih dosežkov, hkrati pa tudi obdobje prave demografske eksplozije. Število prebivalstva na Zemlji se je od 1,6 milijarde v letu 1900 povečalo na 4,3 milijarde v letu 1980. Računajo pa, da bo na

Dolgoročne napovedi o rasti prebivalstva so bile doslej zmerom napačne. V tridesetih letih so se bali, da bo v mnogih zahodnih evropskih deželah prišlo do izrazitega nazadovanja prebivalstva. Dejansko pa se je število prebivalstva v teh deželah povečalo in dosega šele danes v nekaterih primerih tako imenovano ničelno rast. Zaradi splošnega razširjenja antibiotikov je umrljivost v deželah tretjega sveta v šestdesetih letih zelo nazadovala, zaradi česar se je število prebivalstva seveda povečalo. Že takrat so napovedovali za bližnjo prihodnost izredno preobljudenost mnogih dežel v razvoju in kot posledico tega lakoto in množično umiranje zaradi pomanjkanja hrane. Vzporedno s tem so pričakovali podobno negativne posledice skorajšnje izčrpanosti za življenje potrebnih surovin in virov energije.

Te napovedi katastrof se niso uresničile, prirastek prebivalstva se zmanjšuje, najpočasneje seveda v deželah v razvoju, kjer je polovica prebivalstva stara manj kot dvajset let. Nadaljnja, hitra rast prebivalstva s podvojimeni časi med 20 in 30 leti je tam vnaprej programirana in neizogibna. Svetovno prebivalstvo bo torej v 21. stoletju spet naraslo in se spet ustalilo, ko bo doseglo 12 do 20 milijard. Do globalne ničelne rasti bi moglo priti samo na osnovi široke uporabe kontracepcije, kar pa je skoraj neverjetno zaradi zmerom daljšega in dražjega farmacevtsko-kliničnega evaluacijskega postopka.

Eden izmed dejavnikov, ki zavirajo stalno naraščanje prebivalstva, je prehrana. Dejansko lahko pridelamo dosti več hrane, kot je pridelamo danes, vendar so tudi tem možnostim postavljene meje; te meje pa so predvsem v pomanjkanju energije in surovin. Hektarske pridelke je mogoče zvišati z vzgojo novih sort rastlin in s povečanjem njihovega tako imenovanega genetičnega potenciala. Ustvarjanje novih hibridov je v zadnjih desetletjih omogočilo rekordne pridelke. Vsi ti dosežki so povezani pretežno z Evropo in Ameriko, ker jih ni mogoče doseči brez ustrezne tehnologije, s katero v državah v razvoju, kjer je pomanjkanje hrane največje, še ne razpolagajo. V prihodnje bo treba ustvarjati take poljedelske kulture, ki bodo omogočile dve žetvi na leto, kar pa je mogoče doseči samo z izboljševanjem genetičnih lastnosti rastlin.

Žita, naj bo to pšenica, riž, koruza ali proso, so osnovna živila človeštva. Seveda hrana, ki temelji samo na teh živilih, ni polnovredna, ker ne more kriti potrebe po proteinih in zlasti ne po bistvenih aminskih kislinah. Vendar je žito v mnogih deže-

lah osnova, ki jo je mogoče dopolniti s protein-sko, vitaminsko in rudninsko bogatimi dodatki do zdrave prehrane, potrebe človekovemu življenju. Svetovni pridelek žit znaša 1,2 do 1,4 milijarde ton; po četrtino tega pridelka odpade na pšenico, riž oziroma koruzo. Če bi to množino lahko enakomerno in brez izgube razdelili med vse svetovno prebivalstvo, bi dobil vsak človek dnevno obroko 700 gramov žita s 60 grami proteina. To ustreza 3000 kilokalorijam, kar povsem presega dejansko potrebo.

Žito samo daje le kakšno polovico svetovne proizvodnje hrane. Poleg žita pridelajo tudi nad 300 milijonov ton krompirja in 200 milijonov ton stročnic, velike količine manioka, na milijone ton razne zelenjave in sadja. K temu je treba dodati še 200 milijonov ton mesa in 100 milijonov ton rib. Z vso hrano, ki jo danes pridelajo na svetu, bi lahko prehranili 8 milijard ljudi. Teoretično torej pozno tja v 21. stoletje sploh ne bi bilo treba povečati proizvodnje hrane.

In vendar se ob tej množini hrane vprašujemo, zakaj lakota na svetu? Vedeti moramo, da je le malo dežel na svetu, ki danes pridelajo več hrane, kot je potrebujejo zase; pri tem gre izključno za zahodne industrijske države, kot so ZDA, Kanada, Avstralija in nekatere zahodnoevropske dežele. Dežele tretjega sveta, kjer je že danes na stotine milijonov ljudi nedohranjenih ali napačno hranjenih, sploh ne zmorejo plačati viškov hrane, ki jo pridelajo razvite države. Pokazalo se je tudi, da je neposredna pomoč v hrani (razen v primerih naravnih katastrof) namerno omejevana, da bi preprečila čezmerno naraščanje prebivalstva v manj razvitih deželah.

Zelo velike količine hrane uničijo insekti in glodalci; v nekaterih deželah v razvoju tako propade četrtina žetve. Z druge strani pa je v deželah s presežnim pridelkom prenasičenost, rekli bi presitost postala prava kuga s strahotnimi posledicami za zdravje. V teh deželah velike količine hrane zmečejo v smetnjake; hrana je tam tako poceni, da dejansko ne varčujejo z njo. Z ogromnimi zalogami žitaric krmlijo prašiče, govedo in perutnino; ti spremenijo krmo s stopnjo učinka pičlih 10 odstotkov v mišično tkivo. Tako pridobivajo z velikanskimi stroški zelo iskano luksuzno blago: meso.

Da bi – spet teoretično – vse svetovno prebivalstvo zadostno prehranili, sploh ne bi bila potrebna popolna vegetarijanska dieta. V resnici tudi ne bi ustrezala fiziološkim potrebam človeka, ki rad vse je. Iz gospodarskih, političnih in

socialnih vzrokov pa, kot že omenjeno, neenakomerno svetovno pridelane hrane ni mogoče enakomerno porazdeliti. Predvsem bi morali več hrane pridelovati tam, kjer jo tudi najbolj potrebujejo. Tudi dolgoročno bi se sedanji položaj mogel komaj kaj spremeniti: veliki presežki v zahodnih deželah in sistemsko pogojeno pomanjkanje v državah vzhodnega bloka, daleč razširjena nedohranjenost v tretjem svetu. Pomembno je predvsem prizadevanje, da bi povečali pridelovanje hrane v nerazvityh deželah.

Velikanski napredek na področju agrotehnologije je v zadnjih desetletjih omogočil izredno veliko povečanje kmetijske proizvodnje. Seveda je razumljivo, da je do tega povečanja prišlo v glavnem v zahodnih industrijsko razvityh deželah. V mnogih deželah v razvoju pa se je med tem položaj celo poslabšal, ker se je pridelek le malo povečal in še ta napredek ne dohaja toliko večjega prirastka prebivalstva. Zato je nujno potrebno, da se težišče kmetijskega raziskovanja prenese na dežele v razvoju, kjer je položaj prehrane že danes kritičen in bo zaradi naraščajočega prebivalstva še bolj negotov.

Nadaljnje težave, ki zavirajo povečanje pridelka hrane, so omejene pridelovalne površine in pomanjkanje vode. V industrijskih deželah propade mnogo obdelovalne zemlje zaradi gradenj hiš, industrijskih naprav in cest; vendar so to izgubo nadomestili z večjim pridelkom. Pomisleka vreden je položaj v mnogih deželah v razvoju, kjer zemljo preveč izkoriščajo, posekajo gozdove do golega, kar povzroča odnašanje prsti, katastrofalno erozijo, razširjanje puščav oziroma zasoljevanje obdelovalne zemlje. Tehnično je seveda mogoče, da tako zemljo spet napravijo za obdelovalno, a to je dolgotrajen in drag proces. V zvezi s tem je koristno, če spomnimo na to, da so naši davni predniki včasih tudi tako nesmotrno delali z obdelovalno zemljo. V Evropi so nekoč iztrebili velikanske gozdne površine, že obdelano zemljo so zanemarili, da jo je preraslo grmovje ali jo prepustili, da se je spremenila v puščo ali je postala žrtev erozije. K sreči je ugodno podnebje omogočilo, da se je nekdaš rodovitna zemlja kmalu spet opomogla.

Sežiganje fosilnih goriv in krčenje tropskih gozdov povzročata stalno povišanje koncentracije ogljikovega dioksida v ozračju. Ta plin utegne že v naslednjem stoletju povzročiti splošno otoplitev ozračja za nekaj stopinj. Na osnovi izračunov najboljših kompjuterjev, ki jih imamo danes na razpolago, vemo, da bo to povzročilo precejš-

nje zmanjšanje padavin v določenih pokrajinah, zlasti na mejnem območju med Kanado in ZDA. Prav to pa so tista območja, na katerih pridelajo danes največ pšenice, ves tisti presežek, ki je namenjen izvozu. Posledice tega razvoja so lahko zelo usodne za prehrano sveta. Višja temperatura ozračja bo pospešila tajanje polarnih ledenih mas in povzročila poplave ogromnih področij obalne obdelovalne zemlje.

Kaj pa nova živila? Dejansko je v principu možno na osnovi nafte, domačih pomij ali preprostih organskih spojin (na primer metana in metanola) gojiti alge in kvasovke. Uporaba takih mikroorganizmov v človeški in živalski prehrani pa je vendarle zaradi visoke vrednosti purinskih kislin možna le v omejenem obsegu. Ne glede na dejstvo, da proizvodi te vrste za porabo sploh še niso odobreni, je hudo negotovo če jih bodo sploh sprejeli. Že z dietičnimi zelo dragimi proizvodi, kot so bili mešanica sojine moke s posnetim mlekom v prahu, so imeli na splošno slabe izkušnje v deželah v razvoju. Takih proizvodov ne bodo delali ali pa samo tedaj, če jih bodo lahko zastopj oddajali. Torej ni nobene prave motivacije, da bi jih sploh pripravljali.

Marsikje mislijo, da so oceani neizčrpen vir visokovrednostne beljakovine. To pa je danes zmotna ocena: svetovna morja so izkoriščena že do meje svoje zmogljivosti, na mnogih krajih celo preveč. Zato strokovnjaki priporočajo, da bi nekatere vrste rib gojili v ločenih morskih rokavih. Na ta način bi lahko gojili le drage ribe, kot so n.pr. lososi. Za dežele v razvoju pa je ta možnost zelo omejena. Neposredna kemična sinteza proteinov, sladkorja in maščob je načelno možna, potrebuje pa mnogo več energije in kapitala kot običajno kmetijstvo.

Na svetu proizvajajo danes približno dvakrat toliko hrane, kot je more porabiti vse prebivalstvo. Kljub temu je iz gospodarskih, političnih, socialnih in celo ideoloških vzrokov več milijonov ljudi nedohranjenih, dejansko stradajo. Da bi se ta položaj značilno izboljšal, je težko pričakovati.

Še bežen pogled na Afriko, celino, ki jo najbolj pesti lakota. ZDA in Evropska gospodarska skupnost se pripravata, kdo bo zalagal Egipt z žitom, ko bi bil vendar sosednji Sudan najnaravnější prodajalec žita Egiptu, dokler se ta država sama ne bi mogla prehranjevati, kar pa je za deželo s štiridesetimi milijoni ljudi na ozkem poljedelskem pasu med Nilom in puščavo za zdaj skoro brezupno. Zemljepisno leži Sudan najbliže železnici in ladje bi po Nilu lahko poceni preva-

žale velike tovore. Z razvojno političnega vidika bi bila Sudanu potrebna možnost, da bi z izvozom žita zaslužil devize. Že pred približno dvajsetimi leti je Sudan začel razvijati Gesirah, rodovitni trikotnik med Belim in Modrim Nilom v žitnico, ki bi preskrbovala ne le severovzhodno Afriko, marveč tudi Arabski polotok, vendar je obetajoči načrt propadel.

Dežele Sahela, ki jih pestijo sušna obdobja, kar pomni človeštvo, so kar je presenetljivo, v boljšem položaju kakor gosto naseljene deževne obalne države zahodne Afrike, glede prehrane svojega prebivalstva. In vendar že nekaj let njihov pridelek hrane ne zadostuje več za prehrano lastnega prebivalstva. Pridelovalnih površin za zelenjavo in žito proti severu, v smeri proti puščavi, zaradi pomanjkanja vode ne morejo povečati. Medtem ko število prebivalstva raste za več kot za 2,5 odstotka na leto, za poljedelstvo koristnih površin skoraj ne morejo razširiti. Prehrambeni položaj se dejansko slabša, vendar ne toliko zaradi suše in naraščanja prebivalstva, kakor zaradi čedalje slabšega izkoriščanja obstoječih obdelovalnih površin.

Zambija na jugu Afrike je videti z letala kakor velikanska rumenorjava do siva ledina, po kateri se vleče le ozek pas zelenja vzdolž železniške proge, ki povezuje Angolo in Zaire z Zimbabvejem in z Južno Afriko. Levo in desno ob progi leže še velike farme nekdanje Severne Rodezije. Na ogromni ostali površini izkorišča zemljo le nekaj revnih kmetov. V celem samo dva odstotka obdelovalne zemlje v Zambiji izkoriščajo za poljedelstvo, država pa mora uvažati hrano in se zanjo zadolževati. Tudi Zimbabveju že v drugem letu neodvisnosti grozi pomanjkanje hrane. Pomanjkanje žita v Egiptu, problemi Sudana, skrbi v območju Sahela, v Zambiji in Zimbabveju – odgovor za stisko v vseh teh deželah je enak. Ni samo narava kriva za propadanje kmetijstva, zaradi česar je skoro uničena osnova preskrbe z živili, zaradi česar je obubožalo prebivalstvo in je na milijone ljudi lačnih. Svetovni ekonomisti za vse to dolžijo afriške vlade. Nobena izmed njih se ne čuti popolnoma varno. Večina afriških držav mora prej ali slej računati z udarom, mnoge so ga že doživele, nekatere med njimi celo večkrat. A nikoli in v nobeni državi se ni primerilo, da bi do prevrata ali udara prišlo z dežele. Še noben prevrat v Afriki se ni začel z uporom kmetov. Kmetje se niso nikjer uprli, kvečjemu resignirano spremljajo dogodke v kaotičnem Čadu ali v Ugandi, ki jo še vedno strahujejo plačanci Idi Amina.

Vsak uspeši udar se je začel v mestih in je imel za seboj mestne prebivalce. Zato že poskrbijo vlade – v Keniji kakor v Zairu, v Gvineji kakor v Somaliji, v Tuniziji kakor v Angoli ali v Nigeriji ali v Maliju ali v katerikoli drugi afriški državi – da ne dražijo meščanov, da jih obdržijo pri dobri volji. Najpomembnejše sredstvo pri tem pa so nizke cene živil. Nizke kupne cene pa pomenijo še nižje pridelovalne cene. Denarja, ki gre za subvencije v mestih, potem seveda primanjkuje za investicije na deželi. Afriški meščani živijo na račun kmetov. Še nikoli niso bili afriški kmetje tako nesramno izkoriščeni od njihovih vlad kakor v letih, ko so afriške dežele postale neodvisne. Afriški kmetje spadajo med najtežje delavce na svetu, zemljo obdelujejo še s primitivnim orodjem, največkrat brez gnojil ali drugih modernih agrotehničnih pripomočkov, so slabo, enostransko hranjeni in izpostavljeni raznim boleznim. Za svoje delo, za svoje pridelke hočejo ali vsaj želijo tudi nekaj imeti. Vendar od svojih vlad ne morejo dosti pričakovati. Zato mnogi kmetje nočejo pridelati več kot toliko, kolikor potrebujejo za

svoje družine. Svojih pridelkov nočejo več prodajati pod proizvodno ceno ali za kakšne bone, za katere ne morejo dobiti na njih označenega blaga ali pa poteče njihova veljavnost, preden morejo kaj dobiti zanje. Tako se je v večini afriških držav pridelek hrane v zadnjih dveh desetletjih zelo zmanjšal. Poleg tega bi lahko navedli za posamezne države še posebne vzroke: v Keniji ukinitve velikih farm in razdelitev zemlje, ki je v mnogih primerih ostala neobdelana; v Tanzaniji razlastitev in nasilna preselitev posameznih kmetov; v Senegaliji poneverbe pri državnih kmetijskih zadrugah; v državah Sahela se vlade boje nomadov. Namesto da bi njim in njihovim čredam v sušnih obdobjih zabranile pot do žitnih polj in bi v skrajnem primeru gospodarsko nekoristno živino zaklale, da bi tako rešile plodne njive in preprečile njihovo spreminjanje v stepe, se uklonijo pritisku nasilnih in nevarnih tuareških plemen. Lačnim in od lakote umirajočim pomagati s hrano je človeška dolžnost, je nedavno dejal eden izmed zastopnikov organizacije FAO (organizacije za prehrano in poljedelstvo), če pa se afriške vlade zanašajo na to, da jim bodo pomagale Združene države Amerike in Evropa, seveda nimajo razloga, da bi se prizadevale za izboljšanje lastne agrarne politike. Na ta način afriške države ne bodo nikoli zmogle same pridelati zadosti hrane za svoje naraščajoče prebivalstvo. Vendar vse kaže tako, da bosta lakota in drago plačevanje živil slednjič primorala afriške države, da bodo izboljšale prehrabeno osnovo svojih dežel.

P. Kosem

Premik v naši umetniški kulturi

(razširjena umetnostna vzgoja v usmerjenem izobraževanju prinaša novosti v naše kulturno življenje – še ne izkoriščene možnosti)

Usmerjeno izobraževanje je prineslo dokaj novosti. V tem prispevku imamo namen osvetliti umetnostno vzgojo, ki obsega po novem programu za srednje šole pet umetnostnih strok in sicer:

dosedanji glasbeno in likovno vzgojo ter nove tri – gledališko, filmsko in plesno vzgojo.

Skoroda neopazno so si zadnji dve leti pedagogični umetnostne vzgoje vneto pridobivali nova spoznanja in prepotrebno znanje iz področij petih umetniških in umetnostnih strok na srednjih šolah. In kaj naj bi bilo novega, da bi se ob tem razpisali?

Že v osvajanju znanj dosedanje umetniške in umetnostne vzgoje so bili mladi mnogo bolj pasivni kot aktivni. In sedaj smo z usmerjenimi programi pridobili še tri nove vrste umetniškega in umetnostnega izobraževanja in vzgoje: plesno, gledališko in filmsko vzgojo.

V prejšnjih časih sta bili likovna in glasbena vzgoja edini in deležni večje ali manjše podpore s strani bolj ali manj osveščenih odgovornih za vzgojo in izobraževanje v splošno izobraževalnem procesu. Nihče ni presegel, pa tudi redko kdo dosegel pričakovanj tistih, ki so cenili umetnostno kulturo kot nujno potrebno za izoblikovanje celotnega človeka. Takrat je umetnost veljala kot bohemsko ubadanje tistih, ki si življenja niso zmogli srečneje osmisлити. Danes pa je vzniknilo marsikaj novega, ne da bi to novo kdo sploh opazil. Če tega še ni, pa zanesljivo bo!

Kar nam seže spomin nazaj na naša šolska leta, vedno sta bila umetnostna vzgoja in izobraževanje privlačna, toda tudi zahtevni, za premnogo celo prezahtevna. Umetnost je bila takrat za nas tabu, domena redkih obdarjenih, ki so znali iz pustega vsakdanjika pričarati poezijo ljubezni, iz bežno uzrtega srepega pogleda delavca protestno dramo, iz sončnega zatona prekrasno sliko. To smo še nekako doumeli.

Toda leto 1980 bo zabeleženo z nečem, česar doslej nismo imeli: plesno, filmsko in gledališko vzgojo na srednjih šolah. Razmere v umetniškem svetu in odnosi ljudi do umetnosti so se tolikanj spremenili, da so novosti potrčkale na vrata, ki so se začuda dokaj na stežaj odprla.

Vsem? Trenutno še ne! Kar sapo je namreč jemalo tistim učiteljem in profesorjem, ki so si v zadnjih letih pridobivali potrebno in koristno vednost o teh »novih vzgojah« v umetnosti.

Da bi človek nekako igral na instrument, to da. Toda vsakdo zanesljivo ne! Ta je, ta pa ni za to. Da bi vsakdo zapel kako domačo, tudi to smo razumeli, saj jo je pel sam zase ali pa za domače prilike in okolje. Da bi vsakdo narisal pokrajino ali portret? To smo vedeli, da ni mogoče. Eden roko ima, drugi pa za to sploh ne. Med stotinami smo pesnike iskali in prešteli na prste ene roke in

to v velikih šolah. Večina pa nas je včasih pelo, obvezno v zboru z dokaj klavnim uspehom.

Poglejmo si novost v luči resničnih prizadevanj in predvsem možnosti, da dorastemo sebi in času. Stopimo v krog tistih, ki iščejo novo. Dvajset učiteljev in profesorjev sledi filmski projekciji v našem osrednjem proizvodnem podjetju. Po projekciji sledi dveurna razprava o filmu, slovenskem, jugoslovanskem, svetovnem, o vrednotah, ki se zrcalijo skozi celuloidni trak naših cineastov in tistih, o katerih menimo, da so nepogrešljivo pomembni za nas, za svet, za napredek, za kulturo, za umetnost. Avtorji filma vneto odgovarjajo na številna vprašanja in še številnejše kritike, opazke, pripombe. Priča smo dokaj zapletenemu vzorcu kritike in razmišljanj o tem, kaj sploh film je in kaj ter kakšnega želimo videti, kako je zrasla kritičnost ljudi zaradi neprestanega spremljanja TV projekcij, ko smo hočeš-nočeš vsi soočeni s svetovno filmsko produkcijo, pa naj gre za en ali drugi žanr, zvrst ali kvaliteto itd. Tako osvetljevanje, razpiranje in ograjevanje so pravi kotel, v katerem vre tudi preko vrelišča in ob zaključku takega srečanja spoznajo vsi, da je bilo koristno, da se Slovenci med seboj porazgovorijo o tem, kaj zmorejo, kaj bi radi, zakaj kaj dosežemo in zakaj po vsej sili česa ne zmoremo doseči, pa tudi če je zvrhan kup dobre volje. Takrat pomislijo – nekaj pa smo vendarle storili!

Ko govorimo o filmu in kritičnosti učiteljev do naše produkcije, pa ne prezrimo na drugi strani občanov Krajevne skupnosti v centru mesta Ljubljane. Ker v njihovem kinematografu vrtijo le seksualne filme, so vložili krajani javni protest in zahtevajo, da se te vrste film bodisi preseli drugam, ali pa naj tovrstne filme porazdelijo povsod, saj jih je, krajane namreč, nekako sram, da so ravno oni prizadeti s to nesnago. Zgolj opravičilo, da tudi take filme moramo vrteti, jih ni zadovoljilo in dosegli so, da je skupnost ukrepala s svojo samoupravljalno logiko in dialektiko. Taka dosedanja praksa žali njihovo moralnost. Odbor za filmsko dejavnost je sprejel sklep, da bo po svoji presoji in močeh to zadevo tudi uredil. Ne gre in ne gre več po starem! In še, in še, in še! Do pred kratkim zaprta domena redkih izvoljencev kinematografije se oprijemlje gledalcev, ki niso več nepoučeni zelenci. Trkajo, ne le na vrata, ampak na umetniško osebnost avtorjev, soavtorjev itd. Zakaj taki posnetki, zakaj taka dramaturgija?, zakaj tak filmski jezik?, je pre-

prosta ideologizacija res zadostna?, ogromna sredstva zahtevajo skrajno pretehtanost!

Toliko novega ob filmu. Gre torej za premik?

Premik

Kdo naj na tem področju napravi premik? Pedagogi so si večkrat priznali, da vseh pet umetnosti nihče ne zna, nihče ne obvlada. Sama teorija pa je za umetnost premalo, potrebna je praksa, potrebne so izkušnje.

Doseči je treba neko stopnjo, na kateri se šele pokažeš mojstra, na kateri šele začutiš, za kaj sploh v umetnosti gre. Dvajseto stoletje in še posebno druga svetovna vojna, so taki mejniki, ki jih bo pomnil svet še dolga desetletja, morda tudi stoletja. Človek je prerasel samega sebe, odpira se vesolju, v posesti ima absolutni spomin računalnikov, milijoni kilometrov so mu dosegljivi, ne orientira se po hribih nad dolinami, ampak kar po zvezdah med zvezdami. Ni čuda, da je umetnost s svojimi željami zgrabila fantastiko, vesolje. Toda človek vedno ob izletih navzven poskrbi tudi za nova spoznanja samega sebe. Agresivnost navzven budi agresivnost do vprašanj: kdo sem in kaj zmorem? Sem res samo jaz in moji občutki, ali pa dokaj več? Poprejšnje je trdil britanski škof Berkeley v 18. stoletju. Nenehno rojevamo samega sebe, nenehno se levimo, postajamo, ostajamo, dohitevamo, prehitevamo sebe in druge. Kdor si je izmislil upor zanemarjenih umetniških strok in zasekal v tradicijo s tem, da je pozval narod, *da pleše, da igra, da filma*, da ustvarja še na teh področjih in se tega uči že v srednji šoli in prej, da se aktivno vključuje v umetnost, verjetno ni do kraja vedel česa se je lotil, kot se tega mnogi novatorji na drugih področjih v prvem hipu niso zavedali. Lotil se je *preobrazbe človeka, ki bo v temeljih zaživel drugače*, lahko bi rekli notranje samoupravno, bogatejše in vrednejše ter vsestransko življenje.

Okolje in okoliščine v katerih se odvijajo prvi poizkusi novo zasnovane umetnostne vzgoje na srednjih šolah usmerjenega izobraževanja niso nič kaj ugodni. Vedeti pa moramo, da je kulturno in še posebej umetniško delo marsikdaj močno povezano s človeško naravnostjo in stiskami, moralnimi in etičnimi principi, z voljo za deontološke razrešitve problemov. Zato je prav neke vrste zastoj na poti k še boljšemu standardu kot nalašč prilika, da se ozremo vase in ugledamo *nove možnosti*. Razvoj družbe je namreč tesno vezan na premike v družbeni strukturi in danes so

ti premiki očitni: televizija je zajela prebivalstvo kot »edini prepričljivi vir obveščanja«, kot edina ilustracija družbenega življenja, kot ponujana identiteta našega nacionalnega življenja, dela in kulture. Barvna fotografija, film in ob tem ogromna amaterska dejavnost na vseh umetniških področjih, po številu postoterja, če ne potisočerja v primerjavi s predvojnimi časovi. Komunikacije so svet napravile majhen in tako se vsaka novost takoj sooči s prejšnjim ali sličnim, zelo hitro se pokažejo plusi in minusi, ki obetajo ali ne nekaj novega in vzpodbudnega.

Široka paleta možnosti je nedvomno novost, ki bo dala vsaj pobude, odkrivala bo nove talente in prisilila teoretike, da bodo malo bolj zahtevno kramljali o petih, šestih umetnostih in iskali nekaj za vse, ali več za vse, ali vse za enega. Logična relevantna je več kot na dlani. Kdo bo to zmožel? Ni važno! Važno pa se je opreti na pomembne rezultate dosedanjih iskanj, izkušenj in ugotovitev, ter identificirati narodovo voljo na širokem ekranu naših možnosti. Vrednostni svet bo postal pestrejši, kompleksnejši in človek bo postal merilo vsega, vsaj na umetnostnem področju, in ne le tistega od drugih odbranega. To pa je zelo pomembno, saj bo osebnost mladih rastle v cvetličnjaku številnih pobud, možnosti, spoznanj in končno uresničitvev, akcij in pestre palete izkušenj.

Vse prehitro mine čas namenjen razmisleku o tem, kaj bi človek rad postal, delal, bil, še poizkusil, koliko široko naj poseže, kje bo glavno torišče njegove dejavnosti, interesa in samouresničitve. Mnogo širši spektri pogledov in najrazličnejše možnosti bodo odkrili nove pobude, nove interese in oblike angažiranosti, ki ne bodo le hipotetične, ampak že zasnovane na določenih lastnih izkušnjah in najširši možnosti izbire za odločitve.

Naj vam spet postrežemo z novostjo in vas popeljemo v šolski razred osrednje srednje šole. V razredu pišejo učenci scenarije za kratek gledališki prizor. Ko jih nekaj napiše, si razmnožijo tekste in nato po skupinah organizirajo dramski odlomek, skeč, del igre, pripravijo uprizoritev, kar so pač predvideli. Izberemo režiserja, ponavadi je to avtor, ali pa je ta samo opazovalec, včasih tudi dober prvi igralec. Pred šolsko tablo improviziramo oder ad hoc, prične se bralna vaja, nato poskusimo zaigrati... Ti boš igralec, igral boš očeta, ti boš mati, ti učenka, ti stric itd. Ti boš režiser, ti šepetalec. Prvič so vsi precej presenečeni, toda preden mine ura z veseljem odigramo prizorček ali dva.

Svetujem tudi to, da bomo igralce med nami v razredu menjavali toliko časa (izločamo neustrezne), da ostane najboljša ekipa za to vrsto prikaza, ki najbolj ustreza, ki se najbolje vživlja ipd. Kajti igra mora biti živa, prepričljiva, zanimiva in predvsem mora izražati to, kar avtor misli, hoče izraziti, predstaviti...

»Zavpij, govori glasneje! Vem, nisi vaju, v šoli smo, vedno moramo biti pri miru, saj poznamo samo ukaze: »Mir daj! Ne govori! Pusti sosedda!« Zdaj stopaš s sosedom v stik, če je potrebno, zakriči nanj Zgani se. Zaderi se nanj! Zagrozi mu! Seveda tega nisi vajen, vse je bilo doslej mirno, preudarjeno, v obsegu zastavljenih vprašanj, odmerjeno, nikdar nisi prišel do besede, do sape, v igri pa prav to želimo, da človek izrazi sebe in svoj odnos do drugih.«

»Tako se ne nadira, premalo si jezen, izbruhni v srd. Vem, smo v šoli, saj sploh nisi navajen nad koga dvigniti glasu. Toda zdaj igramo, pozabimo na vse drugo, zagrozi mu, prav tako ostro kot piše v scenariju. Vem, boš dejal, piše že, toda to je treba izkričati!...«

»Kako pa se ti držiš. Poglej ga bolj zapeljivo, ne boš dobila ukora. Vidiš, da se on sploh ne zmeni zate, kako pa naj potlej igra zaljubljenca. To je že bolje, zdaj se je že zmenil zate.«

In spet... »Zatuli, tako te boli zob, naj slišijo v sosednji razred. Resda nimamo dramskega odra, imamo pa svoj glas in zmoremo izpovedati bistvo... Ti bi bila odlična obrekljivka, toda reši se spon šole, razumem, tu se zahteva molk, molk je zlato, razen enkrat na mesec, ko si vprašam na čisto določeno vprašanje. Tu je drugače.«

»Tako, zdaj je ekipa izbrana, urejena, zdaj le še lahko pilite dialog in geste, ter smiselno pove-zavo...«

»Naslednja ekipa. Kaj je tema scenarija? Ukradeni motor, in ti? Kaj si napisal? Pri zobozdravniku, in ti? Smola v šoli, doma pa neprijetnosti, zmenek mi gre po gobe... Zanimivo. En prizor še danes zrežiramo, postavimo na oder, druge pa pripravite za prihodnjič...«

Iz prejšnjih učnih ur klepetava dekleta kar nekam umolknejo, niso izbrane za igralce, niso se obnesle, nerodne so... Zdaj niso več zanimive, morda jim prav hip te zavesti pomaga pri nadaljnjem vrednotenju in samoocenjevanju. Povsem drugi so prišli na površje. Če ne bi bilo teh prizorčkov, bi bil razred kalna voda do mature, zdaj pa neka povsem nova preizkušnja, novi pogledi na sošolce, dodatne možnosti uveljavljanja. Tisti, ki znajo nekaj povedati, uprizoriti, so dru-

gačni od tistih, ki uprizarjajo neumnosti v razredu brez repa in glave. Drugačni so, sposobni spontanih in smiselnih reagiranj, odzivanj, stopaja v smotrnejše odnose, sporočajo uspešneje...

Drugič pa bodo drugi na vrsti.

Novo je tudi to, da bo lahko mlad človek po gledališki vzgoji in delovanju, po izražanju drugih osebnosti, doraščal in dojemal dimenzije drugih ljudi, katerih življenjske usode, pozicije, stanju, poklica, načina življenja in delovanj ne bo nikdar, niti približno tako sam za sebe uresničeval. Skozi izoblikovanje likov drugih osebnosti, skozi oponašanje misli, glasu, ponašanja in idejne sporočilnosti se bo mlad človek učil postajati kompletnejša osebnost, ki ne bo zajemala pretežno le iz teorije o človeku, ampak ga bo v času doraščanja kar gnetla in izoblikovala do mere, ki omogoča spontan in zavesten vstop v odraslo družbeno in predvsem kulturno življenje. Vsestransko preizkušna osebnost pa lahko v lastnih izkušnjah najde odločnejše odnose in uspešnejše stopa v dialog, monolog in premisleke.

Ko smo spregovorili o filmu in gledališču, še nekaj besed o plesu. Za ples moraš biti mlad, poskočen, vihrav, razposajen, pa spet zglajen, olikan, muzikalen, telesno razvit in razgiban, lahko in družaben. Kaj vse bi lahko še navedli, da je potrebno, da bi napravil kak resnejši korak v smeri plesne umetnosti, klasičnega baleta, izraznega plesa, ljudskih plesov, akrobatike ipd. Toda ne gre, da bi se izpopolnili v vsem, eden je nagnjen k temu, drugi k drugemu, vedeti o vsem je stvar omike, znati nekaj je stvar prizadevnosti,

do mojstrstva prignati neko umetnost pa je stvar življenjskega dela in tega vsekakor ne zahtevamo od vsakogar, četudi imamo v srednjih šolah že absolvente celo zaključnih letnikov akademij, predvsem glasbene! Prav povezovanje dela v splošno izobraževalnem programu s temi, ki so življenjsko vezani na umetniško ustvarjalnost in poustvarjalnost, pa je že doslej vodilo do lepih skupnih rezultatov, seveda pa je treba razločevati umetnost za vse in vse umetnosti za enega in prav tako kulturno umetniško osveščenost, izobraženost in vzgojenost od poklicnega ukvarjanja z eno od umetnosti. Dokopati se moramo do tolikšnega poznanja strokovnih problemov, bistva ter izrazil, da postane ustvarjalnost ene stroke zanimiva, da pogledaš v svet vrednot skozi razprte veke lastne izkušnje. Morda bi celo lahko rekli, da je brez doživljanja celo znanost prazna. Če so učenci odprli oči in ušesa za novo v svojem telesu, v svojem mišljenju, začutili novo fizično moč in podporo duha smeri gibanja, če so spoznali filmsko montažo, zakričali na malopridneže v lastnem razredu, ko so se vsi pred desetimi minutami še tresli za slabo oceno pri matematiki ali podobnem predmetu, pa sedaj občutijo širino, moč izražanja, toplino in hlad besed, izraženih v pravilni intonaciji, v muzikalnostni odmeri melodije jezika, sposobni sebe izraziti skozi vse možne, predvsem pa nove možne medije, vedo, da ne bodo igralci, plesalci, filmarji, toda osebne izkušnje jim bodo odstirale nove dimenzije. Te dimenzije pa so potrebne, nepotrebne, da bi vedno bolj v potrošništvo prisiljenega človeka konca 20. stoletja napolnili z vrednotami, ki dajo živeti, ki upajo misliti, ki si drznejo storiti, sebi in drugim v prid. In kultura je razdajanje, sebe drugim in drugih sebi.

Umetnost je bila včasih spremljevalka življenja, odraz kulturne in umetniške osveščenosti nekega naroda, danes je nepogrešljiva vsakomur, ki živi polno življenje. Vsakdo jo vključuje v svoj vsakdan, toda ni izgubila vloge od nekdaj, še vedno zahteva celega človeka kot ustvarjalca, pa tudi doživjalca. Različnost umetniških strok vabi različne ljudi v svoj svet, raznovrsten in s tem na voljo vsem. Šele različno se v različnem izenačuje, je enakovredno. Če ima umetnost kot posebna oblika človekove dejavnosti svoje poslanstvo in svojo idejnost, pa ima tudi svoje izdelke, ki nosijo duha umetnosti kot nek skupni imenovalec. Toda, različnost v materialih, v katerih se pojavlja bit umetnosti, je velika, in doseči to uresničitev je skoroda nemogoče enemu človeku.

Zato izbere eden to, drugi drugo sporočilno pot. V tem je čar umetnosti, da daje vsem in vsakemu.

Umetnosti se ločijo po svoji strokovni praksi in izkušnjah ustvarjalca in poustvarjalcev. Prav zaradi uživalca, poustvarjalca in ustvarjalca se izoblikujejo nepremostljive ovire že v eni stroki, kaj šele med večimi. Kako lepo in vzpodbudno zveni »obvladati« več umetnostnih strok, toda izkušnja je taka ali drugačna, gre za izpoved, sporočilo, ki transformirano na vse vrste umetnosti morda ne doseže tiste višine in plodu, kot če bi pognala ena sama veja, dlje, močnejše in obrodila pravi sad. Ni lahko govoriti in še težje je razsojati o lepem, o umetnosti, ki tako ali drugače osmišlja idejo o lepem, o doživljanju. Temu, pravijo, da se je treba prepustiti, kot valovom, kot soncu, kot toploti, kot prijateljstvu. In ko začutiš toplino umetnosti, te ta vabi še dlje in dlje... Seveda se človek preizkuša v več umetnostih, končno pa le uvidi, da je za eno bolj nadarjen, za drugo manj, da ga ena bolj privlači kot druga. Uspeh je velikokrat merilo interesu in narobe.

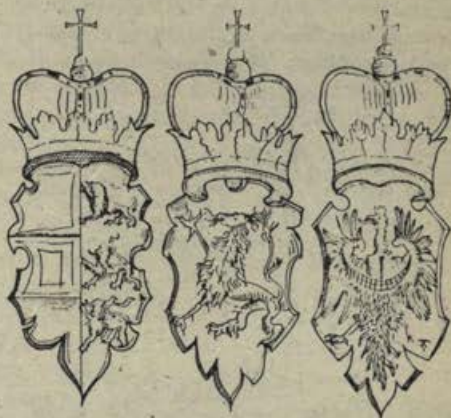
Na poti k pomembnim spoznanjem in še pomembnejšemu ravnanju, to je razširjena umetnostna vzgoja, bo še mnogo nejasnosti in enostranosti. Ker pa je človek po svoji naravi zvedav in radoveden in so prenekateri zagreti prav za razreševanje zahtevnih problemov, smo lahko prepričani v bogate plodove novih prizadevanj.

Igor Pleško

Bohoričeve Zimske urice

Ob 400-letnici slovenske slovnice

1 Leto 1584 nam ni dalo le prvi celotni prevod svetega pisma, ampak tudi prvo slovensko slovnico. Oboje sta prispevala Spodnjeposavčana: Biblio Jurij Dalmatin iz Krškega, Arcticae horulae pa Adam Bohorič iz okolice današnje Brestanice. Prvi nam je za dvesto let ustvaril zgledne besedilne vzorce v slovenskem knjižnem jeziku, drugi pa je za skoraj enako obdobje skušal zajeti v svojo knjigo abstraktno zgradbo našega jezika – tega čudovito urejenega inventarja glasovno-pisnih in slovničnih, tj. oblikoslovnih, besedotvornih in skladskejskih sredstev. S tem je želel olajšati enot-

Hrbtna stran naslovne strani slovnice s koroškim, štajerskim in kranjskim grbom

no tvorjenje slovenskih besedil, drugojezičnim pa jih napraviti dostopne s slovnice strani.

Oba ta dva naša moža, Dalmatin in Bohorič, sta odločilno potrjevala svoj, tj. naš, materni jezik. Dalmatin je dokazal, da se da v ta jezik prenesti ves mnogovrstni svet božje besede, kakor je zajet v eno najnamenitejših besedil človeštva; Bohorič je v uvodu k svoji slovnici ta naš mali slovenski jezik povečal kot delček slovanske govorice, po njegovem mnenju zemljepisno sploh ene najbolj razširjenih človeških govoric na svetu. Tako je z ene strani njegove nosilce potrjeval v zvestobi temu jeziku, z druge strani pa tudi vabil k mizi dobrin tega jezika tiste, zlasti vodilne plasti takratne družbe na našem jezikovnem ozemlju, ki so tu sicer živeli, pa niso ravno mislili – izjeme so vedno – da bi imeli do njega tudi kake obveznosti. Ob štiristoletnici obeh knjig smo torej Slovenci lahko upravičeno ponosni, saj smo se ravno z njima začeli odločilno uveljavljati kot eno hoteča narodnostna skupnost. Zato je prav, da se podrobneje seznanimo tudi s samostojnim delom, ki je morda najvažnejšo sestavino naše bitnosti – tj. naš jezik – prvič obravnavalo s stališča znanosti svoje dobe.

2 Adam Bohorič, rojen »v 2. ali 3. desetletju 16. stoletja na Štajerskem, umrl po 20. nov. 1598, menda v emigraciji« (F. Kidrič), je svojo slovnico napisal v latinščini, in jo je torej namenjal šolanim ali šolajočim se ljudem (dolga leta,

slovenščine), saj takoj na začetku pravi, da se cirilica uporablja na dvoru turškega cesarja »in veliko pri telesnih stražnikih, ki jih imenujejo janičarje«, pišejo pa da z njo prav tako »vsi Bosenci, Ukrajinci in Rusi« (druge imenuje Rutene, tretje Možovite, tj. Moskovite). Podobnemu namenu služi tudi v slovnici posneti cirilski nagrobni napis iz Rima, posvečen bosenski kraljici Katarini. Tudi pri glagolski pisavi se omenja nadvse imeniten človek: sv. Hieronim, ki da jo je iznašel. V to svetovljansko družbo je nato postavljena obravnava slovenske pisave, s čimer je poudarjena pomembnost tako nje same kot jezika, ki mu služi. Zdi se pa, da je bila cirilska pisava (in enako glagolska), ki bi sicer lahko služila tudi neposredno poučevalnim potrebam, Bohoriču dobrodošla predvsem tudi zato, ker je načeloma imela le toliko črk, kolikor je bilo glasov, ki lahko razlikujejo pomen. Tako je Bohorič pri slovenski pisavi lahko izhajal od cirilskega imena posameznih črk (npr. *az, boga, dobru* itd.), nato pa jim je pripisoval slovensko podobo (»figuro«) in »moč«, tj. glasovno vrednost, kar je podajal z navajanjem besed, z ustreznim glasom na začetku, npr. za *a, b, c, d*: *Adam, Bog/Barbara, Cerkov, David*.

Za slovenščino navaja Bohorič 26 »preprostih«, tj. enojnih črk (*a b c d e f g h i j k l m n o p q r s z t u v x y z*), tri dvočrkja (za glasove č, ž in š) in eno štiričrkje (za glasovno zvezo šč). Črko *j* navaja šele v dodatku, tam tudi apostrof, ki naj bi se pisal pri predlogih in predponah brez samoglasnika (toréj *k', v', z'*), in *e* s krativcem (*è*), kar mu je v preglednici znamenje za polglasnik, medtem ko naglašene zloge na sploh po potrebi zaznamuje samo z ostrivcem, ne glede na to, ali so dolgi ali kratki (*s* krativcem vendar le takrat, ko so se nagibali k polglasniškemu izgovoru ali so že bili čisto polglasnik). Tako je edina pomanjkljivost te pisave, da ne loči ozkih in širokih naglašanih samoglasnikov *e* in *o* (*dêbel* piše enako kot *poléti*, in podobno pri *o*). Trdega *l*, na katerega je opozarjal, upravičeno ni posebej zaznamoval, dokler je mehkega večinoma zapisoval z *jl, lj* ali *llj*. Sicer je Bohorič vedel, da so slovenski samoglasniki (on jih je navajal samo pet, in samo toliko jih res lahko izbira med dolžino in kračino) lahko dolgi ali kratki. Mislim, da jih je tudi v svojem govoru imel. Nekaka pomanjkljivost Bohoričeve pisave je bila tudi, da ni imela črk za razlikovanje glasov *s* in *z*, ko ju je bilo treba pisati z veliko, ali da se je lahko zveza *sh* brala kot *z + h* ali kot *ž* (prav zaradi tega so jo na začetku

19. stoletja tudi hoteli zamenjati, npr. z metelčico, v 40-ih letih pa so jo res z gajico). Same težave so povzročale tudi črke, prevzete iz latinščine ali nemščine, ki niso imele samosvojih glasov, kakor *x, y, c/ch/q, w*, (saj se je to dalo zapisati s *ks, i/i, c* ali *k, b*), protestanti pa so jih večinoma pisali v prevzetih besedah, ker se jih niso odločili vseh pisati po domače (prim. *Xerxes, Hieronym, Cicero/Cato/Christus, Quirinus, Wernekar*, pa še *Xenophon* ipd.), kar nam še danes dela dovolj preglavic.

4 Samoglasniki so tudi pri Bohoriču (kot pri večini protestantskih piscev) imeli deloma drugačno razvrstitev v besedah, kot jo imajo danes. Zlasti pogosto se je sedanji ozki *o* pisal z *u* (*brud, dobruta, govurèl, kust, čednust, blagù, stu, hudu, gdu, kuliku*) – vse naglašeno, nenaglašeno pa *-o* srednjega spola, in sicer tudi v prislovih ipd. (*apnu, bogatu*). Tako imenovani jat je večinoma pisal z *e*, vendar tudi z *ej* (*jejdi, hitejti*), polglasnik pa z vsemi samoglasniki in krativcem nad njimi, polglasnik iz nenaglašene jata pa z *i* (*tresàl, ardeč, vlékèl, véil, staknil, dítéta*). So še druge glasovne posebnosti njegovih besed, npr. glasovno upadanje ipd. samoglasnikov (*de* namesto *da*, včasih *na* namesto *ne*), pa jih tu ni kje obravnavati. – To glasovno podobo je precej odločilno premaknil v smer gorenjščine J. Kopitar na začetku 19. stoletja, ko je začel dosledno pisati *o* namesto *u* iz *o*, popolnoma odpravil *ej* za jat ipd., današnje glasovno podobo pa so naše knjižne besede dobile šele v drugi polovici 19. stoletja (nove oblike, etimologiziranje ipd.).

5 Največji del Bohoričeve slovnice zavzema oblikoslovje. V tem se je skoraj v celoti naslonil na Melanchtona (in Donata) latinsko slovnico (F. Kidrič), zaradi česar je marsikdaj trpela slovenska slovnična zgradba. Tako je iz latinske slovnice prevzel besedne vrste (po kom tudi deležnik obravnava kot posebno besedno vrsto, mi ni znano), kar je veljalo vse do Slovenske slovnice 1976. Isto velja za sklene, čeprav slovenščina latinski zvalnik podaja z imenovalnikom, ablativa nima, zato pa mestnik in orodnik (kar sta spoznala v 18. stol. Pohlin in Gutsman). Preveč se je držal tudi latinskih glagolskih kategorij, kot je gerundij (v bistvu samostalnik iz glagola ali po naše tudi nedoločnik v določenih rabah), ali subjunktiv (navezni čas: *kadar delam*); latinščine se je preveč držal tudi pri obravnavi predloga in še kje, tako da slovenščina ni prišla do svoje polne pravice (tako je tudi pogojnik kot posebni naklon ugotovil šele naknadno, pa vendar). Poleg tega je

našega prvega slovniciarja mešala še nemščina: npr. s svojim členom (*ta oča, tiga očeta*), za katerega je sicer sam trdil, da ga slovenščina ne potrebuje (a so ga pisci vendar uporabljali), pa tudi s trpnikom (npr. *bom sekan* za sedanjik po nem. *ich werde gehackt*), sam pa je opazil naš trpnik na se (*se seka, se pišem*). Včasih sta mu nagajala kar oba ta jezika, npr. pri tem, da ni spoznal naslonskih oblik osebnih zaimkov, ampak jih je imel (rodilniške ni zapisal) za nekake figure; skoraj bi bil tudi prezrl predpreteklik, ker je slov. preteklik prevajal z vsemi tremi latinskimi oblikami, ipd.

Kljub tem težavam pomeni Bohoričeva slovnica tudi v oblikoslovlju velik dosežek, čeprav je v vsem oral ledino: posebno v slovarskih dodatkih k posameznim sklanjatvam in h glagolskim vrstam (pa tudi v skladenjskem delu svoje slovnice) je zabeležil veliko bogastvo oblik slovenskega jezika, med drugim npr. tudi vse štiri naglasne tipe. V bistvu vse do Pohlinove slovnice 1768 tega oblikoslovlja niso mogli preseči.

6 Bohoričeva skladnja je sorazmerno obširna, vendar se zelo loči od tiste, ki smo se je sami učili v šoli. To je predvsem skladnja besednih zvez: samostalniških (*stanovit p̄rjatèl, lubezan domovine, malū modrusti*) ali pridevniških (*ništer bulši, visoku lub, kriv tatvine, lepe štalti*). Pri tem obravnava vse pridevniške besede skupaj, čeprav sicer loči pridevnike od zaimkov ali števnikov in vse to od deležnikov. Zelo v smislu modernega jezikoslovja obravnava skladnjo glagola. Najprej kaže glagolov samostalnik na levi (*Ti bereš, Vdajmo se* – kot vidimo, pozna tudi že izpuščen osebek: *Vdajmo se za Mi se vdajmo*). Pri tem veliko pozornosti posveča ujemanju, kot bi rekli danes, povedka z osebkom, posebno še, če ta nima navadne samostalniške oblike, ampak recimo nedoločniško ali če je večjedrn (za prvo prim.: *Zvestu kunšti se vučiti omeči nečednost, za drugo: Cesar tar franski krajl se spravita*). Obdelal je tudi večje število ujemalnih posebnosti v samostalniški zvezi, zlasti v okviru soodnosnih besed glavnega in odvisnega stavka.

Desni, z glagolom vezani, samostalniki (danes jim pravimo predmeti) so podani po posameznih (tudi predložnih) sklonih, kakor: Orjem zemljo (tožilnik), obtožiti greha (rodilnik), zavupati sreči (dajalnik), itd., navedeni so tudi primeri z več predmeti. Pri tožilniških zvezah obravnava tudi trpniško pretvorbo. Obdelan je tudi desni imenovalnik, tj. povedkovo določilo in povedkov prilastek, npr. Naše roke so videče oz. Pijem tašč (tj.

tešč). Na koncu so obdelane tudi besedne zveze okoliščin, kot pravimo danes, in sicer za način, vzrok, čas in kraj, tipološko dostikrat tako natančno, da tudi danes temu ni kaj dodajati. – Skladnja neosebnihi glagolov (oz. neosebnihi rab) ima svoj podrazdelek, spet urejen glede na sklonске razlike v desnih določilih, posebna poglavijca pa imajo tudi skladnje preostalih besednih vrst.

7 Prostor nam ne dopušča, da bi se kaj več pomudili ob Bohoričevem besedotvorju. Zapišimo le toliko, da v okviru t. i. lika (figure) loči preproste besede (*pravičen*) od zloženih (*nepravičen* – kot vidimo, šteje sem tudi sestavljene) in izloženskih (*nepravičnost*), v okviru »vrst« pa loči netvorjene besede (*kojn*) in izpeljanke (*kojničik*). Pri izpeljavi samostalnikov in pridevnikov (oboji so mu »imena«) ima kar lepo število pomenskih kategorij, besedotvorni odstavek pa imamo tudi pri zaimkih, števnikihi, glagolih in prislovihi. Na podlagi latinskihi ustreznici je dostikrat zabeležil tudi samo slovenske opise (perifraze) takih besed (npr. *rihtni stol za tribunal ali nutèr grem* za 'vstopam').

8 Bohoričeva slovnica, ki smo jo tu na kratko in splošno preleteli, skriva seveda še veliko dragocenih obvestil o zgradbi slovenskega jezika. Čeprav so pred leti (1971) pri Trofeniku v Münchnu izdali o tej slovnici naši in tuji znanstveniki celo knjigo, in je marsikaj o njej znano tudi iz dotlejšnjih literarnozgodovinskihi in tudi jezikoslovnih obravnjav, je vendar še zmeraj mogoče reči, da jezikoslovno še ni dovolj raziskana. Ta temeljni kamen slovenskega jezikoslovja pa bi prav gotovo tudi zaslužil ne le to, ampak da bi, v slovenščino preveden, vsaj po 400 letih lahko služil tudi tistim, ki latinščine ne znajo. Moj trud (pri Slovenski matici in Cankarjevi založbi), da bi se to zgodilo, žal ni bil uspešen. Ker pa se bo ta obletnica praznovala z znanstvenimi sestanki tudi v Ameriki in na Poljskem, bo mogoče spet tujina storila za Bohoriča več, kakor očitno hoče domovina.

Jože Toporičič

Peter Budin v luči naših začetnic in naš dolg do njega

Pravična ocena dela kulturnih delavcev ne do-
zori čez noč. Zato naši literarni, šolski in drugi
zgodovinarji še vedno požrtvovalno raziskujejo
in z novimi ugotovitvami dopolnjujejo ali celo
zavračajo dosedanje ocene dela sodobnih in že
pokojnih kulturnih delavcev. Na ta način spozna-
mo tudi take, ki so bili doslej malo ali celo
premalo znani. To velja tudi za delo goriškega
kanonika in šolnika Petra Budina.¹

Budin se je vpregel v šolstvo po poklicni dolž-
nosti in prerodni vnemi. Kot kurat v Zgoniku je
namreč poučeval verouk v slovenskem jeziku,
gotovo pa tudi branje in pisanje. Po poročilu
Popotnikovega Koledarja za slovenske učitelje iz
l. 1892 pa v Zgoniku do 1851. leta sploh ni bilo
redne osnovne šole, zato je bržkone prav Budin
ustanovil začetno *nedeljsko šolo*. Taki šoli sta bili
tudi v Nabrežini in Šempolaju. Te razmere so
spodbudile Budina, da je spisal in izdal l. 1808
slovenski abecednik z naslovom **Novi ključ ali
tabla za branje inu pisanje**. Budin pa se je vsaj
zanimal za šolstvo tudi po l. 1819, ko je bil tega
leta istočasno z Valentinom Staničem, začetni-
kom preroda na Goriškem, pesnikom, prevajal-
cem, alpinistom in šolnikom, imenovan za kano-
nika goriške škofije. Če Budin ne bi bil delal v
šolstvu, ga nadškofijski konzistorij – v Gorici je
bila od 1830 dalje nadškofija – po Staničevi smrti
(+ 1847) kot starčka ne bi predlagal za nadško-

¹ Peter Budin (Budina) se je rodil 21. 2. 1770 v
naselju Grgar(Vas) in umrl 7. 1. 1858 v Gorici. Po
končani srednji šoli je študiral teologijo v graškem
generalnem semenišču. Cesar Jožef II. je bil namreč
ukinil tudi semenišče v Gorici in ga je obnovil l. 1818
še le škof Jožef Walland (Balant), vpisan v rojstni knjigi
župnije Radovljica 28. 1. 1763 kot Walland.

Po posvetitvi v goriški stolnici je Budin služboval od
1794 v Devinu, od 1804 v Zgoniku, od 1819 kot
kanonik, generalni vikar in škof. kancler v Gorici, kjer
je bil od 1823 do 1842 tudi ravnatelj semenišča.

Janez Budau, Stanič in Budin so bili glavni pobudni-
ki in meceni ustanovljene goriške gluhonemnice, ki je
bila med prvimi na Slovenskem. Po pisnem sporočilu
pok. goriškega kanonika dr. Rudolfa Klinca dr. Romanu
Tomincu 5. 12. 1977 je škof Walland po Budinovem
in Staničevem nasvetu l. 1820 ukazal, naj se opravlja v
slovenskih in furlanskih župnijah popoldansko bogo-
služje v slovenskem jeziku.

fijskega šolskega nadzornika, niti ga ne bi cesar
potrdil.

Če hočemo razumeti in oceniti Budinovo delo
v šolstvu, se moramo vsaj bežno ozreti na tedanje
osnovno šolstvo in učbenike.

Avstrijska vlada je pod Francem I. (1804–1835)
kljub vojnim razmeram pohitela s šolsko reformo zlasti,
ker so se tudi po avstrijskih C. kr. dednih deželah širile
ideje francoske meščanske revolucije. Dunajska študij-
ska revizijska komisija, v kateri so prevladovali duhov-
niki, je sorazmerno hitro pripravila osnutek drugega
avstrijskega šolskega zakona, ki ga je cesar Franc I. že l.
1805 potrdil kot zakon, imenovan »Politična šolska
ustava«, ki je veljal z manjšimi dopolnitvami do l. 1868.
Ogrska, pod katero je spadalo Prekmurje, je dobila
zakon leto kasneje.

Po tem zakonu je ostala osnovna šola še vedno
neenotna z dotedanjimi tremi vrstami šol (trivialke,
glavne šole, normalke) in različno zahtevnimi učnimi
načrti. Nova šola naj bi bolj kot terezijansko-jožefinska
versko vzgajala, utrjevala tedanje stanovske razlike,
ponemčevala slovensko mladino in v kali izkoreninje-
vala ideje francoske meščanske revolucije. Z njim je
bilo vrnjeno Cerкви najvišje vodstvo in nadzorstvo šol,
deželne oblasti pa so nadzorovale izpolnjevanje zaka-
na. Šolstvo škofije je vodil in nadzoroval škofijski kon-
zistorij s škof. šolskim nadzornikom, ki ga je na konzi-
storijev predlog potrdil cesar. V dekanijah so to opravl-
ljali dekani, ki jih je potrdila na konzistorijev predlog
deželna oblast (gubernij). V župnijah so vodili in nad-
zorovali šole župniki, laični nadzorniki, ki so jih postavl-
jale občine, so smeli nadzorovati le materialno stran
šol.

* Najmanj znanja so dajale podeželske *trivialke*: ve-
rouk, branje s pisanjem, lepopisje, osnove slovnice ob
abecedniku, osnove računstva, osnove moralke ob abe-
cedniku in dvojezičnem berilcu Majhine perpovedvan-
ja, katerega slovensko besedilo je oskrbel Janez De-
bevec l. 1809.

Sprva so bile *trivialke* večinoma enorazredne. Še l.
1810 so bile samo štiri dvorazredne na Slovenskem in
med njimi tudi v Ribnici, kjer jo je obiskoval tudi
France Prešeren (1810–1812). V dvorazrednicah so
poučevali samo verouk v slovenskem jeziku.

Trirazredne *glavne šole* – v poznem predmarcu štiri-
stopenjske – so bile v večjih mestih in samostanih ter so
s tremi razredi pripravljale za gimnazijski študij, z
ostalim pa za obrtno delo. Pouk je moral biti čimprej
nemški.

Sprva štirirazredne, kasneje pa pet- in večstopenjske
normalke so bile samo v štirih glavnih deželnih mestih
in naj bi prav tako pripravljale za gimnazijski študij pa
za obrt. Glavne šole in normalke so bile do nastanka
reak po l. 1848 tudi nekatere strokovne šole. Normalke
naj bi bile zgled (norma) ostalim šolam glede pouka in
so z nekaj mesečnimi tečaji usposabljevale bodoče učite-
lje. Šele po l. 1805 so morali opravljati pripravnik
usposobljenostne izpite pred komisijo pri škof. konzi-

storiju in je uspeli kandidat dobiti od deželne vlade t. i. potrdilni dekret pa nekoliko boljše prejemke. Razumljivo, da učitelji s tako skromno strokovno in pedagoško izobrazbo niso zmogli napisati abecednika, zato pa so jih pisali vse od Trubarja dalje duhovniki, ki so bili večinoma tudi pisatelji. Izjemi sta le učitelj Mihael Kušovic iz celjske okolice, ki je priredil za celjsko okrožje dvojezične **ABC bukve** (1813) in Števan Lülük iz Puconec v Prekmurju, ki je priredil **Novi abecedar** (1820).

Šolski obisk je bil ob izidu zakona komaj šestodstoten, zato pa je ta zahteval ustanavljanje *nedeljskih šol*, v katerih naj bi ob nedeljah in praznikih poučevali učitelji pa tudi duhovniki vso mladino do 18. leta starosti. Ker pa te šole niso bile strogo obvezne in učna šestletna obveznost predolgotrajna, niso bile uspešne. Zato je dunajska študijska dvorna komisija l. 1816 zahtevala strogo obvezen obisk za vso mladino do 15. leta z izjemo gimnazijcev, absolventov trirazrednih glavnih šol in tistih, ki so jim lahko privoščili domače učitelje.

V teh šolah so učno snov poglobljali in ponavljali, zato so jih imenovali *nedeljske ponavljavne šole*. Ker so jih obiskovali tudi nepismeni, so nastale zanje začetne *nedeljske šole*. Oboje so škof. konzistoriji zelo priporočali in pošiljali učiteljem pa duhovnikom, ki so tu poučevali, pohvale, obljubljali pa so jim tudi boljše službena mesta. Zato so se te šole zlasti na podeželju precej hitro množile. Prve so bile dvojezične, druge pa slovenske. *Nedeljske ponavljavne šole* so bile pomembne za podaljševanje učne obveznosti, druge pa zato, ker so preprečevale ponemčevanje tedanje slovenske mladine.

Zdaj pa nekaj besed o učbenikih Kranjske od 1774 do 1808 s posebnim ozirom na Primorsko. Nekatere učbenike drugih slovenskih pokrajin pa bom le mimogrede omenjal zaradi primerjave.

Po prvem avstrijskem šolskem zakonu (1774) so bili s šolo vred poddržavljeni tudi učbeniki. Zato jih je smela sprva izdajati samo dunajska drž. založba, po l. 1775 pa s cesarskim dovoljenjem tudi okrožne šolske komisije. Prva si je priborila to dovoljenje ljubljanska okrožna šolska komisija s njenim referentom Janezom Edlingom in članom Blažem Kumerdejem. Edling je pridobil tiskarja Friderika Egerja, da je sklenil z Dunajem pogodbo ter prevzel zalaganje in tiskanje učbenikov za to območje. Edling je kmalu preskrbel učbenike, da je lahko začela delovati namesto zahtevane nemške šole tudi »kranjska«, ne povsem nemška šola.

Na Primorskem je organiziral šolstvo Emanuel grof Torres, ki sprva slovenski šoli ni bil naklonjen, kasneje pa je pod pritiskom prerodovcev popustil in dovolil, da smejo v tamkajšnjih šolah uporabljati učbenike s Kranjske. Po mnenju prof. Fr. Kidriča in A. Gspana² so nekaj kranjskih učbenikov ponatisnili v Trstu in Gorici. Kateri učbeniki so bili to, bo treba še ugotoviti. Doslej

sem videl samo nekatere primerke tržaških učbenikov, ki so izšli nekako po letu 1840.

Oficialni (uradno odobreni) učbeniki so bili nemški in nekateri dvojezični, slovenski pa zasebni. Prve spoznaš po opombi na naslovni strani: S c. kr. dovoljenjem. Oficinalne učbenike so tiskali samo pooblašteni tiskarji (F. Eger, Andr. Gassler idr.) in so vedno tudi imenovani, na zasebnih pa ne vselej. Učbeniki so morali biti vsebinsko različni za podeželske in mestne šole, kar je razvidno že z njihovih naslovov.

Abecedniki so bili natisnjeni v šestnajsterki (velikost po višini do 15 cm) in obsegali do 45 strani. Zato pa je bil tisk premajhen in nepregleden ter je kvaril učencem oči. Naslovne strani so navadno okrašene z nabožnimi sličicami (angelček, Kristusovo rojstvo idr.), v nekaterih so naslovne strani občrtane z okvirji iz zvezdic, notranje strani pa z dvočrtnimi okvirji. Vsebinskih ilustracij do Budinovega abecednika ni bilo.

Jezik in pravopis učbenikov ni bil enoten. Vsak avtor je pisal v svojem jeziku in pravopisu in ga hotel tudi tako uveljaviti. V pravopisu je veliko nedoslednosti že v naslovih, še več pa v tekstih, kar je otežkočalo pouk. Nič čudnega, saj do Kopitarjeve nemško pisane slovenske slovnice ni bilo znanstvene in kolikor toliko ustaljene slovenske slovnice. Ta pa je izšla šele l. 1809, a z letnico 1808 v Ljubljani. Po l. 1805 so morali skrbeti za učbenike škof. konzistoriji in deželne oblasti (guberniji). Šele po njunem soglasju je učbenik odobrila v vladarjevemu imenu študijska dvorna komisija na Dunaju. Čeprav je ta že 18. 8. 1805 zahtevala, da morajo biti učbeniki popravljani, se to zaradi vojnih razmer ni zgodilo. Zato pa so ponatiskovali starejše abecednike, nekaj pa je bilo novih. Glede tiska je veljalo veljalo prej rečeno.

Slovenski abecedniki so morali biti slepi prevodi nemških ali verno prirejeni po njih, zato o izvirnosti ne moremo govoriti prav do Budinove začetnice, pa še ta ni brez nemških vplivov. V glavnem pa so obsegali po tri dele: *metodično-slovníčni, berilni in računski*. V prvem so spoznali učenci *abecede* s črkami bohoričice (vélike, male, kurzivne, tj. poševno ležeče črke okroglih oblik) in nekatere tuje črke (Y, X, Q, W), ki so jih uporabljali takrat, *imena črk*, naglasna znamenja, *zloge* in »zlaganje besed« ali *besedotvorje*. Imena črk tedaj še niso bila enotna pa hudo pomembna. Še najbolj podobna sedanjim so bila v **ABC bukvicah teh čerk inu besied** (1790), ki jih je priredil Ožbalt Gutsman za koroške šole in samouke. Pisane črke je prvič prikazal Mikloš Küzmič v svoji **ABC knjižici** (1790), namenjeni katoliškim prekmurskim šolam, *prvikrat pa jih je učil pisati in brati šele Budin*. Kolikor so prej učili pisati, so pisali učenci kurzivne črke.

Berivo je bilo sprva samo katekizemsko (vsakdanje molitve in osnovne verske resnice), po

² Zgodovina slovenskega slovstva I, Ljubljana 1956, 424

terezijanski šolski reformi (1774) pa tudi posvetno.

Za preprosto računanje so bile v abecednikih številke, ponekod pa tudi poštevkanka.

Od 1774 do izida Budinovega abecednika (1808) sta imeli Kranjska in Primorska na voljo nekaj uradnih nemških abecednikov, Abecediko o. Marka Pohlina in plateltofe (-tafe)³ Janeza Debeveca. Pazljivi bralec se bo gotovo vprašal, češ zakaj posegam tako daleč v preteklost. Zato, ker so izšli omenjeni abecedniki (plateltafi) že pred Budinovim in tudi po njem, pa tudi zavoljo tega, da bi bralec uvidel Budinove novosti.

Pohlina **Abecedika** je izšla prvič pri Jan. Heptnerju v Ljubljani l. 1765 in obsega: abecede, samoglasnike z naglasnimi znamenji, sičnike, šumnike in nekaj Pohlinaovih črk, zloge ter obsežno (19 str.) besedotvorje. Beriva je malo (5 str.): očenaš, jutranja in večerna molitev. Besede v stavkih so razlogovane in ločene med seboj s pikami. Nad njim je značilen naslov »Viža besede zlagati inu brati se učiti«, kar dokazuje, da so tudi to brali z imenovanjem črk.

Obsežnejši ponatisi (32 str. šestnajsterke) so izšli z naslovom **Abecedika ali plateltof** v Ljubljani 1789, 1798, 1813, tiskar je naveden le v zadnji izdaji (H. Hohn). Tem izdajam so dodani: arabske številke po enicah do 10, po desetih do 100 in številka 1000, poštevkanka pa tudi več nabožnega beriva (čescenamarija, apostolska vera, deset božjih in pet cerkvenih zapovedi, sedem sv. zakramentov, molitvi pred jedjo in po jedi, vera, upanje, ljubezen, spovedna molitev in rožni venec). Dodane molitve je Pohlina skoraj gotovo prevedel iz uradnega nemškega abecednika **ABC oder Nahmenbüchlein**, ker so v njem prav take. Ta ABC je bil izšel tudi pri Frid. Egerju v Ljubljani sicer brez letnice, a verjetno že l. 1777.

Pohlina **Abecedika** ni bila oficialna, ker je brez odobritvene klazule, H. Hohn pa ni bil uradni tiskar. Ker pa je doživela štiri izdaje, so vsaj mlajše gotovo uporabljali tudi v šolah.

Vsebinsko, metodično in jezikovno so drugačni plateltafi, ki jih je po avstrijskih prirejal prerdno zagreti in janzenistično usmerjeni duhovnik iz Japljevega kroga, šolnik in filolog **Janez Debevec**.

³ Dr. Fr. Ilesič domneva, da je nastala popačenka plateltof(-taf) iz nemške spakedranke Blatteltafel, kjer je drugi -el zaradi blaglaslja odpadel. Plateltof(-taf) torej ni drugega kot list na trši podlagi ali tabla. Debevec piše zdaj plateltof, zdaj plateltaf, zato naj se bralec ne vznemirja.

France Kidrič⁴ in Fran Ilesič⁵ omenjata **Nov popravleni plateltof ali bukve teh čerk, inu besedi** (1784), a ne povesta sestavljalca. Primerka nisem našel, pač pa sem pregledal primerek, ki je bil izšel pri Frid. Egerju, uradnem ljubljanskem založniku in tiskarju, z malenkostno pravopisno popravljenim naslovom: **Nov popravleni plateltaf ali bukve teh čerk, inu besedi za vse kateri se očo kransku brati iz fundamenta vučiti**. Pod naslovom je rečeno, da je izšel z dovoljenjem »tih Vikših«. Taka odobritvena klazula je tudi v mlajših izdajah. Ta plateltaf je gotovo priredil Debevec, ker noben sodobni pisec nima takega naslova, pravopisno pa je ta naslove rad popravljal. Zato sem prepričan, da je Debevečeva tudi prejšnja izdaja.

Enako vsebino in naslov ima tudi plateltaf, ki je izšel pri uradnem ljubljanskem tiskarju Andr. Gasslerju l. 1802. Še mlajše izdaje, ki so izšle pri uradnem tiskarju Joh. Retzerju v Ljubljani l. 1805, 1808, 1814 in 1815, pa imajo naslov **Plateltaf ali bukve teh čerk inu besedi...**, a nekatere malo drugačno vsebino.

Izdaje 1794, 1802, 1805 obsegajo: pokončne, kurzivne in gotske abecede, samoglasnike z naglasnimi znamenji in arabske pa rimske številke po enicah do 10, po desetih ali pa po dvajsetih do 100, zloge in berivo. Nad začetnim berivom je povsod naslov »Viža besede skladati inu brati se navučiti«. Začetno nabožno berivo je razlogovano, zlogi so ločeni s presledki, stavčne besede pa z vejicami.

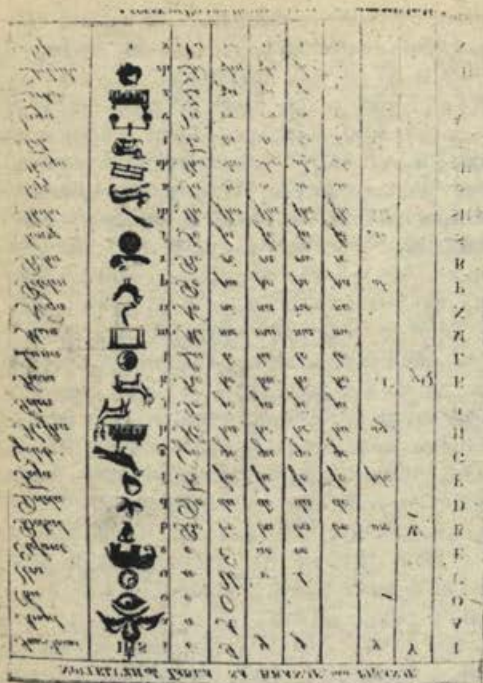
Za »skladanje besed« so pri vsakem soglasniku po abecednem redu zlogi, in sicer v zgorjih polovicah strani odprti (Ba be bi bo bu... Zh), v spodnjih zaprti (Ab eb...). Besede tvorijo ti plateltafi z dodajanjem zlogov (An ton) ali pa soglasnikov (tre tres tresk).

Nabožno berivo je tako kot v mlajših izdajah Pohlinaove **Abecedike**, vendar brez rožnega venca z dodatkom molitev pred šolo in po njej ter trdnega sklepa. Za nabožnim berivom pa je tudi svetno: poučni in moralnovzgojni pregovori pa reki, med katerimi so tudi Katonovi, devet kratkih vsiljivo poučnih zgodbic iz otroškega sveta, pa šest pesmic iz otroške vsakdanjosti. Takó zgodbice kot pesmi so okorne, večinoma pretežke in seveda brez leposlovne vrednosti. Tudi svetno berivo je iz omenjenega nemškega abecednika (1777).

⁴ Dr. Fr. Kidrič, SBL I, 148

⁵ Dr. Fr. Ilesič, n.d., 25.

Plateltaf iz l. 1808 in mlajši so prinesli dve novosti: pred abecedami so črke razvrščene glede na lažje pisanje pisanih črk po skupinah z enakimi sestavinami (i, u, n, m, r itn.), pisanih črk pa ni. V njih je tudi obsežno stvarno berivo, a le nemške in slovenske besede o delih telesa, hiši, kuhinji, opravi in posodi, o obleki itd. Obe novosti sta bili sprejeti iz oficialne dvojezične **Abecede za šole na kmetih**, ki je bila izšla pri Retzerju v Ljubljani l. 1807.

Omenjene stvarne besede je sprejel v svoj abecednik tudi Budin, ni pa upošteval razvrstitve črk po sorodnih sestavinah.

Debevčev je tudi **Krajnski plateltaf**, ki je bil natisnjen pri neuradnem ljubljanskem tiskarju Ign. Merku l. 1791. Edini ohranjeni primerek je bil med drugo vojno uničen v škof. šentviški gimnaziji, kjer je bil sposojen; zato o njem vemo tisto, kar je povedal Ilesič.⁶ Kidrič⁷ pravi samo to, da je bil neoficialen, ker se zaradi nekaterih Debevčevih dodatkov ni ujema z oficialnim nemškim abecednikom. Po Ilesiču je plateltaf vseboval abecede, zloge, besede za urjenje v

branju in berivo ter dotlej prvo, najboljše, vsaj po besedilu izvirno našo metodiko o pouku branja po črkovalni metodi. K sreči jo je Ilesič s ponatisom ohranil.

Kot rečeno, so izšli vsi Debevčevi plateltofi (tafi) z dovoljenjem višjih, ne pa s pristankom najvišjih. Zato sodim, da sta jih odobrila ljubljanski škof. konzistorij in gubernij, ne pa Dunaj. Potemtakem so bili ti učbeniki napol oficialni. Mislim pa, da so jih poleg samoukov uporabljali vsaj v podeželskih enorazrednih trivialkah in začetnih nedeljskih šolah, saj je bil omenjeni Jožef Walland kot ljubljanski nadškofijski nadzornik – v Ljubljani je bila namreč od 1788 do 1806 nadškofija – priporočil že l. 1805 dekanom te nadškofije, naj bo pouk slovenski v tistih trivialkah, kjer ne predvidevajo po več učencev za vpis v glavne šole ali v normalke.

Vsi omenjeni abecedniki so bili natisnjeni v bohoričici in prirejani v prvi vrsti za pouk branja po **črkovalni metodi**, ki je bila najstarejša, najtežja in najslabša.

Bralni pouk je potekal po štirih stopnjah: Najprej je učitelj največkrat dobesedno vtepe učencem v glavo abecede (vélika, mala, kurzivna) z imeni črk, da so jih znali mehanično imenovati, ko jim je kazal s palico črke na tabli. Ker abecedniki niso bili prirejani za postopno spoznavanje črk (vélike – male itd.), je bil postopek odvisen od učiteljevega znanja in prizadevnosti. Še težji je bil seveda pouk, če so se začeli učiti slovenski učenci gotske abecede v nemškem jeziku. Samo nekoliko lažji je bil dvojezičen pouk.

Nato so se učili učenci brati odprte pa zaprte dvoglasne in večglasne zloge. Postopek je bil mehaničen: učitelj je povedal, učenci so drdrali za njim, npr.: ba = be + a → ba; ab = a + be → ab. Učenec je moral torej najprej brati soglasnike z imeni črk, nato po glasovih. K sreči v latinski abecedi samoglasniki nimajo imen. Že tu se je zataknilo, ker učenec ni mogel razumeti, zakaj mora brati zdaj z imenom črke, zdaj po glasu. Težava se je seveda še povečala pri triglasnih in večglasnih zlogih, npr: pod = pe + o + de → pod. Posebne težave so bile pri branju sestavljenih znakov bohoričice za sičnike in šumnike ter druge črke, zato so se jih abecedniki vsaj v začetku vendarle ogibali. Tako je učenec pogosto komaj razumel, kaj bere, ker se nista mogli v njegovi zavesti združiti predstavi glasu in črke.

Pri sestavljanju in branju zlogov so učenci zvedeli nekaj o zlogih, razzlogovanju, nato so se učili »zlagati« (Pohlin) ali »skladati« (Debevec)

⁶ Fr. Ilesič, n. d., 9, 20, 50, 89–92

⁷ Fr. Kidrič, SBL I, 126

Ime	T, l		su eu io ou uu	Ozhe, sin, mati, hzhi, brat, feštra, fara, doha, hišha, gora, kapa, šhola,	Edha	1	I
Angel	A, a		ap ip ep op up	jama, pero, rjbu, sima, mosh, shena, vino, voda, luft, semla, ogoj, vert,	dva	2	II
Oka	O, o		at it et ut ot	nebo, duah, kameo, sveda, rak, purá, vija, shito, zefla, sid, glavá,	tri	3	III
Uva	U, u		ah ih eh oh uh	zefar, kralj, molj, perš, uho, nof, ulla, sob, jesik, krada, vret,	štiri	4	IV
Elekant	E, e		af ef of uf if	pišmo, bukve, krava, šenó, flama, kluzh, creh, bešda, šeg, zheška,	p-t	5	V
Bechal	B, b	Bo bi bu ba be	ah osh ofh ifh ešh	pamet, um, volja, šhejja, vesele, palza, veter, šug, svin, r-p, ref,	šhast	6	VI
Detela	D, d	De du di da do	ak ik ek ok uk	može, fant, đnar, dekla, hlapez, mras, glas, ifkra, kolero, mlačof, šel,	šedem	7	VII
Figa	F, f	Fi fa fu fe fo	az uz oz iz ez	mladenh, muha, šhilo, jagoje, karha, čol, dolina, dan, ožh, mrak,	osem	8	VIII
Golob	G, g	Go gi gu ga ge	ash ozh izh ezh uzh	pepel, teló, njva, dlan, perš, pavz, jezha, peš, svet, zhiš, nir,	devet	9	IX
Hišha	H, h	Hi ha hja he hu	ar er ur ir or	boj, lev, dim, kam, dom, kup, lup, len, bel, bol, šir, meh, duh, pik,	deset	10	X
Jelen	J, j	Je jo ja ji ju	am om em um im	rad, kot, pet, led, paš, bof, mozh, luzh, pešk, meš, peš, švak, m-j,	dvajset	20	XX
Kosa	K, k	Ke ke ku ki ka	an in en on un	ivoj, švoj, kvaf, šmet, šmah, kmet, snam, snah, prg, štrah, štrh,	trideset	30	XXX
Lusa	L, l	Lu li la lo le	af if of ef uf	grad, grob, hrib, hrati, krish, kreg, kruh, škeš, škef, širih, šel,	štirideset	40	XL
Misa	M, m	Mi ma mu me mo	al il ol ul el	gošpa, gošpod, špesh, štan, šlar, mešo, vof, špoved, ti, on, mi, cni,	petdeset	50	XLX
Noga	N, n	No ni na ne nu	av ev ov iv uv	vi, urbal, zholovek, turn, ternje, škrinja, zunja, škebez, jetero, reká,	šestdeset	60	LX
Petelin	P, p	Pe pu po pi pa	ap ab ib ub eb ob	roka, glava, zheło, laf, ozhi, lize, nolniza, sobje, resero, herbet,	sedemdeset	70	LXX
Roka	R, r	Ro ri ra ru re	ad ed od ud id	trebuk, noht, štego, podplat, kosh, mefo, kofi, kif, kira, shila, ferze,	osmdeset	80	LXXX
Šosa	Š, š	Šo ša šu šhe šho	ah ag ag eg ug ig	šhelodez, jetra, pshiza, kamra, okno, peth, štrcha, misa, pert, škleda,	desetdeset	90	XC
Šiba	S, s	Ša si so se su	as es os us is	šolniza, shilza, qsh, vilize, pošoda, pišker, ploh, deška, šklednik,	šestdeset	100	C
Saja	Šh, sh	Šha shusho shu	af sh ish eš osh uš	krešilo, klobuk, ruta, šuknja, hlazhe, rokav, koter, rjba, škečen,	petšest	500	D
Šaga	Sh, sh	Shusho shu shu	af sphesh iph uph oph	pod, hlev, jastil, korito, lemesh, brana, otká, bersda, feduh, jara,	stavšent	1000	M
Tea	T, t	Te tu ti ta to	ak ek ok uk uk	shivna, krava, vól, ovza, koale, kokufu. V imenu Boga Ozheš t			
Vaga	V, v	Ve vi vu ve vo	ca co oc ec uc	inu. Šinú. † inu šveiga Duhá †, Amen. Ozhe nash, kir fi v' nebeših.			
Zirk	Z, z	Zi za zu ze zo	qua qui que quo qu	Posvezheno bodi tvoje ime. Pridi k' nam tvoje kraljevstvo. Špodi se			
Zhabula	Zh, zh	Zhezhuzh zha zho	ka xa xi xe xu	volja tvoja, kokar na nebi, toku na semli. Daj nam dan' našh viakdanj			
Kralj	lj, lj	Lja lje lji ljo lju	ca ci cy cse coe	kruh, lau nam odpusti našhe dolge, kokar mi odpušmá našim dolh-			
Kost	Nj, nj	Nje nja njo nji nju	ca ci cy cse coe	nikam. Inu naf ne vpeli v' škufnjavo. Temozh naš reših od hudija.			
			dia tio tuo die tii	Amen. Zhešhens fi Maris, gnađe polna, Gošpod je s' t'abo. Ti fi			
				šhegnara med zhegnami, inu šhegnan je ta šed' tvojnja teleša, jesu. Šve-			
				ta Maris Matš Boshu prošh sa naf grešniku, sdej, inu na našho šmetno			
				uro. Amen.			

dvožložne in večžložne besede ter le-te brati. Branje besed pa je bilo še bolj težavno. Učenec je moral namreč po učiteljevem navodilu najprej prebrati prvi zlog z imeni črk soglasnikov, nato pa brez imen. Drugi zlog je moral prebrati prav tako, nato pa oba brez imenovanja črk itn. Debevec namreč takole opozarja učitelje v omenjeni metodiki: »Use zilbe se imajo useskuzi nazaj pobirati, dokler cela beseda vun ne pride...«⁸

Vzemimo za primer besedo Barbara:

Be a er Bar
be a ba Barba
er a ra Barbara

Dokler ni znal učenec brati besed z imenovanjem soglasnikov, ni smel gladko brati. Na ta način so morali učenci brati tudi vse tisto berivo v abecedniku, nad katerim je bil naslov »Viža besede skladati inu brati se vučiti«. Zdaj bo bralec razumel, zakaj so bile besede v teh tekstih razžlogovane, zlogi ločeni s presledki, stavčne besede pa s pikami ali z vejicami.

Učenje branja po črkovalni metodi je bilo torej zapleteno in naporno. Pri tem pouku učenec ni mogel zlepa razumeti pomena besed in stavkov ter širših miselnih celot. Zato pa so posebno slabši učenci pogosto obupali, se začeli potepati

in morali ponavljati razred. Še sreča, da so bili takrat začetniki starejši. Kot rečeno, je bila učna obveznost do l. 1816 šestletna, podeželske trivalke pa pretežno enorazredne. Da so se starši otroli stroškov, učenec pa ni posedal po več let v enem samem razredu, so ga poslali v šolo z devetim ali celo desetim letom. Tudi France Prešeren je začel obiskovati ribniško dvorazredno šolo desetleten, njegovi sošolci in vrstniki pa večinoma tudi niso bili mlajši. Učni uspeh pa je bil kljub temu slab. Andrej Jeras, dekan v Moravčah, je še l. 1833 poročal ljubljanskemu škof. konzistoriju, da se je naučila v podeželskih trivalkah brati komaj desetina učencev.⁹

Za pouk pisanja seveda ni bilo časa, ne glede na to, da abecedniki do Budinovega sploh niso bili prirejeni za pouk pisanja; zato pa je znala večina kmečkih ljudi nekako do konca 19. stoletja za silo brati, le redki pa tudi pisati.

Po rečenem pogledjmo kritično Budinov **Novi ključ ali tablo na branje inu pisanje!** Prijetno presenetli že naslov, ker obljublja novosti v pouku branja in pisanja. Obstaneš pa pri besedi tabla. Izraz so uporabljali že v srednjem veku. To so bile namreč lesene ploščice s črkami in zlogi, ki so jih imenovali zaradi abecede abecedne table. V

⁸ Fr. Ilešič, n. d. 91

⁹ IMK 1905, 20

novejšem času so bile abecede natisnjene na kartončkih ali tablicah in so jih imeli učenci poleg abecednikov. Prvič najdeš besedo tablica že v tretji izdaji Trubarjevega abecednika, ki je izšel l. 1566 v Tübingenu z naslovom **Abecedarium oli tablica**. Drugič pa srečaš tablico tudi v nabožnih, nešolskih knjigah Fr. Mih. Paglovca: *Zvesti tovarš*, 1742, 1745, 1760, 1767 in *Thomasa Kempenzarja bukve*, 1745. Končno pa tudi plateltof(-taf) ni drugača kot list na tabli oziroma tabla.

Budinov izraz pa je ustrezen tudi zato, ker to ni knjižica, ampak dva trša papirnata, nesešita, neoštevilčena in na hrbtni strani nepotiskana lista. Zato popravljam v novejši pedagoški literaturi navedeno oznako, češ da je to *začetnica na štirih straneh*. Lista sta tudi različne velikosti: 24 × 17,5 cm in 36 × 20,5 cm. Zavaljo neprimerne velikosti so nezaščiteni tabli učenci hitro raztrgali.

Strani sta občrtani z dvočrtnimi okviri. Na zgornjem robu je omenjeni naslov, pod spodnjim robom pa zapis: A SPESE DI PIETRO BUDIN CURATO DI SGONICO (= Peter Budin, kurat v Zgoniku) 1808. Budin je torej abecednik požrtvovalno sam založil. Tiskar ni naveden in bi ga bilo treba ugotoviti. S tiskom pa je imel avtor zaradi pisanih črk in ilustracij gotovo sitnosti, ker so bile te takrat redke.

Prostor prve table je po višini razdeljen v deset stolpcev. V prvem ni pustih dotodanjih abeced, ampak zanimiva novost: 25 besed, ki stojijo druga pod drugo in so natisnjene s *pisanimi črkami bohoričice*. Naprej so besede z začetnimi samoglasniki (Ime, Angel, Oku, Ura, Elefant), potem se vrstijo besede z začetnimi soglasniki od B do Zh(=Č): Bokal, Detela, Figa, Golob, Hiša, Jelen itn. Zadnja beseda je čebula (Zhebula), ker se je Budin oziral na črko »Zh« bohoričice, ne pa na glas, ki ga je zaznamovala. Pod njo je še črka X.

Besede so v metodičnem pogledu dobre, ker so vse razen ene (Elefant=slon) slovenske in samo štiri trizložne. Vse so bile učencem dobro znane, poleg tega pa jih pojasnjujejo sličice, stoječe poleg njih v drugem stolpcu. Tu so tudi male *tiskane* črke, a bi bilo bolje, da bi bile pisane, ker so te črke tudi v drugi tabli. Napaka, da so zaradi prikaza velikih pisanih črk tudi obča imena pisana z velikimi začetnicami, pa je bila še v veliko mlajših abecednikih.

Z učiteljevo pomočjo so učenci po sličici »prebrali« besedo in ugotovili njen prvi glasnik, nato so pisali znamenje zanj: veliko pisano črko. Naj-

prej so učenci spoznali samoglasnike, da so kasneje lahko brali odprte zloge ki so v stolpcih od 3. do 7. Zatem so spoznali soglasnike in črke zanje. Žal, da so v tretjem stolpcu posebej prikazane samo male pisane črke samoglasnikov. Tudi črke in sličice so zaradi prostorske stiske za začetnike premajhne.

Medtem ko so se po prejšnjih abecednikih učili brati tako, da so spoznali najprej puste, abstraktne črke, nato zloge itn., so po Budinovem spoznali najprej smiselno in znano besedo, nato glasnike in črke zanje ter kasneje zloge in besede. Ta pot pa je bila neprimerno zanimivejša in tudi lažja še zlasti zato, ker so brali soglasnike v zlogih in besedah po glasovih, ne pa z imeni črk. Budinov abecednik je torej res »Novi ključ ali tabla za branje inu pisanje«, ker je *privikrat na Slovenskem prirejen za bralno-pisalno metodo* in za glasovalno.

Tudi t. i. zlogovna tabela je zanimiva. V njej so namreč samo odprti zlogi. Prvi zlog pa vselej vzet iz besede (Bokal-Bo, Detela-De, Figa-Fi... Čebula-Če). V vsaki naslednji vrsti pa se samoglasniki drugače vrstijo, da je bilo onemogočeno mehanično branje zlogov:

Bo bi bu ba be
De du di da do itd.

»Zlaganja besed« Budin ni prikazal, kar seveda ni bilo dobro. Očitno pa so jih »zlagali« iz odprtih zlogov. Pri črki P je npr. učenec izbral zlog »Pe«, pri črki R zlog »Ro« in prišel do besede »pero«.

V 7. in 8. stolpcu (odslej: st.) so primerjalno z bohoričico prikazane tuje črke (X, Y, PH, TH, Q, W) in grške tete pa fija dotlej ni bilo. V 9. st. je nepotrebna velika tiskana abeceda, ker je tudi v začetku druge table, ki je po višini spet razdeljena v deset stolpcev. V njej pa so *samo tiskane abecede in teksti*. Budin se je torej oziral na postopno večanje učenčevih težav, zato je najprej prikazal pisane abecede, nato pa tiskane. *Tudi to je pomembna metodična novost.*

V 1. st. druge table se vrstijo iste, a tiskane besede kot v prvi tabli, na koncu pa sta zaradi »lj« in »nj« dodani besedi »Kralj« in »Konj«. V 2. st. sta velika in mala tiskana abeceda, v 3. st. pa enaki dvoglasni odprti zlogi z dodatkom zlogov, ki se začenjajo z »Lj« (lje, lji, ljo, lju) in »Nj« (nje, nja...) V 4. st. je nekaj težje izgovorljivih zlogov, v 5. so najprej dvoglasniki (au, iu in celo uu), nato pa večinoma dvoglasni zaprti zlogi.

V zadnjih treh st. (7–9) so najprej števila po

enicah do 10, po desetih do 100 in 500 pa 1000, napisana z besedami, nato še arabske in rimske številke.

V 6., prostorsko najširšem stolpcu, je skromno, pretežno stvarno berivo brez naslova. Najprej je 234 besed, ki se vrstijo brez vsakega reda, samo ponekod so razporejene tako, da jih sodi več pod splošnejši pojem, npr.: »Oče, sin, mati, hči, brat, sestra« – sorodniki. Sicer pa se besede nanašajo še na dom, šolo, človekove telesne organe, domače živali idr. Besede so bile namenjene pouku nazornega nauka in jih je Budin vnesel iz omenjene dvojezične *Abecede za šole na kmetih* (1807), zato ni on kriv neverjetne površnosti.

Od nabožnega beriva so le: križ, očenaš in češčenamarija. Nad molitvami ni dotlej značilnega naslova »Viža besede skladati inu brati se vučiti«, besede v tekstih niso razlogovane in ni med njimi običajnih pregrad. *Tudi to je tehten dokaz, da Budinov abecednik ni bil prirejen za črkovalno metodo bralnega pouka, ampak za glaskovalno.*

Budinov »Novi ključ« torej ni brez pomanjkljivosti, saj sta to le dve tabli namesto dotedanjih broširanih »bukvic« in »bukev«; vsebina ni bila dovolj prečiščena in bi bil pisec lahko namesto nekaterih ponavljanj vsaj nakazal »zlaganje besed«; berivo je preveč revno. Slabosti pa niso tolikšne kot njegove prednosti, ker je to naš prvi vsebinsko ilustrirani abecednik, ki je bil prirejen za pouk branja in pisanja, in za glaskovalno metodo. Prvi pa je učil brati glaskovaje učence ljubljanske protestantske stanovske šole že *Sebastijan Krelj* s svojo *Otročjo biblijo* (1566). Zaradi prostorske stiske pa o njej le tole: Obsežna *Otročja biblija* (128 str. 16°) vsebuje poleg drugega tudi kratek, dve in pol strani obsegajoč, slovenski abecednik, ki vsebuje: velike in male latinske črke, njihova imena, samoglasnike z naglasnimi znamenji, nekaj odprtih in zaprtih zlogov, pod njimi pa metodično *opombo* (NOTA) o branju besed in verjetno tudi zlogov ter kratek latinsko-slovenski *slovarček*. »Nota« je prvo slovensko tiskano navodilo o branju besed!

Opozoriti pa moram, da je Krelj pod vplivom glagolice in cirilice tu zamenjal imena črk latinice z imeni črk azbuke, tj. ustaljenega zaporedja črk v glagolici in cirilici. Tu pa se črke drugače vrstijo (a, b, v, g, d, e... o...) in tudi drugače imenujejo (az, buki, vidi, glagolje, dobro, esti... on...). Ker pa je Krelj gotovo spoznal, da so pri branju zlogov in zlasti večzložnih besed še večje težave,

je v »Noti« zahteval, da je treba brati besede brez imenovanja črk, torej – glaskovaje.

Krelj namreč takole pravi:

»...Nekar, da bi vsaki puhstap ali slovo v besedah tuliko kako ena cela beseda ali silaba moči imel. Eksempel BOG nemaš brati Bukōglagolje, tamač: BOG (BOG tudi v gotici) koker Latini ali Nemci Gott (Gott v gotici).«

Krelj je hotel prav z *Otročjo biblijo* uresničiti svojo pravopisno reformo: dosledno rabo sičnikov in šumnikov, mehkega lj in nj, ločevanje u in v ter rabo č za ch, a ni povsem uspel ter tudi azbuke ni uveljavil, ker je bil Trubarjev središčni jezik in pravopis močnejši.

Podobno usodo je doživel tudi njegov primorski rojak Peter Budin. Zmagali so mlajši abecedniki, prirejeni spet za črkovalno metodo: Vodnikov slovenski in trojezični, Primicov dvojezični, Ravnikarjev dvojezični in slovenski, Metelkov slovenski in dvojezični v metelčici, Dajnкова v dajncici, tržaška Kociančičeva že v gajici idr. Bralno-pisalna in glaskovalna metoda pa sta počasi kljub vsej zaostalosti zmagovali, a se uveljavili šele petdeseta in šestdeseta leta, v Beli krajini pa so učili brati po črkovalni metodi celo do l. 1870. Pred Budinom torej klobuk z glave, ker je pionir *modernejšega bralnega pouka ne le na Primorskem, ampak na Slovenskem!*

Če to moje priznanje komu nič ne pomeni, naj ga prepriča Maksim Gorki. Gorki namreč neverjetno lepo opisuje spomine, ko ga je ded učil brati črke azbuke in besede po črkovalni metodi, ga zdaj objemal, zdaj lasal in pretepal. Ker je težave občutil na lastni koži, pravi tole: »Koliko laže se je zdaj učiti branja po zvočni metodi, ko se ‚a‘ izgovarja ‚a‘ in ne ‚az‘, ko je ‚v‘ pač ‚v‘ in ne ‚vedi‘! Veliko hvalo si zaslužijo učeni ljudje, ki so si izmislili zvočno metodo učenja abecede; koliko otroških sil se tako privarčuje, koliko hitreje se zdaj uče čitati! Tako znanost teži povsod za tem, da lajša človeku trud in mu prihrani nepotrebno delo.«¹⁰

In kaj smo dolžni Budinu? To, da opozori nanj tudi sredični Slovenski biografski leksikon in dobi skromno spominsko ploščico nekje na Goriškem.

Ivan Andoljšek

¹⁰ M. Gorki: Kako sem se učil. LZ 1932, 690. – Kratice so take kot v SBL.

Slovenski katoličani na Goriškem med obema vojnama

V skrajšani obliki objavljamo prevod referata, ki ga je avtor prebral v italijanščini na zborovanju v Gorici 29. in 30. januarja 1982; na tem zborovanju so obravnavali položaj katoličanov na Goriškem (v »obsočju«) v letih 1918–1934.

Pod sociološkim vidikom je slovenski katolicizem (v matični domovini) dosegel svoj vrh na koncu prve svetovne vojne.

Slovenski katolicizem pa, ki je jeseni 1918 prišel v kraljevino Italijo, je doživel drugačno usodo: usodo katolicizma, ki je bil preveč zakoreninjen v ljudstvu, da ne bi delil z njim, ki je bilo obsojeno na genocid, križevega pota na Kalvarijo. Bila je ura rasnega demona: primitivni zli duh, v temelju bebast, veliko bolj neumen kot nekateri drugi, ki se pojavijo na zgodovinskih prehodih, pa vendarle zli duh s svojo dvojno obsedenostjo: z lažjo in nasiljem.

Prvič ga je bilo moč zaslutiti že 1915, ko so italijanske vojaške oblasti po zasedbi Furlanije in Brd pregnale okoli 20 slovenskih duhovnikov (poleg približno 40 furlanskih) v notranjost (Apeninskega) Polotoka in na otoke. General Petitti di Roreto začne dveletje italijanske vojaške uprave v Julijski krajini (od 5. 11. 1918 do 5. 1. 1921) z razglasom, ki so ga prebrali tudi na slovenskih prižnicah.

V slogu, ki se cedi od vedrine in paternalizma, objublja general Slovincem Julijske krajine tudi tole: »Ohranili bomo vašo vero, kajti katoliška vera je vera vse Italije.«

Toda tako rekoč že naslednji dan je ta isti guverner Petitti začel z upravno-policijsko akcijo, ki je imela vse značilnosti predfašistične »melioracije«. Kar 150 slovenskih duhovnikov je deportiral oziroma izgnal, če so bili rojeni onkraj demarkacijske črte.

Žrtvi te »uverture«, ki jo je spremljal orkester od dannunzijskega navdušenja in polotoškega pretiravanja pijanega tiska, sta bila tudi dva škofa, ki sta čutila prav tako po rimsko kot po slovensko: tržaški blagi Karlin in krški (otok Krk) kremeniti Mahnič.

Po priključitvi, ki je začela veljati 5. 5. 1921, je nacionalistični ciklon zajel zlasti Istro, kjer je fašistični slog opustil sladkobnosti ter se je oprijel pendreka in ricinusovega olja.

Italijanski Cerkev, ki ni bila ravno bojevita do bistveno poganskega totalitarizma, kakor si ga je izmislil učitelj iz Predappia,¹ gre čast, da je dala škofa, Angela Bartolomasija, ki je na tržaškem škofovskem sedežu² izrekel besede, vredne velikih pastirjev iz apostolskih časov. In ne vem, če je kdo že dovolj poudaril okoliščino, da je oznanil evangelij skvadrističnemu nasilju v brk prav ta nekdanji vojaški škof, ki bi bil lahko še posebej pod vplivom kasarniške mitologije:

»...Protestiram proti napadom na cerkve, župnišča in župnijske urade... Protestiram proti uničevanju knjig, krstnih knjig, slik, pohištva in cerkvene opreme... Protestiram proti grožnjam in zastraševanju z orožjem, proti grobem nasilju, proti teptanju in telesnim poškodbam, katerih žrtve so bili župniki in kaplani... Protestiram kot škof... Protestiram kot pastir...«

Kdor ima tako stališče za »diplomatsko akrobacijo med nasprotujočima si nacionalizmoma, med fašističnim in slovenskim nacionalizmom«, kar trdijo nekateri pokoncilski zgodovinopisci, ne delá usluge ne spominu škofa Bartolomasija ne resnici.

Katoliški Cerkev pa je v čast in je ponovni dokaz, kako je pomoč Svetega Duha nikoli ne zapusti, dejstvo, da veliki papež Benedikt XV. povzame ta krik – in navesti bi ga bilo treba vsega, v njegovi odlični latinščini, navajam pa samo tale stavek: »Istrskim duhovnikom je moč očitati en sam zločin, namreč ta, da so iste narodnosti in jezika kot verniki, ki jim jih je zaupala zakonita cerkvena oblast, da bi te vernike ljubili in branili...«

Glede desetletja škofovske dvojice Fogar³-Sejde⁴, teh dveh svetniških škofov, ki sta bila žrtev diplomacije, bi katoliška vest glede na zadržanje apostolskega sedeža lahko uporabila izraz »kapitulacija«. Tega ne storim tudi iz prepričanja, ki ga danes potrjuje poljski primer, da ima papež sicer mogočne divizije na Novi Zemlji, na Stari Zemlji, kakor se je norčeval Stalin, pa nobene. Namreč: da more Cerkev, ki jo onkraj zgodovinske ravnine sicer nepremagljiva, v nekaterih zgodovinskih okoliščinah komaj kaj več kakor svojim članom izraziti sožalje.

¹ Mussolini

² (1919–1923)

³ tržaško-koprski škof (1924–1936)

⁴ goriški nadškof (1906–1931)

Ker ima to srečanje obsoški okvir, ne morem tu govoriti o nasledniku Piemonteza Bartolomajsija, namreč o očarljivi, knežji in evangelijski osebnosti Furlana Fogarja, ki je za slovenskega katoličana že kar simbol: tako rekoč notranja opora za njegovo vero, v tej poganski uri srednjeevropskega dne.

Iz razumljivih razlogov je bilo desetletje trpljenja za goriškega nadškofa in metropolita Frančiška B. Sedeja še bridkejšje. Sicer pa se je napis »smrt Sedeju« začel pojavljati na steni nadškofijskega doma v Gorici že pred oktobrom 1922.

Sedejevo osebnost je obdelal že moj slovenski kolega na tem zborovanju. A kako je moč hladno mimo človeka, tega molčečega hribovca, ki pa ima vendarle na sebi neko habsburško dostojanstvo in ki izraža neko milo veličino?

Značilnosti tega pastirja obsoške pokrajine v dobi več kot četrto stoletja so: znanstvena nadarjenost – pisal je o svetopisemskih vprašanjih –, ljubezen do glasbe in petja, popolna odsotnost retorike in patosa, plemenita in ljubezniva možatost, brezmejnja predanost Bogu in Cerkvi.

Preizkusni kamen za katoliško zavest nekega škofa ali duhovnika v jezikovno mešani pokrajini je po mojem – oprostite mi to subjektivnost v tem zgodovinopisnem ozračju – narodnostno vprašanje.

Dva primera Sedejevega zadržanja.

Leta 1917 ni hotel podpisati Majniške deklaracije, čeprav je to listino, ki je zbrala navdušenje vsega naroda, prvi podpisal njegov ljubljanski sufragan Jeglič. Svoje zadržanje je utemeljil z dejstvom, da je poleg Slovencev škof tudi Italijanov in Furlanov. Katoliška tenkovevnost, ki ni imela učencev na škofovski ravnini v Julijski krajini, v ne tako oddaljenem zgodovinskem obdobju. In aritmetični ugovor ne velja, kajti večina njegovih škofljanov je bila slovenskega rodu.

Podobno nadškof Sedej nekaj let pozneje ni hotel podpreti predloga, ki naj bi drugače uredil škofijsko ozemlje v Julijski krajini v prid pastoralnemu delu med Slovenci, z uvajanjem stare cerkvene slovanščine v bogoslužje.

Sedejevo načelo je bilo: »Ex ecclesia exulet omnis politica, non solum ex ambone, sed etiam ex turre campanarum« (Iz cerkve naj izgine vsaka politika, pa ne samo s prižnice, temveč tudi iz zvonika).

Italijanski zgodovinar Luigi Tavano meni: »Če bi že moral biti govor o politiki, potem je politika nadškofa Sedeja evangelijska.«

V Sedejevem desetletju, 1918–1931, so postopoma porušili vso organizacijsko strukturo slovenske skupnosti. In ker je šlo za strukturo, ki so jo postavili in uporabljali skoraj izključno katoličani, pomeni v tem primeru raznarodovanje tudi razkristjanjanje.

Na politično-predstavniški ravnini, kjer so si katoličani na volitvah 1921 in 1924 priborili poslansko mesto in poslali v parlament naprej duhovnika Virgila Ščeka nato pa dr. E. Besednjaka, je to rušenje le del širšega političnega procesa, ki je spremenil Italijo v diktaturo.

Na kulturno-organizacijski ravnini pa je bila žrtev totalitarnega divjanja novega režima bridko osamljena slovenska manjšina.

V prvi polovici dvajsetih let je Prosvetna zveza, ki jo je vodila dinamična duhovniška trojka Šček-Terčelj-Brumat, združevala kar 162 kulturnih organizacij s 1200 člani. Katoliška založba Goriška Mohorjeva družba, ki jo je ustanovil genialni organizator Šček ter ji preskrbel tudi sedež in tiskarno, je imala 15.000 naročnikov. Slovenske doline goriške nadškofije je prepredala gosta mreža Marijinih družb. Slovenski katoliški tisk, z *Goriško stražo* na čelu, je bil trikrat bolj razširjen kakor italijanski. Slovenski duhovniki Julijske krajine so si v Zboru svečnikov svetega Pavla ustvarili trdno organizacijsko in obrambno orodje, ki je imelo kar pet oddelkov (pravnega, šolskega, politično-socialnega, kulturnega in verskega) in svoje glasilo, *Glasnik zbora svečnikov svetega Pavla*. Skratka, lahko bi protislovno rekli, da je šlo za cvetočo smrtni boj slovenske katoliške kulture.

Kajti proti koncu dvajsetih let, ko je Gentilijeva šolska reforma dala slovenski šoli smrtni udarec in ko so prepovedali vse slovenske organizacije in tisk, je vse to postalo pokopališče: pokopališče, kjer je slovenščina morala izginiti celo s postaj križevega pota in z nagrobnikov.

Če je konkordat leta 1929, po izjavi, ki ni ex cathedra, dal Boga Italiji, ga ni dal Slovincem v Julijski krajini.

Nadškof Sedej je 28. 11. 1929 pisal prijatelju Primožiču:

»Veselje, s katerim je konkordat v začetku pozdravljen, se je splošno ohladilo... Cerkev bo tudi nadalje odvisna od vlade, katera si je zagantirala nadzor v upravi cerkvenih posestev, pri krščanski vzgoji in pri imenovanju župnikov in škofov. Za naše duhovnike v Julijski krajini je od zdaj položaj slabši kot prej...«

Toda nad naškofom Sedejem se že gosti tema velikega petka.

Marca 1931 je ob 25-letnici škofovstva prejel posebno pismo Pija XI., polno apostolske pohvale, le nekaj mesecev pozneje pa je po nad vse diplomatskem apostolskemu delegatu Passetto zvedel, da isti Pij XI. želi, naj se odpove škofovski službi.

Odpove se pod enim pogojem: da bo njegov naslednik pravičen mož in da bo znal jezik ljudstva.

Nadškof Sedej je dobesedno navedel Passettovo zagotovilo: »Naslednik bo moral popolnoma obvladati slovenščino; v papeževem imenu vam zagotavljam, da bo naslednik pravičen mož.«

Za slovensko Cerkev pa je bila to ura Volka.

Menim da ta izraz metaforično prevaja pridevnik, s katerim je italijanski katoliški publicist Guido Botteri označil dejavnost msgr. Sirottija:⁵ da ti vzame sapo.

Iz čuta za krščansko higieno ne bom razglabljal o tem ap. administratorju. In ne bom se ustavljal ob neki pastoralni tistih let, kot je na primer: »Moliti slovensko je greh.«

No, Volk je po treh letih odšel, z medaljo goriške občine okoli vratu.

Tako je po nesrečnem letu 1927, ko so ukiniteli slovenske organizacije in tisk, postala Cerkev edini branik ljudstva, ki mu je grozil genocid.

Vzeli so mu šole, kulturne in športne krožke; edino oazo za svoj jezik in svojo pesem je našlo med stenami svoje cerkve – baročne vaške cerkve, z veliko košato lipo ob njej kot stražarjem. Ko so mu vzeli politično in kulturno vodstvo, so mu ostali kot oprijemljivo navzočnost in upanje le še duhovniki.

Glasno je treba povedati, da ta kler nikakor ni bil nacionalističen, če nacionalizem pomeni napad, ne obrambo. Kler, ki se je šolal v državnih gimnazijah in je bil zato psihološko brez kompleksov, kulturno pa bolj razgledan kot kakšen drug kler. Kler, ki v dvajsetih letih vatikanskega popuščanja fašističnim pritiskom – popuščanja npr. v Beneški Sloveniji, da se še danes, ko o tem beremo, katoličanu zamaje vera – ni imel v svojih vrstah praktično nobenega odpadnika. Saj je bilo geslo Alojza Novaka, dekana v Črničah, prav časa Sirottijevega medvladja, kot piše v nekem

pismu škofu Srebrniču: »Braniti papeževo avtoriteto navzdol in navzgor.« Kler, ki je ob opozorilih, opominih, intervencijah, ob 45 latinskih memorandumih ap. sedežu (nad vse utemeljenih in nad vse neuspešnih), ob zlovoljnih reakcijah kakšnega veseliga kurijskega kardinala še naprej brez strahu vodil svoje ljudstvo po božjih poteh. In si je celo privoščil razkošje, da je na straneh *Glasnika svečnikov svetega Pavla* razpravljalo o Kantovi kritiki, kot je to storil Josip Ličan, skladal pesmi kot Vinko Vodopivec, pesmi, ki so osvojile vso Slovenijo, prevajal romane Louisa Bertranda kot Ivan Rejec in na tržaškem astronomskem observatoriju proučeval Saturnove kolarbe kot msgr. Jakob Ukmar, najbolj izbrana osebnost iz te množice. Med njimi so bili razumniki kot Rejec, Abram in Juvančič, kulturni animatorji kot Šček, Terčelj in Brumat, goreči asketi kot Cigoj, Reščič in Gregorec.

Laiška inteligenca pa je zdesetkana, ko so se publicisti in pisatelji – Lovrenčič, Velikonja, Remec, Česnik, zlasti pa Pregelj, veliki pisateljski talent – umaknili onkraj meje, učitelje, sodnike uslužbenca pa so razpršili po Polotoku, kolikor tudi ti niso odšli v Jugoslavijo.

Od tistih, ki so vsaj del dvajsetletnega obdobja ostali na okopih, je treba posebej omeniti odvetnike Besednjaka, Bitežnika, Kralja in Brajša, profesorja Kacina in Bratuža, publicista Bednarika in Kemperla, inženirja Rustja in Pegana, socialnega delavca Vuka, slikarja Kralja, ki je praznično okrasil toliko cerkv v Julijski krajini, ter pisatelja Bevka, čeprav spada med katoličane le slučajno in zaradi okoliščin.

Čisto posebej, obdana z mučeniškim sijem, žari nad vse človeška podoba skladatelja Lojzeta Bratuža.

Naravno je, da se je med fašistično nočjo prepad, ki je nekoč ločil katoličane in liberalce, zmanjšal, čeprav ni povsem izginil. V katoliških vrstah pa tudi ni povsem izginila ločnica med konservativci in naprednjaki.

V tridesetih letih vlada v Obsočju molk, molk, ki povezuje in ki ga je sporazum Ciano-Stojadinović (1937) komaj načel. S smešno velikodušnostjo je Mussolinijev Rim ob jubileju svetišča na Sveti Gori dovolil verski listič *Svetogorska Kraljica* (1938).

In vendar lahko z nekoliko manj kroniškega vidika tisti ubogi listič razlagamo kot znamenje blage Navzočnosti, ki so jo z nenehnimi romanji častili poleg Svete Gore tudi na Višarjih in v Barbani: tolažilno znamenje vernemu ljudstvu, ki

⁵ apostolski administrator goriške nadškofije po Sedejevi odpovedi (1931–1934)

ga v njegovi veri še niso načeli manj kratkovidni zli duhovi, kot je bil fašistični.

Vsekakor pa je fašistični zli duh drugim utiral pot, ko je uničil življenjsko tkivo – ki ga je načela že prva svetovna vojna s fronto, ki se je raztezala od morja do Alp – tkivo, iz katerega živi vera nekega naroda. Za katoliške Slovence je fašističnih dvajset let poleg vsega doba krutega razkristjanjevanja. Ljudje kot Giunta,⁶ Tiego,⁷ Avenati⁸ so bili tudi veliki poganizatorji Slovencev. In morda nikjer drugje ni fašizem tako pokazal svojega izrazito poganškega bistva kakor v Julijski krajini. In če je danes najbolj razkristjanjen pas v Sloveniji ob njeni zahodni meji, je to v veliki meri krivda fašizma.

Alojz Rebula

⁶ požigalec slovenskega Narodnega doma v Trstu 1920

⁷ fašistični prefekt v Gorici in pozneje v Trstu

⁸ pokrajinski tajnik fašistične stranke Gorici (1930–1934)

Prizadevanje za preselitev lavantinske škofijske stolice v Celje

Lavantinska škofija, ki je sedaj največja v Sloveniji, je bila ob ustanovitvi pred dobrimi sedemsto petdesetimi leti (1228) prav neznatna. Obsegala je le peščico župnij na Koroškem in Štajerskem. Ustanovljena ni bila prvenstveno iz dušnopastirskih potreb, temveč bolj iz političnih nagibov. Na slovensko ozemlje ni imela dolga stoletja skoraj nobenega vpliva, saj se je raztezala ob njegovem robu. Sedež je imela v nemškem okolju v Št. Andražu v Labotski dolini.

Tako stanje pa se je temeljito spremenilo pod prosvetljenim absolutistom Jožefom II. Zaradi ukinitve oglejskega patriarhata v letu 1751, je prišlo na področju cerkvene organizacije do številnih sprememb. Omenjeni cesar je v svojem prizadevanju po podreditvi cerkve državnim koristim želel škofijske meje izenačiti z deželnimi mejami. To pa se prav pri lavantinski škofiji ni dalo izvesti. V letih 1787–1788 je prišlo do zamenjav župnij med lavantinsko, krško (celovško) in sekovsko (graško) škofijo ter ljubljansko in goriško nadškofijo. Lavantinska škofija je dobila župnije v velikovškem okrožju na Koroškem in celjskem okrožju na Štajerskem. Odstopiti pa je

Pisatelj dr. Alojz Rebula je pri MD objavil več svojih del. Ob življenjskem jubileju, ki ga praznuje leta 1984, mu želimo zdravja in vsega dobrega – da bi še naprej sodeloval tudi z nami. Na mnoga leta!

morala sekovski škofiji okoliš Sv. Florjana ob Laznici in ozemlje tedanje (in sedanje) marenberške dekanije.

Ta sprememba meja pomeni važen mejnik v zgodovini lavantinske škofije. Iz neznatne škofije, v kateri so bili večinoma verniki nemške narodnosti, je nastala sedaj škofija z okrog 450 duhovniki, tako da lahko govorimo o njeni drugi ustanovitvi, saj je od nekdanjega ozemlja ostal samo še predel od Št. Andraža do Dravograda, vse ostalo ozemlje je bilo novo. Na ozemlju, ki ga je lavantinska škofija pridobila od ljubljanske in goriške nadškofije, so prebivali Slovenci, le v mestih je bilo tudi nemško prebivalstvo. Do te razmejitve je bila lavantinska škofija na robu slovenskega ozemlja in je šele v novem obsegu pravzaprav stopila v slovensko zgodovino (Rybář Miloš: 750 let lavantinske škofije. Mohorjevo, Ljubljana 1978, str. 101–107).

Težišče dela povečane škofije se je premaknilo v celjsko okrožje, saj je bila tu pretežna večina župnij. Za uspešno vodenje škofije in uradovanje pa je bil dotedanji sedež v Št. Andražu v Labotski

dolini preveč odročen. Cesar Jožef II. je poskušal prenesti lavantinski škofijski sedež v Celje, kar se pa zaradi nasprotovanja tedanjega škofa Vincenca Jožefa grofa Schrattenbacha (1777–1790) iz fevdalne rodovine, ki je imela v lasti graščino Ojstrico v Savinjski dolini in Boljsko graščino pri Celju, ni dalo izvesti (Orožen Janko: Zgodovina Celja in okolice. 1. del. Od začetka do leta 1848, Celje 1971, str. 644; Kovačič Franc: Zgodovina lavantinske škofije (1228–1928), Maribor, 1928, str. 308).

Vprašanje preselitve je potem za dobro desetletje zaspalo, morebiti tudi zato, ker je ponovno prišel za lavantinskega škofa, za čas od 1795–1800, pravkar omenjeni grof oz. knez Schrattenbach, ki selitvi ni bil naklonjen.

V dobi škofovanja Leopolda II. Maksimilijana grofa Firmiana, so se mnogo pogajali glede preselitve škofijskega sedeža. Mislili so na Ptuj, kjer naj bi se minoritski samostan opustil in bi samostansko poslopje uporabili za škofijski dvorec. Leta 1804 so se odločili za Maribor, a takratne francosko-avstrijske vojske so to vprašanje potisnile popolnoma ob stran. Po tem načrtu bi lavantinska škofija obsegala tudi takratno mariborsko okrožje in tako bi prišel pod njo šentflorjanski okoliš na Srednjem Štajerskem s 33 po večini nemškimi župnijami.

Franc Kovačič piše, da se je šele leta 1822 na izrecno cesarjevo povelje ponovno začelo pretehtavati vprašanje preselitve škofijskega sedeža. Kot nov sedež škofije so predlagali Celje, Ptuj, Maribor in Slovensko Bistrico.

Vendar to ne bo držalo. Tudi v obdobju od 1804–1822 se je o tem razpravljalo. V graškem deželnem arhivu (Joannea fasc. 3 (1817–1823) št. 143) je namreč ohranjena kopija spomenice celjskih meščanov, ki so jo poslali cesarju in v kateri prosijo, da bi lavantinsko stolico prestavili v Celje. Spomenica sicer nima datuma, vendar je iz proučbe, ki so jo meščani morebiti hkrati ali kvečjemu malo pozneje poslali nadvojvodu Janezu prizadavnemu pospeševalcu gospodarskega in kulturnega življenja na Štajerskem, da bi v njihov prid v zvezi s spomenico posredoval pri bratu cesarju, vidno, da gre za prve mesece leta 1818, natančno za 1. 3. 1818. V omenjenem pismu navajajo kot da bi bilo sklenjeno, da škofije v Št. Andražu ne bo več (Dieser Augenblick in welchen das Bisthum St. Andrä erledigt ist...) in da naj se sedaj izvrši sklep, ki ga je izrekel že Jožef II.

V spomenici pišejo, da je nova ureditev škofijskih mej v Notranji Avstriji že dolgo občutena potreba, ker sta na Koroškem dve škofiji, krška in lavantinska, na mnogo večjem Štajerskem pa le ena, namreč graška oz. sekovska. Nova razdelitev se ponuja sama po sebi, najbolj naravno z obema jezikoma prebivalcev. Tisti del Štajerske, kjer je nemščina izključni narodni jezik, naj bi pripadel sekovski škofiji, ki bi s tem postala pomembna in lepo zaokrožena in tako bi za lavantinsko škofijo preostal ves spodnji del štajerske dežele, kjer je slovenščina prevladujoč jezik (... die slawische Sprache die herrschende Volkssprache ist). V tem, od Slovencev naseljenem delu pa so samo tri, vsaj nekoliko pomembna mesta, kamor bi škofijsko stolico lahko prestavili, namreč Ptuj, Maribor in Celje.

Že zemljepisna lega Ptuja na skrajni meji te nove škofije je dovolj neugodna, da ga v preseljitvenih načrtih ni več vredno omenjati. Preostaneta torej le še Maribor in Celje. Vendar je Celje v vsakem pogledu bolj primerno, za kar so navajali naslednje razloge:

1. Središčna lega v okolišu daje nekemu kraju kot sedežu uradov prednost. V celjskem okrožju je bilo tedaj 14 dekanij s 140 župnijami in kuracijami, v mariborskem sicer 15 dekanij, pa le 112 župnij in kuracij, torej 25 manj kot v celjskem. Mimo tega je v mariborskem okrožju pet povsem nemških dekanij: Sv. Florian, Deutschlandsberg, Ivnik, Lučane in Lipnica s 36 župnijami. To za slednje tri dekanije v obravnavanem času nedvomno ni bilo res, kar pa so Celjani zamolčali. Teh pet nemških dekanij bi bilo smiselno pripojiti sekovski škofiji, kajti pri slovenski škofiji (bey dem windischen Bisthume) bi povzročale le neprijetnosti vsakokratnemu škofu in oteževale poslovanje. Duhovniki teh petih dekanij zaradi neznanja slovenskega jezika tudi ne bi bili uporabni v preostalem delu škofije.

Po odstopu petih nemških dekanij bi za slovensko škofijo preostalo v mariborskem okrožju le 10 dekanij s 76 župnijami, tako da bi imelo celjsko okrožje 4 dekanije s 64 župnijami in kuracijami več. Ta razlika pa bi bila po mnenju Celjanov tako tehtna, da bi se slovenski del mariborskega okrožja sicer mogel šteti kot pomemben, vendar le sestavni del nove škofije. Nato podrobno navajajo zemljepisne prednosti Celja glede na tedanje potovanje s poštnimi kočijami in omenjajo, da bi bila dva škofijska sedeža v Gradcu (sekovski) in v Mariboru preblizu.

2. Nato prehaja spomenica na gospodarska vprašanja in omenja, da bi tako v Celju kot v Mariboru morali za škofijo potrebne stavbe postaviti oz. urediti na novo. V Mariboru bi bilo treba postaviti celo novo cerkev, ker obstaja le ena sama in sicer mestna župnijska, kjer bi se pa funkciji stolnice in župnijske cerkve medsebojno motili. V Celju pa je poleg mestne župne cerkve še cerkev razpuščenega minoritskega samostana, ki jo je cesar ob svojem obisku v Celju leta 1810 poklonil celjskim meščanom in so jo ti lepo obnovili. V Celju torej ne bi bilo treba zidati nove cerkve, ker bi meščani bivšo minoritsko cerkev radi prepustili škofiji v ta namen. Nadalje so v Celju tri za škofijo ustrezne hiše zasebnikov, ki bi se jih dalo poceni kupiti, zlasti pa opozarjajo na stavbo bivšega minoritskega samostana, ki bi bila najprimernejša in bi se jo dalo z majhnimi stroški primerno urediti. Meščani bi pri ureditvi po svojih močeh pomagali z dninarji in brezplačnimi prevozi.

3. V nadaljevanju navaja spomenica enega od vzrokov, zakaj se sklep Jožefa II. o prestavitvi sedeža lavantinske škofije v Celje ni izvedel. To škofijo so ustanovili solnograški nadškofje in so bili zaradi bojazni za svojo alternativno patronatsko pravico proti prestavitvi. Kaj so Celjani pod alternativno pravico mislili, ni jasno, saj je znano, da je izključno Solnograd odločal pri zasedbi omenjene škofijske stolice. Da cesar Jožef II. s svojim sklepom ni mogel uspeti, si razlagamo s tem, da je bil Solnograd do leta 1803 samostojna duhovna kneževina. Šele tedaj so jo sekularizirali in je prešla kot volilna kneževina v roke Habsburžanov in je pripadla nadvojvodu Ferdinandu III. Toskanskemu. Celjani pišejo, da so ovire, ki so bile pred tridesetimi leti, sedaj (1818) odpadle, ker je cesar suveren in deželni knez v Solnogradu. Pritiskajo, da bi se sklep izpred tridesetih let izvedel.

4. Seveda so Celjani skušali izrabiti v svoj prid tudi svojo slavno zgodovino. Navajajo, da je bilo Celje – Celeia sedež rimskega prokonzula in glavno mesto pokrajine Noricum mediterraneum. To sicer ni bilo res, vendar je bilo v omenjeni provinci najpomembnejše mesto. Omenjajo, da je eno najstarejših mest v avstrijskem cesarstvu in da je imelo eno najstarejših škofijskih stolic v zahodnem krščanskem svetu. Od prvih časov, ko je v te kraje iz apostolskega Ogleja zasvetila luč krščanstva, so v Celju stolovali ugledni, iz časov prvih cerkvenih zborov znani škofje. Tudi to ni povsem res, ker gre le za

sinodo v Gradežu. Žal pa so viharji preseljevanja narodov uničili to staro in znamenito škofijo. Cesarja prosijo, da bi obnovil stolico, na katero je leglo dvanajst stoletij pozabe.

V nadaljevanju navaja spomenica šele v 13. stoletju nastalo legendo o sv. Maksimiljanu – škofu v Laureacu – v avstrijskem Lorchu. Rojen naj bi bil v Celju in ob rimskem studencu, ki so ga pozneje imenovali studenec obglavljenja sv. Maksimiljana – naj bi umrl kot mučenik za vero pod sekiro Rimljanov. Njegove relikvije se s spoštovanjem varujejo v Celju.

Seveda v spomenici ni kazalo pozabiti dogodka, ki je bil baje povezan s cesarsko hišo. Cesar Friderik IV., ki je sklenil s Celjskimi grofi dedno pogodbo, naj bi se leta 1457 v Celju, ob pogledu na omenjeni studenec zaobljubil, da bo v primeru, če ga bo Bog osrečil s sinom, ta dobil ime Maksimilijan. Kmalu nato se je rodil presotolonaslednik, poznejši cesar Maksimilijan I.

5. V zadnji točki spomenice je podana primerjava med Mariborom in Celjem v šolskem in gospodarskem pogledu. V Celju in Mariboru sta gimnaziji. Razlika med njima je predvsem v tem, da je bila celjska ustanovljena pravzaprav za potrebe lavantinske škofije, da bi ta dobila iz svojega območja duhovniški naraščaj, kajti doslej si je morala pomagati z duhovniki iz sosednjih škofij.

Nato je narejena primerjava premoženjskega stanja oziroma blagostanja v Mariboru in Celju, glede na to, da bi škofijski sedež s svojimi uradi pomenil za kraj znatno pridobitev, spraval bi v obtok precej denarja. V Mariboru naj bi vladalo večje blagostanje, njegova okolica je rodovitnejša. Sicer so ga prizadevale nesreče v letih 1797, 1805 in 1809, vendar si je vseeno lažje opomogel. Celje je na velikonočni četrtek leta 1797 do tal pogorelo. Ostalo je le šest hiš. Velikonočni prazniki omenjenega leta so najstrašnejši čas v zgodovini Celja, ko so meščani pod milim nebom brez strehe in obleke lačni begali okoli.

Nadalje je prebivalce celjskega okrožja neposredno zelo prizadela francoska okupacija Kranjske. V to deželo so prej prodajali tržne viške in ta trgovina je bila najvažnejši in skóro edini vir skromnega blagostanja. Z okupacijo Kranjske je ta trgovina za šest let povsem prenehala. Pridružila se je še vrsta nerodovitnih let, kar je prebivalce pahnilo v revščino. V takem stanju bi za Celjane škofijski sedež pomenil veliko pridobitev.

Prvi zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju

Zasedanje Zbora odposlancev slovenskega naroda v Kočevju, od 1. do 3. oktobra 1943 štejemo med najpomembnejše dogodke naše narodne zgodovine. Štiri desetletja, ki so od tedaj minila, zgodovinsko niso dolga doba, človeško pa že pomenijo tisti odmik, v katerem le še vedno redkejši pomnimo okoliščine, ki so spremljale kočevski zbor, kakor to zasedanje kratko imenujemo in je pomenil mogočen korak iz teme okupacije in zasužnjenja našega malega naroda.

Če je tistega jesenskega dne v letu 1941 predstavljal nastop Akademskega pevskega zbora v Unionski dvorani v Ljubljani svečan in žalosten protest skrutitve naše narodne svobode, posebno simbolično ponosno v nepozabni narodni pesmi Lipa zelenela je ..., kakor je znal zanosno voditi zbor samo France Marolt in iz dna duše zapeti pevci akademskega pevskega zbora s globoko zavestjo narodne nesreče:

Revica pa je sedaj
skoro ovenela,
cvetje, listje zeleno
zima ga je vzela.

Pa je v zadnji kitici povzročilo vihar, ki je manifestiral vso voljo naroda. Skupaj z zborom je stoje odpela in zaključila vsa dvorana:

Spavaj, draga lipica!
Večno ne boš spala,
nova pomlad zelena
nov bo cvet pognala.

To, v tej večno lepi narodni pesmi simbolično napovedano vstajenje slovenskega naroda predstavlja veličastni Zbor odposlancev slovenskega naroda v letu 1943.

Bila je še vedno vojna, toda že smo imeli slovensko narodno vojsko, ki se je – organizirana v odrede in partizanske brigade – tolkla za našo svobodo. Bili smo še le dobro na sredi vojne in upora, ko je bil nemški zavojevalec še močan, italijanski pa je že omagal in položil orožje. Nastajalo je osvobodeno ozemlje, pota iz Ljubljane so se vsaj za nekaj časa odprla, dokler jih ni

V pismu na nadvojvodo Janeza ni poleg že omenjenega in tedaj običajnih pretirano vjudnostnih fraz nič posebnega, razen seveda toplih prošenj za posredovanje pri cesarju.

Prizdevanja Celjanov za pridobitev škofijskega sedeža najbrž po stošestdesetih letih ne bi kazalo prikazovati, saj vemo, da ni bilo uspešno. Zdi se mi pa vseeno pomembno, ker so celjski meščani lavantinsko škofijo tako razločno imenovali kot slovensko škofijo, poudarili slovenski jezik in za njene meje predlagali s Slovenci nase-ljeno ozemlje. Da so to storili, je nedvomno pripomogla želja, dobiti škofijsko stolico. Torej po eni strani taktična poteza. Mogoče pa je tudi, da tedaj celjski meščani do Slovencev še niso bili tako nestrpni, kot so bili pozneje, vse do propada avstro-ogrske monarhije in v nemajhni meri še med obema vojnoma.

Jože Maček

ponovno zaprl nemški škorenj. Vendar smo izvolili med 20. in 23. septembrom na partizanskem terenu in po vsej Sloveniji 572 odposlancev, ki so zaradi varnosti na nočnih zasedanjih zborovali v takratnem sokolskem, sedaj Seškovem domu. Poleg izvoljenih odposlancev, so se udeležili zboru še delegacija AVNOJ s predsednikom dr. Ivanom Ribarjem, delegacija Vrhovnega Štaba NOV in POJ, delegacija CK KPJ, delegacija hrvatskega ZAVNOHa, major Jones kot predstavnik britanske imperialne vojske in še precej drugih političnih in vojaških delegacij. Vseh udeležencev na zboru je bilo 650. Na temelju sklepa o predstavnstvu in vodstvu slovenskega narodnoosvobodilnega boja in začasnih organov ljudske oblasti slovenskega naroda v vojnem obdobju je zbor odposlancev izvolil 120 članov plenuma Osvobodilne fronte, ki je postal hkrati vrhovni organ ljudske oblasti slovenskega naroda (Slovenski narodnoosvobodilni odbor), in druge organe, med njimi 40 člansko delegacijo v AVNOJ. Tako je bil Zbor odposlancev slovenskega naroda v naši narodni zgodovini prvi demokratično izvoljeni in iz ljudskih predstavnikov obstoječi zbor, preko katerega je demokratično in svobodno spregovoril ves naš pod okupacijo trpeči, toda neuklonljivi slovenski narod. Sklepi zbora so postali obvezni za slehernega Slovenca.

Kočevski zbor je glede na okoliščine vojne in upora proti okupatorju, glede na kapitulacijo Italije in še povečani nemški teror sprejel pomembne sklepe. Kot politično in oblastno telo je sprejel sklepa o priznanju in konstituiranju Izvršnega odbora Osvobodilne fronte in Plenuma Osvobodilne fronte slovenskega naroda v politično in hkrati tudi začasno vrhovno predstavnstvo ljudske oblasti v okviru Jugoslavije. Tako je bil IOOF izvršni organ Plenuma OF kot Slovenskega narodno osvobodilnega odbora in celotne Osvobodilne fronte. V odnosu do plenuma OF kot do slovenskega narodnoosvobodilnega odbora je bil IOOF njegovo predsedstvo. Za uspešno vodenje osvobodilnega boja je bil pomemben sklep o splošni mobilizaciji vse ljudske sile in vseh gmotnih sredstev slovenskega naroda. Politično vodenje osvobodilnega boja in izvajanje ljudske oblasti ter narodne suverenosti je narekovalo tudi sprejem sklepa o odvzemu pravic pobegli jugoslovanski vladi v Londonu do zakonitega predstavnstva slovenskega naroda. Zbor odposlancev je naglasil, da priznava za edino zakonitega predstavnika slovenskega naroda Osvobodilno fronto slovenskega naroda, njen

Plenum in IOOF, v merilu Jugoslavije pa AVNOJ kot vrhovno predstavnstvo narodov Jugoslavije. Sprejeta resolucija poudarja, da Osvobodilna fronta že dve leti uspešno vodi slovensko narodnoosvobodilno gibanje in da predstavlja poleg narodnoosvobodilne vojske, ki je sestavni del narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, edino jamstvo za končno zmago slovenskega naroda. Zato je OF slovenskega naroda edina zakonita oblast na slovenskem ozemlju. OF je tudi edina pokrenila slovensko partizansko gibanje, iz katerega je zrasla narodnoosvobodilna vojska Slovenije, vključena v narodnoosvobodilno vojsko Jugoslavije. Edino to osvobodilno gibanje in njegova vojska izpolnjujeta v boju proti okupatorju vse dolžnosti do skupnega zavezniškega tabora.

V naši narodni zgodovini ima Zbor odposlancev slovenskega naroda v Kočevju poseben pomen. Noben boj in upor Slovencev za svojo samostojnost in neodvisnost, od nasilne naprej, ni tako organizirano zajel Slovencev kakor narodnoosvobodilni boj 1941–1945. Kočevski zbor je bil v naši narodni zgodovini prvi zbor svobodno izvoljenih odposlancev slovenskega naroda, iz vseh njegovih pokrajin, podprt po lastni narodnoosvobodilni vojski, kakor tudi že po lastnih organih ljudske narodne oblasti. Ta ljudski zbor je moral opraviti svojo nalogo v hudih okoliščinah okupacije, vojne, partizanskih bojev in vsenarodne mobilizacije. Ne samo revščino in pomanjkanje, tudi številne žrtve vojnih in revolucionarnih razmer je sprejel slovenski narod na svoje rame. Le mogočna zavest boja za lastno stvar je vzdrževala moralo. V takratnih hudih vojnih in revolucionarnih časih je Kočevski zbor prižgal svetlo upanje v narodno vstajenje in lastno državnost. Poroštvo za zmago je bila močna slovenska partizanska vojska, zavest enotnosti ljudskih množic, novo politično gibanje in njegovo vodstvo ter nastop nove ljudske oblasti.

Tako se je na tej lepi slovenski zemlji, sredi prepaha sever–jug in vzhod–zahod kovala usoda slovenskega naroda, katerega državnost je daleč preseгла nekdanjo Dravsko banovino in rasla v samostojno narodno telo, sicer še vedno izpostavljeno novim preizkušnjam in viharjem, vendar v neugnanem upanju v lepše dni.

Stane Kovač

Cerkev med NOB na osvobojenem ozemlju

(Ob 40-letnici Verske komisije in generalnega vikariata za Belo krajino)

6. aprila 1941 sta Hitlerjeva Nemčija in Musolinijeva Italija sporazumno napadli kraljevino Jugoslavijo. Čez noč je ni bilo več.

Italijani so ustanovili tako imenovano »Ljubljansko pokrajino«, postavili svoje komisarje, domačo duhovščino in inteligenco pa pustili, kjer je bila.

Razsule so se vse politične stranke in drugi družbeni in državni organi ter ustanove. »Na tleh leže slovenstva stebri stari...«

Edina politična, organizirana sila v Sloveniji, ki je preživela ta zlom, je bila Komunistična partija Slovenije. Ta je takoj stopila v akcijo. V imenu KP Slovenije je tedanji sekretar Boris Kidrič sklical 27. aprila 1941 sestanek v vili književnika Josipa Vidmarja pod Rožnikom. Udeležili so se ga predstavniki tistih naprednih političnih gibanj in skupin, s katerimi so komunisti že sodelovali pred vojno. To so bili napredni kulturni delavci, krščanski socialisti in sokoli. Skupen sklep je bil: upreti se okupatorju in organizirati osvobodilni boj. Nastala je Osvobodilna fronta, vsenarodno osvobodilno gibanje, s katerim je slovenski narod izbojeval največjo zmago v svoji zgodovini.

Vrhovno vodstvo tedanje Cerkve na Slovenskem v Ljubljani se ni vključilo v OF. Ogromna škoda je bila, da so mnogi duhovniki stali ob strani in niso šli z narodom branit in osvobajati domovino, kot sta jim nalagala moralna dolžnost in vest. Pomladi 1942 je partizanska vojska izrinila iz obširnih področij na Kočevskem, Dolenjskem, v Suhi krajini in na Notranjskem okupatorja in tako je nastalo osvobojeno ozemlje. V teh krajih so prevzeli oblast terenski odbori OF in v kratkem izvedli volitve v narodnoosvobodilne odbore. Izvršni odbor OF je deloval kot vrhovna oblast in izdajal predpise o gospodarstvu, prosveti in notranji upravi. Cerkev, ki se je nahajala na osvobojenem ozemlju, se je morala nujno podrediti in prilagoditi novim razmeram. Ljudska oblast se ni vtikala v cerkvene zadeve in je pustila vero pri miru. V vrstah OF in NOB je bilo vendar čez 90% katoličanov. Vsakdo je lahko mirno opravljal svoje verske dolžnosti. Le zveze ni bilo

z vrhovnim predstojništvom Cerkve na Slovenskem. Treba je bilo najti izhod. Bil je ustanovljen generalni vikariat za osvobojeno ozemlje. Cerkev se ni vmešavala v politične zadeve. Duhovniki na osvobojenem ozemlju nismo nikomur branili pa tudi nikogar silili v partizane. Nikdar pa nismo odobrvali, da bi slovenski ljudje segli po okupatorjevem orožju in se s sovražnikom z ramo ob rami borili proti lastnemu narodu. Mejnik v razvoju OF je bilo zasedanje Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta (SNOS) v Črnomlju 19. in 20. februarja 1944. To je bila prva slovenska skupščina, ki je izvedla sklepe kočevskega zbora in II. zasedanja AVNOJ. Bližala se je zmaga, treba je bilo krepiti ljudsko oblast.

Na tem zasedanju SNOS je bila 19. februarja ustanovljena tudi verska komisija. Njena naloga je bila, da je pomagala urejati nemoteno opravljanje bogoslužja, da je raziskovala odnose med ljudsko oblastjo in Cerkvijo in poskrbela za dokončno ureditev razmerja med Cerkvijo in oblastjo. Po odhodu italijanske vojske v jeseni 1943 nismo imeli nobene zveze s škofom dr. Gregorijem Rožmanom in Ljubljano. Nastalo je vprašanje, kdo in kako bo izvajal cerkveno oblast. Na pobudo OF smo se zbrali duhovniki črnomeljske dekanije pri meni v župnišču dne 13. aprila 1944 na redni pastoralni konferenci, ki jo je vodil namestnik dekana in župnik v Podzemlju Andrej Ilc. V dnevnik sem vpisal ves potek tega zgodovinskega srečanja duhovnikov Bele krajine in predstavnikov IOOF. Boris Kidrič nas je obvestil o neuspešnih stikih z ljubljanskim škofom dr. Gregorijem Rožmanom. Ti stiki so trajali po zvezah, že od leta 1941, poslednji je bil šentjakobski župnik dr. Janko Arnejc. V svojem referatu nam je Kidrič zagotovil, da je vodstvo OF pripravljeno urediti odnose s Cerkvijo. Dogovorili smo se, da bomo pisali Škofijskemu ordinariatu, naj da škof prodekanu Andreju Ilcu vsa pravna pooblastila, se pravi, naj imenuje generalnega vikarja za Belo krajino. Na tej konferenci nas je bilo trideset duhovnikov. Med njimi so bili nekateri, ki so pribežali s Štajerske preko Hrvaške. Med zastopniki OF so bili poleg sekretarja Borisa Kidriča še dr. Marijan Breclj, Tone Fajfar, Viktor Smolej, sekretar okrožnega komiteja za Belo krajino Matija Maležič in drugi.

Po aprilski dekanijski konferenci 1944. leta je izročil prodekan Andrej Ilc vodstvu OF pismo, ki ga je to vodstvo posredovalo po svojem kanalu škofu dr. Gregoriju Rožmanu. V njem je obvestil prodekan škofa o rezultatih konference in zapro-

sil, »da se da enemu župniku dekanije Črnomelj cerkvena pooblastila za dispense in rezervate, za redno izvrševanje dušnopastirske službe v župnijah, kakor tudi za nameščanje in postavitve duhovnikov«. Obenem je prodekan obvestil škofa o delovanju Cerkve v Beli krajini, da bogočastje ni v ničemer moteno. Duhovniki, ki so bili internirani v župniščih, so bili z odlokom Okrožnega odbora OF za Belo krajino izpuščeni.

Gibanje duhovnikov je bilo v mejah dekanije svobodno. Vse župnije so bile zasedene, verouk se je nemoteno poučeval po vseh šolah, tudi na partizanski gimnaziji v Črnomlju. Za profesorja verouka sem bil uradno nastavljen na črnomaljski gimnaziji jaz, pozneje se mi je pridružil še profesor dr. Stanko Canjkar, ki je prišel v Belo krajino s Primorske. Spričevala za verouk nam je natisnila »Partizanska tehnika«. Poučevali smo brez honorarjev, tudi na podružniških šolah in po vaseh. Hrano so nam dajali kmetje zastonj – vrstile so se hiše, kjer je učitelj ali katehet jedel kot vaški »črednik«. Zgodilo se je, da je prišel na širšo konferenco v Črnomelj učitelj iz vaške šole v Adlešičih 11 kilometrov daleč peš in bos. Pozneje, ko je prihajala zavezniška pomoč v obleki, smo učitelje oblekli v zavezniške vojaške uniforme in obuli.

Dovoljeno je bilo uradno dopisovanje med župnijskimi uradi, brez cenzure. Nekateri duhovniki so imeli prepustnice, da so se lahko gibali po vsem osvobojenem ozemlju. Sam sem imel posebno dovoljenje, s katerim sem lahko hodil previdevat zapornike in na smrt obsojena, kadar so to želeli. Oblast ni nikomur branila sprejemati zakramentov! Tudi borcev NOB smo delili zakramente, težko ranjene previdevali in padle partizane pokopavali.

Spričo vseh teh dejstev škof dr. Gregorij Rožman ni mogel drugače, kot da je 7. junija 1944 lastnoročno podpisal dekret s pečatom ljubljanskega ordinariata, naslovljen na Andreja Ilca, župnika v Podzemlju. Dobesedno se je glasil: »S tem vam dajem pravice in pooblastilo generalnega vikarja za Belo krajino, v smislu CIC,* kanon 368. Za imenovanje soupraviteljev in za potrebne premestitve izdajte prizadetim dekrete. Pozdrav in blagoslov! Dr. Gregorij Rožman, škof«.

Pismo in dekret je novo imenovanemu škofovemu namestniku Andreju Ilcu, ki je med tem kandidiral na volitvah v okrožno narodno osvo-

bodilno skupščino za Belo krajino, osebno izročil sekretar Boris Kidrič dne 6. julija 1944. Ta dan je bila v Črnomlju konferenca duhovnikov Bele krajine in na njej se je predstavil ter govoril novi generalni vikar. Na duhovniški konferenci je tekla beseda tudi o verskem tisku. Skupaj z metličkim kaplanom Modestom Golio sem bil izvoljen v konzorcij, ki naj bi izdajal verski list z naslovom »Nova stvar«. Partizanska tehnika je bila pripravljena, da bi ga tiskala v poljubnem številu. Modesta Golio so duhovniki s tajnim glasovanjem izvolili tudi za izrednega pooblaščenca pri Verski komisiji pri SNOS. Sprejeta je bila posebna izjava, namenjena slovenski javnosti, v kateri je bilo med drugim zapisano: »Dušni pastirji nemoteno opravljajo svoje versko poslanstvo, verniki pa svoje verske dolžnosti. Po šolah se povsod poučuje verouk. Duhovniki se svobodno sestajajo na svojih konferencah. Naši stiki z oblastjo so dobri. Za nas Slovence je jasno, kje je naše mesto. Ne pri Hitlerjevi Nemčiji, ampak v federativni in demokratični Jugoslaviji. Pozvali so vse duhovnike Slovenije, naj si prizadevajo, da se konča bratomorna vojna, slovenski narod pa naj se združi v skupnem boju proti nemškemu okupatorju.«

Teden dni pred začetkom delovanja Verske komisije – poslovati je začela 20. septembra 1944 pod predsedstvom Lojzeta Udeta – je bil v Črnomlju v župnišču skupen sestanek belokranjskih duhovnikov z aktivisti OF, kjer smo razpravljali o medsebojnih odnosih. Verska komisija je imela seje v črnomaljskem župnišču. V spomin na to sem dal vzidati na župnišču spominsko ploščo, ki se glasi: »V tej stavbi so se vršile seje Verske komisije v letih 1944 in 1945.«

Sredi junija 1944 je objavil »Slovenski poročevalec« pogovor z generalnim vikarjem za Belo krajino Andrejem Ilcem, ki je potrdil, da v opravljanju bogoslužja in v verskih obredih v Beli krajini ni nobenega omejevanja. Pozitivno je ocenil sadove duhovniške konference, odnos partizanske vojske pa označil kot korekten. Izrazil je prepričanje, da bo po končani vojski zrasel nov svet, v katerem bo zagotovljena svoboda delovanja Cerkve, ne v gospodarskem, temveč v verskem oziru. Bojazen, da OF po prevzemu oblasti ne bo mogla vzdržati reda in zakonitosti, je bila odveč.

»Ljudska oblast ne zahteva od duhovnikov, da bi propagirali marksizem, pač pa želi, da se duhovniki ukvarjajo samo s svojimi duhovniškimi posli.« Tako je povedal ob priliki tovariš Tito.

* Codex iuris canonici (Zakonik cerkvenega prava)

ANDREJ ILC, roj. 9. XI. 1896 v Goriči vasi pri Ribnici, je bil posvečen 1922, od 1930 župn. uprav. v Podzemlju v Beli krajini, od 1943 opravljal posle dekana črnomaljske dekanije. Generalni vikar za Belo krajino je bil od 1944 do 19. VII. 1945. Od 1962 je bil tudi dekan, 1970 upokojen in se naselil v Novem mestu, 1976 čast. kanonik ljublj. stolnega kapitlja, 1977 kanonik koleg. kapitlja v Novem mestu, tam umrl 1. II. 1981, pokopan v Ribnici.

Glasbenik Marjan Kozina pa je povedal še bolj preprosto ob priliki naše konference v Črnomlju: »Vršite svojo duhovniško službo. Politiko pa pustite pri miru, pa vas bomo radi imeli!«

Po končani konferenci sva se z Borisom Kidričem pogovarjala, kako bo s Cerkvijo na Slovenskem v novi državi. Poudarjal je: »Bodite samo duhovniki. Držite z ljudstvom in oznanjajte božje kraljestvo in samo božjo besedo. Ne želimo, da bi napadali komunizem na prižnicah in uganjali politiko ter ljudi begali. Sedaj moramo vsi, verni in neverni, krepko držati skupaj, da izženemo okupatorja in si priborimo svobodo. Potem bomo pa sedli za skupno mizo in se pogovorili, kdo bo vladal in kako bo vladal. Glede Cerkve na Slovenskem že lahko sedaj izjavim, da boste katoličani in duhovniki samo to imeli, kar si boste priborili. Včasih je bil duhovnik v Beli krajini in še kje drugje samo organizator, posojilničar, režiser, kulisar in občinski odbornik, banski svetnik, pa še kakšen predsednik šolskega in cestnega odbora. Vse drugo so ljudje videli v duhovniku,

samo Kristusovega služabnika in delilca božjih skrivnosti ne...«

Preobrat, ki je nastal z vojno in revolucijo pri nas, nam je duhovnikom spet dal tisto, za kar smo od sveta odbrani, namreč, da smo dani »za ljudi v tem, kar se nanaša na Boga.« (Hebr. 5, 1.)

Naše delovanje na osvobojenem ozemlju je bilo bolj skrito in tiho, daleč od kulturnega centra, političnega in verskega. Vendar je veliko pomenilo in prav na to smo gradili dalje. Vse to, kar ima Cerkev na Slovenskem danes, ima korenine v našem delu in sodelovanju v NOB. »Tih in pohleven dež, ki počasi pronica v zemljo, več koristi kot tisti, ki pride z viharjem. In to, kar počasi in tiho raste, je več vredno, kot tisto, kar hitro zdivia v višino...«

Že ob začetku sodelovanja z OF nismo nikoli poudarjali tega, kar nas loči, ampak tisto, kar nas druži. Organi novo se porajajoče oblasti niso izvajali nobenega pritiska na ljudi drugačnega mišljenja, pač pa so skušali po svojih aktivistih dopovedati, da nima smisla cediti sline po klerikalni oblasti in politiki in se zanašati na one, ki so se zatekli v senco okupatorja, se umaknili v politično zavetje in vedrili v Ljubljani ali pa že med vojno odšli čez mejo. Seveda pa ne smemo pozabiti zapisati, da je bila naša revolucija, kakor vsaka, tudi krvava in da je bil marsikdo po svoji krivdi ob glavo.

Vojna je kruta in surova in v njej lahko tudi nedolžni padajo. Vendar tega poglavja ne bi radi tu načenjali in sodba o takih dogajanjih prepustimo drugim, ki so poklicani, da to raziskujejo in ugotavljajo, kaj je bilo prav, kaj preuranjeno in nepravilno.

V Kropi, 8. junija 1983.

Lojze-Jože Žabkar

Dr. Josip Vošnjak

Pred sto petdesetimi leti, 4. januarja 1834 se je v Šoštanju rodil slovenski politik in pisatelj Josip Vošnjak. Doma je bil v družini usnjarskega mojstra, ki je govorila nemško in slovensko, šola pa ga je vzgajala nemško. V gimnazijo je hodil v Celju, v Gradcu in na Dunaju. Na Dunaju je študiral medicino in postal 1858 doktor medicine in kirurgije ter magister porodništva. Nekoliko narodnostno prebujen že v času revolucije 1848, se je dokončno začel navajati slovenščine kot jezika kulturnega pogovora, dopisovanja in narodnostne zavesti na prelomu petdesetih in šestdesetih let, prav v času, ko je padel absolutizem in se je začela ustavna doba. Prvo trajnejšo službo je imel kot okrajni zdravnik v Slovenski Bistrici (1861–1870). Bolj kot zdravniškemu poklicu se je posvečal političnemu in narodnostnemu delu: organiziranju slovenske stranke, vzbujanju slovenske politične zavesti med prebivalstvom, pisanju proglašov in programov, sklicevanju sestankov, ustanavljanju čitalnic, društev in glasil. »Temelj in opora vsakega naroda je kmetstvo,« je napisal v svojih Spominih. »Tu je treba pričeti, njemu vdehniti narodno zavest in narodni ponos. Treba je hoditi med prosti narod, podučevati ga, zbujati iz stoletnega spanja, dokazovati mu, da ima tudi on pravice v javnem življenju.« To pa ni bilo lahko, saj je Vošnjak vso svojo mladost »preživel v trgih in mestih in se nisem niti najmanj brigal za kmetstvo ljudstvo. Vzgojen sem bil pravzaprav v tem smislu, da je kmetstvo ljudstvo le za to na svetu, da preživi vse druge stanove. Otresti sem se torej moral svojih predsodkov in šele samemu sebi priznati, da so kmetje ravnopravni in ne kak nižji sloj človeške družbe.« Treba je bilo rešiti tudi drugo, »ne manj imenitno vprašanje, kako si pridobiti zaupanje prostega naroda«. Štajerski Slovenci so bili tedaj, v šestdesetih letih, med vsemi Slovenci najbolj delavni. Leta 1862 so začeli z agitacijo v celjskem kmečkem volilnem okraju. Dvakrat so bili poraženi, tretjič so zmagali s svojim poslanskim kandidatom (1865). Leta 1867 so zmagali v vseh šestih kmečkih volilnih okrajih Spodnje Štajerske – te volitve so pomenile prvo veliko volilno zmago Slovencev na Štajerskem, pa tudi v drugih deželah. Štajerski Slovenci so imeli velike zasluge za ustanovitev Slovenske matice. 1868 so začeli v Mariboru izdajati Slovenski narod, prvi trajni slovenski politični časnik. S taboroma v Ljutome-

ru in Žalcu so 1868 začeli taborsko gibanje, ki je preraslo v plebiscitarno odločitev Slovencev v vseh deželah za program Zedinjene Slovenije in ga je Vošnjak v svojih Spominih po pravici imenoval »najkrasnejšo dobo naše narodne zgodovine«. Vošnjakov delež v teh uspehih je bil zelo velik. Štajerska doba njegovega delovanja mu je ostala v najlepšem spominu. »Rad se spominjam tiste lepe dobe šestdesetih let, ko nas je iz začetka sicer bilo še maloštevilno krdelce narodnih bojevnikov, a vsi smo bili složni in tesno združeni, delujoči brez ozira na lastno korist, vsi drug drugemu podpirajoči, vsak pripravljen svoje mesto odstopiti drugemu bolj sposobnemu. Tu ni bilo nobene zavisti, nobenega skritega rovanja, vezala nas je vse iskrena medsebojna ljubezen. In srčno je bil pozdravljen, kdor je na novo stopil v naš krog... Zato se mi tudi v posebno milem svitu kažejo vsi oni rodoljubi, s katerimi sem tačas sodeloval. Naj se mi ne očita, da pretiram, da niso bili tako idealni, kakor jih slikam; pa kdor je doživel tiste dni in bere te spomine, mi bo pritrnil da so res bili vsi sami čisti značaji, nesebični in požrtvovalni z vsemi svojimi duševnimi in gmotnimi močmi... Tu sem po pravici laudator temporis acti (hvalivec minulih časov), to tem bolj, ker sem tačas si pridobil prijatelje, ki

so mi za vselej ostali zvesti. Pozneje sem imel pač mnogo znancev, pravih prijateljev pa nisem več našel.«

Kmalu v sedemdesetih letih se je začela druga, ljubljanska doba Vošnjakovega dela. Življenje v Slovenski Bistrici mu je postajalo vedno bolj neprijetno. Naklonjene mu niso bile ne oblasti ne nemško usmerjeno bistriško meščanstvo. Začasnno se je aprila 1870 preselil v Šmarje, januarja 1872 pa je odšel v Ljubljano, kjer ga je 1. marca deželni odbor imenoval za primarija v deželni prisilni delavnici, kar je bil potem 23 let, vse do upokojitve. V ospredje dogajanja je stopil zdaj najprej spor med staroslovenci in mladostlovinci, prvi ostrejši razcep med Slovenci (1872). To je bil spor med liberalnimi in klerikalnimi idejami, vendar tedanji liberalci po večini niso bili niti brezverski niti protiverski ampak samo protiklerikalni, tako tudi Vošnjak. V liberalnih vrstah je bilo tudi nemalo duhovnikov, na drugi strani pa so bili v staroslovenskem taboru na Kranjskem klerikalci, nemajhno število zmernih liberalcev in Bleiweis s svojimi ožjimi sodelavci. Vošnjak, Zarnik, Razlag in Jurčič, urednik Slovenskega naroda, ki se je jesni 1872 preselil iz Maribora v Ljubljano, so bili glavni voditelji mladostlovincem, vendar je bila Vošnjakova vloga toliko, da so jih nasprotniki imenovali kar »vošnjakovce«. Zaradi vladnega pritiska in grde medsebojne mržnje, ki se je širila med sprtima strankama, je zadel Slovence v tem času marsikak udarec, kar je pripomoglo k temu, da je bila čez štiri leta sklenjena sloga. Vošnjak je v tem času postal državni poslanec (1873), nato pa še poslanec v kranjskem deželnem zboru (1877), kjer je bil v času nemške večine edini slovenski član deželnega odbora, glavnega izvršilnega organa deželne samouprave. Deželno odborništvo je dajalo obilo dela, pa tudi primerne dohodke, kar je bilo za Vošnjaka, ki je od svojega zdravništva le malo zaslužil, dokaj pomembno. Deželni odbornik je ostal vse do svojega umika iz političnega življenja (1895). Iz liberalnoklerikalnega konflikta je izšel Vošnjak okrepljen in mnogim se je zdelo, da bo postal glavni voditelj celotne slovenske politike – vendar pa iz tega ni bilo nič. Vzrokov za to je bilo najbrž več. Umril je Jurčič, ki je bil Vošnjaku gotovo zelo dragocena opora (1881), v liberalni tabor so prišli novi ljudje, približno 15 let mlajši od Vošnjaka, Šuklje, Hribar, Tavčar in Kersnik, sposobni, željni dela, vpliva, moči in položajev. Začela so se nova trenja in novi spori. Vošnjak je v osemdesetih letih polagoma stopal v ozadje.

1885 je opustil poslanstvo v državnem zboru na Dunaju, ob novem, zdaj dokončnem razcepu na katoliško in narodno-napredno stranko ni več aktivno sodeloval. S 1. aprilom 1895 se je dal upokojiti, pri deželnih volitvah novembra 1895 ni več kandidiral in ob koncu leta se je za stalno preselil na svoje vinogradno posestvo na Visole nad Slovensko Bistrico, kjer je odtlej, kakor je pisal Ksaverju Mešku, »pod štajersko pohorsko trto« mirno živel, »kolikor je sploh mogoče miru doseči na tej zemlji«, gojil trto in sadno drevje, pa tudi pisal. Umril je v 78. letu, 21. oktobra 1911. Zadnjo noč pred smrtjo je še zapisal v svojo vinogradniško knjigo: »O večni Bog, bodi milostljiv duši moji! Ne sodi je preostro! Blagoslovi moj ubogi slovenski narod, da bi združen z drugimi Slovani dosegel vzvišeni cilj, ki si mu ga v svoji neskončni modrosti določil v zgodovini človeštva.« Slovenska zavest je bila pri skoraj vseh Slovencih druge polovice 19. stoletja in pred prvo svetovno vojno združena z zavestjo pripadnosti slovanstvu, z vero v bodočnost slovanstva.

Vošnjak je bil po svojem zanimanju in delu precej mnogostranski. Dober posluh je imel za različne gospodarske probleme in za povezavo med narodnostnimi in gospodarskimi stranmi življenja. Po češkem vzgledu se je zavzemal za ustanavljanje hranilnic in posojilnic; glavni organizator te vrste zadrugištva je bil pozneje njegov brat Mihael. V osemdesetih letih se je posebej ukvarjal z agrarnim vprašanjem in z analizo vzrokov propadanja slovenskega kmeta. Okrožnim zdravnikom na Kranjskem je kot prvim v Avstriji pridobil pravico do pokojnine (1888). Pisal je razprave in poljudne članke z različnih področij, posebej pa ga je veselilo pisateljstvo, delo, pri katerem »se človek vsaj malo oddahne od puste politike«, kakor je rekel. Napisal je več dram in povesti. Zelo veliko člankov in povesti je napisal za Mohorjevo družbo, zlasti za njen koledar. Posebej naj še omenimo zdaj že 110 let staro knjigo Umno kletarstvo, napisano »slovenskim vinorejcem v poduk« (1873) in njegovo zadnje leposlovno delo, »povest iz polminole dobe«, ki je z naslovom Navzgor-navzdol izšla kot 62. zvezek Slovenskih večernic 1909. V njej je opisal Šoštanj v času svoje mladosti in politične boje na Štajerskem v začetku sedemdesetih let, posebej pa še usodo Friedricha Brandstetterja, klavirno propadlega poslanca nemške stranke. Vošnjak je bil prvi med pomembnejšimi slovenskimi politikami, ki je napisal spomine. Izdala jih je Slovenska matica v dveh zvezkih 1906 in 1907 (z letnicama

1905 in 1906), 1982. pa so izšli drugič, dopoljnjeni še z drugimi Vošnjakovimi spominskimi spisi. Opisal ni vsega svojega življenja, ampak samo njega lepši del, kakor bi menda lahko rekli, do leta 1873. Marsikje je sicer segel še čez to mejo, vendar pa se zdi, da ni hotel popisovati ne strankarskih ne osebnih sporov v slovenskem taboru, pa se jih je zato dotaknil le na kratko ali pa sploh ne – ali zato, ker mu ni bilo prijetno ali ker ni hotel bralcem prikazovati grših strani slovenske politične zgodovine. Prikupna stran Vošnjakovih spominov je že v tem, da ne kaže samega sebe kot najpametnejšega in najmodrejšega, da ni pisal samo v svojo slavo, da je čutil minljivost in relativnost te slave in gledal tudi nase z nekega širšega in višjega stališča.

S svojim narodnostnim in političnim delom, s svojimi mislimi o potrebi gospodarskih organizacij, s svojim kulturnim ustvarjanjem si je Vošnjak pridobil veliko zaslug za dvig slovenskega naroda v drugi polovici 19. stoletja. Ta dvig je bil res presenetljiv in ga je Vošnjak sam prav dobro zaznal. V času njegove mladosti so bili slovensko zavedni inteligenti še redki, slovenščine je bilo le malo v šolah, kulturi in uradih. Na koncu 19. stoletja so bili Slovenci že povsem razvit narod. Ob svoji sedemdesetletnici je zapisal Vošnjak: »Moja generacija že malone vsa v grobu počiva, in le tu in tam še nekateri gledamo, kaj počenja sedanja. Narodni napredek je res bil nepričakovano velik v tej dobi, in zdaj se nam ni več treba bati, da bi poginili.« Poudarjal je, da so Slovenci vesele, humoristične narave in vsako nezgodo kmalu pozabijo, ne da bi se preveč solzili. »Posebno mi štajerski Slovenci ne hodimo s povešenimi glavami in solznimi očmi, ampak se veselimo lepega božjega sveta in rajši kako veselo kakor žalostno prepevamo. In ravno ta žilava veselost je ohranila narod, da je prenašal svojo trpko usodo v prejšnjih stoletjih in se zdaj tako krepko razvija.«

Vasilij Melik

Stoletnica smrti Ljubljanskega knezoškofa Janeza Zlatousta Pogačarja

Ob stoletnici smrti (25. januarja 1884) Ljubljanskega knezoškofa Janeza Zlatousta Pogačarja se nam zde njegovi nazori in njegovo prizadevanje za ureditev verskega in cerkvenega življenja v škofiji še vedno presenetljivo sodobni in aktualni. Žal o velikem škofu in kulturnem delavcu še vedno nimamo izčrpnješe monografije, ki bi v celoti ovrednotila njegovo delo. V kratkem spominskem sestavku bi želel opozoriti le na nekatere vidnejše pastoralne poudarke, ki so značilni za njegovo devetletno škofovsko službo (1875–84).

Na prvem mestu moramo brez dvoma omeniti njegovo skrb za *solidno duhovno in teološko usposobljenost* duhovnikov. Pomenljivo se mi zdi, da je škof Pogačar že dan po svoji posvetitvi

za ljubljanskega škofa (posvetil ga je goriški nadškof dr. Andrej Gollmayr 5. septembra 1875 v ljubljanski stolnici) prav duhovnikom napisal svoje prvo pastirsko pismo, ki nam v veliki meri odkriva njegovo programsko usmerjenost: povezanost z duhovniki v skupni odgovornosti za blagor Gospodove črede. »Vaš sem in iz vaše srede me je Gospod poklical, da vas vodim na potu zveličanja in svet prisilim, da o vas izreče časno pohvalo: Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona... Bodite torej prečastiti bratje deležni odgovora, katerega bo Bog od mene tirjal. Odgovorni smo za zveličanje neumrjocih, z drugo krvjo Jezusovo odkupljenih duš. Te bo enkrat iz naših rok tirjal. Naj bi slehern izmed nas razumel vso visokost in imenitnost poklica našega.« Nato škof Pogačar opozori svoje duhovnike na njihovo duhovno in strokovno usposobljenost. »Oznanovalec evangelija mora jasno in živo zavest o tem imeti, kar veruje in mora vselej pripravljen biti na odgovor o upanji, ki v njem živi. Če ste častiti bratje globoko versko prepričanje v sebi utrdili, če so visoke resnice naše vere nerazrušljiva lastnina vašega duha postale in ste jih z vso ljubeznijo svojega srca objeli, potem bo vaša beseda do src segala in trdno prepričanje in ljubezen do krščanskega življenja rodila. Do tega cilja pa pelje neugasljiva gorečnost v študijah, ponižno raziskovanje in resno premišljevanje... Veliki zares, kdo bi tajil, so napredki na polju vede, v naravi in zgodovini in človeški duh je svoje oko globoko v svoje lastno življenje vstopil, da je v korenini njegovi, to je v misli svojega stvarnika opazuje. Častiti bratje, mi nimamo vzorka teh napredkov bati se, veliko več se jih moramo veseliti, ker bodo vsi brez izjeme pričali za Kristusa, če le mi modroslovce, prirodoslovce in zgodovinarje silimo k temu pričevanju. To pa se bo zgodilo, če bomo sami misleč in preiskavajoč na to polje se podali, vseh dotičnih napredkov se polastili in v duhu, naravi in zgodovini vidljive storili zlate črke, v katerih bodo oni, ki so svete volje, znamenje Kristusa Izveličarja spoznali« (Laibacher Diözesanblatt 1875, 6–11).

Primerno sredstvo strokovnega izpopolnjevanja duhovnikov na terenu je škof Pogačar videl v *pastoralnih konferencah*. V dekretu z dne 14. decembra 1875, s katerim je te konference uvedel v svojo škofijo, je zapisal, naj pastoralne konference služijo prijateljskemu posvetovanju o teoloških in drugih vprašanjih. Omogočijo naj izmenjavo pastoralnih izkušenj, da bi mogli kar se da soglasno oblikovati zaupano nam čredo. Z

vrsto predpisov je uredil in poenotil uradno poslovanje duhovnikov (uredil je način župnijskega izpita, poslovanje dekanov, dal navodili za kano nično vizitacijo, predpisal obliko izpraševanja ženinina in neveste pred poroko).

S skrbjo za duhovnike je bila tesno povezana njegova skrb za bogoslovce. Ker je bil sam dolga leta zavodski predstojnik (v Alojzijevišču 1846–58, za katerega je sestavil tudi pravila in hišni red) in bogoslovni profesor (predaval ali supliral je dogmatiko, pedagogiko, sv. pismo stare zaveze in metafiziko), je temeljito poznal probleme vzgoje in izobrazbe duhovniških kandidatov. V program teološkega študija je uvedel dve novosti, ki sta ostali aktualni vse do danes: To je pouk o cerkveni umetnosti (duhovniki so namreč varuhi najdragocenejših umetnin, ki jih imamo). Pravo tako je od duhovniških kandidatov zahteval več vaj v cerkvenem govorništvu. Sam je bil odličen in priljubljen govornik, ki je s svojo izbrano besedo znal pritegniti poslušalce in jih tudi duhovno obogatiti. Zavedal se je pomena lepó govornje besede in jo tudi negoval. Mnógi njegovi govori so izšli v tisku (v knjižni obliki leta 1864).

Vse njegovo prizadevanje za teološko in duhovno usposobljenost bogoslovcev in duhovnikov pa je imelo en sam cilj, ki ga je tako jasno izrazil v že navedenem pastirskem pismu duhovnikom: da bi njihova prepričljiva beseda ljudem segla do srca in v njih rodila ljubezen do krščanskega življenja. To je želel doseči tudi s svojimi *pastirskimi pismimi*, v katerih se je dotaknil vseh aktualnih tem na verskem in socialnem področju svojega časa. Posebej bi želel opozoriti na njegovo kratko pismo, s katerim je uvedel encikliko Leona XIII. o praznovanju sv. bratov Cirila in Metoda za vso cerkev leta 1880. V njegovem času je bila v škofiji zelo razširjena bratovščina sv. bratov, ki je širila in ohranjala veliko dediščino slovenskih apostolov: poglobitev v veri, ljubezen do materinega jezika in narodne omike in prizadevanje za edinost kristjanov. Danes, ko je papež Janez Pavel II. 31. decembra 1980 razglasil sv. brata (ki sta prva zavetnika ljubljanske škofije in drugotna zavetnika mariborske škofije) skupaj s sv. Benediktom za zavetnika Evrope, je poziv k ohranjanju njune dediščine še bolj aktualen, kot je bil v času škofa Pogačarja.

V njegovem pastoralnem prizadevanju ne smemo prezreti še dveh značilnih poudarkov. Škof Pogačar je bil izrazito *socialno usmerjen* in je zelo pospeševal karitativno delo v svoji škofiji.

V mestu Ljubljani je podpiral zlasti dekliško sirotišnico, po plemiški družini, ki je ustanovo materialno omogočila, imenovano Lichtenthurn. Sirotišnico so uradno odprli 10. decembra 1878, vodile pa so jo usmiljene sestre sv. Vincencija. Danes je v zavodu Dijaški dom Anice Černejeve za dekleta na Poljanski c. 22. Sploh je škof Pogačar z veliko pozornostjo in razumevanjem spremljal potrebe drugih. Tako je na današnjem Pogačarjevem trgu, ki po njem tudi nosi svoje ime, dal podreti škofijske hleve in prostor nato odstopil mestu.

Druga značilnost škofa Pogačarja je bila njegova *skrb za lepo cerkveno petje*. Nič čudnega torej, če je bil zelo naklonjen Ceciljanskemu društvu, ki so ga za poživitev in obnovo cerkvenega petja po vzoru nemškega društva leta 1877 ustanovili tudi v Ljubljani.

Škof Pogačar je svoje dušnopastirsko poslanstvo pojmoval zelo široko in bi ga v določenem pogledu mogli primerjati s škofom Wolfom. Zato si je ustvaril *velik ugled tudi na kulturnem področju*. Pravzaprav je njegova zasluga, da je mogel iziti v tisku t.im. veliki Wolfov slovensko nemški slovar, ki ga je po dolgih peripetijah končno uredil in pripravil za tisk Maks Pleteršnik (Ljubljana 1865). Wolfov ga imenujemo zato, ker je škof Anton Alojzij Wolf (1824–59) za njegov izid v celoti zagotovil potrebna denarna sredstva.

Drugo veliko delo, za katerega je dal pobudo škof Pogačar je *Zgodovina fará ljubljanske škofije*. Zamisel je začel uresničevati njegov tajnik Anton Koblar, ki je zbirko tudi urejal. Žal je po njegovi smrti delo zastalo, čeprav vse do danes ni izgubilo svoje aktualnosti.

Izreden posluš je imel škof Pogačar tudi za *tiskano besedo*. Že leta 1848 je ustanovil dva tednika, ki ju je sam urejal: Slovenski cerkveni list, ki se je naslednje leto preimenoval v *Zgodnjo danico in Laibacher Kirchenzeitung*, ki so izhajale samo še naslednje leto pod imenom *Theologische Zeitschrift*. Kot škof je takoj ob nastopu službe zasnoval uradni škofijski list z naslovom *Laibacher Diöcesanblatt* (kot nadaljevanje *Kirchliches Verordnungs Blatt für die Laibacher Diözese*, ki je priložnostno izhajal od leta 1863).

Da bo življenjska podoba tega velikega škofa nekoliko bolj popolna, naj ob koncu navedem še nekaj njegovih osnovnih *življenjskih podatkov*. Škof Pogačar se je rodil 22. januarja 1811 v Vrbi na Gorenjskem (kot pozneje njegov rojak in

Ljubljanski nadškof Anton Vovk). Leta 1834 je bil posvečen za duhovnika, nato je nadaljeval teološke študije na Dunaju, kjer je leta 1837 promoviral za doktorja teologije. Škofa Wolf in Vidmar sta mu zaupala odgovorne službe v škofiji, ki jih je vestno in natančno opravljal. Nič čudnega torej, če so Pogačarja izbrali za Vidmarjevega naslednika, ko se je ta odpovedal ljubljanski škofiji. Njegovo bogato in razvejano dušnopastirsko in kulturno dejavnost je plemenitila še velika ljubezen do slovenskega naroda. Bil je učenjak, zavzet za vsestranski napredek slovenskega naroda. Kot zaveden Slovenec je pomagal pri ustanovitvi Slovenske matice in Narodne tiskarne. Želel je, da bi vsi Slovenci bili med seboj edini in brez sporov. Kot duhovnik in škof je bil zelo pobožen, naravno strog, sicer pa veselega značaja. Če je sodil, da se komu godi krivica, se je naravnost očetovsko zavzel zanj. Svežino svojega duha je ohranil do konca, čeprav je po letu 1881 njegove telesne moči močno načela bolezen. Mariborski škof J. M. Stepischnegg je v svojem pogrebem nagovoru poveličeval zlasti Pogačarjevo vestnost, obzirnost, zvestobo in nesebičnost pri izvrševanju služb, ki so mu bile zaupane. Njegove zemeljske ostanke so položili k zadnjemu počitku v grobnico žalostne Matere Božje v ljubljanski stolnici poleg krste njegovega velikega prednika Antona Alojzija Wolfa. V isti grobnici od 28. marca 1980 (umrl 25. marca) počiva tudi ljubljanski nadškof in metropolit dr. Jožef Pogačnik.

F. M. Dolinar

Hugolin Sattner (1851–1934)

Ob petdesetletnici smrti

Pater Hugolin Sattner se je rodil 29. novembra 1851 v Kandiji pri Novem mestu. Osnovno šolo in šest let gimnazije je obiskoval v Novem mestu. Leta 1867 je vstopil v frančiškanski red. Noviciat je opravil v Nazarjah. Zadnji dve leti gimnazije in prvi letnik bogoslovja je opravil na Kostonjčevici pri Gorici, končal pa v Ljubljani, kjer je bil leta 1874 posvečen. Takoj je nastopil prvo službo v Novem mestu kot organist v frančiškanski cerkvi, učitelj na ljudski šoli in učitelj petja na gimnaziji.

Od leta 1890 do smrti je bil Sattner v Ljubljani. V samostanu je bil večkrat gvardijan in definitor, kustos, enkrat provincialni vikar, naposled hišni vikar. Z organistom Angelikom Hribarjem je zbral in vzgojil pevski zbor, s katerim je ob nedeljah in praznikih izvajal bogat in izbran repertoar domačih in tujih skladateljev. Umrl je v ljubljanskem samostanu 20. aprila 1934.

Še kot gimnazijec se je Sattner učil glasbe, sodeloval je pri dijaškem orkestru in tudi orglal. Na Kostanjevici je vodil zbor. V bogoslovju je začel komponirati. Prve skladbe pa je začel objavljati šele, ko je prišel v Ljubljano: božične, mašne, Marijine, štiri zvezke Slava Bogu (z Angelikom Hribarjem), uredil je zbirko Slava Jezusu. V kompoziciji do tedaj samouk, se je Sattner v tem času korenito preokrenil. Pričel se je učiti pri Mateju Hubadu kontrapunkt in kompozicijo. Kot sad teh študij je zložil večja svetna zborna: Lastovkam in kantato O nevihti, nato Missa seraphica, Te Deum ter največkrat izvajano Jeftejevo prisego za soli zbor in orkester. Ta dela so pomenila za Sattnerja in za razvoj slovenske glasbe velik uspeh. Sattner se je odtlej posvetil še večjim uglasbitvam. Leta 1911 je končal oratorij Assumptio BMV za soli, zbor in orkester, ki je poljudna, tudi preprostemu poslušavcu umljiva, iskreno občutena in veličastna skladba. Po stro-

kovni kritiki, ki je opozorila na nekatere hibe in pomanjkljivosti, je oratorij predelal v vokalnem in instrumentalnem delu.

Sledile so večje simfonične kantate, ki jih je izdala in kot prva izvajala Glasbena matica: Oljki (1914), Soči (1916), V pepelnici noči (1921), V kripi sv. Cecilije (1931). Leta 1922 se je Sattner lotil še opere Tajda. Glasba je sicer na splošno ugajala, vendar je bil libreto prešibak. Hkrati je veliko komponiral za cerkvene potrebe. Zelo veliko njegovih skladb je izšlo v Cerkvem glasbeniku, v Premrlvih in Vodopivčevih zbirkah, precej pa ima tudi samostojnih izdaj (nekatero s Hochreiterjem). Med njegovimi pesmimi omenimo Marijine (Kar ima nebeško sonce, Marija, če gledam tvoj mili obraz (morda najlepša), O Marija, divni cvet, S cveticami te venčamo, Vijemo ti vence, Zdrava, roža Marija, Znamenje na višavi), evharistične (Hostija, ti najsvetejša, Luč božanstva te obseva, O Jezus, ves moj blagor ti, Povzdigni se, srce, Za tvoj evharistični tron), božične (Noč božična) in postne (Pesem žalno poje, Milo Jezus prosi, Zemlja in nebo žaluje).

»Kot skladatelj je Sattner izrazil melodik, kot harmonik najprej precej konservativen, a se je pozneje sprijaznil z novejšim izražanjem. Z izredno vztrajnostjo in neprestanim izpopolnjevanjem se je razvil iz malega skladatelja v mojstra velikega formata in postal eden izmed glasbenih prvakov« (Premrl).

Edo Škulj

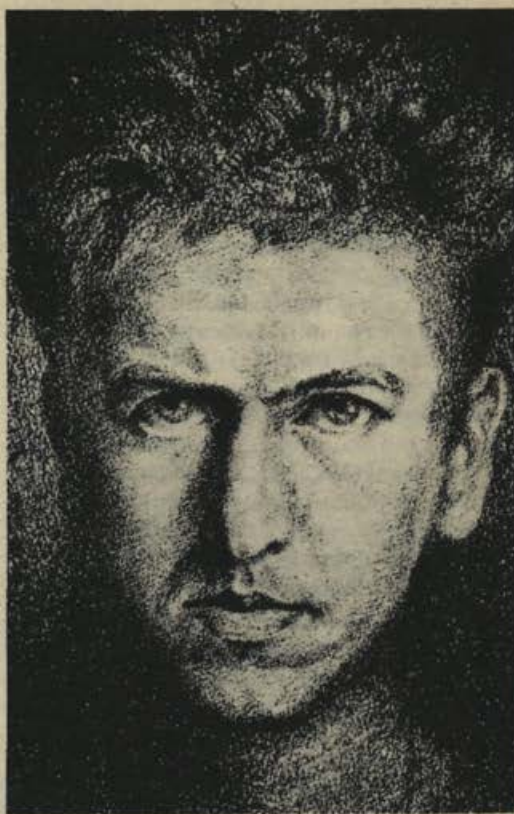
Pred 100 leti se je rodil risar in slikar Hinko Smrekar

Dne 13. julija 1983 je minilo natanko 100 let, kar se je v Ljubljani rodil risar in slikar, karikaturnist, ilustrator, grafik, lesorezec in pisec duhovitih sestavkov s področja umetnosti Hinko (Henrik) Smrekar. Narodna galerija se ga je ob stoletnici rojstva spomnila z razstavo njegovih izbranih del, ki jih hrani sama, in dopolnjenih z nekaj risbami iz drugih javnih zbirk. Ista ustanova je že leta 1952 ob desetletnici njegove mučeniške smrti – Italijani so ga ustrelili kot talca – priredila v njegov spomin retrospektivno razstavo, ki je obsegala skoraj dve sto padeset umetnin.

Ob stoletnici rojstva Hinka Smrekarja je prav, da se ga spomni tudi Mohorjeva družba, saj ji je bil četrto stoletje zvest sodelavec. Vse od leta 1915 do 1940 se srečujemo v mohorskem Koledarju ali v Mladiki z njegovimi umetninami v obliki risb, ilustracij, karikatur, družbenih, socialnih in političnih satiričnih risb. Posebej je ilustriral štiri zvezke Mohorjeve knjižnice: Jurček Kozamurček (MK 18), Weiser: Vatomika, zadnji poglavar Delavarov (Mk 75), Heyevih Sto basni za otroke (Mk 88), predvsem pa se je proslavil z ilustracijami knjige Miličinskega Ptički brez gnezda (Mk 98). V Mladiki je pisal o cerkveni umetnosti.

Smrekar je eden izmed tistih slovenskih umetnikov, ki je zrasel iz revščine in se šolal v revščini. Po končani gimnaziji v Ljubljani se je vpisal na pravno fakulteto v Innsbrucku in potem na Dunaju. Poleg študija je obiskoval risarske tečaje, dokler se ni končno odločil za umetniški poklic. Najprej se je na Dunaju vpisal na Avstrijskem muzeju za umetnost in obrt v tečaj za učitelje risanja na srednjih šolah. Zaradi pomanjkanja sredstev je leta 1905 Dunaj zapustil, se vrnil v Ljubljano in šel nato v Kranj, kamor se je leto poprej Smrekarjeva družina preselila. A že leta 1905 je skupaj z Maksimom Gasparijem odšel v München, kjer sta skoraj leto dni skupaj študirala po zasebnih šolah. V München se je še pozneje večkrat vračal, saj mu je sleherni obisk pomenil slogovno in motivno obogatitev. Po vrnitvi iz Münchna je nekaj let živel v Kranju, od koder se je leta 1911 za stalno preselil v Ljubljano. V letih od 1907 do 1911 je bil še večkrat na Dunaju. Prva svetovna vojska je pomenila zanj čas hudega trpljenja po številnih ječah in internacijah, kar mu je tako pristudilo vojno, da je ta stud prenesel na nešteto risb in ga je v satiri in karikaturi med zadnjo vojno le še poostril.

Smrekar je bil po prihodu na Dunaj leta 1902 z bivšimi učenci ljubljanske umetno obrtne šole Sašom Šantlom, Gvidonom Birollo, Maksimom Gasparijem, Slavkom Peruzzijem in drugimi hrvaškimi tovariši ustanovil 1903 pod vplivom ondotne secesije in po zgledu drugih Slovanov, zlasti Čehov in Poljakov, društvo Vesna, ki naj bi se posvetilo predvsem domači umetnosti, zajemalo iz ljudskega izročila, iz ljudskih pesmi, pravljic. Če bi imeli danes zbrano celotno Smrekarjevo ilustrativno delo – na desetine je samo knjig – celotno zbirko portretov sodobnih slovenskih pisateljev, umetnikov, znanstvenikov, politikov in drugih javnih delavcev, zbirko njegovih karikatur, družbeno satiričnih kompozicij, njegove jed-

kanice in akvatinte, njegove slike, ki v preroški viziji predstavljajo vojne grozote itd., bi bila to zbirka tisočev in tisočev listov, ki bi pričali o Smrekarjevem nenehnem ustvarjalnem delu. S svojo ostro in pogumno satiro je bičal zablode in napake sodobnikov, sodobne družbe in njenega življenja, a lahko pribijemo, da bi bil v mnogih odkritosrčnih in ostrih kritikah, ki jih je z risalom in čopičem prenašal na papir, tudi pogumen sodnik mnogim napakam sedanje družbe, sedanjih socialnih in političnih razmer.

V nekaterih knjižnih ilustracijah je ostal neprekosljiv. Tako so nam še danes v živem spominu njegove domiselne in dognane ilustracije Levstikovega Martina Krpana (1917), saj izražajo isti zdravi, ponosni, ironični pogled slovenskega kmečkega človeka na cesarski Dunaj, kot ga je označil Levstik v svojem književnem delu. Bridko obdobje prve svetovne vojne odseva v njegovi s perorisbami bogato opremljeni knjigi z naslovom Hinko Smrekar – Črnovojnik (1919), ki jo je izdala Umetniška propaganda v Ljubljani. V

knjigi opisuje Smrekar vesele in žalostne dogodivščine, ki jih je v letih 1915–1916 doživiljal na policiji, pri vojakih, v taborišču, v bolnišnici in na opazovalnici za živčno bolne. Med Smrekarjevimi knjižnimi ilustracijami bi omenili še risbe v knjigi za otroke Marije Jezernikove Beli bratec (1938), v povesti Davorina Ravljena Grajski vrabec (1938). V samozaložbi je izdal bibliofilsko numerirano izdajo Sedem Andersenovih pravljic za šegave modrijane in modrijančke (1940). K ilustraciji ga je pritegnila tudi Prešernova pesem. Ilustriral je tri pesmi: Strunam (1940), Dekletom (1940) in Pod oknom (1941). Med drugim je Smrekar ilustriral naslovne strani za več Cankarjevih knjig: Gospa Judit (1904), Hlapec Jernej in njegova pravica (1907), Pohujšanje v dolini Šentflorjanski (1908), Zgodbe iz doline Šentflorjanske (1908), Za križem (1909), Milan in Milena (1913), Krpanova kobilica (1907), v kateri je tudi več Smrekarjevih ilustracij. Izredno bogato (poleg večje naslovne strani še 212 manjših koledarskih podob) je opremil Literarno pratiko za leto 1914. Za koledarske podobe v njej je vzel snov iz narodovega življenja in običajev z najbolj značilnimi pratikarskimi in koledarskimi prizori za vsak mesec.

–pk.

Raffaello Santi – ob 500-letnici rojstva

Petstoletnice rojstva Raffaella Santija, čigar delo je še danes splošna last vsega človeštva, čeprav je André Malraux v »Voix du silence« zapisal o njem, da mu danes nič ne pomeni, se spominja vsa kulturna Evropa. Res je, da našemu stoletju, ko je mnogim vse, kar je klasičnega, sumljivo in nepomembno, tudi Raffael, eden izmed treh največjih slikarjev visoke renesanse, nič ne pomeni, čeprav bi lahko rekli, da do poznega devetnajstega stoletja ni velikega slikarja, ki ne bi nanj zavestno ali nezavedno po svoje vplival tudi Raffaello. Velika svetloba, ki odseva v pisanih spektrih z njegovih del, je učinkovala na slikarje drugače v manierizmu kakor v baroku, drugače v klasicizmu kakor v romantiki in v historizmu. Nanj so se sklicevali tudi njegovi

nasprotniki. Raffaellova naslednika nista samo Domenichino in Poussin, marveč sta tudi Caravaggio in Rubens; ne samo Ingres, marveč tudi Delacroix.

Raffaello Santi, imenovan tudi Raffael, čigar slike Madon (Madona z liščkom, Madona v zelenju, Lepa vrtnarica itd.) in njegove velike alegorično reprezentativne kompozicije v Vatikanu so svetovno znane, je bil rojen pred 500 leti, dne 6. aprila 1483, in sicer na veliki četrtek v starem mestecu Urbino na vzhodnem pobočju Apeninov (nekateri življenjepisci postavljajo njegovo rojstvo v konec marca istega leta). Slikar cinquecenta in arhitekt visoke renesanse je umrl star 37 let prav tako na veliki četrtek dne 6. aprila 1520 v Rimu. Takrat je pisal Pico della Mirandola Isabella d'Este, da je v Raffaellovi smrtni uri, na veliki četrtek, potres stresel Rim, vatikanska palača se je razklala in se skoro porušila. Nihče ni mogel mimo analogije podobnega pojava ob Kristusovi smrti. Papež Leon X., tako poroča dalje, je bridko jokal, zakaj življenje brez Raffaella se mu ni zdelo več vredno. Njegov življenjepisec Vasari ga označuje kot posebej dobroto, kot človeka, ki so mu bile celo živali spoštljivo vdane. Okrog Raffaella se je kmalu po njegovi smrti spletla legenda o neoporečnem, angelskem, da, svetniškem slikarju – popolnem človeku in popolnem umetniku. Ko je umrl, so mislili, da je z njim umrla tudi umetnost.

Kot slikar je izšel Raffael iz umbrijske srednje renesančne šole, v kateri mu je bil učitelj Pietro Perugini, pozneje pa sta vplivala nanj tudi oba njegova velika sodobnika Leonardo da Vinci in Michelangelo Buonarroti. Od vsakega teh vzornikov je prejel bistveno sestavino njegove umetnosti. Raffaellu je bilo 21 let, ko je dokončal eno svojih prvih slovečih del »Marijino poroko«, leta 1504; sliko hrani danes galerija Brera v Milanu. Slika je sicer nastala še pod vplivom učitelja Perugina, ki je slikarju zbudil čut za idealno milino, vendar že kaže tudi slikarjev osebni slog, Tri leta zatem je naslikal »Polaganje Kristusa v grob« (galerija Borghese v Rimu); na sliki je komaj še prepoznati njegov doslejnji slog, tako so gibanje in oblike človeškega telesa stopili v ospredje. Leta 1508 je papež Julij II. poklical Raffaella iz Firenc, kjer je bil od leta 1504, v Rim, kjer naj bi poslikal stanovanjske prostore papeža Nikolaja V. Za Bramantejem (vodilni arhitekt, ki je od leta 1506 dalje vodil gradnjo nove cerkve sv. Petra v Rimu) in Michelangelom je bil zdaj tudi Raffaello papežev varovanec in

sodelavec pri graditvi cerkve sv. Petra. S poslikavo stanc (sob) je ustvaril Raffaell svoje slovite freske v Vatikanu, med katere sodijo: »Disputa« (»Razprava o Najsvetejšem«), »Osvoboditev sv. Petra«, »Atenska šola«, »Parnas«, »Tri kreposti« in druge. Papež mu je naročil tudi deset stenskih preprog za Sikstinsko kapelo, ki jo je doslej poslikaval s freskami Michelangelo. Na stenskih preprogah je Raffaell upodobil prizore iz življenja apostolov Petra in Pavla. Raffael je naslikal portreta papežev Julija II. in Leona X., dalje več oltarnih podob, med njimi znamenito sveto Cecilijo (pinakoteka v Bologni), Madonno Folignsko (Vatikan). Zadnje veliko slikarsko delo, ki se ga je Raffaell lotil, je bila slika »Kristusovo spreminjenje« v letih 1519/20, ki predstavlja višek njegove umetnosti; to sliko so dokončali njegovi učenci in je danes razstavljena v vatikanski pinakoteki.

Petstoletnice Raffaellovega rojstva se je spomnila vsa kulturna Evropa z raznimi slovesnostmi, s predavanji in razstavami. Prva pomembna slovesnost ob tem jubileju je bila 14. aprila v Rimu v navzočnosti predsednika republike Perti-

nija; na slovesnosti je govoril raziskovalec Raffaellovega dela in življenja Ernst Gamblich. Organizacijski odbor se je sicer odrekal prirejanju večjih razstav tako v domovini kakor v inozemstvu, zato pa naj bi imel jubilej tembolj znanstveno-raziskovalni značaj. Najpomembnejša Raffaellova dela se nahajajo v muzejih in cerkvah 30 italijanskih mest. V Rimu in v nekaterih italijanskih cerkvah so pripravili dvanajst tako imenovanih »didaktičnih razstav«; v Palazzo Barberini je bila razstava z naslovom »Mit Farnesine«; prav tam je bil septembra ciklus predavanj z naslovom »Omaggio a Raffaello«. Academia dei Lincei je prirejala od septembra do oktobra simpozij, na katerem so obravnavali tematiko »Raffaell-in kultura renesanse«, »Raffaellovi učenci v Italiji« in »Raffaell in Evropa«; dal survival al revival«. Palazzo Pitti v Firencah ima v načrtu za oktober razstavo »Raffael kot slikar« in »Architetture raffaellesche a Firenze«. Palazzo Ducale v slikarjevem rojstnem kraju je imela v mesecu juliju razstavo »Urbino e le Marche prima e dopo Raffaello«. Citta di Castello je napovedalo razstavo kopij 19. stoletja po Raffaellovih slikah.

Janez Šubic: Umirajoči Rafael

Sredi decembra pa naj bi Galleria dell' Accademia v Benetkah pripravila razstavo slik iz Raffaellovega kroga.

Pariz bo počastil italijanskega umetnika z razstavo »Raphaël et la France« (v Grand Palais) – verjetno od novembra 1983 do februarja 1984 – in »Les élèves de Raphaël« (Louvre, z deli od Poussina do Cézannea). V Londonu bo British Museum pripravil razstavo Raffaellovih risb iz angleških zbirk (od 13. oktobra 1983 do 15. januarja 1984). Organizacijski odbor pripravlja za februar 1984 razstavo o Raffaellovi arhitekturi. Še do 8. maja 1984 pa bo trajala Raffaellova razstava Nacionalne galerije v Washingtonu.

P. Kosem

25 LET OD SMRTI KAPLANA ČEDERMACA – Oktobra 1984 bo minilo 25 let, odkar so v Lazah v Nadiški dolini pokopali beneškega slovenskega duhovnika, ki ga je opisal pisatelj France Bevk v knjigi Kaplan Martin Čedermac, Antona Kufola (Cuffolo), doma iz Plešišč (1889–1959), prvega urednika Trinkovega koledarja, voditelja beneških Slovencev v prizadeva-

nja za svoje narodne pravice. – Na sliki: Iz cerkve sv. Antona Padovanskega v Lazah pri Podbojnecu nesejo krsto vzornega duhovnika in tamkajšnje pokopališče.

Orožnik in kozel

(Iz pisma, ki ga je pisal znameniti beneški Kaplan Čedermac – Anton Cuffolo, župnik iz Laz v Nadiški dolini – izseljenskemu duhovniku v Belgiji Zdravku Revnu »svečana« 1952.)

»Še eno za pustni čas.

V vasici Podgora pri Oblicah (občina Srednje) stanujeta dva zelo revna in priletna zakonca. Hišica je primitivna, ogenj na tlaku, dim po vratih. Pomagata si s tem, da vzdržujeta kozla ali po našem »kuša«, ki jim prisluži kak malenkosten honorar od 10 do 20 koz, kolikor se jih najde v sosednjih dolinah, ker omenjeni »kuš« nima tekmecev. Stari nekaj zasluži tudi s kuhanjem »žganja«.

Pred par tedni sta bila starčka opozorjena, da orožnik poizveduje o njih in da se bo oglasil tudi pri njih. Stari se je prestrašil, ker je mislil, da se gre za ilegalno žganjekuho in jo je popihal v gozd z vsem žgalnim orodjem. Ko je vstopil orožnik v hišo, je starka čepela pri ognju in se grela. Vprašal jo je, da ali je res, da ima »kuša« in ali ima »licenco« za uporabo istega. Starka ga ni razumela, ker nikoli ni slišala, da se »kuš« v italijanskem jeziku imenuje »becco« in zato je venomer odgovarjala: »Nimamo beko«.

Razkačeni orožnik je nato hotel videti zločinca »beko« in je jezno odprl vrata štalice, ki so bile poleg hišnih. Ko so bila vrata odprta, je »kuš« že bil nastavljen na zadnjih nogah in je butnil na vso moč v orožnika, tako da ga je vrgel na spodaj stoječi gnojak, skočil za njim in ga začel krepko obdelovati od vseh strani, tako da če bi ne bili priskočili na pomoč sosedje, nadležni orožnik bi jo bil končal na gnojaku.

Nekateri hudomušneži mislijo nagraditi junaškega kuša z zlato svetinjo. Ta resnična zgodba ne spada v »Slovenski glas«, ker bi znala škodovati »kušovim« gospodarjem in ne »kušu« zaradi tega ker je bil žrtev orožnik. Lahko pa jo poveste emigrantom iz onih krajev za pustni špas.

In s to »kušovo« novico končam predolgo pismo ter vas prav lepo pozdravljam vdani duh. Ant. Cuffolo.«

Sto let po Marxovi smrti

Engels je sklenil svoj govor, s katerim se je poslovil od svojega prijatelja Karla Marxa, z besedami: »Njegovo ime bo preživelo stoletja in tako tudi njegovo delo.« Resničnosti teh besed sto let po Marxovi smrti ni treba posebej dokazovati, ohranile so svojo veljavnost. Marx se je neizbrisno zapisal v zgodovino človeštva, ker je pač v svojem času nastopil kot odločen borec za pravice delavcev in prerok prihodnjih časov, ki naj bi delavstvu prinesli tisto, o čemer delavski razred takrat še sanjati ni mogel in upal. In vendar je nemogoče postalo mogoče. Položaj delavcev je danes celo tam drugačen, kjer nimamo opraviti s socialistično družbeno ureditvijo, kaj šele tam, kjer so socialistične vrednote postale življenjska resničnost.

Danes se morda čudimo, kako je bilo mogoče, da se ni v Marxovem času našel kdo drug, ki bi npr. v imenu evangelija začel odločen boj za pravice delavcev in za spremembo sveta. Res je sicer, da tudi takšnih poskusov ni manjkalo, a bilo jih je hudo malo in bili so preslabotni, premalo odločni, da bi mogli zagoreti kot kresovi, ki bi naznanjali nove čase. Samo tako poglobljena in znanstveno osvetljena socialna misel, kakor jo je ustvaril Marx, in tako odločna volja, kakor je izhajala iz tega revolucionarja, sta mogli pomeniti začetek novih časov in prebuditi v delavcih potrebno zavest ter upanje na lepšo prihodnost.

Marx je postavil v središče svojega zanimanja in prizadevanja človeka, ki ga ne sme nihče več izkoriščati in zaslužjevati. Zato morajo vse spremembe služiti osvobajanju človeka in je treba odstraniti vse, kar človeku ne pusti, da bi se v polni meri uresničil in zaživel človeka vredno življenje. Seveda pa Marx ne misli samo na človeka kot posameznika, temveč hkrati kot družbeno bitje. Družbena ureditev mora biti tedaj takšna, da bo odstranila napetosti med posameznikom in družbo, se pravi, da bo vzpostavila resnično bratstvo med ljudmi. To pa je mogoče doseči samo z odpravo zasebne lastnine, ki je človeka najbolj pokvarila. »Odprava privatne lastnine je zatorej popolna emancipacija vseh človeških čutov in lastnosti.« Tukaj se Marx približuje Kristusovi misli, saj tudi Kristus govori o tem, kako težko je priti »bogatinu« v božje kraljestvo. Res pa je, da Marx ne misli na odpravo vsake lastnine, temveč le na odpravo zasebne lastnine proizvodnih sredstev.

Med izkoriščevalci in zaslužnjevalci človeka, ki jim je Marx napovedal neizprosni boj, so se znašli vsi, ki so bili tesno povezani s takratno kapitalistično urejeno družbo in državno oblastjo, ki so bili zaščitniki obeh. Med njimi je bila tudi Cerkev. Zato ni čudno, da je Marx gledal v veri ideologijo te nepravične družbene ureditve. Podobno prepričanje o veri pa mu je narekovala tudi njegova filozofska misel, ki se je obrnila zoper idealistično »državno« filozofijo v pruski državi. Tako je Marx v svojem boju za pravice delavcev in za osvobajanje človeka nastopil tudi zoper Cerkev in vero nasploh, ki naj bi človeka le odtujevala in odvrčala od osvobajanja, čeprav je videl v njej že nekakšen protest zoper nezdrave razmere. Ateizma ni postavljaj v ospredje, temveč ga je zagovarjal samo zaradi humanizma, ker pač ni videl v veri sestavin, ki bi mogle služiti človekovemu osvobajanju in uresničevanju samega sebe. Morda je to Marxovo spoznanje najhujši očitek tedanjemu krščanstvu, posebej še uradnemu krščanstvu, ki je povrh vsega neprikrito in ostro nastopilo zoper marksizem in socializem nasploh in se tako še bolj oddaljilo od miselnosti prvih kristjanov, pa tudi od delavstva.

Vendar so se kmalu začela pojavljati med vernimi ljudmi gibanja, ki so se naslanjala na temeljna Marxova spoznanja, čeprav so izhajala iz evangeljskega navdiha. Takšno gibanje so bili predvsem krščanski socialisti, ki so se tudi pri nas pred vojno odločno zavzemali za pravice delavcev in nadaljevali prizadevanja J. E. Kreka. In naposled je uradna Cerkev prav tako začela razlikovati v socializmu tisto, kar naj bi bilo sprejemljivo, od tistega, s čimer naj bi se katoliški nauk ne mogel sprijazniti. Namesto izključevalne in izobčevalne govorice se je začel počasi uveljavljati dialog. Danes se tudi kristjani v Srednji in Južni Ameriki večkrat skupno bojujejo za osvoboditev zatiranega ljudstva in spremembo družbenega reda. Teologija pa razvija misli, ki spodbujajo osvobodilni boj in prizadevanja za socialistično družbeno ureditev.

Po sto letih, odkar je Marx umrl, smemo reči, da se Marxova misel še vedno širi in živi, da še vedno navdihuje množice za upravičen boj proti različnim oblikam zaslužnjevanja in zatiranja. Marx je še vedno simbol tega boja in nastopa kot revolucionar in prerok, ki ga posestljajo vsi resnični revolucionarji, pripravljeni tudi na največje žrtve. V temeljnih Marxovih mislih še vedno najdejo ti revolucionarji smernice za novo ureditev sveta, celo tisti, ki jih navdihuje evangeljsko

sporočilo in se sklicujejo hkrati na Kristusa. Temeljne socialistične vrednote bratstva, enakosti, svobode, humanizma in mednarodne solidarnosti so namreč hkrati krščanske vrednote.

Poglobljena Marxova misel in krščanstvo sta danes že našla skupen jezik. Marksisti in kristjani si zato marsikje skupno prizadevajo za takšno ureditev sveta, ki bo odsevala vrednote tistega, kar eni imenujejo »brezrazredno družbo«, drugi pa »božje kraljestvo«, »novo zemljo«. V ospredje stopajo skupni cilji, medtem ko se razlike v nazorih vedno manj omenjajo. Za kristjane postajajo najpomembnejše besede papeža Janeza XXIII.: »Kolikor se ta gibanja (z gospodarskim, socialnim, kulturnim in političnim namenom) skladajo z načeli zdrave pameti in se ujemajo z upravičenimi zahtevami človeške osebe, kdo bi ne hotel v tem spoznati pozitivnih prvin, vrednih odobravanja?« Na Marxov izziv tedaj odgovarjajo v marsičem pozitivno tudi tisti, od katerih bi to mogli nekoč najmanj pričakovati. In prav tako marksisti gledajo danes v pristnih vernikih vedno bolj svoje zaveznike. Morda je to najpresenetljivejši in najobetavnejši pojav v življenju Marxove misli po sto letih njegove smrti. Marksisti in kristjani so namreč še vedno najvidnejši graditelji novega sveta, sveta prihodnosti.

Vekoslav Grmič

Pričevalec Jezusa Kristusa

Ob 500 letnici rojstva Martina Lutra

Ob 500 letnici rojstva Martina Lutra je skupna rimsko katoliška in evangeličansko luteranska komisija na svoji seji 6. maja 1983 sprejela izjavo z naslovom »Martin Luter – pričevalec Jezusa Kristusa«. Komisija je preučila učinke Lutrovega delovanja tako na evangeličanski kakor tudi na katoliški strani in ugotavlja, da se na obeh spreminja predstava o Lutru, ki smo jo podedovali. Obe strani začenjata presojeti Lutra kot »pričevalca evangelija, učitelja vere in klicarja k duhovni prenovi«. Besedilo izjave označuje Lutra kot *pričevalca evangelija*, ki je s svojim poglobljenim študijem svetega pisma ponovno odkril božje usmiljenje.

Lutrova misel glede nauka o opravičenju je medtem pri mnogih na katoliškem področju doživela priznanje kot zakonita oblika krščanske teologije. Nasprotovanja in cerkveni spori niso nastali toliko zaradi Lutrovega umevanja evangelija temveč zaradi cerkvenih in političnih posledic reformatorskih gibanj. Zgodovinskih dogodkov ne moremo zanikati ali razveljaviti; lahko pa popravimo njihove slabe posledice, če doženemo njihove vzroke in drugače izrazimo tisto, kar povzroča nesporazume. Besedilo izjave priznava, da niso vsi Lutrovi spisi postali v enaki meri veljavni v luteranskih Cerkvah. Lutrova dediščina je v zgodovini doživela tudi marsikatero skrajšanje in popačenje (npr. osamitev svetega pisma od njegovega cerkvenega konteksta, napačna individualistična razlaga Lutrovega vidika človeka kot osebnosti pred Bogom). Pri vsej hvaležnosti do Lutrovega delovanja se luteranske Cerkve danes zavedajo meja njegove osebnosti in njegovega dela. Kot dokaz za novo razmišljanje o Lutrovi osebi in njegovem reformatorskem prizadevanju na katoliški strani navaja besedilo izjave znana izvajanja kardinala Willebrandsa na generalni skupščini Svetovne luteranske zveze v Evianu leta 1970. Naštevajo celo vrsto mnenj II. vaticanskega koncila, iz katerih bi lahko videli, da sprejemajo luteranske poglede, tako npr. opis Cerkve kot »božjega ljudstva«, umevanje cerkvenih služb kot služenje in poudarek na splošnem duhovništvu vseh krščenih. Komisija ugotavlja, da se danes lahko skupaj učimo od Lutra: Opozarja nas na prvenstvo božje besede v življenju Cerkve, kliče nas k veri in brezpogojnemu zaupanju v milostnega Boga in nas uči, da edinost dovoljuje potrebne različnosti v navadah, ureditvi in teologiji.

Po Herder Koresp. prevedel M. Rybář

Znamenita begunka

Peter Kusterle, avtor našega članka, od katerega smo se poslovlili na celjskem pokopališču 12. maja 1983, je nedvomno zadnji Mohorjan, ki je svojo dolgoletno delo za Mohorjevo začel še kot črkostavec v tiskarni Mohorjeve družbe v Celovcu, pred koncem prve svetovne vojne. Bil je živa priča težkih plebiscitnih dni, ko sta se morali v letu 1919 Mohorjeva družba in z njo njena tiskarna umakniti iz Celovca, tam pa pustiti vse nepremično premoženje. Zaradi naglice in poveljne zmede je bil umik Mohorjeve družbe in njene tiskarne pravi beg iz Celovca, dolgoletnega sedeža te izvirne slovenske kulturne družbe, vse od njenih prvih začetkov do mogočnega vsenarnodnega razvoja in delovanja, ki je zajelo vso Slovenijo.

Peter Kusterle, ki se je kot rojen Korošec umaknil iz Celovca skupaj s tiskarno, je bil med obema vojnama odličen strojni stavec na Prevaljah in končno v Celju, kjer je Mohorjeva družba na novo organizirala in razvila iz Celovca prebeglo tiskarno v novo, moderno tiskarsko podjetje, sposobno za proizvodnjo sodobnega tiska. Njegovo strokovno delo v tiskarni in še posebej sindikalno v organizaciji grafičarjev, kakor tudi izven grafičnih vrst v JSZ, je bilo znano in široko cenjeno. Svoje bogato strokovno znanje je lahko uveljavil šele v povojnih razmerah, ko je moral prevzeti odgovorno nalogo tehničnega vodje tiskarne in jo z uspehom opravljal vse do upokojitve.

Nikoli pa Peter Kusterle ni pozabil svoje rodne Koroške in težkih časov bega Mohorjeve družbe in njene tiskarne iz Celovca. O tem je že leta 1969 napisal izčrpen in zanimiv članek v Koroškem fužinarju. Zaradi zanimivega pričevanja mu daje besedo tudi Mohorjevo kolegar, da v ponatisu članka Znamenita begunka obudi pričevanje in spomine, ki jih na Slovenskem ne smemo pozabiti.

Jeseni 1918. Prve svetovne vojne, ki so jo sprovcirali velenemški politiki in generali, je bilo konec. Stara avstro-ogrška državna zgradba se je rušila. Ječa narodov se je podirala. Čehi, Slovaki, Poljaki, Srbi, Hrvati, Slovenci, ki so živeli ob robu te države, so zahtevali samostojnost. S front so se vračali vojaki, lačni in razcapani. Vojne so bili vsi do grla siti.

Razpoloženje v Celovcu, glavnem mestu avstrijske kronovine Koroške, je bilo sila različno. Malokateri je ostal ravnodušen. Nemci in nemčurji so bili zaskrbljeni, Slovenci veseli in polni optimizma. Na Jesenicah so proslavljali slovensko republiko. Kmalu se je pojavila tostran Karavank slovenska vojska. V Borovljah se je usidral njen major Lavrič s svojo četo.

V Mohorjevi tiskarni je bilo razpoloženje med delavci na višku. Nekega dne v novembru 1918 je nekdo mednje prinesel novico, da je izvidnica slovenske vojske pred Celovcem. Pustili so vse, se umili, oblekli in hajd po Ljubljanski cesti proti jugu. In res, kake tri kilometre iz mesta je stal sredi ceste vojak s puško, velik in nasmejan. Uniforma je bila še avstrijska, le na kapi je imel slovensko kokardo. Nedopovedljiv prizor! Kakor da bi gledali kralja Matjaža izpod Pece. Po tisočih letih zatiranja stoji pred nami simbol svobode – resničen, iz mesa in krvi! Prvi stik z domačo vojsko.

Ko so se vračali proti mestu, srečni in ponosni, so računali, koliko dni, morda koliko ur – pa bodo po Celovcu odmevali koraki slovenskih straž...

Minili so dnevi, tedni – ni jih bilo. Nemci in nemčurji so polagoma prišli do sape, začel jim je rasti greben. Začela se je borba za Koroško, javno in za kulisami, kruta in ogabna. Tudi pred

Na Prevaljah so bili na sprejem Družbe in tiskarne že nekoliko pripravljeni

dom Mohorjeve družbe na Vetrinjskem obmestju so pridrveli ulični razgrajči, metali kamenje v okna, psovali Slovence in jih pozivali, naj se zgubijo prek Ljubelja.

Tiskarski strokovni delavci v Mohorjevi tiskarni so bili zvečine iz Ljubljane ali iz drugih kranjskih mest. Mohorjeva je bila zanje, zlasti za stavce, nekako privlačna. Bila je v Celovcu, zibelki slovenske besede. Na Koroškem so živeli znameniti slovenski delavci, Ožbalt Gutsman, Urban Jarnik – tega je v Blatogradu, kjer je župnikoval, obiskoval tudi Prešeren, ko je bival v Celovcu, kjer se je pripravljval na sodni in odvetniški izpit, in z njim razpravljaj o usodi in razvoju slovenščine –, dalje Anton Martin Slomšek, Matija Majar Zilski, Anton Janežič, Jakob Sket in še mnogo drugih. Dela zadnjih je tiskala družbina tiskarna, ob njih se je črkostavcem nudila prilika jezikovnega poglobljanja, kar je za njihov poklic tako rekoč življenjskega pomena. Saj so imeli opravka z Janežičevo Slovensko slovnico in njegovimi slovarji, ki so bili svoj čas edini jezikovni učbeniki na Slovenskem.

Leta 1916 je pri Mohorjevi v Celovcu izšla tudi prva izdaja Breznikove Slovenske slovnice, prva moderna slovnica pri Slovencih. Kako je profesor Anton Breznik cenil stavce v Mohorjevi, naj pove anekdota, katero je stavcem v Celju pravil profesor Janko Moder, ki je bil tudi med Breznikovimi dijaki. Ti so svojega učitelja seveda občudovali in ga po pravici imeli za največjega jezikovnega strokovnjaka. Breznik pa jim je odgovoril: Kaj jaz, kar imam jaz v glavi, ima stavec Mohorjeve v mezincu. – Temu se kajpak ne smemo čuditi. Ko je stavec lepo na roko in s

prizadevnim občutkom stavil slovnice in slovarje, se mu je čut za jezik dobro obrusil. To je bilo seveda še v tistih časih, ko še ni bilo stavnih strojev in delovnega učinka niso beležili poenterji in normirci.

Mohorjeva družba si je že zdavnaj utrdila sloves največje ljudske knjižne založbe.

Prežihov Voranc je napisal v svoji kratki avtobiografiji: Slovenski sem se učil iz knjig Mohorjeve družbe, katere je hiša naročevala že petdeset let. Tako sem se zelo zgodaj začel zanimati za slovensko književnost.

Zaradi svojega velikega pomena za slovenski narod je bila Mohorjeva družba germanizatorjem seveda trn v peti. Postalo je jasno, da bi imela pod Avstrijo velike težave. Nemci in nemčurji na Koroškem so organizirali vojaško formacijo Volkswehr. Njena naloga je bila zaustaviti prodiranje slovenskih čet, sestavljenih iz prostovoljcev iz vseh slovenskih dežel, ter terorizirati domačine, zavedne Slovence. S področja, ki so ga obvladali Nemci, so pregnali vse vplivne slovenske ljudi, zlasti duhovnike in učitelje. Ko je spomladi 1919 Volkswehru uspela ofenziva in so slovensko vojsko in upravo pregnali iz Koroške, so se Nemci polastili tudi Mohorjeve tiskarne, ki je morala prekiniti delo pri mohorskih knjigah in tiskati razne formularje, letake in objave za vojaško oblast.

To res ni trajalo dolgo. čez mesec ali kaj je v Celovec vkorakala redna jugoslovanska vojska in postavila stražo tudi pri vojvodskem prestolu na Gosposvetem polju.

Velika radost za mohorjane, toda kratkotrajna. Kmalu se je začelo govoriti o plebiscitu in o dveh glasovalnih conah. Cona A s pretežno večino slovenskega življa naj bi spadala pod jugoslovansko upravo, cona B severno od nje pa pod avstrijsko. Le Mežiška dolina je bila brez glasovanja dosojena Jugoslaviji. Razmejnitvena črta, ki je ločila obe glasovalni coni, je potekala sredi Vrbskega jezera, potem po strugi Glinice in Gline do izliva v Krko, se obrnila po Krki proti severu in ob pobočju Svinške planine na vzhod, nato spet proti jugu do Drave blizu Dravograda.

Celovec je bil v coni B. Antantina komanda, ki so jo postavile zmagovite sile: Združene države Amerike, Anglija, Francija in Italija, je odločila, da mora jugoslovanska vojska zapustiti Celovec do 31. julija 1919. Ta odlok je prišel za Mohorjevo družbo tako naglo in pozno, da je bilo le malo časa za razmišljanje.

Kaj storiti? V Celovcu ne more ostati, če noče tvegati svojega imetja in življenja svojih uslužbencev. Strasti so bile razpaljene do kraja. Tudi v coni A ne bi mogla v miru opravljati svojega poslanstva. Nemci so namreč imeli tudi v tej coni pravico do agitacije in propagande. Ta propaganda je seveda vključevala podkupovanje in strahovanje. Pred plebiscitom in na sam dan glasovanja so po slovenskih vaseh pohajale skupine agitatorjev pretepačev iz vse Nemške Avstrije. Svoje gorjače so imeli prelepljene z zelenimi letaki; zelena je bila namreč barva glasovalnih listkov za Avstrijo. Te skupine smo nazivali »Prügelbande«. Marsikateri zavedni Slovenec jo je skupil, zlasti če so ga zalotili samega.

Najbližje zavetje je bila Mežiška dolina. Tja razburkani valovi niso več segli. Tako se je Družba odločila za Prevalje, tudi zato, ker ni bilo predaleč in bi se ob ugodnem izidu plebiscita lahko spet vrnila v Celovec. Odbor Družbe se je tudi zavedal, da bi ta vseslovenska ustanova lahko le v novi državi Srbov, Hrvatov in Slovencev nadaljevala svojo prosvetljalno vlogo.

In tako je prišlo do selitve. Pa kaj, to ni bila selitev, to je bil beg. Čas je bil kratek, jugoslovanska vojska je dala na razpolago kamione in tudi drugače pomagala. Noč in dan so uslužbenci tiskarne in vojaki metali tiskarniško opremo na kamione in spet v železniške vozove. Ni bilo časa za pametno nakladanje. O tem priča tudi tale podatek: vso opremo tiskarne, brez zaloge knjig, so pripeljali na Prevalje v 64 železniških vagonih, ko pa se je tiskarna leta 1927 selila s Prevalj v Celje, je potrebovala le 36 vagonov, pa je bilo robe nekaj več. Primerilo se je celo, da so v Celovcu na en vagon naložili le en sam majhen knjigoveški stroj. Razlog za tako pomanjkljivo obremenitev verjetno ni bila le naglica, ampak tudi to, da so bili mostovi prek Gline, Krke in Drave poškodovani v bojih za Koroško. Zalogo knjig so začasno spravili v zadržni dom v Sinči vasi, od koder so jo pozneje in zlagoma odpeljali na Prevalje.

Tako je zapisal piletni prof. Janez Hutter, takratni tajnik Mohorjeve družbe, v mohorskem koledarju za leto 1920:

»Ino prepeljali smo stroje, pohištvo, omare in črke pa vse knjige, papir in blago po železnici. Tudi ravnatelj tiskarne, njen poslovodja, stavci in delavci so se peljali, pa bukvovezni mojster se svojimi ljudmi.«

Obenem se je zahvalil komandi jugoslovanske vojske za blagohotno pomoč, ko so njeni vojaki,

večinoma Srbi, pomagali reševati imetje slovenske Mohorjeve družbe.

Na Prevaljah so bili na sprejem Družbe in tiskarne že nekoliko pripravljeni. Okrog 20. julija 1919 je prišel blagajnik Družbe in ravnatelj tiskarne Josip Zeichen na Prevalje. Obrnil se je do župnika Riepla, ki je bil razumljivo tudi poverjenik Mohorjeve družbe, in ta mu je priporočil Frica Mikelna s Fare, ki bi bil sposoben organizirati ljudi in prevozna sredstva za selitev. Mikeln je to službo sprejel in potem ostal uslužbenec Družbe do svoje upokojitve. V veliko pomoč je bila Družbi uprava laškega rudnika, ki je bil oblastno zaplenjen, upravitelj sekvestra pa je bil Ivan Brus, doma iz Idrije. Uprava Družbe se je nastanila v župnišču, a pozneje se je preselila v staro šolo na Fari, ki jo je Družba kupila.

Za tiskarno in knjigoveznico je dala uprava rudnika na razpolago svoje opuščene objekte onkraj Meže, pa tudi rudniške vozičke za prevoz po rudniški železnici, ki je bila speljana od kolodvora mimo teh objektov k rudniku. Poleg tega so bile za prevoz od postaje najete tudi druge razpoložljive vprege.

Rudniški objekt seveda ni bil pripravljen za vselitev. Vsa tiskarniška oprema je bila zložena v odprti šupi tik Meže. Črkovne omare zaradi naglice niso mogle biti primerno zavarovane, zato so bile svinčene pismenke raztrosene po vsej poti begunstva, od doma v Celovcu po tamkajšnjih ulicah do kolodvora, po železniških vozovih, pa še po poti s prevaljske postaje do bodočega obrata. Te črke so pobirali otroci iz cestnega blata, nekaj so jih oddali v tiskarni, nekaj pa se jih je razgubilo.

Razumljivo, da je imela Družba s tako selitvijo ogromno škodo. Ne le zaradi zgubljenega črkovnega materiala, tudi ostala oprema se ni mogla s potrebno pazljivostjo nakladati, prevažati in razkladati. Med potjo se je marsikateri kos pokvaril, v Celovcu pa je marsikaj tudi izginilo.

Tiskarniški objekt na Prevaljah je bilo treba šele pripraviti, preurediti. Tu vrata zazidati, tam spet predreti steno za okno. Za težje stroje so morali pripraviti betonske temelje. Motorje je bilo treba previti. Vse to je ob splošnem pomanjkanju materiala in strokovnih delavcev trajalo lep čas in terjalo mnogo skrbi. Šele meseca decembra 1919 so stekli stroji v preurejenem poslopu. Skladišče papirja in knjig si je Družba uredila blizu tiskarne onkraj laškega potoka, kjer je imel svoje objekte stavbenik Madile. Odprema

mohorskih knjig pa se je opravljala v tiskarniških prostorih.

In kaj se je tiskalo najprej? Koledar Mohorjeve družbe za leto 1920. Ta je bil seveda v hudem zaostanku. Štiri mohorske knjige za leto 1919 so bile dotiskane še v Celovcu in iz Sinče vasi poslane poverjenikom, koledar pa je bil naknadno poslan šele v začetku leta 1920.

Koliko ljudi je prišlo s tiskarno iz Celovca na Prevalje? Ravnatelj Josip Zeichen, poslovodja Ivan Kolenc, knjigoveški mojster Alojzij Terček, stavci Jože Stergar starejši in mlajši ter Otmar Michálek, tiskarski strojnik Jože Praznik, knjigoveza Gorjanc in Berdajs, dve uradnici uprave Fani Arnejc in Mimi Terček in še črkostavski vajenec Peter Kusterle, torej 12 ljudi in še 10 družinskih članov, skupno 22 oseb.

Pomožni delavci so ostali v Celovcu in dobili denarno odpravnino. Zato je Družba na Prevaljah sprejela v službo še nekaj domačinov, tako da je štel kolektiv tiskarne (brez uprave) na Prevaljah povprečno 20 ljudi. Pred selitvijo v Celje je bilo zaposlenih v tiskarni 21 oseb in v upravi 3, skupaj 24 oseb, in sicer 16 moških in 8 žensk. K temu osebju bi morali šteti še urednika Družbe pisatelja F. S. Finžgarja, ki je stalno bival v Ljubljani, po uredniških opravkih pa je prihajal na Prevalje skoraj vsak mesec.

Za vse ljudi je Družba našla tudi primerna stanovanja. Pri tem je beguncem šla na roko v prvi vrsti uprava rudnika. K sreči takrat še niso poznali stanovanjske krize. Verjetno so jo tudi takrat zagrizeni Nemci in nemčurji pobrisali v Avstrijo in pustili prazna stanovanja.

Oprema tiskarne na Prevaljah je bila ista kot v Celovcu. Jedro obrata so predstavljali štirje veliki cilindrični tiskalni stroji in dva mala zaklopna tiskalna stroja. Knjigoveznica je bila sorazmerno dobro opremljena, saj je morala letno dodelati na stotisoče knjig. Imela je dva zgibalna stroja, dva ali tri šivalne stroje, več rezalnih strojev, med njimi velik troreznik, to je stroj, ki je knjige na treh straneh hkrati obrezal, dva zlatilna stroja, pa še več manjših priprav.

Leta 1923 je Družba kupila prvi stavni stroj znamke Linotype, takrat najsodobnejši. Drugih investicij na Prevaljah ni bilo. Za potrebe Družbe in ostalih interesentov v Mežiški dolini je takratna oprema povsem zadostovala, čeprav se je delalo vseskozi le v eni izmeni, razen na stavnem stroju v dveh.

Mimogrede naj bo omenjeno, da je v prvem letu obratovanja na Prevaljah nekdo skušal ti-

skarno zažgati. Zlezel je ponoči skozi okno v prostor, kjer so bile naložene še nezgibane pole, in pritaknil vžigalico. V sklade zložen papir seveda ni začel goreti in tako je požigalec zapustil le nekaj osmojenih pol. Bil je pač nahujskan od nemških šovinistov, katerih teroristične niti so segale celo na Prevalje in so tako hoteli še tam Družbi škodovati. Od takrat dalje je moral uslužbenec tiskarne prenočevati v prostorih obrata.

Osebe tiskarne se je v prevaljsko javno življenje kar dobro vživelo. Zlasti meseci pred plebiscitom so bili tudi za prebivalce Mežiške doline precej razgibani in napeti. Spričo zgodovinskega problema Koroške je bila njihova miselnost in dejavnost obrnjena v to smer in o večjih strankarskih razprtijah še ni bilo dosti čutiti.

Leta 1920 so npr. organizirali na Prevaljah igralsko skupino, sestavljeno zvečine iz delavcev tiskarne, ki je naštudirala propagandno igrico Judež in z njo gostovala v Dobrli vasi in drugih krajih plebiscitne cone A. Takega in podobnega udejstvovanja je bilo še več. Zlasti mlajši uslužbenci so se pozneje vključevali v prosvetne, športne in strokovne organizacije.

Po svoje zanimiv je bil knjigovez Gorjanc, samec pri petdesetih letih. Nosil je polcilinder. Veseljak, pevec, pa tudi pivec. Stavci so ga, sicer malo pretirano okarakterizirali: Ni ga pijanca čez Gorjanca, in mu dali vzdevek Zagloba. Vendar, pri delu ni nikdar zmanjkal. Vsaka družba ga je veselo sprejela, ker jo je znal imenito zabavati. Posebno ga je cenil gostilničar Rozman, ki se je hvalil, koliko gostov mu privablja njegova družabnost.

In kaj je tiskarna na Prevaljah tiskala? V glavnem redne in izredne izdaje Mohorjeve družbe, potem knjige za založbo tiskarne, od leta 1923 naprej mesečno družinsko revijo Mladika. Do plebiscita so na Prevaljah tiskali tudi politično glasilo koroških Slovencev Mir, ki ga je leta 1882 v Celovcu ustanovil Andrej Einspieler in ki je izhajal tedensko v nakladi 5000 izvodov. Dokler tiskarna na Prevaljah ni bila usposobljena, so ta list tiskali v Cirilovi tiskarni v Mariboru. Pred plebiscitom so na Prevaljah tiskali tudi 3 številke satirično propagandnega lista Hoo-rrruk.

Tradicijo izdajanja jezikovnih priručnikov sta Družba in tiskarna nadaljevali tudi na Prevaljah. Najprej je bil tiskan Sket-Podbojev nemško-slovenski in slovensko-nemški slovarček v žepni obliki, po katerem je bilo takrat veliko povpraševanje. Tiskarna je na Prevaljah dokončala tisk že v Celovcu začetega Janežič-Bartlovega nemško-

O letovanju v Sloveniji

Veliko nas je, iz vseh krajev Jugoslavije, ki smo, kadarkoli smo mogli, mesec letnega dopusta preživel v Sloveniji. Nekaterim je to prešlo v navado in se spremenilo v nekaj nujnega. Če pa bi nas kdo prosil, naj mu pojasnimo in povemo, zakaj in od kdaj je tako, bi se zmedli in mu ne bi znali odgovoriti, vsaj ne takoj in zlahka. Za nas je to kot nekakšna strast, vse naše majhne in velike strasti pa sodijo v tisto psihično ohišnico, ki jo ima sleherni človek, v katero nihče ne dreza in o kateri niti sam noče veliko govoriti.

Če potujete po Sloveniji, lahko vidite, da je tudi kar precej tujcev, ki so jim »dva-trije poletni tedni v Sloveniji« prešli v navado ali postali strast in da je teh ljudi, kot kaže, vse več.

Kaj je tisto, kar ljudi iz različnih krajev, različnih temperamentov in navad, privlači v to gozdno in plemenito deželo? Začel sem, glejte, o tem pisati, vendar vidim, da ne bom znal veliko povedati; morda ravno zaradi tega ne, ker to preveč dobro vem, preživo občutim. Najlaže bi se sporazumel z nekom, ki je v poletnih dneh tudi sam prihajal v Slovenijo. Ne bi potrebovala mnogo besed, niti pogovora: samo kakšno ime, ime kraja, reke ali planine, eno samo najnavadnejšo slovensko besedo ali reko bi omenila – in že bi drug drugemu z nemim nasmehom potrdila, da se razumeva in strinjava.

Slovensko poletje ima svežino planinske vode ali snežnih vrhov, in sicer tudi v mestih, ki so komaj kakih sto metrov nad morsko gladino. In to povsod enako. To je življenjski dih gorenjskih ali štajerskih vasi, travnikov, rek in gozdičkov. To je vonj dobro napolnjenih in snežno belih blazin v skromnih planinskih prenočiščih. To je močno in zdravo gorsko sonce, zaradi katerega vam hitro ogori obraz, sonce, ki krepi in ne utruja. Zaradi tega kopanje v tukajšnjih jezerih in rekah ni niti najmanj podobno kopanju v tistih zelenih bazenih v nekaterih alpskih krajih v tujini, katerih vas voda sprejme kot neusmiljeno, ledeniško mrzlo rezilo. Ne, voda je tu prijeten sopotnik, prilagojen potrebam vašega utrujenega, zaradi pripeke ali mraza izčrpanega telesa; ko pridete iz nje, vas razprostrti rok sprejme dobro sonce in ogrne z nevidnim in nezaznavno lahkim oblakom zdravja ter vas napolni z nekakšno brezskrbnostjo, ki jo dajejo samo tukajšnje vode in ki je sicer nikjer ne morete ne najti ne kupiti. Zato se v teh krajih dobro dela in dobro počiva.

Ne vem, ali je kje dežela s toliko cestami, potmi, stezicami, bližnjicami, s tolikimi mostički, brvmi ali kamni, po katerih stopaš čez rečice ali potoke, kot jih ima Slovenija od juga do severa. To je gosto, prepleteno ožilje dežele, v kateri ljudje veliko delajo, vendar znajo tudi živeti in radi živijo. Kdor zna brati to mrežo človeških poti, lahko mnogo izve o naravi, navadah in potrebah tistih, ki so jih zgradili ali shodili. Te slovenske steze in stezice imajo čudno lastnost, da se tudi tujcu, ki je prvič tu, zde kot prav zanj narejene, prilagojene njegovemu koraku, njegovemu zadovoljstvu in razmišljanju.

Govorim samo o poletju. Kdo drug pa bi vam lahko prav tako govoril tudi o zimi v Sloveniji. Globoko zasnežene planjave, pomrznjene steze in zaledenela jezera se takrat spremene v odlična drsališča, smučišča, sankališča in terene za vse vrste zimskih športov, ki imajo tu tradicijo. Takrat imate tudi priložnost, da občutite še vrednost slovenskih gostiln ali planinskih domov in pomen velikanskih lončenih peči v teh prostorih; v zimskih dneh, po hoji in naporih, dajejo prijetnost gostoljubnih človeških prebivališč, skorajda toploto rodne hiše.

V teh občestnih gostilnah čaka vsakega od nas, tako pozimi kot poleti, preprosta gostinja. Domača šunka, bohinjki sir, kruh z značilnim trpkim vonjem rži, ajde in raznih neznanih dodatkov. To ni navaden kruh, temveč moč, trajnost in toplota, ki jo združena, dajeta človekovo delo in človekova izvedenost. Zraven sodi katero od slovenskih vin; belo iz okolice Ljutomera ali rdeči cviček, skromno, navadno vino navadnega slovenskega človeka. Trpko je in šibko, navidez neugledno, kadar pa ga pijemo ob pravem času in v razumni količini, greje srce in bistri misel, napolni nas s tiho melodijo, ki človeka spremlja vse do spanja, naslednji dan pa ga, čilega in svežega, radostno prebudi.

Z vsemi temi enostavnimi in dobrimi darovi zemlje vam postreže kakšna mlada ženska ali komaj dorasla, še sramežljiva deklica (»nedolžnost vnema ji oči in lice, lepote svoje sama le ne vidi«, kot je že davno pel Prešeren). Obrazi slovenskih deklet imajo pogosto zares svežino in nevidno lepoto tamkajšnjih krajev. Zdi se mi, da nikjer nisem videl tolikšne enotnosti in take podobnosti človeških obrazov z okolišem, kjer se rode in žive. Nasmeh, s katerim vas srečujejo, je kot stalen odsev teh krajev na njihovih obrazih. Je neminljiva mladost kraja, kjer potujete, in osvetli enako vas, mene in vsakogar, ki gre mimo,

in žari prav tako kot takrat, ko ni nikogar, žari z enako neizčrpno svetlobo, kar tako, zaradi sebe. Žari, ker ne more drugače.

Postrežba je v teh majhnih slovenskih gostilnah prijazna, pogosto boljša in pozornejša kot v velikih mestnih hotelih. Ljudje vam tu ne strežejo, temveč vas sprejemajo in goste. V njihovi vljudnosti ni niti sledu ponižnosti, ne preračunane laskanja, pač pa precej spoštovanja drugega človeka, ki temelji na spoštovanju človeka v sebi. S svojo uslužnostjo kažejo, da cenijo tudi svoje delo, sebe in tistega ki mu strežejo. Taki so po naravi in tako vas sprejmejo ne le v starih renomiranih gostilnah, temveč tudi v skromnih sodobnih motelih, ki so jih odprli nekje ob cesti šele pred kratkim.

V tej majhni, vendar pisani deželi Sloveniji se najde seveda še druge vrednote in dobrine, ki pritegujejo popotnikovo pozornost. Rudnike in tovarne, gradbišča, morska pristanišča, gledališča, glasbo in festivale, zgodovinske starožitnosti, tople vrelce in toplice. O vsem tem tu ne govorim, ker so bila moja slovenska letovanja vselej sestavljena iz preprostih zadovoljstev in velikih radosti, ki nam jih včasih dajejo majhne stvari vsakdanjega življenja.

Odblesk tega letovanja lebdi in trepeti zelen in zlat, vendar topel in drag, pred mojimi očmi tudi zdaj, ko to pišem in ko v zimski noči velikega mesta v moje okno buta mrzel in neusmiljen veter.

Ivo Andrić

Želim

Blesk zenic postal je trpek
kot bodeča žica,
beseda zajedljiva, črna
kot bodica trna.

Morda brez uspeha --
želim le majhno,
neznatno majhno
vejico
tvojega nasmeha.

Čebela

Čebela je priletela
na cvet
in ga prekrila
s toplim telesom.

Cvet
ji je dal
med.

Srečanje

Bonboniera na mizi,
na rami
krhke dlani.

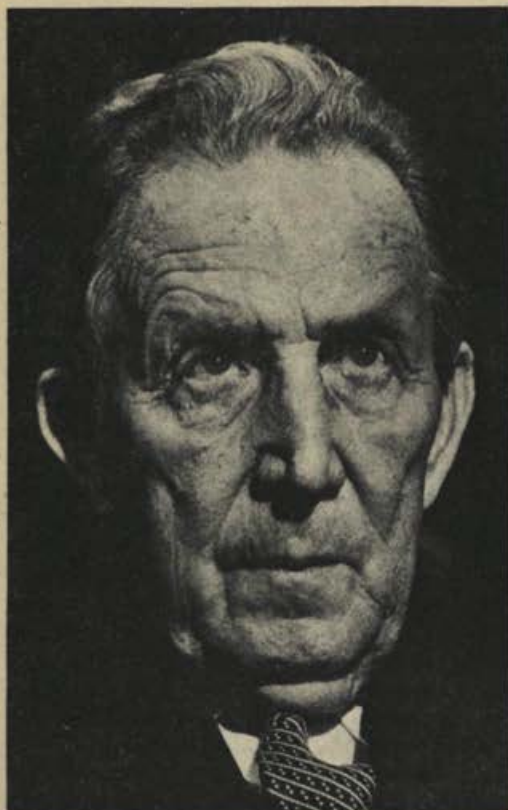
Na licih vzdih:
»Tako sami
kdaj
vsaj piši mi!«

Čas

Čas piše
čas v čas.

In nas
vse tiše
drugca za drugim
sčasom odpiše
od hiše
v večni Mir.

Francè Lokar

Antónu Slodnjáku v spomin in slovó

Slovó samó od njegove telesne navzočnosti, ker bo živel med nami s svojim delom in za tiste, ki so ga poznali, v spominu nanj. Ker je naš koledar govoril o njegovem življenju in delu 1980 ob njegovi 80 letnici, tega ne bomo ponavljali, marveč bomo skušali obuditi spomin na človeka, na njegovo podobo in usodo. Poslóvil se je od nas natanko tri mesece pred svojim izpolnjenim 84-im letom, ko je presegel starost svojih učiteljev in se pridružil z njo le redkim v svoji stroki (Grafenauer, Koblar), – potem ko je (r. 13. jun. 1899 v Bódkovcih v Slovenskih goricah) kot profesor učil na Trgovski akademiji v Ljubljani (1925–45), na filozofski fakulteti v Zagrebu (1947–1950) in Ljubljani (1950–59) in do zadnjih dni raziskoval naše slovstvo.

Profesor in akademik Slodnjak je bil srednje rasti, pokončen, koščen in žilav, zdrave kmečke narave, ki je mnogo prenesla: delovne napore in preskušnje. Suhljat obraz z živimi, prijaznimi očmi, nasmejanimi usti, kadar se je šalil ali kaj široko pripovedoval; resno zavzet obraz, ko je predaval ali debatiral z vsem telesom: z glasom, prehajajočim v grmenje, z mahajočimi rokami. Pokončen do zadnjih let tako za delovno mizo v knjižnici, za katedrom ali v poznih opoldanskih urah, ko je dan za dnem nosil nabito polno aktovko čez mesto iz knjižnice domov...

Bil je »doma« v knjižnicah – od stare licejske na poljanski gimnaziji, kamor je pričel zahajati pred več kot 60-imi leti, pa v novi Narodni in univerzitetni, mimogrede v Zagrebu, Frankfurtu in na Dunaju in še kje. Tu je delal na samosvoj način, zakrit za grmadami knjig in časopisov, ki so ga tedne in mesece čakali ter spremljali, prinašali pa so mu jih z zavestnim veseljem vdani in razumevajoči pomočniki, poznavavci knjižničnih zakladov. – Doma je bil – potem ko je zapustil stanovanje pri Ruskem carju na Ježici, kjer je pisal svoje prve spise takorekoč z otroki v naročju, kakor je sam pripovedoval – v svojih izbah ali kamrah v prijetnem, zavetnem domu pod Rožnikom ob Večni poti, kjer se je skromno stiskal med knjigami in kupi rokopisov. Bil je med tistimi, ki nimajo širokih pisalnikov v prostornih kabinetih, pa ustvarjajo knjigo za knjigo, razpravo za razpravo –

In »doma« je bil v rožniških gozdovih, kamor se je zatekal redno najmanj enkrat, pogosto dvakrat, pa tudi trikrat dnevno. Čim manj po izhojenih poteh, izpred hiše po »strmi« poti navkreber, na vse strani po »pravljinih« dolinah in grapah, ali mimo kapelice po stopnicah, na vrhu po tridesetkrat v vetru okoli cerkve – tudi film o njem nam ga kaže na takem sprehodu... pa v vse smeri in po stezah proti Večni poti in Šišenskemu vrhu... – Zdaj sam, zdaj z otroki, nabiráje kostanj in borovnice, zdaj s prijatelji, sodelavci, z gosti iz drugih krajev in držav. Bil je hodec, poznavavec in ljubitelj narave – našel pa je na gozdnih poteh tudi mir za razmišljanje o delu, posebej pa zdravilo za težave, bridkosti in žalosti. – Te poti je poleti razširil – ko ni bil na domačem vrtu – z bivanjem na Bledu, v Bohinju, tudi na Koroškem, v rodnih Slovenskih goricah, kar mu je vse prinašalo nova spoznanja, nova poznavanja, novih moči.

Od cerkve na Rožniku – rad je hodil vanjo k poletnim mašam – je pogosto zavil k sosednjemu

gostilničarju, mariborskemu sošolcu, ki je z mnogimi drugimi sošolci vred tudi umrl v zadnjih letih. Ob sobotnih večerih pa je pred leti, ko je bilo redno sobotno omizje sošolcev in prijateljev še polno zasedeno, prihajal z njimi sem, da so nadaljevali doma in na dolgi poti začete pogovore, kolokvije in dialoge o vsem: o spominih, o dogodkih v svetu in doma, o slovstvu in kulturi sploh.

Družabnost je bila potreba in lastnost prleškega rojaka. V časih pred vojsko se je zbirala družba profesorjev trgovske akademije po gostilnah, kar je dajalo tem simpozijem drugačen značaj. Grenkó pa je prekinilo ta povojna zbiranja Slodnjakovo bivanje v Frankfurtu, ko ga cele mesece ni bilo v domovini. Sevó je potem prinašal svoji družbi pripovedi o novih ljudeh, novi univerzi i njeni slavistiki, o novi državi in njenih razmerah. Saj je vse videl in bral tudi tam, o vsem razmišljal in imel svoje mnenje.

Ta človeška bližina, ki je rajnega profesorja tako močno označevala, ga je priljubila tudi kolegim in učencem, za katere se je nesebično žrtvoval, dokler niso koga krivično prizadeli, da ga je moral Slodnjak braniti... Tedaj je povzdignil glas in povedal, kar je bilo treba povedati. Potrebemu in nepotrebemu je dal vse, česar ga je prosil: od znanja do denarja, ne da bi levica pričakovala povračilo za pomoč, ki mu jo je dala desnica.

Anton Slodnjak je ves in vselej živel iz svojega notranjega ognja, iz ljubezni do ljudi in življenja, do slovstva in vsega, kar je s tem v zvezi. Ta ogenj je govoril iz njegovih predavanj, ta zavzetost ga je vodila pri raziskovalnem delu. Zato govori in osvaja ta znanstveni in slovstveni eros iz vsakega njegovega spisa, naj bo razprava, slovstvena zgodovina ali roman. Ko bi ne zvenelo kot fraza, bi rekli: Slodnjak je bil velik, silen delavec, ki je ogromno prebral, preveril, primerjal, zbral, dognal, napisal... – bil velik v svoji ljubezni in zvestobi slovenstvu, ki ga je doživljal ob slehernem svojem delu, velik v ljubezni do našega slovstva, do njegovih ustvarjalcev in njegovih del.

V tem delu in iskanju je izžareval svoja spoznanja o slovenstvu – in želel, da bi iz njega kot iz del njegovih ljubljencev žarela v brave njegovih knjig in razprav. Njegova išočča misel se je razvijala od dela do dela, širili so se njegovi razgledi po preteklosti, poglobljalo se je njegovo spoznavanje in vrednotenje. Spoštoval je delo svojih učiteljev in ga nadaljeval z novimi spoznanji v

novem času. Slodnjakova raziskovalna pot je šla od sveže napisanega Pregleda slovenskega slovstva (1934) – ki je že temeljil na nadrobnejem poznavanju nekaterih pisateljev, katerih zbrana dela je pričel urejati – k poglobljanju v Prešerna, o katerem je napisal roman že 1938; po vojski pa njegove Poezije v več izdajah opremil s uvodom in opombami in napisal veliko monografijo o njem (1964); po vrsti razprav do nemške Zgodovine slovenskega slovstva (Berlin, 1958), v kateri je tujemu svetu z zrelemi dognanji predstavil našo slovstveno preteklost – pa so ga na podlagi nekaj stavkov v njej prisilili – sicer sodniki nad Jeranom in Mahničem – k predčasni upokojitvi...

Slodnjak pa je svoje delo nadaljeval z nezmanjšano vnemo. Za Zgodovino slovenskega slovstva pri Slovenski matici je v treh knjigah temeljito obravnaval realizem in naturalizem pri nas (1959–63). Na prošnjo celovške slovenske gimnazije je napisal obsežen učbenik (v dveh knjigah), ki so ga na posredovanje prijatelja izdali v eni knjigi tudi v Ljubljani: Slovensko slovstvo (1968). V lepo ilustrirani knjigi je nazorno oživil naš slovstveni razvoj po časovnih razdobjih, kar je v naslednjem priročniku: Obrazi in dela slovenskega slovstva (1975) nadomestil z zaokroženimi podobami posameznih slovstvenikov.

In delo je nadaljeval – za Slovenski biografski leksikon, za Levstikovo Zbrano delo v 11 knjigah (nenapisana je ostala monografija o njem...), za izdajo Čopovih pisem, ko se je sredi dela moral posloviti od nas vseh, od svojega snovanja. Tako rekoč – stojé, pokonci, kot je bil pokončen vse življenje. In na to poslednje slovo je bil pripravljen, ker je mnogo mislil nanj...

Vilko Novak

Ivan Škafar

Slovenska univerza nam ni vzgojila niti enega raziskovavca prekmurske zgodovine, o kateri so na srečo pričeli pisati vaški duhovniki: Jožef Košič na Gornjem Seniku v Porabju že v prvi pol. 19. stol., pozneje Jož. Klekl. ml., na znanstveni ravni pa v zadnjih desetletjih Škafar in Ivan Zelko. Dne 15. februarja 1983 je v Radljah ob Dravi dokončal svoje življenje upok. župnik in dekan vuzeniške dekanije *Ivan Škafar* (pokopan

17. 2. v Brátoncih pri Beltincih). Narodil se je 6. maja 1912 v Beltincih, se prihodnje leto z materjo izselil k očetu v South Bend, Ind. (ZDA), kjer ostal do 1820, nakar so se vrnil v Brátonce. Po gimnaziji v Soboti in maturi v Ljubljani 1931 je študiral bogoslovje v Mariboru, posvečen 1935. Kaplanoval je na Prevaljah (od 1936), Taboru, bil izseljeniški duhovnik za prekmurske sezonske delavce v Vojvodini in Sev. Nemčiji 1939, kaplan v Slov. Konjicah 1940–41, od Nemcev zaprt tu, v Mariboru, Brestanici, Zagrebu, se vrnil v Prekmurje (pod madž. zasedbo) in bil kaplan v treh madžarskih krajih somboteljske škofije do 1945, ko se je vrnil v Konjice; še isto leto je postal župn. upravitelj na Keblu na Pohorju, – vmes od dec. 1949 do marca 1953 neprostoovoljno odsoten – od 1959 pa v Radljah do upokojitve 1976.

Za znanstveno delo ga je v bogoslovju navdušil ravnatelj dr. Fr. Cukala in do zadnjih ur življenja je ostal zvest raziskovanju prekmurske zgodovine in slovstva. Pričel je s publicističnim pisanjem o prekmur. sezonskih delavcih in misijonarjih v Kalendaru Srca Jezušovoga (1936), Marijinem listu in Nóvinah, Rafaelu, Slovencu, Našem duhovnem življenju (Buenos Aires) in Vzajemnosti. Najprej ga je znanstveno zamikala *kulturna in slovstvena zgodovina Prekmurja*, ki je predmet njegove prve razprave: *Družba sv. Mohorja in Slovenska krajina* (Književni glasnik 1937 in sep. 32 str.). V njej je temeljito raziskal širjenje in rast Mohorjanov v tej obrobni deželi od 1868 do

1919, pomen posameznih širiteljev, posebno Fr. Ivanocyja in njegovih sodelavcev. Škafar se je stalno zavedal, kako Slovenci premalo poznajo pomen mohorskih knjig v Prekmurju, ki si je ohranilo slovenstvo pod madžarsko vladavino. Zato se je ob neumljivih očitkih nekaterih v tisku Ivanocyju glede narodne zavesti in njegovega »nasprotovanja« Mohorjevi družbi povrnil k temu vprašanju v treh razpravah: Slovenska narodna zavest dr. Franca Ivanocyja in narodnostni pomen prekmurskega tiska v XX. stoletju (Dialogi 1970, št. 7–9), Franc Ivanocy in mohorske knjige v krajini med Muro in Rabo (Nova Mladika 1973, št. 7–10) ter Pred sedemdesetimi leti. O nameravani knjižni družbi za prekmurske Slovence leta 1903 (Prostor in čas 1974, št. 3–6). V njih je na podlagi madžarskih virov dokazal, kako so oblasti grozile »panslavistom« Ivanocyju in njegovim dodelavcem (I. Baši, J. Kleklu, J. Sakoviču) zaradi širjenja mohorskih knjig in narodnostnega delovanja.

Stiki prekmurskih Slovencev z drugimi Slovenci so predmet Škafarjevih še drugih spisov: Dve ohranjeni pismi Božidarja Raiča Jožefu Borovnjaku (Kronika 1970), Kovačičevi spomini na Prekmursko (Časopis za zgod. in narodopisje 1970): Dva vélika za svobodo zaslužna iz Prlekije (Fr. Kovačič in M. Slavič, Stopinje 1975), Jožef Bagáry, Anton Trstenjak in martjanska pogodba iz leta 1643 (Kronika 1972), J. Borovnjak in A. Trstenjak (Slavistična revija 1972), Dr. Franc Cigan – glasbenik pevovodja in zbiratelj slov. ljudskih pesmi (Stopinje 1973), Pri rabskih Slovencih pred devetdesetimi leti (o potovanju in zapisih A. Trstenjaka, Nova Mladika 1973), Sodelovanje dr. Fr. Ivanocyja in Jož. Klekla st. pri zemljevidu slovenskega ozemlja (Časop. za zg. in nar. 1977), Češčenje sv. Cirila in Metoda v Prekmurju (Stopinje 1978, 1979).

Slovstveno delovanje v Prekmurju je Škafarja pritegovalo, odkar je kot bogoslovec prepisal del Martjanske pesmarice (iz 17. stol.) in jo je po njegovem zvezku spoznal hrvaški slovstveni zgodovinar Franjo Fancev ter pričel njeno raziskovanje. Škafar je zbiral rokopise starih cerkvenih pesmaric (od 17. stol.) in ob vseh starih prekmurskih tiskih posebej molitvenike v vseh izdajah ter je nameraval raziskati njih zgodovino. Raziskal in preveril je vse, kar je bilo napisanega o prekmurskem slovstvu in plod njegovih kritičnih dognanj je razprava *Prekmurski pisatelji v Šafárikovi Zgodovini južnoslov. slovstva* (Jezik in slovstvo 1969). Natanko se je lotil dela prvega katoliškega

prekm. pisatelja, Miklóša Küzmiča, zato je objavil (s prevodom) njegova pisma sombotélskemu škofu Szilyju in le-tega odgovore o prirejanju prekm. knjig (*Iz dopisovanja ... Slavistična revija* 1975) in madž. poročila o prvih štirih knjigah M. Küzmiča (ČZN 1975). – Našo slovstveno zgodovino pa obravnavajo tudi nekateri že navedeni Š. spisi. Hrvatim pa je odkril dotlej neznan pesmarico (ohranjeno v lj. Semeniški knjižnici) v razpravi: Gergur Mekinič Pythireus, hrv. prot. pisatelj in začetki slovstva pri Gradiščanskih Hrvatih (ČZN 1969). – V dveh člankih je obravnaval abecedar Mihala Bakoša in Véliki abecedar M. Küzmiča (ČZN 1976, 1978).

Višek Š. dela na tem področju pa je knjiga: Bibliografija prekmurskih tiskov od 1715 do 1919 (SAZU, Lj. 1978, str. 104), najpopolnejši opis znanih nam knjig in časopisov, s ponatisi, nahajališči in slovstvom o njih, v dodatku pa seznam rokopisnih pesmaric.

Že od začetka je Š. enako veliko truda posvétel tudi raziskovanju prekm. cerkvene in svetne zgodovine starejše dobe, saj novejšo obravnavajo njegovi slovstveni spisi. Kmalu po osvoboditvi je dokončal obsežno delo: Prekmurski del beksinskega arhidiakonata do l. 1400, ki bi bilo njegova doktorska disertacija, ko bi krivične življenjske razmere tega ne preprečile. Objavila jo je zagrebška revija *Croatica christiana periodica* (1979). Cerkvene razmere v poznejšem času, ko smo delno bili še v zagrebški škofiji, obravnava v razpravi *Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo za časa katoliške obnove (1609-1730) v: Acta ecclesiastica Sloveniae I, 1979* (in odgovor na kritiko v *Zgodov. časopisu* 1988), skrajšano tudi v *Stopinjah* 1979. – Posebno obširno pa je razčistil napačne trditve iz zgodovine reformacije pri nas v: *Gradivo za zgodovino kalvinizma in luteranstva na ozemlju belmurskega in beksinskega arhidiakonata (Acta E S 3, 1981, 81-170)* z objavo 71 listin. – Nadaljevanje raziskav na tem področju: o bivanju štajerskih predikantov na Petanjcih konec 16. stol. Žal ni dokončal, ker k 145 virom, pripravljenim za tisk, ni utegnil napisati zasnovanega uvoda.

V nekaj krajših spisih je obravnaval starejšo fevdalno preteklost: o dolnjelendavski rodbini Haholt (ČZN 1971), o opustošenih vaseh v dolnjem Prekmurju (rt.), o posesti Banfijev (ČZN 1972). Več člankov iz prekm. preteklosti je objavil v *Stopinjah*, predvsem zgodovino bogojánske župnije (1980).

Iz novejše dobe je dragoceno pojasnil uvedbo madžarščine v slov. ljudske šole v Prekmurju (ČZN 1978) in osvetlil Jurišičev pohod v Prekmurje konec 1918 (ČZN 1980).

Škafarjevi načrti za ustvarjalno delo so bili še mnogovrstni; ogromno zbranega gradiva v knjižnicah in arhivih doma, na Madžarskem in v Avstriji ne bo nikoli obdelano, marveč bo z njegovim objavljenim delom vred pričalo o izredni vnemi, ljubezni do domačega ljudstva in znanosti o njem, ki sta pol stoletja priganjali tega skromnega duhovnika, da si je ob požrtvovalnem delu za ljudi odtrgal čas in na škodo zdravja daleč od znanstvenih središč ustvarjal trajna dela.

B. B.

Pömen Mohorjeve družbe za Prekmurje

Za leto 1868 je poslala Mohorjeva družba prvič knjige svojemu prvemu naročniku v Slovenski krajini – béltinskemu kaplanu Štefanu Zemljiču... Naslednje leto so pričeli dobivati knjige prekmurski duhovniki v Radgoni in 1873 se navajajo prekmurski Mohorjani prvič v imeniku pod samostojnim naslovom: *Somboteljska škofija na Ogerskem*. – V sedemdesetih letih so prišle mohorske knjige že v trinajst prekmurskih župnij, tudi na Dolénji Senik pri Monoštru. – Do osvoboditve 1919 je bilo v lendavski dekaniji 4838 Mohorjanov, ki so dobili 28.393 knjig. V soboški dekaniji je bilo v tem času 4009 udov DsvM, ki so dobili 23.680 knjig. Med porabskimi Slovenci je bilo 291 Mohorjanov, ki so dobili 1721 knjig. – Največ udov so imele župnije Beltinci (2918), Črensovci (1098), Tišina (1799).

Na splošno so bile Mohorjeve knjige razširjene bolj na Dólinsem, in Ravénskem, kjer prebivajo katoličani. – Po redni poti je poslala Družba sv. Mohorja v Slovensko krajino do 1919 53.694 knjig, prenašali pa so jih tudi skrivaj čez Muro. To je bilo potrebno tudi zato, ker so madžarske oblasti začele ovirati širjenje mohorskih knjig, njihove širitelje-duhovnike pa preganjati kot »panslaviste«. Prekmurski Slovenci so imeli v 2. polovici 19. stol. v svojem narečju v glavnem le nekaj nabožnih knjig iz šolskih beril. Ker se v šoli niso učili knjižnega jezika, so jih morali duhovni-

ki, nekateri učitelji in kmetje šele navajati k branju mohorskih knjig. Zbirali so se tudi po hišah k skupnemu branju le-teh, kot v nekakih čitalnicah.

V prvih desetletjih sta bila najbolj zaslužna za širjenje Mohorjevih knjig Béltinski župnik Marko Žižek in cánkovski Jožef Borovnják. Brala sta tudi druge slovenske tiske in imela žive stike s štajerskimi duhovniki. Pridobila sta za Družbo še ostale prekmurske duhovnike in nekatere učitelje ter bogoslovce Fr. Ivanocyja, J. Klekla st. in Iv. Bašo, ki so nadaljevali njuno delo. V 90-ih letih je pomadžarjevanje ostro nastopilo v šoli in zunaj nje, 1890 je bilo Mohorjanov le – 124 – »to je bridko«, je pisal Koledar za 1891. leto.

V teh težkih časih je nastopil dr. Franc Ivanócy. – Proti vsemogočni madžarski vladi je bil neustrašen in neuklonljiv v obrambi slovenske besede v šoli in knjigi, a z isto ognjevitostjo je branil tudi Mohorjeve knjige. Ko je prišel kot profesor bogoslovja v Sombotélu 1889 za župnika na Tišino, je pričel v madžarskih listih pisati v korist gospodarskih in narodnostnih pravic svojih rojakov, širil je prekmurske knjige in tudi mohorske knjige, posebno od 1897, ko je dobil za kaplana Jožefa Klekla st. Tako je število Mohorjanov naraslo od 31 na 107 v l. 1901. Ivanocyja in pozneje tudi njegove mlade sodelavce so napadali kot »panslavista, neprijateljla madžarske domovine« krajevni madžarski listi, učitelji, okrajni glavár je poročal o njem vélikemu županu, ta se je pritožil pri škofijskem ordinariatu, da Ivanocy uporablja slovenščino v cerkvi in šoli, da so napisi v cerkvi slovenski, da širita s kaplanom knjige »ljubljskega sv. Mohorja« – obtožnici je priložil kot dokaz Aljaževo Slovensko pesmarico.

Ko je Ivanocy vse te napade odbil z zagovorom narodnostnih pravic Slovencev, politična oblast še ni bila zadovoljna ter je nadaljevala preiskave in napade, tako da je 1902 škof moral duhovnikom poslati okrožnico, v kateri je izrazil strah, da bodo Mohorjeve knjige mogle »oči svojih bravcev obrniti tja, odkoder prihajajo«. Pritožbe so šle celo na ministrstva v Budimpešto in škof je skušal rešiti slovenske duhovnike s predlogom, da bi ustanovili društvo za izdajanje knjig v narečju po zgledu Mohorjeve družbe. Res so za l. 1904 izdali Kalendar Srca Jezušovoga, toda napadi so se nadaljevali, saj je prav na Ivanocyjevi Tišini bilo v tem letu največ mohorjanov v soboški dekaniji. Nihče se nikoli ni tako odločno in dolgo boril za Mohorjevo družbo z oblastmi, kot se je Fr. Ivanocy. Žal tega niso dovolj poznali v

ostali Sloveniji ne tedaj ne pozneje. Tako je Mohorjeva knjiga pol stoletja pred osvoboditvijo z domačo prekmursko knjigo budila narodno zavest med prekmurskimi Slovenci in višek narodne izobrazbe ter zavednosti so dosegli tisti, ki so brali Mohorjeve knjige. Z Mohorjevo knjigo je Slovenska krajina začela dihati ritem osrednjega slovenskega narodnega življenja. Z narečnim tiskom je zaustavljala dotok madžarskih knjig in časnikov, širila poznavanje slovenskih pokrajin in ljudi, knjižnega jezika in slovstva. In z vso upravičenostjo smemo reči: katoliški duhovnik – npr. Ivanócy – s Kúzmíčevo Knigo molitveno v eni roki in Mohorjevo knjigo v drugi je *simbol* narodove moči in neuklonljivosti prekmurskih Slovencev v času najhujše madžarske nestrpnosti! Mohorjeva knjiga je ogrevala »mrzle doline duhov Rabe in Mure« (B. Raič 1868) in predstavlja najtesnejše sožitje prekmurskih Slovencev s slovenskim narodnim jedrom!

Ivan Škafar

(Iz razprave: Družba sv. Mohorja in Slovenska krajina. Književni glasnik DsvM 1936.)

Srečko Žumer

V lepi januarski zimi 1983 smo se poslovili od člana Sveta republike SRS SREČKA ŽUMRA, dolgoletnega predsednika krščansko socialistične Jugoslovanske strokovne zveze med obema vojnama. Umril je v visoki starosti 88 let. Njegovo nadvse aktivno delo za JSZ in gibanje krščanskega socializma na Slovenskem sega še v obdobje kmalu po prvi svetovni vojni, ki jo je trpko okusil na frontah v Tirolah in pred Verdunom v Franciji.

Bilo mu je dano, da je daleč preživel vse svoje prve sodelavce: Jožeta Gostinčarja, Franceta Terseglava, Jožeta Rutarja, Miho Moškerca, p. Angelika Tominca in druge. Komaj dva meseca prej smo se poslovili od Antona Ježa, ki je bil eden njegovih prvih sodelavcev v načelstvu JSZ še pred letom 1930. Druga svetovna vojna in njene trdote so ugasnile življenje številnim njegovim ožjim sodelavcem iz vodstva krščanskih socialistov in JSZ: Alešu Stanovniku, Tonetu Marinčku, Francetu Velkovrhu, Martinu Koresu, Metodu Hočevarju, Filipu Križniku, Tinetu Severju, Ivanu Pangeršiču, Jožetu Tomažiču, Jožetu

Šavliju in Ivanu Kavčiču. Po vojni so omahnil: Tone Toman, Tomaž Furlan, Jože Pokoren, Lojze Pukšič, Ciril Škofic; ni več Jožice Kovač-Aleksandre, Mira Jeršiča, Edvarda Kocbeka in Toneta Fajfarja. Srečko Žumer je odšel zadnji med njimi.

Rodil se je 1895. leta v Železnikih nad Škofjo Loko. Doma je bila kovačija in veliko trdega dela. Že v mladih letih je spoznal dr. Janeza Ev. Kreka, ko je le-ta obiskoval Selško dolino in zlasti Prtovč nad Železniki. Znanje s Krekom mu je poglobilo zanimanje in globlji smisel za sindikalno in politično delo. Po končani nižji gimnaziji se je v Kranju izučil za ročnega stavca. Kmalu je moral k vojakom in na fronto, od tam pa k branilcem naše severne meje. Nazadnje je pristal v Ljubljani. V bivši Jugoslovanski tiskarni se je usposobil še za strojnega stavca. Poklicu tiskarskega delavca je ostal zvest vse do konca svojih delovnih moči. Zanj lahko rečemo, da je ostal delavec v pravem pomenu besede vse življenje in da je vse sindikalne in politične funkcije opravljal kot delavec, ki za opravljeno sindikalno in politično tlako nikoli ni dobil prebite pare. Prav tako se ne spominjam, da bi kdajkoli dobil avtorski honorar za številne članke in uvodnike, napisane v glasila JSZ »Pravico« in kasneje »Delavsko pravico«.

Po prihodu v Ljubljano je začel z vso dušo delovati v delavskem gibanju. Takratni predsednik JSZ Jože Gostinčar je kandidiral mladega Srečka Žumra že leta 1921 v načelstvo JSZ, kjer je leta 1923 prevzel podpredsedniško mesto. Jože Gostinčar, ki je še iz Krekovih časov predsedoval JSZ, je videl v Srečku Žumru svojega naslednika. In res je Srečko Žumer že leta 1925 prevzel od priletnega Jožeta Gostinčarja predsedniško mesto, ta pa je postal podpredsednik. Nalogo predsednika je obdržal skozi vse občne zборе in nikoli ni bil razrešen, kar je bilo veliko priznanje in izraz zaupanja. JSZ je predsedoval v izredno pomembnem in zgodovinskem času. To je bil čas, ko idejno in politično precj neenotno delavstvo še ni imelo velikega vpliva na družbeno odločanje. V težkem položaju, pod pritiskom gospodarskih kriz, brezposelnosti in v socialni ter politični brezpravnosti se je znašlo delovno ljudstvo v ostrem razrednem boju za svoj obstoj. Le počasi se je delavstvo zavedlo, da je nujen organiziran in enoten nastop. Srečko Žumer se je odkrito zavzemal za enotnost delavskega razreda in podpiral vse napore, ki so vodili v delavsko enotnost. Na občnem zboru 1930 je poudaril:

»Nismo za to tukaj, da delavske vrste razbijamo, temveč da jih družimo in v enotni fronti pomagamo delavstvu in s tem celotni človeški družbi.« Večkrat je zapisal: »Naše stališče do drugih delavskih in tovariških organizacij je in bo, da smo pripravljeni na skupno sodelovanje v vseh primerih, kjer gre za koristi delavstva.«

Ob slovesu s Srečkom Žumrom čutimo, da je za svojimi vrstniki in sodelavci odšla nesporna avtoriteta njegove osebnosti. Bil je soustvarjalec in pričevalec razmer našega medvojnega delavskega in narodnega razvoja. Spoznal je nespornost meščanske politike, ki ni zatajila le delovnega ljudstva, temveč tudi prizadevanje za demokratično ureditev družbe. V spor z nedemokratično in protiljudsko politiko je prišel že Janez Ev. Krek. Po prvi svetovni vojni pa sta v katoliških vrstah začeto odmikanje od meščanske politike, ki je vodila v politiko vsedržavnega centralizma in politično hegemonijo protiljudskih režimov, nadaljevali JSZ in krščansko socialistična inteligenca, ki je čutila z delavskim razredom. Srečko Žumer se je vseh pomembnih premikov od Fronte delovnega ljudstva leta 1922 do boja proti šestojanuarski diktaturi leta 1929 dobro zavedal. Takrat je že prevladalo pomembno

spoznanje, da svetovni nazor ne sme in ne more biti ovira enotnemu sindikalnemu in političnemu nastopu delovnega ljudstva za ustvaritev široke ljudske demokracije. Čeprav globoko veren, mu to spoznanje ni bilo ovira.

Kmalu po vključitvi Srečka Žumra v vodstvo JSZ je bila ustanovljena 1923. leta Krekova mladina, ki je znala vnesti veliko revolucionarnega duha in prizadevanj v krščansko socialistično delavsko in študentsko mladino. Svoja napredna stremjenja in poglede je izražala v reviji »Ogenj«. Zaradi preodkritih naprednih in revolucionarnih stremljenj je JNS režim 1933. leta Krekovo mladino razpustil in prepovedal.

V letu 1928 je sodeloval Srečko Žumer z Edvardom Kocbekom in Mirom Jeršičem pri ustanovitvi Delavske založbe, ki je izdajala znano Krekovo knjižnico, kjer so lahko prva literarna dela objavili tudi Miško Kranjec, Ciril Kosmač in Bogomir Magajna. Krščansko socialistično zavest so med obema vojnama, poleg glasil JSZ »Pravica« in »Delavska pravica«, utirale revije: Socijalna misel, Križ na gori, Križ, Ogenj, Beseda in Dejanje.

Navedena napredna in demokratična prizadevanja, pri katerih je Srečko Žumer vodstveno sodeloval, so povzročila v katoliškem svetu vedno ostrejšo idejno in politično diferenciacijo, ki je pripeljala krščanske socialiste na pot ljudske demokracije in socializma.

V usodnem in prelomnem času leta 1941 so krščanski socialisti, že enotno formirani, nastopili kot ena ustanovitvenih skupin OF. Jedro skupine je predstavljala JSZ. Čeprav ne več mlad, je Srečko Žumer postal odličen aktivist OF, vključen v Vrhovni plenum OF in kasneje v letu 1943 v SNOŠ. Okupator mu ni prizanašal, v zaporih in taboriščih je moral prestati huda in okrutna mučenja. Vendar ga okupatorjevo nasilje ni strlo.

Po osvoboditvi, čeprav v prvi volilni dobi zvezni poslanec, si je poiskal Srečko Žumer delo spet v tiskarni, kjer je za stavnim strojem vztrajal do leta 1968, ko je v 73. letu starosti, po 56 letih opravljanja službe zapustil delo na stavnem stroju.

Srečko Žumer je prispeval z vso svojo družbeno aktivnostjo nadvse čist in pomemben delež ideji OF za ustvaritev socializma in ljudske demokracije. Zato lahko s ponosom zremo na njegov lik in značaj, kakor se je izkazal v nad vse pomembnem času boja za narodno in socialno osvoboditev.

Stane Kovač

Na kresni večer, 23. jun. 1983, je po drugi operaciji v ljubljanskem kliničnem centru nepričakovano umrl p. Lojze J. Žabkar, žup. upravitelj v Kropi, pesnik in pisatelj. Bil je prijatelj mohorske knjige in njen sodelavec; v lanskem Koledarju je izšla njegova občutena črtica Jerbas v pomladnem vetru, kjer se spominja svoje grenke mladosti in ljubljene matere, ter pesem Kapela ob cesti, pa tudi letos...

Jože Žabkar je bil Dolenjec. Rodil se je 5. jan. 1910 na Mikotah pri Raki (blizu Krškega). Starši so imeli samo streho nad glavo in toliko prikupljene zemlje, da so mogli rediti eno kravico. Otrok pa je bilo 10, od katerih so štirje zgodaj umrli, za ostalih 6 pa sta globoko verna oče in mati garala noč in dan. Zlasti je bilo hudo med prvo svetovno vojno, ko je bil oče pri vojakih in je vsa skrb padla na rame dobre matere. Svoje težke mladosti in skrbnih, vernih staršev se je Lojze vedno spominjal in jim postavil prelep spomenik v svojih črticah, sedanjemu rodu pa je govoril, kako je treba spoštovati kruh in biti zanj hvaležen Bogu in dobrim ljudem.

Tedanji raški kaplan Maks Stanovnik je nadarjenemu dečku pomagal, da je bil sprejet v ljubljanske Križanke v internat, križniški red pa mu je omogočil, da je končal klasično gimnazijo v Ljubljani. Pozneje je študiral bogoslovje v Innsbrucku in v Ljubljani, kjer je bil posvečen v mašnika 1936. kot član križniškega reda z redovnim imenom p. Alojzij. Naslednje leto je postal kaplan v Metliki, kmalu pa so ga poklicali za vodjo Vajeniškega doma v Ljubljani. V jeseni 1941 se je vrnil v Belo krajino, kjer je opravljal službo kaplana v Črnomlju, nato pa župnikavikarja prav tam. Leta 1969 je iz Črnomlja prišel za žup. upravitelja v Kropo, kjer je ostal do smrti. Pokopan je bil 27. junija na križniškem pokopališču na ljubljanskih Žalah. Pogrebne obrede je opravil škof dr. St. Lenič, pogrebno mašo pa v cerkvi Sv. Križa nadškof dr. Al. Šuštar; oba sta v svojih govorih poudarila njegovo duhovniško delo in srčno dobroto. Od rajnega so se lepo poslovili tudi Kroparji in zastopnik križniškega reda.

Lojze J. Žabkar je bil plodovit pesnik in pisatelj. Javno se je začel oglašati že v dijaških letih in je bil poleg pesnika Vl. Truhlarja eden izmed ustanoviteljev dijaškega lista Žar. Sodeloval je tudi v revijah Rast, Vigred, Naša zvezda, Kres,

Anici Kosovel v slovo

Govor ob grobu 27. maja 1983 v Tomaju

Mladika, Dom in svet. Po osvoboditvi je objavljala svoje prispevke v Novi poti, v Glasniku SDD, v Družinski pratiki, v Koledarju Mohorjeve družbe in v Mavrici. Njegove preproste razpoloženske pesmi so ljudje radi brali. Leta 1981 je izšla njegova pesniška zbirka Brevir moj v travi, ki je bila lepo sprejeta. V njej so orisani zlasti težki trenutki, ki jih je pesnik preživljal med okupacijo v Beli krajini. Mislil je že na izdajo nove zbirke pesmi. Za pesniško zbirko Brevir moj v travi je 1983 dobil Kajuhovo nagrado.

Lojze Žabkar pa je bil tudi prizadeven družbeni delavec. V mladosti je pisal v Delavsko univerzo in Rdeči plamen, med okupacijo se je pridružil narodnoosvobodilnemu gibanju, po osvoboditvi pa je bil eden najvidnejših članov Slovenskega duhovniškega društva. Zagovarjal je dialog med našo družbo in katoliško Cerkvijo ter povsod pomagal, da bi se odnosi uredili v blagor Cerkve in domovine. Za svoje delo je prejel tudi več družbenih priznanj in odlikovanj.

S svojim delom se je Lojze J. Žabkar trajno zapisal v našo kulturno zgodovino.

Jože Gregorič

Profesorica Anica Kosovel se poslednjič in za stalno vrača na svoj ljubljani rodni Kras, med kamnite domačije Tomaja, med vinograde trpkega terana, med prostrane gmajne in temne bore ter med svoje najbližje na tej tihi božji njivi, kjer jo že čakajo mati Katarina, oče Anton, brata Srečko in Stano ter svak Bojan.

Nimam namena navajati podatke o življenju in delu pokojne, kakor je ob takšni priložnosti v navadi. Vsak rojak Tomajec in Kraševcevec, a tudi sleherni kulturni Slovenec ve, kaj nam je dala družina Kosovel posebno s pesnikom Srečkom. Tudi Anica je bila, kakor njen nekoliko mlajši brat, v mladosti deležna istega kulturnega ozračja, ki ga je ustvarjal oče Anton, tomajski nadučitelj in zborovodja, narodni buditelj in gospodarstvenik, in iste nadvse skrbne in tople ljubezni, ki jo je do svojih otrok izžarevala mati Katarina. S Srečkom vred je v času prve svetovne vojne in zatem italijanskega fašizma v Ljubljani nekaj let skupaj stanovala, študirala gimnazijo in univerzo, trpela pomanjkanje in pregnanstvo ter spremljala Srečkovo duhovno in umetniško rast. Zato ga je od vseh nadučiteljevih otrok kot osebnost in ustvarjalca morda najbolj poznala, posebno če upoštevamo, da je bila po stroki slavistka.

Zato je bila naravnost poklicana, da bi napisala obširne in poglobljene spomine na brata kot človeka in pesnika ter da bi nam razložila njegove pesmi, njegov življenjski in estetski nazor. To bi bili spomini neposredne priče in razlaga iz prve roke. Toda Anica je bila preveč tiha in skromna, svoje duhovne moči in sposobnosti je podcenjevala. Tako je napisal, a ne dokončal spomine na Srečka brat Stano, pesnik in publicist, ki je tudi označil socialne motive in motiv smrti v Srečkovi poeziji. Anica bi kot še boljša poznavalka Srečkove osebnosti in ustvarjanja to verjetno opravila še popolneje. Tako pa se danes v naši literarni vedi v prikazovanju Srečkovega svetovnonazorskega in estetskega slogovnega razvoja srečujemo s precej različnimi in že kar nasprotujočimi si razlagami.

Kljub zavestni odmaknjenosti od znanstveno raziskovalnega področja je pokojna profesorica Anica s svojim poznavanjem stvari bila vedno na voljo raznim domačim in tujim znanstvenikom in

prevajalcem, ki so se ukvarjali s Srečkovo liriko in pripravljali razne izdaje njegovega dela. Nekoč smo jo naprosili tudi njeni stanovski tovariši, ko smo odhajali na ekskurzijo na Vrsno, v Medano in Tomaj, naj bi nas vodila po Tomaju in nam približala Srečka. Tedaj je pokazala tolikšno poznavanje stvari, da smo se vsi gnetli ob njej in jo samó občudovali, ko nam je, skromna in ljubezniva, osvetljevala brata poeta. Tudi sam sem večkrat imel priložnost poslušati njene pripovedi o Srečku in opredelitve njegovih nazorov, pojasnila mi je stvarno ozadje prenekaterih pesmi in me popeljala v bratu posebno ljube koticke v okolici Tomaja.

Anica je bila tako skromna in kritična, da je sodila, da njej ne pritiče pisanje razprav ali esejev, o lastnem bratu še celó ne, čeprav je imela pretanjen okus za vsakršno umetnost, tudi za glasbeno, in je obvladala nekaj svetovnih jezikov. Hotela je biti in ostati samo srednješolska profesorica, ki uvaja mladega človeka v leposlovje in ga zanj navdušuje, hkrati pa ga nevsiljivo vzgaja in pripravlja za življenje. Pri pouku se ni nebojgleno držala učnih načrtov, pač pa dajala iz polne osebnosti tisto, o čemer je bila prepričana.

da je pomembno za izobrazbo in vzgojo mladega človeka.

Osrednja poteza v njenem značaju je bila poleg preprostosti, naturnosti in iskrenosti neizmerena in včasih nepojmljiva dobrota. Vsakemu človeku je želela in izkazovala samó dobro, ne da bi za to pričakovala kakršnokoli uslugo z njegove strani. Celó pri odločanju profesorskega zbora za hujše kazni pri dijakih, ki so to očitno zaslužili, je dosledno glasovala proti. V današnjem svetu, ki je v bistvu surov in sebičen, je bila s svojo dobroto prava izjema, nesodobno čudo. Dobrota se je pri njej nehote razodevala tudi na zunaj: v nekakšni milini njenih oči in obraza ter v nezlagani ljubeznivosti njene besede. Pri vsej njeni tih naravi pa nikakor ni bila samotarska: rada se je mudila v kulturni družbi, se živahno udeleževala pomenkov o perečih vprašanjih in se znala tudi iskrivo pristrčno nasmejati.

Draga Anica, hvala Ti za vse, kar si od svojega duhovnega bogastva nesebično razdala številnim rodovom študirajoče mladine, nam – svojim stanovskim tovarišem in prijateljem ter svojim najbližjim sorodnikom, s katerimi si v življenju delila dobro in hudo. Spomin nate bo v nas vselej ostal lep in svetel, saj si v zvrhani meri imela in združevala v sebi človeško plemenitost, občudovanje Lepote in zvestobo slovenstvu. Naj Ti bo lahka rodna kraška zemlja, počivaj v miru sredi svojih najdražjih! Ave, anima candida!

Joža Mahnič

Maks Ledinek (1903–1982)

Vedno visoko vzravnán, ob srečanju z ljudmi zelo pozoren in – če le mogoče – nasmejan, predvsem pa vedno zelo dober je bil. Tovariše iz taborišča je redno ustno ali pismeno pozdravljál z »drághi sotrpini«. Pa se zdi, da mu tišti dve in pol leti trpljenja v zaporih in taborišču nista niti malo okrnili življenjskega poleta, ampak sta ga, nasprotno, dokončno oblikovali in mu bili vedno znova motor živahne pastoralne in občéloveške dejavnosti. Ob vsestranskem razdajanju samega sebe se je vedno znova vračál v dachauske čase, pripovedoval in poslušál doživetja iz taborišča, zbiral leto za letom taboriščnike in izgnance k obhajanju spominske božje službe na Brinjevi

gori, ponovno vabil preživele slovenske duhovnike, dachaučane, v svoj pregostoljubni župnijski dom. Udeleževal se je mednarodnih srečanj duhovnikov taboriščnikov in zbral obširno svetovno literaturo o kraju, kjer je za dve leti našel svoj »dom«. Zares lahko rečemo, da mu je uspevalo dachauska doživetja vedno znova vključiti kot gibalno pastoralnega in družbenega udejstvovanja.

Zakoreninjen v domači slovenski zemlji in njeni lepoti je v letih izgnanstva hrepenel po njej v vsakdanjem domotožju, kakor otrok po ljubljene materi. Kakor se je že ob začetku okupacije odločno postavil na stran tistih, ki so rekli, da moramo vse storiti in žrtvovati, da si domovino zopet osvobodimo, tako je tudi svoboden žrtvoval vse svoje moči duhovnemu in materialnemu razcvetu ljubljene slovenske skupnosti.

Nikoli ni pozabil, kako dragoceni in svetega veselja polni so bili trenutki, kadar je mogel v taborišču kradoma prejeti Evharistijo, včasih skrivaj posvečeno na dachauski plantaži. Maša je bila zato njegovo glavno opravilo do konca zemškega popotovanja. Sam je vadil pevce za nedeljsko bogoslužje, skrbno se je pripravljal, da je potem svojim dragim župljanom z vso jasnostjo oznanjal evangelij – veselo oznanilo, da smo odrešeni, svobodni, da nas ima Bog rad.

Pretepanje in ubijanje nič krivih, do kosti stradane in ponižane človeške postave, v tifusni blodnji umirajoči, živalsko vpitje, smrtni strah na obrazih, do smrti izmučeni koraki brezimnih množic – vsakdanja slika taborišča. Kdor to doživi, mu preostane samo dvojna pot: da postane tudi sam trd, maščevalen in neobčutljiv za bridkost človeških bitij, ali pa reče, kakor je rekel Gospod: Ljudstvo se mi smili. Maks, dolgoletni župnik v Zrečah, je izbral to drugo. Bolnim, trpečim, osamljenim in zavrženim je hranil naj-

večji del svojega srca. Ranjenim srcem je tako prepričljivo prinašal obliže prepojene z vero, upanjem in ljubeznijo, da ga dolgo ne bodo pozabili.

Kmalu bo zadnji slovenski duhovnik-dachaučan prikorakal v onostransko »taborišče«. Ti »sotrpin«, dragi Maks, si prikorakal 23. decembra 1982. Tvoj kapo je Gospod, ki si mu zvesto služil. Ne kapo, ampak brat ti je. Dobro si opravil!

Franc Puncer

Franc Matè

V soboto 29. jan. 1983 je v ljubljanski bolnišnici umrl Franc Matè, zlatomašnik, ki je bil dolga leta župnik v Velikih Laščah. Pogreb je bil v Ribnici, vodil pa ga je škof dr. St. Lenič, ki je med mašo lepo orisal življenje in delo pokojnega župnika. Pogreb je bil veličasten in je pričal, koliko prijateljev je imel rajni. Ker je bil član Zveze združenj borcev NOV, so se tudi ti po svojih zastopnikih iz Velikih Lašč, z Rašice in iz Ribnice z zastavami udeležili pogreba in se z lepim govorom ob grobu od njega poslovili.

Župnik Matè je bil po rodu in po značaju Ribničan. Rodil se je 22. dec. 1906 v Goriči vasi pri Ribnici. Njegov oče je bil krojač. Izmed desetih otrok, kolikor jih je bilo v družini, so se štirje odločili za duhovni poklic. France je gimnazijo študiral v Ljubljani in v Kranju, bogoslovje pa v Ljubljani, kjer je bil 1931 posvečen za duhovnika. Kaplanoval je v Šentjerneju in v Podzemlju, 1939 pa je prišel v Mozelj pri Kočevju, kjer je dočakal drugo svetovno vojno.

Ko so se Kočevarji izselili, so v mozeljski župniji ostali samo slovenski farani. Župnik Matè, ki je bil tesno povezan z ljudstvom, se je odločil za sodelovanje z NOV, zaradi česar je marsikaj pretrpel. V jeseni 1942 se je pri njem skrival partizanski aktivist Dušan Drolc, študent ljubljanske univerze in vnuk organista Franca Drolca iz Laškega. Matè ni dovolil Italijanom, da bi preiskali poslopje, kjer se je skrival Drolc. Ko pa je Drolc videl, da gredo vojaki proti poslopju, se je ustrelil, ker je mislil, da je izdan; pozneje se je izkazalo, da so bili Italijani namenjeni drugam. Ko so slišali strel, so župnika Mateta takoj zaprli (1. sept. 1942). Bil je eden redkih duhovnikov ljubljanske škofije, ki so jih zaprli Italijani. Postavili so ga pred vojaško sodišče, kjer je bil sicer oproščen, sodišče pa je predlagalo, naj ga internirajo na otoku Rabu. Škof dr. G. Rožman si je zelo prizadeval, da bi ga rešil in je zato osebno posredoval pri generalu Robottiju; kljub temu so Mateta poslali v koncentracijsko taborišče v Gonars, od koder je bil izpuščen leta 1943. Vrnil se je v svoj rojstni dom in pomagal v dušnem pastirstvu, zlasti v Velikih Laščah. Po osvoboditvi je prišel za kaplana v Velike Lašče, postal 1953 tam župnik in ostal med Laščani do svoje zlate maše. V Laščah je požrtvovalno delal, popravil podružne cerkve, ki so bile prizadete med okupacijo, dokler mu ni končno odpovedalo srce. Po zlati maši se je naselil na domu pri sestri in še vedno ob nedeljah pomagal sosednjim duhovnikom. Po veliki noči 1982 pa ga je zadel srčni infarkt, od katerega se ni več opomogel.

Župnik Matè je bil vesel in goreč duhovnik, ki je nesebično opravljal svojo duhovniško službo in se razdal ljudem. S svojo srčno dobroto si je pridobil mnogo prijateljev, njegova preudarna beseda pa je obrodila obilne sadove. Bil je tudi prizadeven poverjenik Mohorjeve družbe in član Slovenskega duhovniškega društva.

J. Gregorič – M. Rybač

Kako živeti, da bomo tudi v starosti čili in zdravi?

V Zvezni republiki Nemčiji je po podatkih statističnega urada 1800 stoletnikov. Po raziskavi, ki jo je izvedel prof. Franke s poliklinike v Würzburgu za povzemamo, da visoka starost ni posebno mikavna, kajti »komaj tretjina stoletnikov je še dovolj pri močeh, da niso priklenjeni na posteljo ter živijo brez tuje nege in pomoči.«

Spričo takega stanja starostnikov je nedvomno nad vse zanimivo vprašanje: Kako živeti, da bomo tudi na stara leta samostojni, delavni in neodvisni od pomoči drugih?

Če primerjamo ustrezna priporočila sovjetskih, ameriških, angleških in drugih znanstvenikov, ki so proučevali način življenja stoletnikov, lahko ugotovimo, da učijo in priporočajo večinoma vsi isto: umsko in telesno dejavnost, zmernost v vsem, odpoved kajenju, dobro voljo itd. Tako priporoča D. Davies (Velika Britanija) vsak dan 2 km hoje, D. Čeboharov (ZSSR) pa hvali hojo po hribovitem svetu, vsakdanje delo za trening in skromno kavkaško hrano, ki znaša za starostnike samo 2200 kalorij na dan za moške in 1900 kalorij za ženske. L. Breslow (ZDA) omenja razen redne gibalne dejavnosti še omejitev v pijači, največ dve do štiri male čaše vina na dan.

Če strnemo vse bistvene napotke posameznih avtorjev, ki so proučevali način življenja stoletnikov, dobimo nekak recept za zdravje in čilost v tretjem obdobju življenja:

1. V starosti delaj naprej tudi po upokojitvi. Če nimaš pravega dela, se odloči za takega kognjička, da boš ostal umsko in telesno dejaven.

2. V vsem bodi zmeren, ne pretiravaj v uživanju hrane in tudi ne pri delu ali športu. Če že piješ, pij malo, kajenju pa se popolnoma odpovej.

3. Vse od mladosti naprej pazi na telesno težo, da boš ostal do konca življenja lahek.

4. Živi kar se da umirjeno, ne razburjaj se, ne jezi se, ne sitnari.

5. Do vnukov in drugih otrok bodi prijazen, rad jim odgovarjaj na vprašanja, vodi jih v naravo.

6. Prekinjaj sedenje z vstajanjem, s pretegovanjem in gimnastiko.

7. Vsak dan pojdi na sprehod in izkoristi sleherno priložnost za lažje delo v stanovanju, v delavnici, na vrtu.

8. Privošči si vsako noč najmanj 8 ur rednega, mirnega spanja.

9. V vsem ravnaj tako, da boš čutil spoštovanje do samega sebe in da boš kar moč dobre volje.

Kakor vidimo, pripisujejo gerontologi pomembno vlogo tudi rekreaciji v obliki hoje in dela. Seveda pa so priporočljive tudi nekatere športne zvrsti. V slovenskih društvih upokojencev se ogrevajo zlasti za balinanje, kegljanje, streljanje, kolesarjenje, planinstvo, ribolov in nabiranje gozdnih sadežev. Predvsem pa kažejo naši upokojenci veliko zanimanje za zborovsko petje. Pri tem naj dodam, da posvečajo petju prav posebno pozornost tudi v tečajih za starostnike, ki jih prirejajo ob Kaspiškem morju. V teh tečajih gredo zgodaj zjutraj pod vodstvom zdravnikov na morsko obalo, kjer se urijo najprej v živahni hoji. Po hoji imajo dihalne vaje z glasnim petjem v manjših skupinah. Zdravniki jih vzpodbujajo: »Širite prsni koš, dihajte globoko, pojte na ves glas!« Nenehno skrbijo za dobro voljo in smeh ter učijo, da »dobra volja podaljšuje življenje, sitnarjenje in jeza pa skrajšujeta.«

Drago Ulaga

Profesor Dr. Fran Dominko

(Ob osemdesetletnici)

Njegovo skoro tridesetletno sodelovanje pri tako imenovanem astronomskega delu kalendara in prispevki z astrofizikalnega področja v Kalendarju Mohorjeve družbe nas še posebej obvezujejo, da se tega vsestransko razgledanega, za vsa žgoča dnevna vprašanja odprtega in kritičnega, zmerom živahnega in prijaznega, kljub visokim letom še vedno delavnega prijatelja in znanstvenika spomnimo od njegovem življenjskem jubileju in mu želimo, da bi tak, kakršen je, z vso iskristvostjo svojega duha in mladostno svežino še dolgo živel!

Fran Dominko se je rodil 26. julija 1903 v Vodnjanu pri Pulju, kjer je njegov oče služboval kot višji sodni svetnik, svojo mladost pa je preživel na Krasu in v Gorici, ko je bil oče slovenski deželni odbornik za Goriško. Kras in Gorica sta oblikovala njegov značaj za vse življenje; ta

značaj se razodeva zdaj v mehkobi, zdaj v trdoti, ki se kaže zlasti v kraševski kljubovalnosti, tisti lastnosti, ki se je tako trdno upirala pritisku italijanskega fašizma. V osnovno šolo je hodil v Komnu, prva dva razreda gimnazije je opravil še na slovenski gimnaziji v Gorici, ostalih šest pa na italijanski gimnaziji, prav tako v Gorici. Že kot dijak je občutil vso surovost fašizma in se zgodaj zavedel slovenskega poslanstva v potujočevalnem okolju. V Gorici je bil predsednik dijaškega društva Adrija. Po maturi se je vpisal na vseučilišče v Bologni, kjer je študiral fiziko. Bologna je takrat slovela kot zelo dobra univerza, imela pa je še to prednost, da so bili tako Italijani kot Slovenci iz Julijske krajine oproščeni študijskih pristojbin. V Bologni so bili takrat do Slovencev dokaj široki. Okrog leta 1924 je bilo na tamkajšnji univerzi vpisanih 13 slovenskih študentov, ki so se pogosto sestajali ter prebirali literaturo iz Slovenije, predvsem leposlovni reviji Ljubljanski zvon ter Dom in svet. Študij fizike je končal leta 1929 in bil hkrati promoviran za doktorja. Za svojo doktorsko razpravo je dobil zlato medaljo »Augusto Righi«, ki jo je mesto Bologna podeljevalo za pospeševanje raziskav na področju eksperimen-

talnih znanosti. Potem je bil od leta 1929 do leta 1931 asistent pri astronomskem inštitutu v Bologni. V tem času je začel objavljati svoje strokovne razprave s področja astronomije in astrofizike v reviji *Coelum*. V teh letih je vodil skupino slovenskih visokošolcev. Ta njegova dejavnost in ker je odklonil vpis v fašistični sindikat, sta mu prisluzila odpust iz službe. Ko se je decembra leta 1931 začel znani proces proti Zorku Jelinčiču in njegovim sodelavcem, so fašisti postali pozorni tudi na slovenske študente v Bologni. Po treh letih asistentske službe na astronomskem inštitutu v Bologni je bil Dominko odpuščen in leta 1932 se je odselil v Jugoslavijo, in sicer v Beograd, kjer je dobil honorarno zaposlitev pri državnem astronomskem observatoriju. To je bil tedaj edini astronomski observatorij v Jugoslaviji. Leta 1934 je postal astronomski observator, naslednje leto pa asistent, kar je ostal do leta 1938. Poleg opravljanja službenih dolžnosti je objavljал strokovna dela s svojega področja v letni publikaciji astronomskega observatorija »Godišnjak našeg neba«. Bil je ustanovitelj Jugoslovanskega astronomskega društva ter soustanovitelj in sourednik poljudnoznanstvene revije *Saturn*, ki je izhajala v letih 1935 do 1940. Od leta 1938 do začetka vojne je predaval astrofiziko tudi na realni gimnaziji v Beogradu.

Nemška okupacija tudi njemu ni prizanesla. Gestapovci so ga v oktobru leta 1941 aretirali in zaprli v taborišče na Batajnici. Ko so ga izpustili, so mu po večmesečni brezposelnosti dovolili, da je poučeval matematiko in fiziko na eni izmed beograjskih gimnazij. Ob osvoboditvi Beograda leta 1944 se je z večjo skupino štajerskih in gorenjskih izgnancev kot pristaš osvobodilnega gibanja in kot predsednik odbora za ustanovitev posebne bojne čnote slovenskih prostovoljcev pridružil narodnoosvobodilnemu boju. Tako se je novembra leta 1944 pridružil borcem V. udarne Krajiške divizije, ki se je bojevala na sremski fronti, nato pa brigadi »Italia« Prve proletarske divizije, s katero je ostal do konca vojne.

Po osvoboditvi je nekaj časa poučeval kemijo na vojaškem vseučilišču, dokler ni bil leta 1946 imenovan za astronomskega observatorja, naslednje leto pa za znanstvenega sodelavca pri astronomskem observatoriju v Beogradu. Ko pa je bila leta 1948 na vseučilišču v Ljubljani ustanovljena stolica za astronomijo pri naravoslovni fakulteti, se je preselil v Ljubljano in bil izvoljen za izrednega profesorja na oddelku za astronomijo, na katerem je predaval splošno astronomijo,

sferno astronomijo in uvod v astrofiziko. Na njegovo pobudo je bil ustanovljen astronomskogeofizikalni observatorij na Golovcu, kjer je hkrati organiziral potresno opazovalno službo in v nekaj letih vzgojil rod mladih sodelavcev. Bil je tudi pobudnik za ustanovitev jugoslovansko-češkoslovaškega observatorija na otoku Hvaru.

Razprave s svojega strokovnega področja je objavljал v Astronomskih efemeridah, ki jim je bil tudi urednik in so skraja izhajale kot letne priloge poljudnoznanstvene revije *Proteus*, kateri je bil desetletja prizadeven sodelavec. Svoje prispevke je objavljал tudi v raznih revijah in časnikih, veliko je predaval v radiu, na televiziji in v raznih prosvetnih društvih. Njegova zasluga je, da so astronomijo vključili v srednješolski pouk. Da bi navdušili čim več mladih za astronomijo, je ustanovil in vodil oddelke ljubiteljev astronomije pri Prirodoslovnem društvu Slovenije in izdal poljudno knjigo *Pogled v vesolje* (1957). Bil je več let redni sodelavec poljudnoznanstvene revije *Proteus*, podpredsednik Zveze društev matematikov, fizikov in astronomov Jugoslavije in je častni član mnogih mednarodnih astronomskih društev. Kamorkoli so ga vabili, se je rad odzval in predaval o najsodobnejših vprašanjih iz astronomije in astrofizike, o sodobnih pogledih na zgradbo vesolja, o uspehih v astronavtiki in perspektivah za prihodnost, o zadnjih pomembnih odkritjih na nebu, o vesoljskih poletih, o atmosferi, spektralni analizi, posebej o nekaterih zvezdah, kot so Sirius, Vega, Čuvaj medveda in drugih. Kot znanstvenik je odločen nasprotnik horoskopov in podobnih komercialnih neumnosti, ki so jih za poneumljanje ljudi polni tudi nekateri naši časopisi in revije. Kot profesor je dr. Dominko blizu trideset let študentom matematike in fizike posredoval osnovno znanje o zvezdah in o vesolju. Strokovna predavanja je znal zmerom povezovati z dragocenimi pobudami, bogatimi življenjskimi izkušnjami in s širokimi pogledi ne le v prostor med vesoljem in zemljo, marveč tudi v vsakdanjo življenjsko resničnost. Poznavanje vesolja mu ni pomenilo samo nekaj teoretičnega, nauk o vesolju je znal povezovati z življenjskimi pogledi na svet, s pogledi, ki pomagajo človeku globlje doumevati celotno dogajanje »na nebu in na zemlji«, kot bi rekli s Shakespeareom. Njegova povezanost z vesoljem mu je bila trajna pobuda za dialog med ljudmi, za dialog, ki mu še vedno pomeni osnovo človekove kulture, ker se ob njem človek nauči biti kritičen, hkrati pa tudi živeti z mnenjem drugega. Pomanjkanje te osno-

ve človekove kulture občuti kot osemdesetletnik bolj kot kdaj prej v svojem življenju in kot eno največjih slabosti našega časa. Profesor Dominko je velik nasprotnik sleherne ožine, predvsem gosti sodobne potrošniške obsedenosti, ki je ena izmed osnov čedalje večje poneumnjenosti, hlastanja za horoskopskimi napovedmi, primitivnih sodobnih pogledov na svet, njegov razvoj in prihodnost. S svojim trdnim, zdravim prepričanjem je prišel večkrat celo v ostro nasprotje s to ali ono ustanovo, se raje odrekel funkciji v njej in se brez pomisleka uprl, če je sodil, da kaj ni prav. Na univerzi in v mnogih drugih ustanovah je pogosto opozarjal na nerešena ali le na pol rešena vprašanja, ki so se jih drugi izogibali. Prav tako se je odločno potegoval za to ali ono ustanovo pri razdeljevanju kreditov in če je videl, da se dela krivica, jo je odkrito obsodil. Sam trden značaj je zmerom presojal vse z vidika značajnosti, poštenosti in odkritosti. Kot zaveden Slovenec je kakor seizmograf občutljiv za vse krivice, ki se našim ljudem dogajajo doma ali zunaj, zlasti na Tržaškem, v Benečiji ali na Koroškem. To ga hudo boli, boli ga zlasti mlačnost in včasih brezbrizen molk tistih, ki bi se ob teh krivicah morali javno oglasiti. Kakor je sicer miren, je ob sleherni krivici vznemirljen in ogorčen.

Srečanje s profesorjem Dominikom, s človekom, ki je kljub osemdesetim letom še ves odprt in razgledan, širok, miselno svež, duhovit in v svojih etičnih nazorih dosleden, pomeni vsakokrat prijetno presenečenje in obogatitev, hkrati pa spodbudo k razmišljanju. Zato si želimo še veliko takih srečanj z njim in mu kot zvestemu mohorskemu sodelavcu in prijatelju iskreno ključemo: še na mnoga leta.

J. D.

Vekoslav Grmič – 60 letnik

Leta 1971, ob svojem srebrnem škofovskem jubileju, je tedanji mariborski škof dr. Maksimilijan Držečnik obujal spomine: »Leta 1959 sem bil zelo bolan. Po operaciji sem odšel takoj na birmovanje in to me je hudo prizadelo. Čisto sem onemogel, izgubil sem spolec. Če takrat sem prosil za pomožnega škofa. Potem sem si počasi opomogel. V Rimu sem med koncilom spet predlagal razne kandidate, pa ni šlo. Tedaj sem sklenil, da bom predlagal na prvem mestu sedanjega pomožnega škofa. Na dan vseh svetih sem se vračal iz okolice v Rim in sem se spotoma ustavil v baziliki

sv. Pavla. Bila je obletnica moje nove maše. Pokleknil sem pri glavnem oltarju ob grobu in med drugim pomislil tudi na to zadevo, ki se je vlekla že vrsto let. Nenadoma sem opazil, da je pokleknil poleg mene dr. Grmič, ki je bil takrat v Rimu. V tem sem videl nekakšen božji prst, da je izbira dobra. In bila je res dobra.«

Tako je bil duhovnik moriborske škofije, župnik na Vranskem in obenem izredni profesor za sistematično dogmatiko na Teološki fakulteti v Ljubljani, 27. 2. 1968 imenovan za pomožnega škofa mariborskega, star malo manj kot 45 let. Posvečenje 21. 4. 1968 v mariborski stolnici je bilo nadvse praznično. Za svoje škofovsko geslo si je novi pomožni škof izbral Pavlovo naročilo, ki ga je apostol narodov ponavljal za Kristusom: OZNANJUJTE EVANGELIJ!

* * *

V teh nekaj vrstah po jubilentovi 60 letnici (rojen 4. 6. 1923 v župniji Sv. Jurij ob Ščavnici) nikakor ne mislim opisovati Grmičevega življenja in naštevati vsega, kar je doslej naredil, saj si lahko mislimo, da njegov opus še zdaleč ni zaključen, pač pa bi želel zapisati nekaj misli, ki se mi porajajo ob »primeru Grmič« v našem prostoru in času.

Primer kajpada v zgodovini Cerkve ni nekaj novega. Bilo jih je mnogo, ki so tedaj, ko so začutili močnejši nasprotni tok, menjali smer ali pa se umaknili na breg, bili pa so tudi (seveda bolj redki), ki so vztrajali kljub vsem težavam in nasprotovanjem, katera so si jih s tem nakopali na glavo. Vsakdo je namreč dolžan ravnati po svoji vesti, kakor je dejal kardinal J. H. Newman: »Najprej vest, potem papež!«

Kdor nič ne napiše, tistega pač ni mogoče soditi. Kdor pa piše, daje s tem javnosti na voljo bogato lovišče umišljenih ali resničnih spodrsiljav, nedoslednosti in zmot.

Da teolog V. Grmič ostaja vseskozi zvest sam sebi, se zlahka prepričamo, če pazljivo preberemo njegov sestavek v Mohorjevem koledarju za leto 1976 »Premislek po koncilu«. Tam so zgoščeno nanizane nekatere temeljne misli, h katerim se v svojih razpravah, člankih in knjigah znova in znova vrača: sodelovati z vsemi ljudmi dobre volje; zavest, da nismo v posesti popolne resnice, romarska narava Cerkev. »Zato ne zavračajmo z nekim omalovaževanjem, prezirrom ali celo obsojanjem bratov, ki niso v polnem pomenu člani Cerkev, ločenih bratov, bratov, ki niso kristjani ali niti ne spoznajo, da je Bog, ne spoznajo morda zato, ker jim ga mi s svojim življenjem pa tudi s svojimi otročjimi predstavami zakrivamo, posebno še, če si obenem domišljamo, da smo spoznali vso resnico in da smo dosegli najvišjo stopnjo popolnosti«... »K polnosti resnice, kar zadeva spoznanje in življenje, torej zanesljivo romamo le po medsebojnem dopolnjevanju, po medsebojnem stiku v ljubezni in razumevanju, po dialogu v Cerkvi sami, z ločenimi brati, z brati, ki ne poznajo Kristusa, z brati brez Boga, s svetom sploh, kratko, po dialogu in sodelovanju z vsemi, ki se res trudijo za nekaj dobrega, ki ustvarjajo resnične vrednote, ker je vse to končno od Boga in vodi bliže h Kristusu in po njem k Bogu« (MK 1967, str. 104).

Ne trdim, da so ljudje, ki se ne morejo motiti, vendar se resnici bližamo in jo odkrivamo le v iskrenem dialogu, ki pa je nemogoče, če ne verjameмо v iskrenost tistega, s komer naj bi se pogovarjali.

Varovati bi se morali zelo razširjene napake *trganja iz konteksta*: naletimo na stavek ali trditev, ki se nam ne zdi pravišnja, in knjigo kot heretično vržemo v kot, pisca pa obsodimo za krivoverca. Tako so nekdaj prišli nekateri avtorji na »cerkveni indeks« (index librorum prohibitorum = seznam prepovedanih knjig), nemalokrat z vsemi svojimi deli (opera omnia). No, ta pojav »kulturnega obglavljanja« v Cerkvi sodi v zgodovino. Tudi Janez XXIII. je presenečal s svojimi izjavami in svojim obnašanjem, ko je nehal izobčevati in se pogovarjal s tistimi, ki se jih je bilo treba dotlej izogibati. Mnogi so ga zato obsojali in nekateri ga še danes. Na srečo pa je bil papež.

Zelo pogost očitek, ki leti na V. Grmiča, so *dvojna merila*: v Cerkvi da vidi le napake in nanje opozarja, pri marksistih in ateistih pa spregleda napake in vidi samo dobro. S stališča Cerkev kot organizirane družbe je to najbrž res hudo narobe. V luči Kristušovega evangelija pa je tako

edinole prav: pometati najprej pred domačim pragom, izdreti najprej bruno iz lastnega očesa, da bi potem videl jemati iver iz očesa svojega brata.

Spet drugi trdijo, da je Grmič uvedel v teologijo in Cerkev *modernizem*. Teoretično sicer vsi priznavamo, da Cerkev ne more stopicljati vedno na istem mestu, ampak mora romati, hoditi naprej. V praktičnem življenju pa se kmalu navadimo nekaterih stvari in včasih niti ne razmišljamo več, da bi moglo in celo moralo biti kako drugače. Vendar, kot pravi B. Häring, se Cerkev ne more poistovetiti s preteklostjo, ker bi se s tem obsodila na smrt. Lotova žena, ki je v odločilnem trenutku, ko je bilo tako rekoč že vse rešeno, gledala nazaj in okamenela, ne sme postati zavetnica Cerkev. »Če ne tvegamo pohujšanja, tvegamo samomor«, pravi isti svetovno znani teolog. Tisto, na kar nekateri zaradi stoletne rabe in navajenosti edino prisegajo, si je nekoč kot novo v porodnih bolečinah utiralo pot v življenje.

Zelo razširjena napaka in krivica je tudi ta, da *sodimo pisanje po človeku in ne človeka po pisanju*. Če poslušamo ali beremo dobronamerno, bomo iskali resnico, pobudo in spodbudo, če pa je naše poslušanje in branje zlonamerno, bomo iskali v besedilu le morebitne (včasih samo domnevne) napake in spodrsaljaje. Smo na področju psihološko zelo razumljivega, vendar objektivno krivičnega subjektivizma. Večkrat sem že doživel, da so razvrednotili kakšno knjigo ali članek, češ, ta, ki je to napisal, je »takšen in takšen«.

Najbrž jih je tudi nekaj, ki so se uvrstili med Grmičeve nasprotnike zaradi njegove *eksplozivne narave*. Res bi bilo težko trditi, da si ga je rajni škof Držečnik izbral za pomočnika zaradi njegove pohlevnosti, če bi iskal takšnega, bi se moral ozreti po kom drugem. Če je diplomat tisti, ki ne pove vsega tako, kot misli, tedaj je treba reči, da V. Grmič ni diplomat. Vendar si sam pri sebi mislim, da bi rajši trčil skupaj z njim, čeprav bi se bliskalo, kot pa bil spredaj polizan, zadaj pa popraskan od kakšnega finega diplomata.

»*Paktiranje z oblastniki* ni bilo nikdar krščanska krepost, večkrat pa krščanska praksa«, trdijo nekateri. Ali bi V. Grmič vedel toliko dobrega povedati o marksizmu v drugačnih razmerah, ko bi bila, za primer, ZK v ilegali? V stilu »kaj bi bilo, če bi bilo?« je takšno vprašanje seveda mogoče postaviti, vendar, kakor že rečeno, smo se odrekli možnosti vsakršnega dialoga, če sogovornikom že vnaprej odrekamo iskrenost. Drugi vatikanski cerkveni zbor nam ni dal taktičnih

navodil, ampak je skušal začrtati evangeljske smernice.

Ena izmed pomembnih človekovih kreposti je gotovo učljivost, to je sposobnost in pripravljenost spremeniti in dopolniti svoje mnenje, kadar tako narekujejo tehtni argumenti. Večkrat sem že slišal, da so prav zaradi te kreposti mnogi cenili rajnega nadškofa Pogačnika. Ko smo leta 1970 pri Našem tromostovju izdali v zbirki IZBRANA PREDAVANJA Kocbekovo predavanje Eros in seksus, je nadškof na intervencijo od drugod prepovedal prodajati tisto knjižico. Hotel je imeti naknadno mnenje prof. Janžekoviča, ki je besedilo že v rokopisu prebral. Dobil je daljše profesorjevo pismo s takšnim zaključkom: »...Mislim, da aferi Mahnič-Gregorčič in Jeglič-Cankar ni treba dodajati še tretje: Pogačnik-Kocbek. Zdi se mi, da gospod profesor Kocbek igra v slovenski Cerkvi vlogo ščuke, ki vznemirja lene krape da se ne bi vse usmradilo.« Takoj nato je nadškof poslal vizitko: Lahko prodajate.

Te misli sem zapisal za Koledar ob Grmičevi šestdesetletnici. Marsikomu (in najbrž tudi škofu Grmiču?) se bodo morda zdele neprimerne. Vem, da je V. Grmič za Mohorjevo veliko storil in žrtvoval, ne le v dobrem desetletju, ko je bil njen predsednik. Vtisnil ji je svoj pečat. Ko je število naročnikov zadnja leta vztrajno plahnelo, se je sklenil umakniti s predsedniškega mesta, ostal pa je sodelavec kot član odbora.

Mohorjeva mu želi trdnega zdravja in obilje božjega blagoslova, da bi vsak čas vedel za svoje mesto v naši Cerkvi na Slovenskem, da bi vztrajno oznanjal evangelijsko »bodi prilično ali neprilično«.

H. Žveglič

Srečanja s pesniki in pisatelji

7. Alojz Gradnik

Gradnikove pesmi sem imel od nekdaj rad, toda ne spominjam se, da bi ga kdaj videl, saj je v času mojega študija živel v glavnem zunaj Ljubljane. V mariborski prijateljski družbi smo v letih 1933–36 skupaj prebirali in recitali tedaj svežo Sodobno slovensko liriko in prav Gradnikove

Alojz Gradnik in Miha Maleš

pesmi v njej sem tedaj močno doživel. Tedaj še nisem slutil, da bova nekoč – sodelovala. Ko me po osvoboditvi prosvetna tovaršija (nekdanji kolegi) ni hotela premestiti v Ljubljano, me je tedanji načelnik za trgovsko šolstvo v ministrstvu za trgovino – profesor Anton Slodnjak povabil v svoj resor in me namestil na svojo nekdanjo šolo, sedaj ekonomsko srednjo šolo v Ljubljani.

Ko sem nekega dne – bilo je verjetno spomladi 1947 ali 1948 – prišel iz razreda v zbornico, me je tam že čakal naš dobrodušni ravnatelj, dr. Karlo Pirjevec: Pridi k meni v pisarno, čaka te dr. Gradnik! – Kar neverjetno so mi zvenele njegove besede, posebno, ker sem pravkar v razredu bral in razlagal – Alojza Gradnika. Kar z dnevnikom in knjigami sem šel z njim, in ko sva se z Gradnikom pozdravila, sem položil dnevnik s kupom njegovih knjig preden na mizo, češ: pravkar smo Vas brali. Dobro se spominjam njegovega začudenega vprašanja (ne sicer dobesedno): Kaj vi to tako obširno obravnavate?... Svojega odgovora se ne spominjam, ker je pričel govoriti o svoji prošnji. Ko bi si bil tedaj in naslednje mesece vse zapisoval, kar mi je povedal! Pa kdo je mislil na to – z vsem tem in drugim sem pač – živel in na prihodnjo pozabljivost nisem mislil, tudi ne, da bom o tem kdaj pisal. Ob celodnevem pouku, tudi čez 30 tedenskih ur nekaj časa...

Gradnik je potožil, da je za stoletnico madžarske revolucije in Petöfijeve smrti prevedel – iz nemščine kajpada – izbor njegovih pesmi (za Državno založbo Slovenije). Pa sta dva cenzorja (te vselej obsojamo v preteklosti, v sodobnosti pa jih nekateri tako radi igrajo!) razsodila – brez znanja madžarščine sicer – da Gradnikov prevod ni dober, da to ni Petöfi, ampak Gradnik itn. Tako je Gradnik najbrž potožil Slodnjaku, ta pa

mu je svétoval, naj z mojo pomočjo primerja svoj prevod z madžarskim izvirnikom. To sem Gradniku rad obljubil in pričel sem ob popoldnevih hoditi k njemu tja za klasično gimnazijo.

Ne spominjam se, koliko časa je trajalo to skupno branje Petöfija, dozdeva se mi, da sva se po mogočosti sestajala vsak dan in dokaj dolgo, verjetno nekaj mesecev, saj sva šla od besede do besede. Gradnik je sevé branil svoje besede v prevodu in svoje rime, vmes marsikaj vprašal o madžarsčini, madžarski literaturi itn. Tu naj povem, o čemer tudi nikjer ne pišejo, da je prav Gradnik – za Jánošem Kardošem, ki je že pred 110 leti prevajal v prekmurske čitanke madžarske pesnike in je njegov prevod Aranyevega Toldija bil 1921 natisnjen samostojno – prvi med našimi pesniki (če ne štejem A. Benkoviča prevoda ene Petöfijeve pesmi) prevedel nekaj madžarskih pesnikov (Ady, D. Kosztolányi, Ch. Lányi, P. Reichard) iz nemščine (Ljubljanski zvon 1933, 615–6).

Ne spominjam se več nadržbnosti, kakšna je bila nadaljnja usoda Gradnikovega prevoda Petöfija – izdali ga pač niso do današnjega dne. Podobne težave je imel Gradnik tudi s prevodom Njogoša, ki so ga pa le natisnili. Dve Petöfijevi pesmi sem z njegovim dovoljenjem poslal v Budimpešto urednici beril za porabske šole (prof. Szép-Hadrovicsevi); ker sem pa knjigo pozneje daroval Porabcem, ne morem povedati, kateri pesmi sta to bili. Da je Gradnika usoda njegovega prevoda, s katerim se je tóliko mučil, žalostila in jezila, je jasno. Da ga pa niso niti po njegovi smrti izdali, je žalostno in obsodbe vredno. K založniškim težavam in pomislekom so prišle še druge, osebne, tako da niti za razstavo o Petöfiju v Ljubljani, ki so jo pred leti priredili Madžari, nismo mogli dobiti njegovega prevoda tega pesnika. In tako tudi v monografiji o Gradniku ves véliki Gradnikov napor in dosežek – niti ni omejen, ker avtor ni vedel zanj.

Z Gradnikom sva se ob delu in po njem pogovarjala še o marsičem. Spominjam se le starih slik v njegovih sobah, o katerih sem ga spraševal. Mogoče je bilo najino zadnje srečanje v njegovem stanovanju – precej let po tistem – tedaj, ko sem prišel s spominsko knjigo svoje hčerke k njemu. Bilo je nadvse mučno, ko je prišel z dvigalom pome in ko sva prišla pred stanovanjska vrata – so bila zaprta, on pa brez ključa in doma nikogar. Ko sva končno prišla noter, je zapisal v spominsko knjigo: Metka, očka mi je rekel, da zadostuje podpis – naj bo tako, pa drugič kaj več,

ko se bo stopila ta presneta poledica in bo zopet sonce na Rožniku. Ljubljana, 29. I. 1964.

Z Gradnikom sva se potem pogosto srečevala v Tivoliju in če je šel v družbi, se je ustavil za kratek pogovor. Srečevali smo se – kot sam namiguje v navedenem zapisu – pod Rožnikom, pa tudi na njegovih poteh. In zadnja leta predvsem pri skupnem prijatelju, Antonu Slodnjaku ob rožniškem pobočju. Na tisti poti od Čada proti Véčni poti (kjer smo se nekoč sprehajali tudi z rajnim profesorjem J. Kelemino) sva ga večkrat spremljala z Metko in s teh poti se dobro spominjam, da se je nekoč jezil: Tako se je zadnji čas razpaslo pri nas, da odgovarjajo na: Hvala – Ni za kaj! To vendar ni slovensko, to je italijansko! Čemu je tega treba? – Zaman se je jezil proti povodnji, kot se je zaman jezil Fr. Bevk na »založniške hiše« in »gledališke hiše«, ki so jih tedaj »z uspehom« seve – uvedli pri nas.

8. Janko Glazer

Te dni mineva devetdesetletnica njegovega rojstva – in kje je že najino poslednje srečanje! V decembru pa bo minilo pol stoletja, kar sva se menda prvič srečala v njegovi mariborski študijski knjižnici, ko sem kot začetnik pričel učiti v 6. gimnaziji njegovega sina Matjaža, ki je nesrečno padel spomladi 1945 nekje v Sremu. Skoro vsakodnevno srečanje z ravnateljem Jankom Glazerjem v tistih tesnih, a delovno izžarevajočih prostorih njegove knjižnice je bilo sestavni del mojega štiriletnega bivanja v Mariboru. Tam smo se našli: sevé ravnatelj muzeja Franjo Baš, ki je z Glazerjem sourejal Časopis za zgodovino in narodopisje, kateremu sem postal stalni sodelavec že kot študent – potrjen z dopisnico prelata dr. Franca Kovačiča, imenskega urednika in predsednika Zgodovinskega društva, ki se je bolj redko oglašal v knjižnici. Pogostejši gost pa je bil dr. Franc Sušnik, ko je pisal svoj Pregled svetovne literature (gl. lanski Koledar).

Glazerja si lahko vprašal vse, česar nisi našel v knjigah ali vedel ali znal. Ta nizki, skoro čokati, resno gledajoči, a neskončno dobrotni in ljubeznivi Póhorec nam je stregel boljše kot vsi knjižničarji, ker je zajemal tudi iz svojega neizčrpnega bogastva poznanja domače in tujih literatur, bibliografij, zgodovine tega in onega... In ljudje so prihajali k njemu in si podajali kljuge ter ga motili pri njegovem delu, ki bi moglo roditi še vse večje žetev, kot jo je rodilo v resnici. Ko čutim,

da ta proza niti približno ne more približati Glazerja, prebiram svojo verzificirano voščilnico iz pred desetih let, kjer sem bolj sveže zajel misli o njem:

Gradil, oživiljal slovenske knjige sveti Hram
si nam ob Dravi – znanik slovenstva, oživiljenega
na zamrlih tleh – dokaz, budnik duhá Slovenstva...

Bil delavec si tih in zvest, težák od ure do ure,
od dne do dne, iz leta v leto, nič računar –

Garač – kot drvar in kmet in glázar
v gozdovih in poljih duhá –
v pesmih slovenskih domá, kjer poznal si
sleherno sled in stezó...

Žal je bilá ta doba učenja ob Tebi prekratka,
a vem zanj Ti hvalo vsekdár!

V tistih pogovorih, zdaj zgodaj zjutraj, zdaj ob večerni luči, smo pretresali vse gradivo za Časopis za zg. in nar., navdihnil me je za marsikatero moje pisanje; obravnavali smo vse slovstvene novosti in dogodke – z bibliofilom, kakršen je bil Janko Glazer, ki je knjige božal tudi s pogledom in dušo, ne le z roko. Zato je bil občutljiv za jezik in slog pri vsakomer, za knjižno opremo, za našo skupno vzhodnoslovensko revijo... Žal, da ni več učil dijakov na klasični gimnaziji, katere starejši rod ga ima v tako lepem spominu... Ti razgovori so dostikrat segli na Pohorje – kamor niti enkrat nisem prišel za časa svojega bivanja pod njim – in v Rušah mi je razkazal svoj dom s knjižnico, katere skrite ostanke ste mogli videti pred leti v filmu o Glazerju na TV.

Mene je nesreča prej odgnala iz Maribora kot njega in nikjer nisem več srečal tako tihega sogovornika, ki bi me bil tako bogátil s svojo pesniško, glasovno zelo kultivirano besedo, z rahlim, prijetnim pohorskim nadihom... Glede tega mu je bil podoben Franc Sušnik s Prevalj in Raven... In potem je leto 1941 uničilo njegovo Študijsko knjižnico – hvala Ti, da sta z Bašem zazidala tudi našo prekmursko Martjansko pesmarico in druge dragotine! – in Glazerjeva družina se je znašla v pregnanstvu v Srbiji. In spomladi 1945 sem se ustavil v Beogradu, da bi pohitel domov, pa sem zaradi »prijaznosti« naših službenih usmerjevalcev obvisel tam na cesti – Našel sem Glazerja v ministrstvu za prosveto – pa Janka Leskoška in Gregorja Čremošnika –, mu potožil, on pa: Stanujem pri nadškofu dr. Ujčiču,

poleg je ozek kabinet, mu bom rekel zate! – In prijazni Istran me je vzel po streho, kjer smo skupaj poslušali radijske vesti, govorili o Trstu doživeli 9. maj. Več kot mesec dni sem užival to dvojno gostoljubje:

ko sprejel me pod streho si tujo –
begunec begunca... ob Donavi, Savi...

ko Ti Volk – čas uničil je sanje...

Potem sva se z Jankom v Mariboru le še redko in bežno srečevala. Neuničljivi Póhorec je z žilavostjo in ljubeznijo obnavljal knjižnico, vzgajal nove ljudi, zbiral rokopise in knjige. Vse bolj je sivel, vse bolj so ob teh srečanjih ob tresočih se besedi njegove mile oči zrle v neko nevidno daljavo, kot je pel nekdanj, da

»nekoč pred sabo bi svoj cilj ugledal
in bi vse žalostne misli izpregel...

tiho zoreli tvoji bi dnevi...«

»težaku domovine«, ki je »berač ostal« – toda žalost ga ni več zapustila, spominjal se je le nekdanjih oblakov, ki

»obžarjeni z glorio tájnostno
v gorečem sprevodu,

v zlatem mimohodu
čez temno modrino tih blesk nesó« –

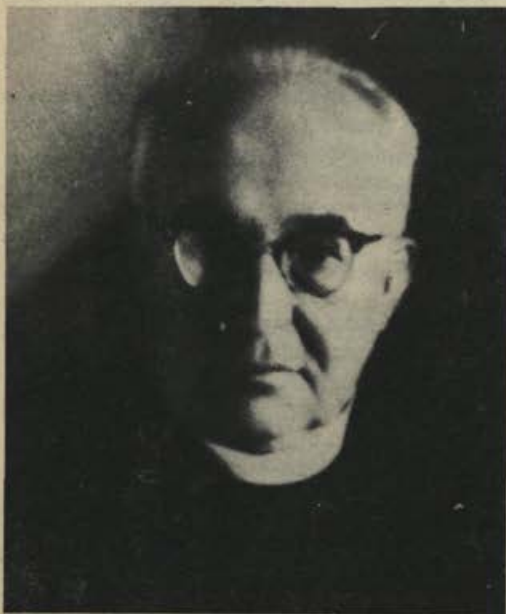
in poslušal svoje davne pesmi, ki kot

»mili zvon večerni
v dalji pripeva nekje ...«

Najbolj mi živi v spominu verjetno najino zadnje srečanje v tesni izbi nove knjižnice, kamor se je umaknil k urejanju starih rokopisov, tudi prekmurskih pesmaric. Za šestdesetletnico sem se ga spomnil – vidim med svojimi papirji – z dramatizirano domisljico: V POHORSKEM ELIZIJI – Actio Comica, kjer Marko in Karel Glaser, Maister, Kovačič, Štrekelj in drugi do Župančiča slavé Janka iz Ruš. V epistoli ob osemdesetletnici pa sem iz njegovih pesmi zbral in priredil konec:

Naj ciproč Ti pesem miru šumi,
naj »se ves mil in drag odkriva svet« TI –
»sam v sebi zaokrožen – cel in izravnán –
– pripravljen kakor zvok v piščali –

ko se bodo dnevi nam upokojili / v ubranosti
brezkočni – /sij dajalo bo brez konca, / kar je
vekomaj v daljavi« ...

9. Janez Jalen

Tudi devetdesetletnica njegovega rojstva je že minila 1981, pa nisem mislil nanjo, ko sem izbiral imena za letošnja Srečanja. Dostikrat se ga spomnim, posebno, ko grem mimo njegovega nekdanjega stanovanja v leseni hiši v ljubljanski Rožni dolini. Pripovedovali so mi, da so med vojsko sosedje rekli: Policijska ura bo, Jalen gre domov od Katrce (gostilne)! Ne spomnim se, da bi ga prva leta po vojski tudi v bližini srečal, pač pa sem ga srečal pod Tivolijem, ko se je vračal iz mesta in mi je vesel pripovedoval, da so mu odkupili za časopis Lovec povest.

Seznanila pa sva se po naključju v pozni jeseni, če ne že na začetku zime leta 1940, prav v njegovih rodnih Ródinah. Kot profesor v Kranju, ki se je tisto leto drugič vpisal na univerzo, na tedaj oživljeno etnologijo, sem zbral gradivo o gorenjskem pastirstvu. Tako sem prišel tudi v Žirovnico in na Breznico in ne vem več natanko, kako sem zašel tudi v Ródiine. Menda sem tam iz radovednosti vprašal po Jalnovi hiši, stopil tja – in gospod Janez je bil ravno doma – na kolinah.

Kakor sem kot ravninec, odrasel pod prekmurskimi goricami, vzljubil gorenjske gore in vasi, tako sem ob Finžgarju rad prebiral Jalnova dela, iz katerih mi je ta zemlja dihala in dehtela. Nič več ne vem, kako sva kaj o tem govorila pri njihovi mizi, a gotovo je beseda nanesla na bohinske lovce, ker me je pisatelj povabil na konec vasi in mi razkazoval, kod hodijo gamsi in druge lovske skrivnosti. Moral pa sem kakó izraziti svojo ljubezen do njegovih povesti, ker si je zapomnil moje besede o njih.

Prišla je namreč nesrečna pomlad 1941 in nič ne vem, zakaj sem hodil po kranjski železniški postaji, ko sem zagledal v oknu vlaka – Jalna. Pozdravil sem ga in menda sem sam omenil, da tisti N. V. v reviji Čas pod neugodno oceno njegove knjige – nikakor nisem jaz. Veselo se je nasmehnil: Saj sem rekel, da je gospod profesor zadnjič čisto drugače govóril! In tako sva se poslovila za vojna leta. Po prej omenjenem srečanju v Ljubljani smo v maju 1957 peljali profesorja iz Skopja tudi k Cerkniškemu jezeru, da je v Cerknici obujal spomine na svojo predvojno vojaščino v njej.

Zavili smo še v Grahóvo, kjer je tedaj Janez župnikoval. Spominjam se, da je pogledal skoz okno, ko smo se bližali hiši in ko smo se prepoznali ter predstavili gosta, je bil ves živahen. Mislim, da se srbski profesor, strogi vegetarijanec in

abstinent (kljub temu ni dočakal šestdeset let...) ni dotaknil ponujenega vina. Ne spominjam pa se Jalnovih pripomb ob tem. Vem le, da je naši Metki podáril svoje Bobre s posvetilom: »Da Metka Novakova, ki pet in pol leta stara mene obiskala v Grahovem, ne bo pozabila. V drug zvezek mi je zapisal: »... ki sem mu svoje dni gamse kazal.«

In leta so minevala, ne da bi se bila z Jalnom srečala. Medtem se je preselil v Ljubno na Gorenjskem in tam smo ga na Brezje gredé obiskali 30. januarja 1964 dopoldne. Da bi ga razvesélil, sem mu izróčil ta-le pozdrav:

Ljubenskemu gospodu

ob tretjem obisku 30. I. 1964

(Dodatek k Pregljevi: Od Kranja do Brezij)

Pa skok še na Ljubno, kjer
Skókarjev Janez je župnik sedaj!
Ródinski lovec sloviti,
ki čar nam Bohinja razgrinja,
z Markom Ovčarjem slovi,
z Bobri razglásil je ljudstvo barjánsko,
z Vozárji počástil Marijo brezjánsko...
Kar Preglja in Finžgarja ni,
edino še Njemu naš jezik dehti!
Čakamo željnó, da podáril bi
Zemljo uporno, Drage bregove,
pod zemljo Mostove in Goro mogoto
– in stal bo mogočno kot Krištof
v povestnici našega slovstva,
ki v gluhi lozi naših dni
Pesnik je zemljé gorenjske,
slavivec dedov davnih dni!

Naj dolgo zdrav

Janez Jalen nam živi!

Žal se ničesar ne spomnim, kdaj bi mi bil Jalen pravil o svojih načrtih, ki sem jih ujel v svojo pozdravno poslanico, toda gotovo so to štirje naslovi del, ki jih je Jalen še nameraval napisati, najbrž kot povezano celoto z Vozarji in njihov nadaljevanje.

Pisatelj to jutro ni bil preveč dobro razpoložen, bolezen se ga je lotevala ali pa že dodobra načela, saj je čez dve leti končal tek zemskega življenja, petinsedemdesetleten. Skušal se je sicer pošaliti z vpisom v spominsko knjigo (»krav se ahtaj...«) in smehljaj ga ni zapústil – toda bilo nam je hudo, ko smo videli, da nekdanjih moči ni več. Srečali smo se z enim najstarejših tedanjih pisateljev – Bevka ga je preživel –, katerega dela

so v desettisočih, Bobri pa v ponatisih, zaživila v zavesti in ljubezni naših beročih množic. A. Slodnjak mu je priznal (1968), da »je živo in stvarno, a v duhu življenjskega optimizma razgrinjal zapele in spopade, a tudi sporazume in sožitja med gruntarstvom in vaško revščino, nihanje med grehom in čednostjo ter menjave med srečnimi in nesrečnimi trenutki« in da je »pisatelj močne domišljije« – dodali bi, da tudi pesniški ljubitelj in opisovavec gorenjske narave, katerega dela bodo še dolgo živa.

Vilko Novak

Sv. Hieronim na Nanosu

Popotnik, ki se je namenil na nanoško planoto in ga pot vodi po njenem vzhodnem pobočju, skorajda ne more mimo cerkvice sv. Hieronima, katere razpadajoči ostanki kljubujejo času na prisojni legi obrnjeni proti Vipavski dolini.

Ni prav veliko cerkva na Slovenskem, ki bi se lahko ponašale, da so zgrajene na tako veliki nadmorski višini – namreč 1018 m. Višina in lega omogočata, da se njena vidnost razteza daleč naokrog po Vipavski dolini in Krasu, tja do morja.

V tem zapisu želimo priklicati v spomin nekdanji sloveči ugled in pomen cerkvice sv. Hieronima ali Jeromna, kakor se je za tega svetnika udomačilo ime.

Na Primorskem je bil ta svetnik, eden od štirih velikih cerkvenih učiteljev krščanskega zahoda, nekdanj zelo priljubljen in njegovo češčenje zelo razširjeno, kar nam postane razumljivo, če vemo, da se je rodil v kraju Stridon, ki ga postavljajo na območje Pivke. Ena od cerkva, posvečenih sv. Hieronimu, poleg mnogih kapelic, je tudi ta na Nanosu, ki je sicer podružna cerkev župnije sv. Vida s sedežem v Podnanosu. Kako zelo češčen je ta svetnik prav v tej župniji pričata še dve kapelici, ki sta bili tudi posvečeni njemu – ena je postavljena v Podbregu, druga pa ob glavni cesti iz Podnanosa na Nanos; tudi ti dve bi potrebovali obnove, saj že več let nimata več svetnikove podobe, ker so kipa odnesli nepridipravi.

Posvetilne listine v arhivu župnijskega urada Podnanos nam povedo, da je bila cerkev z oltarji posvečena leta 1624. Tržaški škof Reinald Scarlich je posvetil cerkev in glavni oltar

sv. Hieronima, oltar sv. Ane, oltar sv. Janeza Krstnika in sv. Egidija.

O nastanku cerkve pa imamo iz prejšnjega stoletja ohranjeno zanimivo legendarno pripoved, ki pravi tole: Sv. Hieronim je potoval tod mimo v Rim in nosil na hrbtu svojo kapelico; ker ga je pot vodila čez strmi Nanos, je truden počival ob skali in se z roko naslonil nanjo, nakar se je roka sprijela s skalo in pustila odtise njegovih prstov. Svetnik je na tistem kraju pustil kapelico. Ko so jo podirali, je bila tako trdna, da se je vse orodje polomilo. Ob gradnji nove cerkve se je nekdo, ki je sekal les za cerkev, hudo usekal. V molitvi se je zatekel k sv. Hieronimu. Molitev je bila uslišana in ponesrečenec je ozdravel.

Tako torej legendarna ljudska pripoved, napisana v knjigi Postojnsko okrajno glavarstvo leta 1889.

Na zunanjih stenah ostankov cerkve pa so ohranjene nekatere vklesane oznake, iz katerih je moč razbrati na vhodnem portalu letnico 1700, na oknu levo od vhoda ugotovimo letnico 1656, ob levem vogalu vhodne fasade pa je pustil sporočilo, datirano z letom 1787 »Anderei Sheriau«, ki je hotel najbrž povedati, da je bila takrat cerkvica ometana. Na zvoniku, pri spodnji vhodni lini lahko preberemo imeni »Anton Skupik s Loke« in »Anton Gauz« z letnico 1776.

Med ohranjenimi viri o priljubljenosti romanj k tej visoko postavljeni cerkvici je potrebno posebej omeniti znamenitega kaplana oz. vikarja v Šentvidu pri Vipavi (današnjem Podnanosu) od 1813 do 1851, strokovnega pisca, zgodovinarja in narodnega delavca Matijo Vrtovca, Leta 1850 je slovensko društvo v Ljubljani »na svitlo dalo« zbirko njegovih 26 pridig z naslovom Shodni ogovori. V njej sta natisnjeni tudi dve pridigi, ki jih je govoril romarjem pri sv. Hieronimu. Glavno romanje k tej cerkvici je bilo dolga leta na binkoštni ponedeljek. Tako je v govoru na binkoštni ponedeljek leta 1820 Vrtovec omenjal, da »pred 40 leti je prišlo sem k shodu današnjega dne navadno do 40 procesij, in še v pričujočih časih, ko vreme pripusti, jih pride čez 2000 ljudi, ne samo iz naše Ipavske doline, ampak iz celiga Krasa, iz Pivke in Gojzdnih krajev, mnogi čez pet ur hoda daleč, de se skorej Ipavci med to veliko trumo pozgubé. Kadar koli na današnji dan pri prijaznim vremenu gor k sv. Jeronimu grem, se mi vselej serce od veselja smeja; mnogi možje me počakujejo, ali bolj podvizaje doidvajo, se kaj z mano pomenit; pred mano trume pobožnih mladenčev ali nedolžnih deklic, ktere v zatišjev pod

goro cvetlic nabiraje in se veselo pomenovaje, kako de opletale bodo bodo sv. Jeronima, naprej beže; za mano trume starčikov ali starih mamk, ki na svojo starost pozabivši čversto grede, brez de bi jim sterma pot oddušik jemala, ali jih sapa zapirala; in ko se cerkvi približujemo, vidimo lepe, dolge verste ljudi proti nji hiteti, kakor so jih nekda vidili z križniki spredaj.« V tej pridigi je poleg slikovitega opisa romarjev pel hvalo tudi našim goram in drugim naravnim lepotam, ki jih uzre pogled od sv. Hieronima.

Poročilo o »veliki božji poti pri sv. Jeronimu na Nanosu« je prinesla tudi Zgodnja Danica leta 1853. Preberimo kaj pravi kronist: »Tudi na berdu julskih planin, na visokim Nanosu se znajde cerkev, ktera s svojim milim in le vendar močnim glasam večkrat v letu obilo ljudstva iz bližnje in daljnje okolice k sebi privabi. Na Nanosu stoji velika romarska cerkev, posvečena našim srečnemu rojaku, sv. Jeronimu. Vsako leto se na ti stermovisoki planini 5 večni maš opravi, zraven družih, ki jih verno ljudstvo, katero do sv. Jeronima posebno zaupanje ima, najema. Slednji binkoštni ponedeljek je pri sv. Jeronimu v lepim vremenu slovesno duhovno opravilo, h katerimu sila veliko ljudi iz cele Ipavske doline, iz Pivke, Krasa, iz Tersta in Gorice priroma. Vsake starosti, vsaciga spola se najdejo ta dan, ki po nevarni stezah med skalovjem in germiči proti vrhu plezajo.« Poročilo nato dodaja, da je romarska cerkev prostorna, »čeravno s posebnimi lepoticijami ni ozaljšana in tudi biti ne more, ker je cerkev celo jesen in zimo zaprta, zraven tega pa še burji, snegu, dežju in megli tako odperta, de zunaj altarjev, katerih lepi beli marmelj od same mokrote že zelenkljat prihaja, bi v kratkem vse segniti in spersteneti moglo... Vse je tako terdno in iz lepiga kamna zidano, da slehern, ki to delo na tako visoki gori vidi, zaklicati more: O srečna gorečnost minulih časov!«

Ta cerkvica pa je imela, poleg božjepotnega slovesa, o katerem pričata oba zapisa, nekoč še prav posebno vlogo.

Vsled njene vidnosti tja do morja, so tržaški mornarji podarili za cerkev vsako leto polovnjak (280 l) olja za vzdrževanje svetilke, ki jim je služila kot kažipot pri plovbi, kar je bržkone bilo v navadi vsaj še proti koncu prejšnjega stoletja, kot nam poroča zapisovalec v že omenjeni knjigi Postojnsko okrajno glavarstvo.

Ljudsko izročilo ve povedati, da je bil kdo od domačinov iz Šentvida ali bližnjih krajev, proti

plačilu tržaške luke, zadolžen za redno vzdrževanje svetilke pri cerkvi v vseh letnih časih.

Od zgoraj omenjenega poročila v Zgodnji Danici, 1853, pa je preteklo še nad sto let, ko so se pri sv. Hieronimu vršili shodi, čeprav je število romarjev počasi pojemalo.

Prav v času fašizma so tudi ta srečanja pomenila eno od oblik narodno obrambnega delovanja, kar ni moglo ostati skrito italijanskim oblastem. V spominu starejših še živijo prizori, ko so italijanski orožniki pretepli šentviške pevce, njihovega zborovodjo Edvarda Žvanuta preganjali, da bi ga aretirali – zato, ker so na binkoštni ponedeljek po končani maši zapeli narodno domoljubno Oj Triglav moj dom.

Najnovejše poglavje iz zgodovine tega kraja sega s spomini v polpretekli čas.

Med NOB je cerkvena nudila zavetje tudi partizanom, ki so delovali po nanoški planoti in so se večkrat zadrževali tu.

Še nekaj let po drugi svetovni vojni so pri sv. Hieronimu maševali večinoma le ob prisotnosti tistih, ki so na obsežni planoti v poletnem času kosili in sušili seno in domačinov osamljenih kmetij na Nanosu, katerim je shod pri sv. Hieronimu sploh vseskozi pomenil nekakšno »šagro«.

Zadnje takšno srečanje pri tem znamenitem svetišču je bilo v letu 1961.

Zob časa, ki je še prav posebej nagrizel streho, premajhna skrb za redno vzdrževanje in nekulturno ravnanje posameznikov do tega sakralnega objekta, so naredili svoje – in tako smo danes priče, na žalost, nič kaj lepemu stanju zgodovinske cerkvice.

Ob temeljitem pregledovanju starih dokumentov v arhivu župnijskega urada v Podnanosu, bi prav gotovo še našli podatke za zgodovino te cerkve. Toda tudi samo iz omenjenih virov bo mogel bralec spoznati, kako zelo so naši predniki ljubili to svetišče, spoznati del zanimive preteklosti tega kraja visoko na Nanosu.

Jurij Rosa

Ena ptička priletela...

Spomladi vse se veseli,
ko vsaka ptička žrvgoli...

Tako narodna pesem. Zares, kdor je kdaj v naravi doživel prebujajoče se spomladansko jutro, tega ne bo zlepa pozabil. Jutranja rosa se kot biseri koplje v žarkih mladega sonca. Cvetne preproge pokrivajo travnike. Po njih se pasejo marljive čebeliče, okorni čmrliji in metulji ter srkajo med iz pisanih cvetov. Po gozdnih jasah in poteh hite mravlji na delo. Iz gozdov in travnikov se oglašajo hrošči, črički, murni... Nad vso to sveto spokojno naravo pa se razlega ubrano petje naših krilatcev – ptičkov. En sam mogočen koncert je postala vsa naša zemlja... Tako je bilo še do nedavna... Danes, žal, marsikje že tudi pri nas narava več ne poje. Najrazličnejša gnojila, škodljiva škropiva, kemijske odplake ter premajhna skrb za čisto in zdravo okolje povzročajo odmiranje tako na suhem kot v vodah. Vse preveč poginulih rib po naših vodah, mrtvih ptičev po sadovnjakih siromaši lepoto naše domovine. Če se bo vse to nadaljevalo, bo rod, ki bo prišel za nami, prikrajšan za prenekatero lepoto in veselje. Če ne bomo ogroženim pticam spet vrnili njihovo zdravo okolje, bodo naši zanamci poslušali njihovo petje in občudovali njihovo lepoto le še po rezervatih in živalskih vrtovih. Takrat tudi naša domovina ne bo več pela in ne bo več tako privlačna. Kakor poje narodna pesem:

Ptički so peli, ne pojejo več,
njihovega petja ni slišati več...

Pa hvala Bogu, tega se nam zaenkrat tudi pri nas še ni treba bati.

Nekdaj, ko je imela vsaka ljudska šola, vsaj na deželi, vrt s sadovnjakom in še čebelnjak, če je bil učitelj čebelar, smo se dečki učili naprednega gospodarstva, pozimi pa smo pri ročnem delu izdelovali valilnice in krmilnice, kjer smo hranili prezeble in lačne ptičke. Ena prvih pesmi, ki smo se je naučili peti, je bila:

Stoji učilna zidana,
pred njo je stara jablana;
v jablani je votel panj,
sinica nosi gnezdo vanj.

Posebno nas je pretresla zadnja kitica:

Grdobe grde paglave,
masti ste vredne leskove;
kdor v gnezdih ptičice mori,
ta v srcu svojem
prida ni.

Učitelj nas je svaril: človek, ki nima rad ptic, živali, narave, ta nima srčne kulture.

Prvo ljubezen do ptičev so mi vcepili pokojni oče. Bili so preprost delavec – zidar. Hodili so peš dve uri daleč na delo. Vsako jutro so vstajali zarana, s soncem, nakrmili živino in postorili nujna moška opravila. Ko so si ptiči spletli gnezda in legli jajčeca, so me oče zarana zbudili. Po prstih sva odšla po sadovnjaku, kjer so mi šepetaje kot v cerkvi razlagali: »Vidiš, Franci, na tem drevesu gnezdi lišček, tam ščinkavec, vrh drevesa ob marofu grilček, na slemenu pogorelček. Na tepki in ajdovki pa, kot veš, gnezdijo škorci. Za hišo v živi meji ima na grm pripeto gnezdo srakoper, pod koreninami pa se skriva in varuje svoj zarod kraljiček...« Preden sva se vrnila v hišo, so mi naročili: »Čez dan, ko me ne bo doma, pa ti popazi na ptičke. Če se bo maček priplazil na drevo, ga odženi. Največ ptic ugonobijo mački.«

Tudi prvo in zagotovo poslednje srečanje z divjim petelinom sem doživel v rodni vasi. Tudi nanj so me večkrat oče opozorili. Vrh Resenika (hrib pod Kunigundo) je bilo. Svet pod Kunigundo je bogat številnih izvirkov dobre pitne vode, Resenik sam pa bogat gob, ajdovčki – jurčki so tam doma. No, danes, ko množica gobarjev iz Celja prečesa gozd po dolgem in počez, da goba komaj iz zemlje pokuka, ni več tako.

Nekega toplega septembrskega jutra, ko so kmetje pripravljali krompir z njiv in se nama je obetala bogata gobja bera, sva pohitela v gozd s sestro. Prehodila sva vse »žlake«, kjer so rastle gobe, in se povzpela nazadnje na vrh Resenika. Tik pod vrhom, kjer se je končala zasilna gozdna cesta, se ustavim. Pogledam okoli sebe. Kar zagledam na jasni kup rjavo žametastih jurčkov. Na sredi se je šopiril največji, za kapo velik klobuk, okoli sebe pa je skrival kakih dvajset srednje velikih in malih jurčkov. Nisem se še pomiril, ko zagledam nekoliko vstran drugi, nad njim pa še tretji kup. Pazljivo se ozrem okoli sebe in pokličem sestro: »Pepca, pojdi domov po koš – celjšek, pa hitro...« Kako mi je bilo pri srcu, ko sem trgal ajdovčka za ajdovčkom in jih zlagal na kupe, se ne da popisati. Vsi so bili zdravi, s trdimi

belimi beti in rjavo žametastimi klobučki. Kup, ki sem ga skrbno prekril z drobnim bukovim šibjem, je bil kar precejšen, kakih 60 gob. Sedel sem-kraj bogate bere in umirjal živce...

Iz daljave zaslišim lahen šum. Vedno bliže prihaja. Lasje vzvalove, kot bi zapihal veter, in že se kakih pet metrov pred menoj ustavi na suhi veji stare bukve kot puran velik divji petelin. V jutranjem soncu so zažareli rdeči zalizki in žame-tasta obleka – perje. Sprehodil se je po veji, se spet ustavil, me pogledal, kot bi hotel reči: »Na, le oglej si me, da boš vedel, da dostojno predstav-ljam kralja ptič!« in se počasi, veličastno, kot se za kralja spodobi, odpeljal dalje. Dolgo sem zrl za njim. Ves sem drgetal, srce mi je razbijalo v glavi. Še danes ne vem, katero doživetje je bilo v meni močnejše, ali nenavadna bera ajdovčkov ali srečanje s kraljem ptic – divjim petelinom. Ta dan sem prvič in zadnjič zamudil šolo.

Sobne ptice

Tudi sobne ptice sem imel priložnost spoznati že kot otrok. Pri mežnarju smo občudovali pisane zunanje ptice: liščka, čička, grilčka, zelenca, rep-nika, pinožo, krivokljuna; videli smo, da se prav dobro počutijo tudi v sobi, seveda ob skrbni negi. O tem sem se pozneje lahko prepričal še sam. Ko sem hodil v zimskih mesecih na Rožnik, sem prenekaterikrat naletel na pol zmrznjenega ptička ob poti. Odsesel sem ga domov, poskrbel zanj, kot je treba in ga počasi navajal na sobno toploto, sicer bi mi poginil ob prehitri spremembi temperature. Mnogi so mi ves trud hvaležno vračali s petjem med letom. Tako sem spoznal, da se tudi zunanje ptice ob skrbni negi prav dobro udomačijo in privadijo na življenje v sobi. Med take spadajo: lišček, čiček, grilček, kalin, krivokljun, zelėnec, repnik, pinoža in še kateri. Našel sem predvsem pevce.

Tudi papige spadajo med sobne ptice. Najodličnejša sobna ptica pa je kanarček, predvsem žlahtni vrvec ali harcar. Ta si je pridobil naslov najboljšega pevca na svetu. Zato z njim tudi tekmuje.

Domovina kanarčkov so Kanarski otoki. Tam živijo v naravi in so večji od sobnih kanarčkov. V 16. stoletju so jih pričeli uvažati v Evropo. Največ so jih pripeljali Španci, mornarji. Pozneje so odkrili Nemci doma približno enako milo podnebjje, ki je ustrezalo priseljenim pticam. Na planoti Harz, od tod tudi ime harcarji, so jih

pričeli domačini gojiti. Iz Nemčije so se razširili po vsej Evropi in postali najbolj priljubljene sobne ptice. Imamo dvoje vrst kanarčkov: kričači in vrvivci. Prvi se odlikujejo po najrazličnejših barvah, drugi po žlahtnem petju, blaglasnem vrvenju. Z obojimi tekmujejo, s prvimi po barvi, z drugimi po petju. Prvi so bolj odporni, drugi pa občutljivi in manj odporni, zato pa tem bolj razveseljujejo gojitelja s svojim čudovitim petjem. Zadnja leta prevladujejo pri nas kričači, vrvivci pa močno upadajo. Po vojni, ko sem bil član ptičarskega društva in sem tekmoval na republiškem in zveznem tekmovanju ter bil nekaj časa drugi zvezni prvak, kričačev skoraj nismo poznali. Imeli smo močna društva vrvivcev v Ljubljani, Mariboru, Celju, na Ptuju, Jesenicah, v Kranju, Trzinu, na Vrhniki. Danes upada pri nas zanimanje za žlahtnega vrvivca. Vzrokov za to je več: preobremenjenost današnjega človeka, draga prehrana, predvsem pa pomanjkanje pravega zanimanja in čuta za sobne ptice. Današnji človek je človek televizije in avta. Pretežni del prostega časa prečepi ob televiziji ali pa si napreza živce na sivem asfaltu, s svojim vozilom, Danes si že kar težko nabaviš kvalitetnega harcarja.

Nekoč smo imeli svetovno znanega vzgojitelja harcarjev Aleša Pavlina z Brezije na Gorenjskem. Njegovo ime je zapisano v leksikonu. Vzgojil je posebno vrsto harcarja, po njem imenovano pavlunensis. Zadnja leta je sloves naših rejcev harcarjev ponesel v svet lansko leto umrli prof. France Šušteršič. Bil je spoštovan po vsej Evropi, odlikoval se je ne le kot odličen rejec vrvivcev, marveč tudi kot priznan sodnik na državnih tekmovanjih. Pa tudi imena Golob, Jerše, Bajc, Kelnarič, Janežič, Omahna, Simončič, Zore so prerasla meje naše ožje domovine.

Nekdaj, ko je življenje potekalo bolj mirno, si našel v prenekateri družini kanarčka. Duhovniki, učitelji, zdravniki pa tudi delavci so bili veliki ljubitelji žlahtnega vrvivca. Tudi danes ni boljšega zdravila za pomirjenje živcev in srca kot je blagozveneče vrvenje žlahtnega harcarja.

Kadar kupujemo žlahtnega vrvivca, ga nabavimo pri klicnem gojitelju. Ptiček mora imeti obroček na nogi, brez njega nima prave vrednosti. Obroček je njegova »osebna izkaznica«, njegov rodovnik. Kletka naj bo primerno velika, da se ptiček lahko spreletava v njej, a ne prevelika, sicer bo malo pel. Sveže zrnje, mešanica, ki jo kupimo v semenarni, je pogoj za zdravo občutje. Vsak dan mu nalijmo postane vode pa zatakimo jabolka ali list solate, ki pa ne sme biti mokra ali

uvela. Posebno pazimo, da ne bomo postavili kletke na prepah, ta je za ptička smrt. Če jo obesimo na steno, vložimo med kletko in steno lepenko, ker spi ptiček navadno tik ob steni, ki se ponoči ohladi in se lahko ptiček prehladi pa mu začne izpadati perje, mavsati pa se sme samo avgusta ali septembra. Takrat pustimo ptička pri miru, tudi poje ne, saj se zaradi izpadanja peres ne počuti dobro. Harcarja ne spuščajmo po sobi, lahko se ubije, če se zaleti v okno, ali utopi, če pade v posodo z vodo; lahko pade tudi na vroč štedilnik. Pa tudi pel nam ne bo več, saj bo samo čakal, kdaj mu bomo odprli vratca kletke. Vrvivec je za petje, ne za zabavo, za to so kvečjemu papige. Žlahtno vrvenje plemenitega harcarja pa doseže višek šele v zboru. V skupinah po štiri tudi tekmujejo. Postaviti pa jih moramo tako, da drug drugega ne vidijo, marveč se samo slišijo.

Čuvajmo zunanje ptice, imejmo radi sobne, pa nam bo življenje lepše. Naša domovina bo pela. Kdor nima rad ptičkov in otrok, ta ni dober človek!

France Lipičnik

Kako so se prehranjevali nekdanj

V zadnjih letih postaja oskrba s hrano pri nas in marsikje po svetu čedalje bolj pereča. Očitno so minili časi, ko se je zdelo, da je hrana le obrobni privesek k drugim tvarnim dobrinam, zlasti tehničnim, ki jih mora imeti na voljo sodoben človek. Na svetu primanjkuje hrane zaradi naglega naraščanja prebivalstva. Leta 1945 so svetovne zaloge hrane zadoščale za pol leta, sedaj pa zadoščajo le še za tri tedne. Pri nas pa smo zašli v prehranske težave zaradi neurejenih razmerij med cenami industrijskih izdelkov in kmetijskih pridelkov, ali z drugimi besedami, zaradi dolgoletnega podcenjevanja kmetijstva kot gospodarske panoge.

Normalen človek porabi na leto sedemkrat toliko hrane, kot je njegova telesna teža. Dveletni otrok lahko živi le deset dni s toliko hrane, kot tehta sam. 2300 milijard kilogramov ali 2300 milijonov ton ali 230 milijonov natovorjenih železniških vagonov živeža je najnujnejše, kar bi rabilo svetovno prebivalstvo, da bi se ustrezno prehranilo.

Vendar ne gre le za te skoraj nepredstavljivo velike količine hrane. Gre tudi za kakovost. Delovni človek rabi dnevno 3000 kalorij. Kot vemo, pa ne ustreza za to pol kilograma dobrega premoaga (s kalorično vrednostjo 6000 kalorij), ampak moramo zaužiti hrano v obliki zapletenih organskih snovi, kot so ogljikovi hidrati (sladkor, škrob), beljakovine, maščobe, vitamini in še nekatere druge snovi v zelo majhnih količinah. Že od nekdanj so ljudje želeli uživati najboljše od teh snovi. Nikoli ni šlo le za to, da bi se ljudje le nasitili, si potešili lakoto, vedno so želeli jesti tudi dobre jedi, s slastjo. Od nekdanj sta vonj in okus pomembnejša kot hranilna vrednost. Slaba hrana, ne lakota, je povzročila večino uporov v zgodovini. Še vedno pa pomanjkanje in slaba hrana žene množice v pijančevanje in obup.

Kakor še sedaj z užitkom jemo ostrige, čeprav bi jih morali použiti okoli 280, da bi z njimi sprejeli isto kalorično vrednost, kot jo ima kilogram kruha, tako so naše davne praprababice s kamnitimi orodji za izkop iskale najbolj slastne korenine in zbirale najboljše seme. Nekoč so pač po naključju pokrile korenine ali seme z zemljo, kot še sedaj nekatera kamenodobna ljudstva zakopavajo svoje zaloge in tako ravna tudi vsak pes

s kostmi, ki jih ne more zgristi. Posejano seme ali korenina sta vzkllili in to je bil prvi začetek poljedelstva.

Moški pa, ki so hodili na lov, so postopoma spoznali, da se meso uplenjenih živali s pečenjem ali prekajevanjem dalj časa ohrani užitno. Končno so se naučili, da je še boljše, če meso konzervirajo živo, zaprli so posebno slastno mlado divjad v ograde. Nekatero teh živalskih vrst so se z lahkoto privadile na ujetništvo, postale so domače živali. Tako se je začela živinoreja.

Iz travnih semen, ki so jih ženske pokrile z zemljo, je nastalo žito. Sčasoma so se naučili žitno zrnje tretji, meti. Še sedaj je latinsko ime pšenice »triticum«, kar pomeni strto, zmeto. Najprej so tako grobo strt zdrob in moko jedli suho, kot so to še pred nekaj desetletji delala nekatera indijanska plemena. Potem so ju zmešali z vodo ali mlekom in jedli kot surov močnik. Toda ta močnik se je naglo pokvaril, skisal se je ali splešnil. Poskusili so ga ohraniti na podoben način kot meso: začeli so ga peči. Tako je nastal kruh. V nekaterih jezikih se še sedaj v imenu za kruh vidi, da je v zvezi s pečenjem (nemško Brot, angleško bread). To seveda še ni bil kruh v današnjem smislu, ki nastane s pomočjo kvasa, kvečjemu bi ga lahko imenovali mlinci. Kruh, ki nastane z vzhajanjem testa, so verjetno odkrili po naključju, da se je košček starega testa zmešal v svežega in je to testo začelo vzhajati. Kruh v sedanji obliki pečejo po iznajdbi krušne peči, pred približno 4000 leti. Seveda se je odtlej priprava kruha zelo spremenila. Sedaj so npr. v mestih pekarne že močno mehanizirane. Homer (8. stoletje pred našim štetjem) opisuje gospodinjstvo Penelope, kjer je bilo potrebnih dvanajst sužnjev, da so pripravljali kruh za 36 ljudi.

Pečeno meso in kruh sta pomenila že velik napredek, vendar pa je trajalo še zelo dolgo, preden so se ljudje naučili kuhati, kajti za kuho so potrebne posode, ki prenesejo ogenj. Teh še sedaj nekatera kamenodobna ljudstva ne poznajo. V Polinezijo so jih zanesli šele belci. Dokler so poznali le lesene posode, so v njih lahko ogreli le tekočine in sicer tako, da so vanje potopili razbeljene kamne. Ko so iznašli lončene posode, je še dolgo ostala kuharska umetnost v povojih, kajti zanjo so potrebni številni dodatki in začimbe in predvsem zaloge živil, ki morajo biti na voljo skozi vse leto. Shranjevanje živeža pa je zelo pozna pridobitev človeštva. Podobno kot samo zelo redke živalske vrste pripravljajo zaloge hrane za čas, ko je v naravi ni na voljo, se tudi

Ljudje dolgo časa niso navadili misliti na slabe čase. Prva velika skladišča hrane, ki jih poznamo, so bili babilonski templji. Sprejemali so žito proti potrdilu in ga izdajali prinašalcem posebnih čerkov. Tudi Karl Veliki je odredil postavitev velikih žitnih shramb. Vendar pa so države organizirale sodobno preskrbo prebivalstva šele v dobi razsvetljenstva (npr. pruski kralj Friderik Veliki, pa tudi cesarica Marija Terezija si je prizadevala za to). Tudi pri nas so bile včasih urejene žitne shrambe le v graščinah, šele iz zadnjih stoletij jih poznamo tudi na kmetih v obliki kašč.

Še dolgo po tem, ko so iznašli peko kruha in pečenje mesa, se je zdelo sprotno uživanje hrane njena še najbolj zanesljiva poraba v skladu z znanim šaljivim reklom: bolje, da za tri dni zmanjka, kot da bi ostalo za en dan. Ljudje so živeli tako, kot še sedaj številna kamenodobna plemena: pri pigmejcih (prtljakvih) v Kongu, kot pri praprebivalcih Avstralije ne poznajo zalag hrane. Živijo iz rok v usta. Prenajedo se ali pa stradajo; kot pač nanese.

Seveda pa so najbolj zaželeni jedi različne od dežele do dežele. Bambuti najbolj cenijo srebrne opice, poslastek pa so tudi termite in gosenice. Skoraj pri vseh primitivnih narodih so žabe zelo cenjene, tudi številne vrste kač štejejo za poslastek. Pri plemenu Dinka v Sudanu štejejo pečene kače za najboljšo jed, ki naj bi bila še mnogo bolj slastna kot v palmovem olju praženi krokodilji repi, z mastjo nilskega konja pripravljen ovsen močnik in kuhano seme vodnih lilij. Mongoli iz puščave Gobi cenijo krastače kot veliko delikateso, drhtijo pa od gnusa, če jim ponudijo pečeno divjo gos. Kot zelenjavo uživajo povsod na skrajnem severu na pol prebavljene mahove in lišaje, ki jih izpraznijo iz želodcev uplenjenih severnih jelenov. Ti mahovi za človeka sveži ali suhi niso užitni, šele s fermenti živalskega želodca postanejo prebavljivi. Čukči, nomadi ob reki Anadir, v najbolj severozahodnem delu Azije, se opijajo le s prevrelko posušenih mušnic. Indijanska plemena v Gran Chaco pijejo pivo algo, sivorumeno tekočino, ki nastane tako, da brezzobe starke žvečijo stroke Janjezovega kruhovca, jih pri tem dobro premešajo s svojo slino in jih potem izpljujejo v izdolbena drevesna debela. Fermenti v slini povzročijo vrenje tekočine, podobno kot se spremeni škrob v sladkor v naših ustih, če kruh dolgo žvečimo.

Mnogo tisočletij je človeštvo gotovo živelo tako, kot še sedaj primitivna plemena. Pri njih je štridesetletnik že pravi starček. Pri večini indi-

janskih plemen je tridesetletna ženska že starka. Gotovo je imela prehrana pri kamenodobnih ljudih pomemben vpliv na življenjsko dobo in celoten razvoj posameznika in prek njega na skupnosti.

Dolga tisočletja je trajalo, preden se je uveljavila hrana, ki je podobna naši. To dokazujejo slavnostne pojedine, ki so bile združene z darovanji grškim bogovom in na katerih so, podobno kot na germanskih gostijah, jedli skoraj izključno samo pečeno meso. Šele Rimljani so v stoletjih, ko se je rimsko cesarstvo že nagibalo v zaton, začeli jesti ne samo obilno, temveč tudi dobro. Pri tem pa so padli v nasprotno skrajnost. Ustrašili se niso nobenega sredstva, da bi jedi napravili bolj okusne. Prepelicali so iztaknili oči, da so jih lahko bolje pitali, golobom so lomili noge, da so se zato, ker se niso mogli gibati, bolj redili. Rimski cesar Domicijan naj bi iznašel omenjena in podobne načine. Juvenal pripoveduje o njem, da je nekoč sredi noči sklical senat k nujni seji, da bi razpravljali o pripravi velikanskega »morskega fazana«. Sporazumeli so se šele ob svitu, da ga bodo servirali v zeliščni omaki.

Apicij, ki je sestavil največjo kuharsko knjigo starega veka, je potoval posebej zato v Afriko, da se je naučil novih načinov priprave klobučnjakov (meduz). Od znanega filozofa Seneke so se ohranili podrobni opisi priprav, po katerih so lahko dragocene ribe priplavale iz pristanišča v jedilnice. Kljub izrednim kulinaričnim dobrotam pa Rimljani niso poznali krožnikov. Namesto njih so uporabljali kose kruha. Ta kruh, prepojen s sokom pečenk, je bila glavna hrana sužnjev. Vilic ni bilo. Jedli so s prsti, ki so si jih čistili v laseh strežnikov. Jedilni pribor se je uveljavil pozno. Še v 17. stol. so ga morali gostje prinesiti s seboj, ko so prišli na gostijo.

V srednjeveških kuharskih knjigah je opisano nekaj novih vrst zelenjave, ki jih sedaj razen regrata skoraj ne uporabljamo več, npr. rdeča meta, koprc, jeglič, regrat. Vijolice so bile v 15. stol. novost. Za jušno zelenjavo finih kuhinj so priporočali koprive, orlice in regrat.

Kljub temu pa so bile srednjeveške jedi izrazito enolične, predvsem zato, ker je bila večina sedaj samoumevnih dodatkov in začimb tedaj neznana ali pa nezaslišano draga. Poper so uporabljali le v zdravilstvu, sol je bila dolgo časa tako draga kot sladkor, ki so ga spoznali šele po križarskih vojnah. Sladkorni trs, ki so ga tedaj prinesli iz Tripolija, so imenovali medeni trs, ker so dotlej poznali kot sladilo le med. Čokolada, čaj,

kakao, kava in večina začimb je bilo še v začetku 19. stol. tako dragih, da za navadne ljudi niso bile dosegljive. Paradiznik si je lahko privoščil le milijonar. Za malo merico zelenega graha je bilo treba v Nemčiji v 18. stoletju odšteti velik denar – 50 tolarjev. Pač pa so bila jajca izredno poceni – 15 jajc je stalo 1 pfenig. Zato so iz teh skoraj zastoj dosegljivih jajc pripravljali jajčne jedi, ki so jih uživali v velikih količinah. Tudi meso ni bilo posebno drago.

Krompir je postal v zmernem podnebnem pasu še v zadnjih dvesto letih osnova ljudske prehrane. V Evropo so ga zanesli že kmalu po odkritju Amerike, vendar so ga gojili kot redko okrasno rastlino. Ludvik XIV, francoski sončni kralj je nosil krompirjev cvet v gumbnici, njegove dvorjanke pa v laseh. Bil je prvi, ki je poskusil krompirjevo juho, ki jo je skuhal dvorni lekarnar Parmentier. Krompir se kljub prizadevanjem kraljev in cesarjev dolgo ni mogel razširiti, ker so kmetje menili, da so gomolji prav tako strupeni kot krompirjevo seme in so marsikje poskusne nasade uničili.

Četudi je v srednjem in novem veku bila evropska kuhinja enolična, pa je bilo na splošno vendarle dovolj hrane. Že preprosti ljudje so tedaj za naše sedanje predstave jedli zelo obilno, še toliko bolj seveda vrhnje, bogate plasti. Po zapiskih njegove dvorne uprave je Ludvik XIV navadno pojedel pri enem obroku štiri krožnike juhe, celega fazana, piščanca, krožnik irske bravnine, dve rezini gnjati, sadje in sladice. Pruski kralj Friderik Veliki je imel dvanajst knežje plačanih kuharjev. Navadno je pri enem obroku jedel osem vrst jedi. Če so bili povabljeni gosti, je bilo jedi tudi do trideset. Med jedjo je kralj delal beležke za glavnega kuharja. V meščanskih hišah so tedaj prav tako radi dobro jedli. Kosilo ali večerja z devetimi jedmi nista bili prav nič posebnega. Posebej so pripravljali jedi, ki so povzročale žejo. Obed, ki ni trajal vsaj štiri ure, skoraj ni bil vreden omembe.

Politiki, umetniki, knezi so se dolgo zelo intenzivno zanimali za kuharsko umetnost. O Ludviku XV priča kronika, da se je bolj zanimal za sestavo svojih majonez kot za sestavo svojega ministrskega sveta. V Franciji se je končno ponovilo kulinarično pretiravanje Rima. Choiseulski vojvoda je dal pred vsemi gosti prebičati svojega kuharja, ker mu juha ni šla v slast. Vatel, kuhar ministra Fouqueta, je iz strahu naredil samomor, ker ribe za slavnostno pojedino niso pravočasno prispele. S kuharskimi knjigami so pisci lažje zasloveli kot

z romani. Znan pisatelj Dumas je bil na svoj, tik pred smrtjo dokončan »Veliki kuhinjski besednjak« bolj ponosen kot na svoje romane.

Marsikdo utegne pomisliti, da so opisane stvari precej nepomembne, kvečjemu del kulturne zgodovine. Vendar to ni res! Če se prehrabene navade ljudi v zadnjih stoletjih ne bi bile spremenile, če bi jedli še sedaj toliko kot Ludvik XIV in včasih tudi nižje plasti prebivalstva, ne bi mogli zatorej prehraniti 300 milijonov ljudi, za kolikor se je povečalo samo prebivalstvo Evrope v kratkem razdobju od l. 1800 do 1936. Da so se vladajoči razredi dolgo zanimali le za sestavo njihovih jedi, brez razmisleka od kod živež prihaja, da so v rimskem senatu razpravljali o omakah in pri tem pustili propasti ves kmečki stan, je prineslo človeštvu dolgo dobo trpljenja. Zanimari vse te vidike pa tudi ne bi bilo prav. Kajti ne le glád sam na sebi, tudi spremembe okusa in spreminjajoče se navade pri kuhanju so pripomogle k spremembi sveta. Premagati je bilo treba predsodke, da so krompir, paradiznik in banane lahko postale osnovna hrana velikega števila ljudi. Srednja Amerika se je krajinsko, socialno in politično spremenila z gojenjem banan, ki pa izvirajo iz Afrike. Sredozemskih dežel si sedaj brez pomaranč, limon in palm ne moremo predstavljati. Vendar jih v antični Italiji in Grčiji še ni bilo. Šele Arabci so jih začeli gojiti, vendar so se širile zelo počasi. V Parizu je v 17. stoletju stala ena sama pomaranča toliko, kot je sedaj približno milijon starih dinarjev. Opuncije, ki so pomembno živilo juga, so zanesli v Evropo šele v 16. stoletju. Dateljnovе in kokosove palme so bile v starem veku prav tako neznane kot evkaliptus, bombaž ali riž. Tedaj tudi niso poznali masla in piva. Pivo se prvič omenja v neki listini Pipina iz leta 768. Žganje je omenjeno prvič leta 1106 in še tedaj le kot zdravilo. Še bi lahko naštevati, vendar je prostora premalo.

Menimo, da iz prikazanega lahko razvidimo, kako se je spreminjala prehrana skozi dolga tisočletja in da so ji ljudje zlasti v pradavnini morali posvečati glavno pozornost. Prikaz nam omogoča tudi spoznanje, kako uvedba novih rastlin povzroči daljnosežne spremembe krajine, navad in socialnih razmer. Morebiti pa utegnemo ponovno spoznati tudi preprosto dejstvo, ki smo ga za nekaj desetletij pozabili, da je hrana prej ko slej pomembna prvina človekovega zemeljskega življenja.

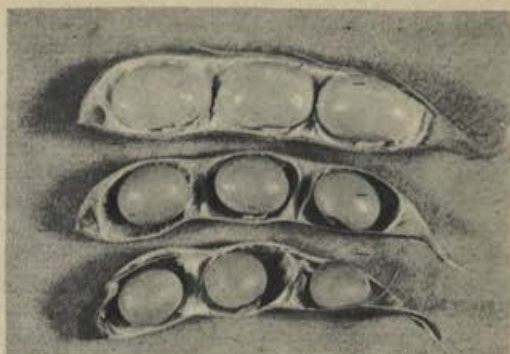
SOJA – meso z njive

Gospodarski položaj, v katerem smo se znašli, ni zavidanja vreden. Zahteva, da se mu prilagodimo in ga skušamo po svojih močeh reševati. Poleg povečanega izvoza je manjša poraba najboljši prispevek k temu prizadevanju. Zmanjšati porabo, živeti skromneje nam je vsem potrebno. Vendar to ne pomeni živeti siromašneje. Iznajdljivost nam bo pripomogla k temu, da bomo živeli kvalitetneje.

Poseben problem je hrana. Izbira prehrabnih artiklov se manjša, živila postajajo iz dneva v dan dražja. Obstaja nevarnost, da bomo v družinah in v obratih družbene prehrane nehote segli po večjih količinah cenejših živil in pozabili na uravnoteženo prehrano. Prehranski strokovnjaki priporočajo, naj bo naša hrana sestavljena tako, da so za telo potrebne kalorije v hrani porazdeljene na beljakovine 12–20%, maščobe 20–30% in ogljikove hidrate 50–60%. Seveda potrebuje telo še vodo, mineralne snovi in vitamine. Znano je, da pri nas prevladujejo hidratna živila, ki vsebujejo mnogo škroba in sladkorjev. So cenena in tudi, po primerni pripravi, prijetnega okusa. Nasprotno pa so beljakovinska živila, zlasti meso, jajca, zadnje čase tudi mleko in siri, zelo draga. Zato obstaja nevarnost, da bi prišlo v naši prehrani sčasoma do pomanjkanja beljakovin. Poiskati moramo nove vire cenejših beljakovinskih živil. Pri tem ne prezrimo soje!

Soja, ki je pri nas manj znana rastlina, je doma iz Mandžurije in spada med najstarejše kulturne rastline, saj je znana že več kot 5000 let. V nekaterih azijskih državah predstavlja glavni vir beljakovinske hrane. Največ soje pridelajo v Ameriki, od koder je mnogo izvozijo. Tako je 92% na Japonskem porabljene soje iz Amerike. Tudi v Evropi se iz leta v leto povečuje proizvodnja in poraba soje. Zanimiv je podatek, da je v Angliji, obvezno dodajanje soje vsem mesnim izdelkom. Njihova hranilna vrednost se tako ne zmanjša, prihranijo pa velike količine mesa. Sovjetska zveza je prav s pomočjo soje premagala lakoto in prebrodila kritično leto 1935. Tudi pri nas se površine, zasejane s sojo, počasi večajo. A vendar pridelek soje ne zadošča za naše potrebe. Zato sojo še vedno uvažamo. Porabimo jo predvsem za živinsko krmo in v prehrabni industriji, zelo malo pa v gospodinjstvih.

Soja je pomembna zaradi svoje hranilne vre-

Dozorevanje soje (od zgoraj navzdol)

dnosti. Soja je *kalorično bogato* živilo. Visoko kalorično vrednost ji daje obilica maščob (do 20%), ki jih vsebuje. Zato jo uporabljajo tudi kot surovino za pridelavo sojinega olja in margarine. Po ekstrakciji olja ostaja razmaščena surovina (pogača), ki ima dvakrat več beljakovin kot osnovna surovina, a ni primerna za prehrano ljudi. Uporabljajo jo za živinsko krmo. Sojino olje priporočajo pri dietah za srčne in ledvične bolezni.

Primerjava kalorične vrednosti soje z nekaterimi stročnicami in žitaricami:

100 gr živila	kalorije
pšenica	342
pšenična moka tip 600	365
koruza	356
fižol	340
grah	348
soja	403
sojina moka-polmastna	421

Biološka vrednost soje je predvsem v bogastvu *beljakovin*. Če primerjamo količino beljakovin v zgoraj navedenih živilih, dobimo sledeče rezultate:

100 gr živila	beljakovine v gr.
pšenica	10,2
pšenična moka tip 600	12,0
koruza	9,5
fižol	23,3
grah	24,2
soja	34,1
sojina moka	36,7

Esencialne aminokisliline v miligramih v 100 gr. živil:

Živilo	arginin	histidin	treonin	valin	leucin	isoleucin	lisin	metionin	fenilalanin	triptofan
jajce	700	240	560	790	1015	700	690	360	640	130
goveje meso	1220	620	845	975	1480	980	1630	515	740	300
pšenica	560	275	430	560	910	520	350	325	665	155
koruza	380	200	300	425	1200	510	180	250	400	48
fižol	1610	500	895	1265	1610	1270	1490	460	1150	185
sojina moka	3270	1300	1750	2370	3580	2690	3050	760	2370	625

Podatki nam povedo, da je količina beljakovin v soji znatno višja kot v drugih stročnicah in žitih. Soja vzdrži tudi primerjavo z nekaterimi izrazito beljakovinskimi živilii, kot so: meso, ribe, jajca in siri.

100 gr živila	beljakovine v gr.
govedina srednje mastna	17,8
piščanec	20,2
teletina	19,1
riba-postrv	14,3
jajce	12,9
sir-ementalec, gauda	27,5
soja	34,1

Pa ni le količina beljakovin v soji tista, ki ji daje pomen. Pomembna je tudi vrednost beljakovin v soji. Znano je, da uporabljamo v naši prehrani beljakovine živalskega in rastlinskega izvora. Prednost dajemo beljakovinom živalskega izvora, ker vsebujejo več bistvenih aminokislin, iz katerih so beljakovine sestavljene, medtem ko imajo beljakovine rastlinskega izvora nižjo biološko vrednost. Soja pa je rastlina, ki se zaradi bogastva esencialnih aminokislin lahko primerja z mesom.

Poleg količine in kvalitete ocenjujemo vrednost beljakovin tudi z odstotki beljakovin, ki jih organizem lahko izkoristi (NPU – netto proteinska uporabnost). Čim višja je NPU, tem boljše izkorišča organizem beljakovine različnih virov hrane. Naslednja tabela nam prikazuje nekaj teh vrednosti.

Živilo	NPU %
ribe	80
sir	70
govedina	67
sojina moka	61
leča	30

Obilica *rudninskih snovi*, zlasti fosforja, kalcija in kalija daje soji dodatno biološko vrednost. Soja ima več kalcija kot mleko. Za človekovo zdravje je izredno važno acidobazno ravnotežje v organizmu. Ni vseeno ali se človek hrani pretežno z mesom, ki je kislinsotvorno ali pa dodaja hrano, ki je bazotvorna. Soja z mnogo mineralnimi snovmi (natrij, kalij, kalcij) vpliva bazotvorno in tako nevtralizira prevelike količine anorganskih kislin.

Primerjava *vitaminske* vrednosti med pšenično, koruzno, sojino moko in fižolom nam pove, da je soja tudi vitaminsko dovolj bogata, da jo upravičeno vključimo med prehrabene artikle.

Živilo 100 gr	A LE	B ₁ mg	B ₂ mg	nikot. mg	C mg
pšenična moka tip 600	–	0,26	0,07	2,0	–
koruzna moka	450	0,45	0,11	2,0	–
fižol	–	0,65	0,22	2,4	–
sojina moka	110	0,85	0,31	2,1	–

V zimskem času je soja lahko dodaten vir vitamina C, če uporabimo sojine klice, ki jih lahko pripravimo v obliki solate ali priloge.

Zrelo sojino zrno vsebuje sorazmerno malo *ogljikovih hidratov*. Od tega izrazito malo škroba, ostalo pa v obliki raznih sladkorjev, ki se v organizmu presnavljajo, ne da bi močno dvignili količino sladkorja v krvi. Zato lahko sladkorni bolniki uživajo večje količine soje.

Primerjava količine *ogljikovih hidratov* v živilih:

Živilo 100 gr	O.H. v gr
pšenica	70,7
koruza	72,9
fižol	61,3
riž	76,7
soja	33,5

Omenimo naj še ugoden vpliv soje na prebavo. Vlaknine, ki jih vsebuje predvsem ovojnica zrnja, prehajajo nespremenjene skozi prebavni trakt in opravljajo dve važni nalogi: pospešujejo pretok hrane, vežejo strupe, vključno onesnaževalce okolja in tako pospešujejo njih izločanje iz organizma.

Soja je izredno odporna rastlina. Zato je ni potrebno ščititi pred raznimi rastlinskimi boleznimi. Tako ostaja ena izmed redkih rastlin brez kemičnih dodatkov.

Uporaba soje v prehrani

Sojo uporabljamo v raznih oblikah. Lahko jo pripravimo kot samostojno jed, večinoma pa kot dodatek k drugim živilom. Uporabljamo lahko zeleno sojo kot grah (za to imamo posebne sorte), ali kot suho zrnje. Iz zrna pridobivamo zelo cenjeno sojino mleko, iz katerega pridobivamo razne izdelke kot: sojino kislo mleko, jogurt, kefir, kumis in na Kitajskem zelo cenjen sir To-Fu. Iz sojinih klic lahko pripravimo solate ali kuhane priloge. Prepraženo sojino zrnje nam da okusno kavo.

Sojo dodajamo jedem v obliki pireja ali moke. Pri nas moke ne dobimo. Lahko pa jo naročimo na naslov: ULJARICA, cara Dušana 24, 11000 Beograd, ali pa pokličemo telefon št. 011 630-348. Upamo, da bodo tudi naši trgovci odkrili gornji naslov in s sojino moko obogatili svoje police. Sojin pire lahko pripravimo na dva načina: Sojo dobro operemo in namočimo preko noči. Nato skuhamo. V ekonom loncu je skuhan v pol ure, v navadni posodi pa se kuha približno 2 uri. Nato jo zniksamo v mešalniku. Če je pregošta, dodamo malo vode. Dobro je, če jo potem še pretlačimo, vendar ni nujno. Pire lahko pripravimo tudi iz surove soje. Oprano sojo namočimo v trikratni količini vode in pustimo stati, da se dobro namoči. Čas namakanja je odvisen od starosti zrnja, sorte in temperature vode. Soja je dovolj namočena, če je razpolovljeno zrno ob robu in sredini enake barve in če je dovolj krhko, da se ob pritisku ne upogne. Namočeno zrnje zmeljemo v električnem mešalcu, seveda ob dodatku vode v razmerju 1 : 1. Tako pripravljen pire takoj ali pa ob uporabi kuhamo vsaj 15 minut. Pri povišani temperaturi se v masi topijo vodotopni ogljikovi hidrati, na katere je vezana snov, ki omejuje izrabo beljakovin. Ker je priprava pireja zamudnejše delo, ga pripravimo večjo količino in shranimo v skrinji.

Sojina juha

Količine živil: žlica maščobe, mala čebula, vejica zelene in peteršilja, paradižnik, 15 dkg sojinega pireja, žlica moke, strok česna, 1 liter vode, jušna kocka, sol po okusu; rezanci za zakuho.

Na maščobi prepražimo čebulo, dodamo sesekljan peteršilj in zeleno ter narezan paradižnik. Pražimo, da se voda posuši, dodamo sojin pire in strt česen, malo prepražimo, potresemo z moko, še malo popražimo, zalijemo z vodo in dodamo še kocko. Prevremo in po okusu dosolimo ter zakuhamo rezance.

Sojin zrezek

Živila: 2 do 3 srednje velika krompirja, isto količino sojinega pireja, pol čebule, ščepec popra in majarona, vejica peteršilja, strok česna, žlička soli, 1–2 jajci, maščoba za cvrenje.

Skuhan krompir pretlačimo (lahko uporabimo ostanke pire krompirja, ki smo ga shranili v hladilniku), dodamo sesekljano prepraženo čebulo, sesekljan peteršilj, strt česen, poper, majaron, sol, sojin pire in jajca. Dobro premešamo. Če je testo preredko, dodamo malo drobtin. Oblikujemo hlebčke kot za polpete, jih položimo v vročo maščobo in svetlo rjavo zapečemo z obeh strani.

Sarma s sojo

Živila: 1/2 kg sojinega pireja, 1 jajce, košček prekajene svinjine, pest riža, 2 čebuli, nekaj strokov česna, sol, poper, peteršilj, maščoba, juha iz koncentrata, žlica moke, paradižnikova mezga, žlička sladke paprike, kislá smetana (lahko jo razredčimo z malo jogurta), zelje za sarmo.

Soji dodamo jajce, zarumenelo čebulo, strt česen, opran riž, solimo in popoprano. Dodamo zajemalko juhe in dobro premešamo. S to maso napolnimo liste kislega zelja. Na dno kozice damo malo narezanega kislega zelja, po njem naložimo napolnjene sarme tako, da je zaviti rob spodaj. Potresemo še z naribanim zeljem, doda-

Sojino zrnje

mo prepraženo slanino, zalijemo z juho, ki smo ji dodali paradižnikovo mezgo. Kuhamo na majhnem ognju, da se zmečča. Tik pred koncem kuhanja dodamo v vodi razžvrkljano moko in papriko. Pred serviranjem dodamo še smetano.

Sojini »možgani« z jajci

Živila: 3 žlice olja, 1 velika čebula, 2 stroka česna, skodelica sojinega pireja, juha iz jušnega koncentrata, sok po okusu, 2 do 3 jajca, sesekljan peteršilj in poper.

Čebulo sesekljamo in jo na olju rumeno sprazimo. Dodamo strt česen in sojo. Pražimo in po potrebi zalivamo z juho, da se ne prismo. Posolimo in primešamo v skodelici razžvrkljana jajca. Potresemo s sesekljanim peteršiljem in poprom.

Sojini cmoki kot zakuha

Živila: 7 dag sojinega pireja, 3 dag pšeničnega zdroba, 1 jajce, ščepec soli, sesekljan zelen peteršilj.

Vse navedene sestavine zmešamo in pustimo stati 15 minut, da se zdrob napne. Žličnike zakuhamo v juho. Vro naj 10 minut.

Sojin kruh

1 kg pšenične moke, 20 dag sojinega pireja, 3 dag kvasa, 1/2 l vode, sol.

Iz zgornjih sestavin zgnetemo testo kot za navadni kruh, le da smo dodali sojo. Pustimo, da vzhaja eno uro. Nato ga ponovno pregnetemo, oblikujemo in položimo v pekač. (Testo se namreč razleze in ne ohrani prvotne oblike). Pustimo, da ponovno vzhaja. Nato ga pečemo pri 200° 1 uro.

Sojine palačinke

Pripravimo jih kot navadne, le da dodamo poljubno količino sojinega pireja. Testo postane bolj gosto, in se rado trga, zato pečemo nekoliko debelejšje palačinke. Nadevamo jih s poljubnim nadevom in ponudimo še tople.

Mira Šilc

Ne kaže zanemarjati!

V mislih imam preprečitvene možnosti, ki so slehernemu na voljo, da se obvaruje pred prenekatero boleznijo, ki kdaj preži nanj. Teh možnosti nikakor ne kaže zanemarjati, kajti brezbriznost se navadno kaj hitro maščuje.

Tokrat si oglejmo nekatere razmeroma pogostne bolezni in bolezenska stanja okoli ust, na ustnicah, dlesni, jeziku in na sluznici ustne votline! Pri vseh teh gre predvsem za vnetje kože oziroma sluznice, nastaja pa iz najrazličnejših vzrokov, zunanjih in notranjih, pa tudi zaradi kužnih klic. Eno takih vnetij okrog ust je:

Obustnično kožno vnetje (Dermatitis perioralis).

Čas je s svojimi spremembami in muhami prinesel tudi to »novo« kožno bolezen. V svojem bistvu je posebno kožno vnetje in jo poznamo šele nekaj več kot deset let. V začetku so to kožno vnetje imenovali »bolezen stewardes«, ker so jo opazili najprej pri njih. Le-te so se morale uradno ličiti po posebnem predpisu in so zato takratni raziskovalci domnevali, da je vzrok dotlej še neznanemu bolezenskemu stanju kože okrog ustnic prav v uradno predpisanih ličilih oziroma v samem načinu ličenja. Sčasoma pa se je izkazalo, da niso prizadete le stewardese, marveč tudi drugi, vendar večinoma ženske, pač pa kar v 40% bolnice (-ki), ki sočasno trpijo zaradi lojavice (seboreje).

Kožne spremembe so pri tej bolezni še posebej na bradi, okrog ust (ustnic) in nosu, redkeje na čelu in sencéh; okrog ustnic nastane značilen (bled) rob brez bolezenskih sprememb v koži, ki še bolj poudarja značilno kolobarjasto rdečino okrog ust – obustnično kožno vnetje. Ne kaže pa ga zamenjati z drugimi kožnimi boleznimi, ki mu utegnejo biti zelo podobne, kakor navadni lišaj (ekcem), navadna mozoljavost (mozolji), zlasti pred začetkom mesečnega perila, nekatere oblike kožne jetike in druge.

Vzrok obustničnega kožnega vnetja še ni dočela pojasnjen. Ker zbolijo za njim tudi taki, ki kozmetičnih pripravkov sploh ne uporabljajo, moramo iskati vzrok za obustnično kožno vnetje drugod. V najnovjšem času so se raziskovalci zedinili, da sodelujejo pri nastanku obustničnega kožnega vnetja trije dejavniki: lojavica kože, raba najrazličnejših kozmetičnih pripravkov (tudi

zobne paste, ustne vode, kakor odol, in razna, posebno dišeča toaletna mila) in zlasti še raba fluoriranih kortikosteroidov (vsebujejo pobudila-hormone iz skorje nadobistnic) v obliki mazila; takšna kortikosteroidna pripravka sta *sinalar* in *lokakorten*, ki ju žal nekateri uporabljajo kot zdravilo za vse, pri preobčutljivih pa lahko povzročata (alergičnih) tudi obustnično kožno vnetje.

Glede zdravljenja obustničnega kožnega vnetja izkušeni zdravniki za kožne bolezni predlagajo, da je najbolje, če ga sploh ne zdravimo; bolnikom svetujejo kvečjemu kaj blagega. Precej časa so bili priljubljeni antibiotiki s širokim obsegom delovanja, kakor *tetraciklini* ipd., vendar so izkušnje pokazale, da nimajo nobene prednosti pri zdravljenju obustničnega kožnega vnetja. Prvo pa je, da prizadeti ne uporabljajo več nobenih kozmetičnih pripravkov za nego kože in ustne votline.

Bolezni ustnic

Na ustnicah lahko nastaja več vrst vnetij in tudi novotvorb. Ker lahko v takih primerih pravočasno preprečevanje lahko hujše zlo, je prav, da smo o njih primerno poučeni – in mislimo, kakor navadno pravimo, na vse.

Vnetje ustnic (cheilitis) lahko poteka nagloma (akutno), utegne se pa tudi zavleči in postane dolgotrajno (kronično). Ustnična rdečina, ki je nekaj prehod s kože na sluznico, podobno kakor ob drugih naravnih telesnih odprtinah (usta, nos, sečna cev, zadnjik), nabrekne, močno pordeči in se začne že kmalu otrobasto ali krpasto luščiti, pokati in mokriti. Vse to utegnejo povzročiti zunanji dejavniki (vročina, mraz, vlaga) pomanjkanje vitaminov, razne kemikalije, pa tudi kužne klice.

Razmeroma pogostno je vnetje ustnic pri ljudeh, ki imajo navado, da oblizujejo (zlasti pozimi) ustnice. Podobno učinkujejo na ustnično rdečino tudi jedke kemikalije. Neustrezno čiščenje zob (preostre zobne krtačke) lahko rani ustnično rdečino.

Poljedelci, planinci, smučarji in mornarji zbolijo marsikdaj za vnetjem ustnic zaradi učinkovitosti ultravijoličnih žarkov. Tako ustnično vnetje imenujemo *žarkovno vnetje ustnic* (Cheilitis actinica).

Pomembnejša so *preobčutljivostna ustnična vnetja* zaradi dotika določene snovi, kakor raznih

Obustnično kožno vnetje (Nasemann-Sauerbrey)

Vnetje spodnje ustnice

Mehurčkast izpuščaj na ustnicah in okrog njih (G. Veltman, W. Bengel)

sestavin v ličilnem črtalniku (barvila, nekatere vrste voska, smol idr.), ustnih vod, zobnih past, zobnih protez, pripravkov za nego zobovja in ustne votline, nadalje zaradi dotika bonbonov, žvečilne gume, zdravil za notranjo uporabo, ustnikov pihal (iz niklja, kroma, ebenovine idr.),

Žvala v levem ustničnem koticu (Keining – Braun-Falco)

Rak

Afte na sluznici spodnje ustnice (Keining – Braun-Falco)

pip, cigaret, pri otrocih igračk, nadalje jedil in njihovih sestavin, rastlinskih stebelc, svinčnikov itd. Če naštetih dejavnikov, ki utegnejo že s samim dotikom povzročiti preobčutljivost kože oziroma sluznice, ne odkrijemo in jih ne izločimo, se ne moremo nadejati izboljšanja oziroma ozdravljenja ustničnega vnetja.

Vnetje ustnic pogostoma povzročajo razne kužne klice (bakterije, virusi in plesni). Zelo pogostno je *ustnično vnetje, ki ga povzroča virus navadnega mehurčkastega izpuščaja* (Herpes labialis). Na ustnicah in njihovi okolici se napravijo drobni mehurčki. Bolezenske spremembe spremlja manjša vročina, vse skupaj traja navadno nekaj dni. Ko se mehurčki usušijo v kraste, je praviloma bolezensko dogajanje že pri kraju. Kraste nato kmalu odpadejo in bolezen je konec. Na mestu, kjer so bile kraste, ostane še nekaj dni rdečina. Neprijetno pri tem je to, da se navadni mehurčkast izpuščaj zelo rad ponavlja in da zato nekateri skoraj vsako leto zbolijo za njim; mehurčki se navadno pojavljajo vselej na istem mestu. Razen na ustnicah se navadni mehurčkasti izpuščaj naredi tudi na nozdrvih, licih, nosu, uhljih, čelu in spolovilih, lahko pa tudi kjerkoli na kožni površini.

»Žvale« (Anguli infectiosi oris) se pogostno naredijo v ustničnih koticih in vzbujajo odvratnost. Najbolje je, da jih že v samem začetku odpravimo. Povzročajo jih klice gnojenja (piokoki) in plesni (glivice). Ustnični koticiki nabreknejo, vnetno pordečijo, na njih se naredijo drobni mehurčki, ki kmalu popokajo, za njimi pa ostanejo vnetne odrgnine; taka torišča so zelo boleča, pri odpiranju ust pokajo in se sproti pokrivajo s krastami. Vse to povzroča prizadetim poleg bolečin tudi težave pri govoru in jedi. Tako stanje lahko traja zelo dolgo in postaja sčasoma skrajno neprijetno.

Vnetje v predelu ustničnih koticov nastaja pogostoma tudi zaradi zobne proteze ali zaradi gub ob ustničnih koticih. Ker se tu zadržujejo sline, se koža razmehča in razpoka. Če se povrhnjica še tu naselijo klice gnojenja ali plesni (zlasti sorova plesen ali candida albicans, kakor se to dogaja pri otrocih), nastanejo žvale.

Vneti ustnični koticiki (žvale) kdaj pa kdaj nakazujejo razne bolezni, kakor sladkorno bolezen. Pri le-tej povzroča vnetje ustničnih koticov največkrat sorova plesen. Nadalje se kdaj pa kdaj za žvalami skriva določena vrsta malokrvnosti (tako imenovana hipokromna anemija zaradi po-

manjkanja železa), pa tudi kronične bolezni prebavil.

Kadar se v ustničnem koticu napravijo buničice (navadno ena sama, večja buničica), lahko to pomeni, da gre bodisi za *sifilitično buničico*, ali pa za *gnojenje v obliki buničice* (bulice), večjo *bradavico* ali celo *raka*.

Potemtakem le ne kaže vsega tega zanemarjati, marveč je nujno, da se vse te bolezenske spremembe še pravočasno pravilno prepoznajo in ugotovi njihova prava narava.

Žvale najuspešneje *preprečujemo* s tem, da nenehno skrbimo za čistočo ustnic, zobovja, ustne votline, še zlasti pa ustničnih koticov. Tistim, ki uporabljajo zobne proteze, priporočam, da si ustnične koticke čim večkrat do suhega obrišejo s čisto žepno ruto, in sicer s potezljaji od vznotraj navzven, podobno pa jih naj tudi umivajo, s čimer sproti odstranjujemo že razrahljano vrhnjico (epidermis) hkrati z obilico kužnih klic, med njimi tudi plesni npr. sorove, pogostne povzročiteljice žval. Podobno si operaterji z umivanjem razkužujejo pred operacijo svoje roke, se pravi, z mehanično fizikalnim odstranjevanjem kužnih klic s kože.

Danes imamo posebno zoper kožne plesni več zelo dobrih zdravilnih pripravkov, vendar je le najbolj potrebno, da skrbimo predvsem za higieno ustnic, zobovja in ustne votline. Umetno zobovje (zobne proteze) moramo dnevno mehanično (ostra zobna krtačka!) temeljito čistiti. Nikakor pa ne smemo dopustiti, da bi se žvale razvile tako daleč, da bi potlej zares kljubovale še tako smotrному zdravljenju. Pri tem odloča tudi pravilna prebava, nadalje kakšno hrano uživamo in kakim razvadam se predajamo (kajenje, žvečenje žvečilne gume ipd.). Priporočljivo je, da navajamo že majhne otroke na redno higieno zobovja in ustne votline. Ne morem dovolj poudariti, kako koristno je, da si po vsaki jedi s toplo vodo izplaknemo usta in umijemo ustnice (ustnične koticke). Ko na ta način sproti odstranjujemo ostanke jedil in dražečih začimb z zobovja in ustne sluznice, se izognemo tudi pitju alkoholnih pijač takoj po jedi. Marsikdo namreč poskuša pregnati neprijetno občutje po jedi v ustih s pitjem vina, piva in še zlasti brizgancev, češ da si mora izplahniti usta in potešiti žejo. Brizganci imajo to slabo lastnost, da si žeje z njimi ne potešimo, res pa je, da postaja po njih čedalje hujsa.

Posebno vnetje ustnice, ki ima svoj vzrok v pomanjkanju vitamina B₂, je *vnetje spodnje ust-*

nice. Navadno se pojavlja spomladi posebno pri ljudeh na podeželju, če se enolično prehranjujejo in živijo v slabih higienskih razmerah.

Bolezenske spremembe označuje vnetno odrgnjena rdečina spodnje ustnice, ki je pokrita s sokrvičavo gnojno oblogo. Gre za izrazito vnetje spodnje ustnice, ki se lahko razširi tudi na sluznico ust in na jezik.

Vitamin B₂ vsebujejo v večjih količinah kvas, sveži listi zelenjave in mleko, nadalje ga je precej v ledvicah, jetrih in ikrah. V hujših primerih zdravimo boleznj zaradi pomanjkanja vitaminov (hipovitaminov), v tem primeru vnetja spodnje ustnice, s tabletami vitamina B₂ oziroma s tako imenovanim kompleksnim vitaminom B, vendar se moramo zavedati, da hipovitaminov ne moremo zdraviti samo s tabletami, marveč jih lahko odpravimo le z dvigom gospodarskega in kulturnega življenja, kar šele ustvarja pogoje za pravilno prehrano prebivalstva.

Rak (Carcinoma) na *ustnici* je zelo pogosten. Znan je rak pri kadilcih pipe, pri čemer pa se vzročna zveza med kajenjem pipe in rakom na ustnici precenjuje. Mnogo pogostnejši vzrok za raka na ustnici so spremembe na njej, ki jih povzročajo klimatsko degeneracijske spremembe, kakršne nastajajo npr. pri že zgoraj omenjenem žarkovnem vnetju ustnice. Razmeroma pogosto pa opažamo, da imajo bolniki z rakom na ustnici neurejeno zobovje in boleznj dlesni (kronični dražljaji – nastanek raka!).

Navadna bradavica (Verruca vulgaris) na ustnici ni ravno tako redka bodisi v ustničnem koticu, ali pa na sami ustnici, medtem ko se na robih ustnic zelo rade naselijo mladostne ali ploske bradavice (verrucae planae juveniles).

Bolezenske spremembe v ustni votlini.

Te marsikdaj nakazujejo resnejše splošne bolezni. Spomnimo se samo na davico (beli oblogi na mandljih in žrelnih lokih), škrlatinko (malinast jezik), trebušni tifus (sajast jezik) in druge bolezni! Pri vročinskih boleznih je jezik suh in obložen. Pri slabo negovanih (še posebej pri otrocih!) se zelo rada naseli na ustni sluznici sorova plesen v obliki okroglih lis ali pik, ki jih še ponekod imenujejo »gobice«. Pogosto nastanejo zaradi slabe navade, da čistijo dojenčkom usta s prsti ali krpicami, vidimo jih pa tudi pri vročinskih, slabo negovanih ali celo zanemarjenih bolnikih. V poteku nekaterih kožnih bolezni sreču-

Vnetje dlesni (Keining – Braun-Falco)

Brazdat jezik (Nasemann – Sauerbrey)

jemo podobne bolezenske spremembe, kakršne so pri le-teh na koži, tudi na ustni sluznici. Hudo nalezljive so take bolezenske spremembe v ustni votlini, če so sifilitične.

Na splošno imenujemo vnetne spremembe na ustni sluznici *vnetje ustne sluznice* (stomatitis). Povzročajo ga najrazličnejši dejavniki, kakor bakterije, virusi, plesni, splošne telesne motnje oziroma splošne bolezni, pa tudi razne novotvorbe, od katerih so kajpada najpomembnejše raka-

ve. Zaradi kajenja lahko nastajajo na nebu v ustni votlini, pa tudi na ustnicah belkaste zatrdine, ki se razmeroma pogosto preobrazijo v raka. Na nebu se te belkaste zatrdine navadno vidijo kot male bunčice, na ustnicah pa kot belkaste ploščice (plaki).

Aftozno vnetje ustne sluznice ali afte (Stomatitis aphthosa) je zelo pogostno. Afta je okrogla ali ovalna, redkeje nepravilno oblikovana, zelo boleča vzbrst na ustni sluznici. Pravega povzročitelja za njo še ne poznamo. Afte se marsikdaj pojavljajo ob mesečnem perilu, nadalje zaradi prebavnih motenj, kake okužbe, pa tudi zaradi razburjenja itp. Znano je, da dobijo nekateri afte vselej, kadar uživajo drobljivo hrano, npr. skorjo kruha ali orehe, se pravi, bržkone zaradi neznahtnih ranitev ustne sluznice.

Zdravljenje aftoznega vnetja ustne sluznice (aft) je še vedno težavno, največ še zaleže izplahovanje ust z žajbljevim čajem. Bolniki naj se čimprej – *velja sploh za vse ustne bolezni!* – zatečejo k stomatologu (specialistu za ustne bolezni).

Bolezni dlesne.

Mehurčkasto vnetje dlesne povzroča virus mehurčkastega izpuščaja (Herpes labialis). Podobne spremembe lahko nastanejo na dlesni tudi v poteku drugih mehurčkavih in mehurjavih kožnih bolezni. Tudi virus slinavke (Aphthae epizooticae) se utegne naseliti na dlesni, vendar le redkokdaj; virus slinavke je námreč na človeka prenosljiv neposredno (direktno) z govejo slino, ne pa z mlečnimi izdelki kakor so še pred nedavnim domnevali.

Skorbut je posebno vnetje dlesne zaradi pomanjkanja vitamina C. Poleg splošnih bolezenskih sprememb (krvavenje v mišicah, pokostnici, sklepih in koži) so v ospredju vnetne spremembe na dlesni, ki nabrekne in že ob najmanjši ranitvi huje krvavi, zobje pa se kmalu razmajejo. Zaradi hudega vnetja vse ustne sluznice, se na njej nabirajo in razmnožujejo razne kužne klice, tako da se iz navadnega že kmalu razvije gnojno vnetje ustne sluznice in začne v hujših primerih celo razpadati tkivo ustne votline.

Primeri skorbuta so redki v razmerah, ko je na voljo dovolj naravne (sveže) prehrane, bogate z vitamini, redki, saj je v naši prehrani tudi v zimskih mesecih vitamina C le dovolj (jabolka, solata, povrtnina nasploh in seveda južno sadje,

predvsem limone). V izrednih razmerah, ko ni na voljo dovolj sveže hrane in sadja, prihaja preprečitveno v poštev uporaba vitamina C v obliki tablet.

Bolezenske spremembe na jeziku.

Na jeziku so v glavnem lahko prav takšne bolezenske spremembe kakor smo jih videli na ustnični rdečini, dlesni in ustni sluznici, vendar velja omeniti zlasti tiste, ki jih posebej opažamo na jeziku, kakor:

Brazdat jezik (*Lingua plicata*). Površina takega jezika spominja na razpored iglic na smrekovi vejici. Sčasoma se zaradi svoje razbrazdanosti poveča. Posebnih težav ni, je pa ta lastnost dedna, familiarna. V brazdah se lahko naselijo razne kužne klice, zato je higiena ustne votline, zlasti izplakovanje ust po jedi, nadvse potrebna.

Rombast jezik (*Lingua rhombica*). V zgornji tretjini takega jezika je opazen lik, ki spominja na romb. Ta lik postaja včasih hrapav, se nekoliko izboči, postaja podoben bradavičasti tvorbi, prizadeti pa menijo, da se jim na jeziku dela rak.

Rombasto torišče se na jeziku pokaže že v otroštvu, pogosteje pri dečkih kot pri deklicah.

Zdravljenje prihaja le redko v poštev, vendar so priporočljivi kontrolni pregledi (preobrazba v raka!).

Zemljevidast jezik (*Lingua geographica*) ima podoben pomen kakor rombast. V tem primeru gre za kronično se ponavljajoče vnetno dogajanje, ki povzroča luščenje jezika, da se sčasoma napravijo na hrbtišču jezika torišča, ki zares spominjajo na zemljevid. Povzroča neugodno počutje. Potrebna je zelo skrbna nega ustne votline (izhplakovanje s toplo vodo ali žajbljevim čajem).

Möller-Hunterjevo vnetje jezika, tako imenovano po obeh raziskovalcih, **Möllerju** in **Hunterju**, je omembe vredno že zato, ker je eno prvih bolezenskih znamenj, ki nakazuje posebno vrsto malokrvnosti, še do pred nedavnim imenovane **pogubna malokrvnost** (*Anaemia pernicioza*), ker so prizadeti bolniki za njo večinoma že kmalu umrli. Odkar imamo učinkovite zdravilne pripravke iz skupine vitamina B, npr. pripravek OH B₁₂, pa ta vrsta malokrvnosti ne pomeni več kaj hujšega.

Bolezenska znamenja Möller-Hunterjevega vnetja jezika (rdeča, mesnata, vendar neobložena površina jezika) vidimo tudi pri drugih boleznih,

kakor pri že omenjeni hipokromni malokrvnosti, nadalje pri kroničnem alkoholizmu, nezadostni prehranjenosti in jetrni cirozi (»razpadu« jeter); včasih pa je jezik tako spremenjen zaradi starosti same in zato tak njegov izgled ni nič bolezenskega.

Rak na jeziku (*Carcinoma linguae*). Kakor povsod v ustni votlini, se rak lahko začne delati tudi na jeziku. Zato naj nihče ne odlašaja z natančnejšimi zdravniškimi oziroma rakeslovnimi (onkološkimi) pregledi, kadar kljub zdravljenju ne preneha kaka sumljiva bolezenska tvorba na jeziku vsaj po dveh do treh tednih, kajti v takih primerih se lahko brezbriznost najhuje maščuje nad prizadetim samim.

Iz povedanega potemtakem sledi, da bolezenske spremembe na ustnicah, dlesni, jeziku in ustni sluznici ne pomenijo zmeraj zgolj obolenosti na samem mestu, marveč so marsikdaj predhodniki oziroma pokazatelji resnejših notranjih oziroma splošnih bolezni, marsikdaj pa se izkažejo celo kot zle (rakave) novotvorbe. Do vsega tega pa le ne moremo biti brezbrizni!

Eman Pertl

Blagor žalostnim, zakaj ti bodo potolaženi.
Blagor lačnim in žejnim pravice, zakaj ti bodo nasičeni.
Blagor usmiljenim, zakaj ti bodo usmiljenije dosegli.
Blagor čistim v srcu, zakaj ti bodo Boga gledali.
Blagor miroljubnim, zakaj ti bodo božji otroci.

(Mt 5,5-9)

Božično srečanje

Bilo je prav na božični dan. Brž ko sem pospravil in zaklenil pisalno mizo, sem sédel v avto, se skozi ljubljansko meglo odpeljal proti Podutiku in zavil po vijugasti, rahlo zasneženi in s peskom posuti cesti v hrib, proti Katarini.

Vozil sem počasi, varno. Z obeh strani so se sklanjale nad cesto, kot v špalirju, s snegom obtežene smrečje veje in tudi sam sem se čutil varnega med njimi.

Takole sem večkrat zbežal iz mesta. Ta dan še posebno. Že se je namreč začelo novoletno praznovanje, in ker stanujem v središču mesta, sem dan za dnem še tja čez polnoč izpostavljen neznanškemu hrupu zvočnikov, ki s piskajočimi, cvilečimi in bobnečimi popevkami z vseh vetrov polnijo ušesa in glave, vabijo k stojnicam, dražijo in omamljajo živčevje ter branijo duši, da bi praznovala.

Megla je postajala vse redkejša, prozornejša, in že na pol poti se mi je razgrnil čudovit pogled na zasnežene, v soncu se kopajoče polhograjske vrhove, na cerkev svete Katarine, prislono pod njimi v breg, in na raztresene domačije Topola pod njo.

Še dve, tri ostre vijuge in pristal sem pred staro gostilno z dolgim hodnikom spredaj. Tu bom pustil avto in se sprehodil peš do Katarinine cerkve, pa še malo v hrib, mogoče do njenega sosedja svetega Jakoba, če me ne bo prehitel mrak.

V prostorni gostinski sobi s starimi slikami po stenah in s široko, zakurjeno kmečko pečjo v kotu nisem bil edini gost: za mizo, v nasprotnem kotu od peči, kraj okna, je sedela ženska, vsaj že petdesetletna, v vetrnem jopiču, ozkega, resnega obraza, nazaj počesanih, temno kostanjevih las, po vsej zunanosti meščanka, izletnica, tako kot jaz. Zaželel sem dober dan, dobil prav tak odgovor in sedel za peč, ki me je prijetno pogrela po hrbtu. Prišla je gospodinja, drobna, preprosta, starejša ženska, naročil sem kavo in ko sem jo srkal, mi je uhajal pogled kdaj pa kdaj k sosedu: počutil sem se malo nelagodno – dva človeka, vsak v drugem kotu sobe, in med njima prostornina molka.

Bila je nemirna Ženska, presedala se je, stopila k oknu, se zazirala na prosto in menil sem, da koga pričakuje. Kmalu pa je vstala, odšla iz sobe in še sem jo videl na hodniku, kako odhaja iz gostilne.

Spraznil sem skodelico kave, vendar sem še malo počakal, da ne bi bil ženski kar za petami. Ko pa sem prišel v cerkev, je bila tam tudi ona. Nepremično je stala pred jaslicami, ni se ozrla, ne, ko so zaškripala vrata, in tudi ne, ko sem še sam stopil do jaslic. Bile so res lepe jaslice, vsako leto sem si jih šel ogledovat, ko sem že redno hodil sem gor. Kot sama cerkev niti jaslice na Katarini niso tako razkošne kot tiste v stolnici in drugih mestnih cerkvah, preprostejše so, zato pa pristrčneje, polne potočkov in zelenja.

Ko sva tako kratek čas stala, se je vendarle obrnila, me bežno pogledala in tihih korakov odšla iz cerkve. Še malo sem postal, potem pa odšel še sam. Naglo sem stopil v hrib za cerkvijo, pohitel tja do Jakoba, sneg je škripal pod čevlji, obkrožil sem cerkev in v dobre pol ure sem bil že spet v gostilni.

Spet je bila tam in sedela ob peči. Kaj sem hotel, menda já ne bom zdaj sedel v drug kot, bilo bi prav smešno. V resnici sem je bil celo vesel. Človek, sam na poti, pogreša besedo s človekom. Pa tudi zanimati me je začela.

»Še enkrat dober dan,« sem pozdravil. »Pravzaprav že skoraj dober večer. Lahko prisedem?«

»Prosim,« je rekla, ne posebno veselo, in sklepal sem, da bi bila rajši sama. Gotovo se ima s seboj veliko pogovarjati, sem si mislil. Vendar sem prisedel, ko je že tako naneslo. In potem sem se čutil dolžnega načeti tudi pogovor.

»Lepa zima... Prihajate pogosto na Katarino?«

Pomolčala je, me pogledala z žalostnimi, sivimi očmi, potem pa – kakor da se je odločila za pogovor..

»Vsaj enkrat na leto. Za Božič.«

Zdaj sem pomolčal jaz. Za Božič. Sama. Le kakšna bolečina jo tare? Ji kakšen spomin kaže pot na Katarino?

Pa je sama spregovorila z mirnim glasom, v knjižnem jeziku..

»Jaslice prihajam gledat. Najlepše se mi zdijo té na Katarini. Spominjajo me otroških let.«

Sem ji že moral zbuditi zaupanje, da je spregovorila. In tudi sama je najbrž začutila potrebo po besedi.

»Potem je bila vojna in se je vse spremenilo. Po vojni študij v mestu, nenehno hitenje, človek je mislil, da mora vsemu priti do dna, vse spremeniti, da je bilo vse, v kar je prej verjel, samo pravljica za otroke... zgraditi je treba nov svet, novega človeka... zgolj po pameti, po načrtu... Pa je šlo po zlu.«

Govorila je mirno, kakor da naglas premišlja, nekaj razčiščuje.

»Da,« sem rekel pritrjujoče.

Zazrla se je vame, še zmeraj resna kot prej.

»Otroška zdravnica sem,« je nadaljevala, obrnjena proti meni. »S kakšno voljo sem šla v poklic. Zdaj sem pred upokojitvijo. Komaj čakam. Vsi ti antibiotiki. Mati naj gre čimprej spet v službo, čeprav bo čez nekaj dni spet z otrokom pri meni. Ne delam po vesti... Kaj bom le počela potem? Hotela sem biti vendar zdravnica!«

Ko je premolknila, sem rekel:

»Saj ostanete zdravnica. To je služba človeku. Otroci vas bodo zmeraj potrebovali.«

»Vem, prihajali bodo. Le receptov ne bom pisala. Pa vendar...«

Pri tem »pa vendar« se je končal najin pogovor: pogledala je proti oknu: Katarina se ni več kopala v zimskem soncu, že se je začelo mračiti.

Vstala je.

»No, pa zbogom.«

»Z avtom sem, lahko prisedete.«

»Hvala, navajena sem peš. Dobro uro, pa bom v Žirovniku.« Pogledala je na uro na zapestju.

»Ravno prav za avtobus.«

Nisem hotel biti vsiljiv s svojo ponudbo.

Odšla je. –

Pa se je še zmeraj včasih spomnim, čeprav o njej tako malo vem, skoraj nič: ne kako se piše, ne kje in kako živi; ali ima koga svojih; kaj ji je šlo po zlu. Pa da niso bile le težave v poklicu tisto, zaradi česar je imela žalostne oči. Prej težave zaradi neke zmote, ki je zasekala tudi v njeno osebno življenje, zaradi neke praznine, tudi zaradi časa, ki ga je preživela brez jaslje, čeprav ne bi bile več tiste iz otroških let.

Janez Kranjc

Bog prihaja po materi

Pred Marjeto je bil temen dan, eden takih dni, iz katerih ne vidimo izhoda. Nobene bilke ni bilo videti, na katero bi naslonila svoje upanje. Vse je bilo zastoj: njene besede, njen zgled, njeno prizadevanje. Njeni otroci niso sledili njej, ampak modernemu vletoku življenja, ki se je pož-

vižgal na nekakšne moralne vrednote in odpovedi in je razglašal svobodo na celi črti: svobodo, ki je vodila v popolno sužnost, ker ni poznala nobene odgovornosti.

Linija najmanjšega odpora. Počnemo lahko vse to, kar počne večina vrstnikov.

Toliko stvari ji je razjedalo dušo! Saj sploh nismo več družina, je čedalje bolj glodalo v njej. Ne rešujejo skupno svojih vsakdanjih problemov. Za njene tako in tako nihče ne ve, svoje pa rešujejo na način, ki jih še globlje peha v pogubo. Nobena zgodovinska izkušnja ali nauk iz preteklosti nič ne velja, ničesar jim ne more prihraniti, vse morajo preizkusiti na svoji koži. Predvsem pa, se ji je zdelo, se branijo globine; ostajajo na plitvem. Negujejo svojo zunanost, v notranjost si nikoli ne upajo pogledati. Kaj je sploh v njej? Ni nič takega, kar bi bilo vredno pogleda? Ni ničesar, čemur bi radi prisluhnili? Je prazna?

Moj Bog, če jih je rodila zato, da ležejo spat in vstanejo jest in svojo plitkost mašijo s tem, da pritisnejo na gumb televizorja ali kasetofona, ali je vredno, da jih je rodila? In ona, ali ni popolnoma odpovedala, ali je nevredno odigrala svojo vlogo v življenju, če njen dom ni dom, ampak kvečjemu hotel z gostinskimi uslugami za popolnoma tuje goste?

Ni znala naprej. In ni imela nobene moči več. Kristus, je vzdihnila, še Ti, ki si Bog, si imel Simona iz Cirene, ko si omagal. Odpusti mi, če ne morem več.

Okoli nje so vrveli ljudje, skriti za svojimi maskami, mehanični roboti. Tudi sama je bila ena izmed njih. Nakupiti mora živež in potem skuhati kosilo in potem oditi v službo. In vmes praznina. In mraz. In skrb in čustvena nepotešnost. Samo da si napolnimo želodce.

Na trgu jo je namesto k stojnicam zaneslo v cerkev. Tega sploh ni nameravala; ob delavnikih ni imela časa.

Ampak cerkev je bila polna ljudi.

Najprej jo je to začudilo, potem pa se je prepustila vzdušju, ki je vladalo tam. Obstala je v ozadju. Maša se je pravkar začela.

Njen pogled je našel Križanega. V svojih mukah na križu se je skrčil in z obrazom je gledal v tla, kakor da nikogar ne vidi. Pred njim je valovala množica. Vedel je, da je tam, čeprav je ni gledal, vedel je za vsakega izmed njih, kakor so oni vedeli zanj, ker so prišli k njegovi sveti daritvi. Nič mu ni bilo treba pripovedovati, razlagati, dokazovati. Vse je vedel. Zato si se lahko popolnoma umiril in Ga molil.

Svoje življenje si dal za nas, je molila Marjeta, kaj Ti jaz, Tvoja stvar, lahko darujem? Ničesar vrednega nimam. Zato sprejmi mojo ponižno ne vrednost, moje neuspehe, moje otroke, vso mojo odtujeno družino. Ti s svojo milostjo naredi z njimi kar veš, da je prav, Ti, ki si vse mogočen, neskončno dobrotljiv in usmiljen. Gobavce si ozdravljaj, mrtve si obujal k življenju, tudi mojemu brezupno lahko naliješ novega upanja in moje brezciljno delo lahko osmisliš. Kajti nič ni tisti, ki seje in žanje, ampak tisti, ki daje rast.

Tistega, ki daje rast, v nje družino že dolgo niso vabili. »Kjer sta dva ali so trije zbrani v mojem imenu, sem jaz sredi med njimi...« Od kar so njeni otroci odrasli, niso več hoteli skupne molitve ne zjutraj ali zvečer, ne pred jedjo ali po jedi. Hotel, je spet presunilo Marjeto, tujci. In nikjer Boga, ki bi njihovemu prizadevanju dajal rast.

Bog, je Marjeta prosila pri obhajilu, pojdi z menoj v mojo družino, da Te bodo čutili tudi drugi. Ostani pri nas, čeprav Te samo jaz prosim za to. Zavila je k Marijinemu oltarju in tam pokleknila: Ti, blažena Devica, si v Kani Galileji preprosila Sina, da je storil svoj prvi čudež. Ti, ki še nikoli ni bilo slišati, da bi Ti koga zapustila... Prosi svojega Sina, naj pride k nam, v negostoljubno hišo, v hišo, kjer mislijo, da ga sploh ne potrebujejo. Vem, da bi bil to čudež, ampak Tvoj Sin zna delati čudeže in lahko mrzla srca ogreje s svojo ljubeznijo in Ti, ki si Mati, zagotovo razumeš mojo materinsko prošnjo.

Marijin obraz z Detetom v naročju se je smehljaj, prižgane sveče so še vedno metale svetlobo po njenem obrazu, čeprav je bilo maše že konec. Tisti hip je Marjeta začudena opazila, da na kamnitih stopnicah pred Marijinim oltarjem ne kleči sama: levo in desno od nje so klečale ženske kakor je bila ona, s cekarji za na trg, ki so jih stiskale k sebi, in s skrbmi v svojih srcih, ki so jih izročale nebeški Materi. Koliko jih je Marija pravzaprav danes povabila? In včeraj? Gotovo so bile že tudi včeraj tu. In jutri bodo spet in poju-trišnjem.

Poslej bo tudi ona med njimi.

Hvala, Marija, da si me povabila, je vzdihnila. Prihajala bom. In trkala bom tako dolgo, da me bo Tvoj Sin uslišal.

Marta Kmet

Domotožje

Mlada, temno siva muca je to leto prvokrat skotila mladiče. »Kam le bomo s tolikimi mačkami?« je gospodinja Tina potožila Resnikovi Poloni. »Že tri odrasle mačke imamo.«

»Pa daj tole mačko meni. Z mladički vred, če lahko,« je zasijala Polona. »Zdaj imamo kravo, bo že tudi za mačke dovolj mleka.«

Polona je šele ustanavljala svoje malo kmečko gospodarstvo in je z veliko zavzetostjo pomagala Tini, da sta mlado mačjo mamicco in njene mladiče strpali v vrečo. »Mačko bi moral odnesti z zavezanimi očmi ali pa takole v vreči,« je razlagala Tina, »drugače uide in se vrne. Ampak tale se bo kmalu privadila, saj je še mlada. Le mleka ji dajaj, zdaj ko ima mladiče.«

»Bom že poskrbela zanjo, da bo zadovoljna,« je kimala Polona. Vsa srečna je odšla z »mačkami v žaklju« navzdol po kamniti poti. Vrečo je držala nekoliko privzdignjeno in stran od sebe, da ne bi s svojim živim tovorom kaj zadela. Roka jo bo bolela, je pomislila Tina, pot je dolga. Hkrati je bila vesela, da se je mačja zadeva tako uredila, da so bili vsi zadovoljni.

Ko je Tina naslednje jutro odprla večna vrata, je na pragu čepela oddana mačja mamiča. Torej je našla pot nazaj; kljub temu, da so jo odnesli v vreči. Tina se ni zmenila zanjo. Ni ji nalila mleka. Ti si zdaj Polonina, saj ti bo dala jesti, je iz misli odganjala mačko. Kaj se še motaš tod? Bo že odšla, se je Tina tolažila. Pri Poloni ima svoje mladiče, tam bo ostala. Domov je prišla samo pogledat.

Čez dan se je potem mačka menda res zgubila k mladičem. Tudi jedla je gotovo pri Poloni, saj ji Tina ni dala ničesar. Toda naslednjega jutra je spet čepela na pragu in zavila oči k Tini.

Nobene sentimentalnosti! si je ukazala Tina. Ne bo ji dala jesti. Saj jo tam hranijo. Šla je mimo mačke kakor da je ni.

Tako se je mačka morala vrniti k mladičem.

Tretje jutro je Tina že kar vedela, da mačka čaka na pragu in samoumevno ji je nalila mleka. Če se tako vztrajno vrača, pri Poloni gotovo ne dobi dovolj jesti. Govorila bo s Polono. Kadar ima mačka mladiče, potrebuje malo več hrane.

Mlada temno siva muca pa je imela nekaj drugega v mislih. Ko se je napila mleka iz domače skledice, se je podala na pot, na dolgo kamnito pot, ki jo je tisti dan premerila še tolikokrat,

kolikor je bilo njenih mladičev. Vsakega posebej je nesla v gobčku, ker še niso znali sami hoditi, in jih je položila spet v gnezdo, kjer so se rodili.

Pri Poloni je ostala na tleh polna skledica svežega mleka.

»Torej ni bila kriva lakota,« je zamrmrala Tina. Ganjena se je sklonila in se smehljala. Siva muca se je z repom podrgnila obnjo in zapredla. »Pa ostani, če ne gre drugače,« je pribila Tina.

Marta Kmet

Mar je v kapelski šoli zares strašilo?

O parapsihologiji še takrat nisem vedel ničesar. Tudi še tiste dni nikomur ni bilo kaj znanega o agonijskih električnih možganskih valovih, ki da povzročajo kaj nenavadne, včasih celo grozljive »parapsihološke« pojave.

Tisti čas, meseca februarja 1917, mi je bilo šele deset let. Nekega neprijetnega zimskega večera je naša mati zaradi skrajne štednje prižgala petrolejko šele v trdi temi, saj je šlo za zadnje osminke dragocenega, tiste dni malone nedosegljivega petroljea. Z materjo in starejšo sestro Marico smo v tesni kuhinji brkljali vsak po svoje; tako sem bil jaz prav tisto soboto na vrsti, da očistim vsem čevlje, oni dve sta krpali nogavice, vmes pa sta zdaj sestra, zdaj mati po prav skopo odmerjenih prgiščih nalagali kuriva v star štedilnik, da lé ne bi navsezadnje v njem ogenj ugasnil; še kar naprej je tisto leto nagajala huda zima.

Očeta še vedno ni – pretrga naša mati skoraj nevoljna tišina – pa tudi Anice iz Radgone ni bilo domov, čeprav je sporočila, da pride danes. S sestro Marico sva molčala, saj res nisva vedela, kaj in kako naj bi odgovorila. Oče je tudi tistega dne že kmalu po kosilu moral nekam na teren po raznih neprijetnih opravkih, ki mu jih je kot učitelju nalagalo mučno vojno stanje, druga moja sestra, Anica, se je tisto leto šolala v Radgoši, kjer so, kakor povsod, prezebali in stradali, medtem ko so sestro Marico že pred dnevi poslali iz Maribora zaradi pomanjkanja premoga domov na »zimske počitnice«.

Pozno je že – da mati po daljšem presledku – očeta pa le še ni! Na obrazu se ji je risala zaskrbljenost. S sestro sva nekaj zamomljala in še bolj

sem pričel drgniti s krtačo po čevljih, da bi vsaj blato spravil z njih, ko jih že nisem imel s čim namazati, da bi se svetili, kakor se spodobi, vsaj v nedeljo. V tem se ob dobro znanem žvenketu kljuge vežnih vrat zdrznemo vsi trije hkrati in kar odleglo nam je, da smo pomirjeni malone v isti sapi vzkliknili – no vendar, saj je že tu! – pa kakor da smo že tisti hip pozabili na vse to, se znova lotimo vsak svojega dela. Tako je kar brž preteklo nekaj časa, ko se mati spomni kljuge in spregovori – pa saj sta tudi vidva slišala, da je v stari vežni ključavnici zarožljalo čisto tako, kakor če kdo odpira vrata. Práv zares, saj smo vsi slišali – sem dejal skoraj pokroviteljsko in še pristavil – bo že prišel, ali stopi, mati, na hodnik in poglej, kdo je zarožljajal s kljuko vežnih vrat! Mati me ošine s temnim pogledom in brez besed nadaljuje s svojim delom, sestra pa sploh ni spregovorila.

Večer je pričelo polniti neprijetno vzdušje polno negotovosti, da je kakor mora leglo na nas. A čuj, pri vežnih vratih znova zarožlja, kot da nekdo vstopa in hip za tem že čujemo, kako se ododod približujejo zamolke stopinje. Kako čudno hodi nocoj naš oče – je pričela mati skoraj zlogovaje. S sestro napneva ušesa in tudi nama se dozdeva, da stopa nekdo po hodniku, vendar sila počasi, oklevajoče, zares nekam tuje in niti najmanj tako kot bi hodil naš oče.

Vse to gibanje po kakih deset korakov dolgem hodniku pred kuhinjo se nam je vendarle zdelo predolgo. To vendar ni naš oče! – smo kar brž ugotovili in tesnobno pričakovali, kaj neki bo iz tega. V tem postajajo koraki na hodniku določnejši, obenem pa spoznamo, kako se stopajoči naslanja ob steno in pomikajoč se ob njej dela pri tem čisto tak šum, kot bi kdo s svojim rokavom drsal po njej.

Lepa reč, kaj pa to pomeni?! – je ob tem skoraj jezno rekla mati in že hotela na hodnik, vendar jo s sestro v strahu zanjo prestreževa, da je ostala pri naju v kuhinji.

V tem pa idoči – ali bolje, ob steni hodnika se plazeči, prične ob vsakem drsečem koraku hudo sopeč nerazumljivo vzdihovati kot bi trpel hude muke. Pri priči pograbi mati petrolejko, odpre na stežaj kuhinjska vrata in stopi na hodnik. Odločno prej zavpije kot vpraša – kdo je? Drseči koraki in dušljiva sapa vzdihujočega so že bili tako blizu matere, da so ji ob sencih plapolali lasje kot bi bila na prepihu, prihajajoči pa je že skoraj vsiljivo in grozeče hkrati še glasneje vzdihoval, da sva se s sestro zbala zanjo in zakričala – mati, stopi v kuhinjo in zapahni vrata, saj to ni

naš oče! Mati je storila tako, stokajoči pa se je le še plazil dalje, da smo v hudem strahu in hkrati radovedni napeto prisluškovali, kam neki bo še silil. Na tem koncu hodnika so namreč bila posebna (»vezna«) vrata k šolskim prostorom, so pa bila prav ta večer zaklenjena, medtem ko so bila vezna vrata samo priprta. Kam neki bo torej krenil, kam neki bi še sploh mogel?!

Ko nas je ta misel tako prevzemala, zopet zarožlja kljuka vežnih vrat, kar zatem pa že čujemo odločne in nam tako dobro znane očetove korake, ki so se hitro približevali kuhinjskim vratom, medtem ko je »oni drugi«, ki nas je še pravkar navdajal s pravcato grozo, utihnil...

In kaj bo, če se sedaj le srečata naš oče in »oni drugi« tu nekje na hodniku? – sem sam pri sebi pomislil (podobno pa bržkone tudi moja mati in sestra).

Zakaj se pa zaklepate pred menoj? – skoraj osorno vprašuje oče pred zapahnjenimi kuhinjskimi vrati. Ob teh besedah se šele osvestimo. Mati odpahne kuhinjska vrata in ko nas oče zagleda vse zbegane, nas začuden vpraša – kaj pa tako strmite vame?

Se mar nisi srečal na hodniku z »onim«, saj si vendar moral v temi trčiti vanj, ko se je še pravkar plazil tod in tako vzdihoval?! – smo silili s svojim spraševanjem v očeta. In ko mu do kraja obrazložimo dogajanje na hodniku, je nemudoma do pičice natanko pregledal ves hodnik in še odklenil »vezna« vrata, skozi katera bi bil mogel »oni drugi« če bi že res še bil kam namenjen, saj proti vežnim vratom ne bi bil mogel, ne da bi zadel ob očeta, ki je pravkar prihajal po hodniku (skozi zaklenjena »vezna« vrata bi mogel le kak »duh« ...).

Končno se je izkazalo, da po »onem drugem« ni bilo nikjer niti sledu, pa smo navsezadnje po dolgovoznem razčlenjevanju skrivnostnega dogajanja šele pozno legli spat, vsak s svojim, ne preveč prijetnim občutjem po njem.

Potlej so minevala desetletja, doživljal pa je ostal v našem spominu vso to dobo takšen, kakršno je bilo nenavadno dogajanje tistega poznega februarkega večera leta 1917 v kapelski šoli. Komurkoli sem kdaj o njem govoril, se je zgolj čudil in v zadregi z glavo zmajeval, kakor bi hotel reči – torej tudi ti, sinko moj, si tako babjeveren!

Ko je bilo moji materi že 83 let, sem jo prosil, naj mi pove o strahu v kapelski šoli prav tako kakor ga je takrat sama občutila. Obnovila je vse točno tako kakor sem sam dogodek pravkar opisal tudi jaz, dodala pa je še to – ko sem s

petrolejko v roki stala na hodniku pred kihinjo, nisem videla nikogar, pač pa sem čutila, kako je prihajajoči sopol vame.

Pred nedavnim sem vprašal podobno tudi mojo sestro Marico, pa tudi njena obnova se je ujemala z mojim opisom in pripovedjo moje, že dolgo pokojne matere. Izkazalo pa se je tudi, da nobeden nas treh niti za hip ni kdaj pomislil, da bi pri tem šlo morebiti za utvaro, denimo slušne halucinacije, medtem ko se naš oče za ta »strah« ni več mnogo zmenil, pač pa hudomušno postregel, kadar je beseda le še nanesla nanj z – nehajte že vendar s takimi čenčami! – ker pač sam »strahu« v kapelski šoli ni doživel.

Ob vsem tem tudi kot zdravnik ne morem preklicati opisanega dogajanja ali o njem drugače govoriti kot sem ga sam doživel. Razlage zanj sicer res nimam nobene, sem pa prepričan, da bo le kdaj napočil dan, ko bo znanost z žarko lučjo posvetila tudi v take skrivnosti, (ki se ne primerijo ravno tako redkokdaj!), da »strahov« potlej več ne bo.

Eman Pertl

Tolažba

Še enkrat se je razcvetel maj.
Morebiti poslednjič.

To spoznanje se je nenapovedano pritihotapilo v bolniško sobo, skupaj z običajno vizito in s sestro, ki je obzirno spraševala Majo, kaj bi danes jedla za kosilo. Tega vendar ne sprašujejo.

Torej je obsojena na smrt.

Štirinajstletna Maja se je na silo dvignila v postelji. Stopila bo na tla, zapustila sobo in potem bo po hodniku šla do glavnih vrat in v park in od tam domov, naslednji dan pa v šolo. Včeraj popoldne so jo obiskale sošolke in so jo popolnoma zbegale. Povedale so ji, o čem se učijo pri kemiji, pri matematiki, pri fiziki in pri drugih predmetih in vse je bilo Maji tako zelo neznano, da jo je zajela panika. Dotlej je še vedno upala, da bo še pred koncem šolskega leta ozdravela in bo potem opravila izpite ter z drugimi vred nadaljevala študij na gimnaziji. Zdaj pa je bilo, kakor da se je nenadoma predramila iz neresničnih sanj in stopila v stvarnost, v kateri zanjo ni bilo več prostora. Kar odpisali so jo.

Maj. Samo še junij. Konec šolskega leta in počitnice. Kakšne počitnice, če pa ne bo imela v rokah spričevala! Ona, Maja, super odličnjakinja.

»Lezi nazaj! Lepo mirna bodi.«

Zmeraj se je od kod pojavila sestra, kakor da čaka kje v bližini. Najbrž se naslanja zunaj na podoboje in gleda, kdaj se bo izza skritega vogala prikazala smrt. »Po prstih hodi, brez ropota,« ji bo ukazala. »Ne smeš je prestrašiti. Ničesar ji nismo povedali.«

Majo je obšla spet čudna slabost. Ob čaju in olupljeni pomaranči na nočni omarici je imela razpostavljene slike. Bratec v maminem naročju. Očka. Vsi so bili tako neskončno daleč. Celo sama sebi se je nekako oddaljila. Blede deklet s prosojno kožo in popolnoma brez las, z velikimi očmi in s tankim nosom, to vendar ni bila ona! Zamizala je od utrujenosti in omame in od neke skrite želje, da bi se pogreznila v nič.

»Lahko. Seveda lahko. Samo utrujena je, veste. Ne vem, če bo mogla...«

»Samo pogledala bom k njej.«

Razredničarka je narahlo, brez šuma vstopila skozi priprta vrata. Postala je in gledala upadli obraz, ki je počival na blazini. Kakor iz kamna izklesan kip. Brez kodrov. Brez nepotrebne navlake. Brez tega lep.

Maja je počasi odprla oči.

Razredničarka je pokimala v pozdrav in se nasmehnila. Potem je počasi sedla na rob širokega belega naslanjača, ki je stal ob postelji.

»Povejte kaj,« je zaprosila Maja. »Nikar ne bodite tako tiho.«

Spet je zaprla oči, kakor da jo govorjenje utruja in kakor da jo moti svetloba. »Kaj naj povem?« je vprašala razredničarka.

Minuta je spolzela mimo. Minuta, ki je ne bo nikoli več nazaj. Maja se je vsa ozka in gologlava izmuznila iz dremavice, da bi pohitela za nečim, kar ji je uhajalo izpod rok.

»Kaj so to funkcije?« je planilo iz nje.

Za trenutek je bilo vse tiho. Po steklu na oknu, na meji med ječo in prostostjo, se je sprehajala muha.

»Misliš matematične funkcije? So ti sošolke govorile o tem?«

Seveda so ji sošolke govorile. O prizmi. Piramidi. O tem je že vedela nekaj malega. Toda beseda funkcija ji je bila popolnoma neznanca. In o funkcijah so se sošolke pogovarjale kakor o najbolj vsakdanji stvari.

»Funkcije tudi ti že poznaš, le da jih doslej nisi tako imenovala.« Razredničarka je govorila jasno in mirno. Kakor nekoč v razredu. »Beseda funkcija pomeni neke vrste odvisnost. Doslej si imela navado reči: Obseg kvadrata je odvisen od dolžine stranice, zdaj pa lahko rečeš: Obseg kvadrata je funkcija stranice.« Razredničarka je govorila o spremenljivih in nespremenljivih količinah ter o neodvisnih in odvisnih spremenljivkah, ki jim pravimo funkcije. Uredila je funkcije v skupine po primerih, ki jih je Maja že poznala. Govorila je o grafu funkcije in o pravokotnem

koordinatnem sistemu. Govorila je vse to svoji najboljši učenki, ki je razlago zmeraj hitro doumela in je zdaj poslušala, kakor bi žejna zemlja pila dež.

»Ali še vedno mislite, da bom kdaj nadoknabila zamujeno in dohitela sošolce? Šolsko leto gre že h koncu,« je Maja zaupala svojo bojazen profesorici.

»Saj se boš lahko učila med počitnicami in boš jeseni delala izpite.«

»V počitnicah... Kako se bom v dveh mesecih naučila tistega, kar so se drugi učili deset mesecev?«

»Težko. Ampak se boš.«

»Ali je kaj takega sploh mogoče? Ali poznate koga, ki je že naredil kaj tekega?«

Razredničarka se je nasmehnila. Nekam navihano je pogledala Majo. »Seveda poznam. Tukaj je pred teboj sedi.«

Maja je široko razprla oči. »Ooo... Pripovedujte mi o tem!«

Razredničarke Maja nikoli ni slišala pripovedovati o sebi. V šoli za kaj takega ni bilo časa in menda tudi ne bi bilo primerno. Vsekakor pa ni bilo potrebno. Dokler je bila Maja v šoli, je vse teklo gladko in kdo ve, ali bi jo takrat sploh zanimala take stvari.

»Ni bila kriva bolezen,« je zamišljeno nadaljevala razredničarka. »Takrat, ko bi jaz morala študirati, je bila vojna.«

Objela je z rokami kolena in se potem zagledala v svoje sklenjene prste, kakor bi bili tam nezabrisani sledovi njene mladosti. »Tri leta sem zamudila, ne enega. In vsaj nekaj sem hotela uloviti nazaj. Sposodila sem si zapiske in knjige pri eni od predhodnic in si natančno razdelila čas, potem pa sem se zabila v svojo sobo. Samo jest sem prihajala ven. Nekako v sredini teh mojih 'počitnic' sem imela občutek, da se mi bo zmešalo. Študirala sem sama. Samo matematiko mi je nekega nedeljskega popoldneva razložil sosedov študent. Vendar sem do konca počitnic vendarle prežvečila vso snov kot sem imela v programu in nekatere predmete sem tudi precej v redu odgovarjala, zataknilo pa se mi je pri biologiji. Vse mehkužce in členarje in ne vem kaj še vse sem pomešala med seboj. Nemogoče je bilo v spominu odbržati snov iz tako debele knjige, če si jo prebral v tako kratkem času, zlasti še, ker seveda to ni bil edini predmet. Profesor biologije je zmajeval z glavo. Vendar so ga potem drugi profesorji prepričali, da biologija ni tako hudo pomembna za razumevanje snovi v višjem raz-

redu in tako sem izdelala razred. Bila sem srečna, kakor bi mi kdo podaril leto dni življenja.«

Maja je poslušala z odprtimi očmi.

»Tudi tebi bomo malo pogledali skozi prste,« se je smehljala razredničarka. »Saj si bila vseskozi najboljša učenka v razredu. Najvažnejše stvari boš pa kmalu lahko naštudirala. Pomagali ti bomo.«

Skozi umita okna je tako prizadevno sijalo sonce, da je jemalo vid. Najboljša učenka. Najboljša učenka v razredu je bila samo še duh. Telo je odpovedalo.

»Saj ne vem, ali se bom sploh še pozdravila. Take slutnje imam...«

Maji je bilo, kakor bi odprla droben ventil. Nikomur ni mislila tega povedati.

Razredničarka je vstala in pokazala na okna: »Ali lahko malo zastrem?«

Dolgo, dolgo ni odgovorila na Majino tožbo. Sedla je spet k postelji na stol in gledala Majo. Zdaj zdaj bo odprla usta in usmiljeno govorila, da bo še vse dobro. Kakor to delajo drugi. O, da bi raje vstala in odšla!

Potem je razredničarka rekla:

»Taka reč pa človeka zelo prizadene. Tebe, ki si še mlada, toliko bolj.«

Torej nobene laži. Tudi take iz usmiljenja ne.

»Nič se ne spoznam na medicino, zato bi zastonj kaj rekla. Vem samo to, da ni zmeraj verjeti napovedim. Na srečo nihče od nas ne ve za čas svoje smrti.«

»Zdravniki že nekoliko vedo,« je ugovarjala Maja.

»Nekoliko. To si prav povedala. Vsega pa ne ve nihče, če je še tako učen.«

Torej le vseeno nekaj puhlih besed. Brez tega ne gre.

»Ne bi vedela tega, če ne bi sama doživela,« je začela razredničarka in gledala nekam v zelenkaste lise na linoleju. »Tudi jaz sem takole ležala v bolnišnici kakor ti. Predlanskim je bilo. Delali so vsemogoče preiskave, nazadnje pa pride k viziti poleg običajnega zdravnika še primarij. 'Še punktirali vas bomo,' mi pravi, 'tako smo se odločili. Poslali bomo tkivo na preiskavo, saj veste...'

'Zaradi raka?' sem izrekla besedo, ki njemu menda ni šla iz ust.

Nekaj časa me je gledal brez besed, kakor da se ne more odločiti. Potem je resno dejal:

'So še druge bolezni, gospa, prav tako resne kakor rak.'

Ni mi takrat povedal, katero bolezen misli. Ostala sem v bolnišnici, dokler niso dobili rezul-

tatov, vmes pa so delali še druge preiskave, da bi ugotovili diagnozo. Bila sem tako slabotna, da nisem mogla po stopnicah; ko pa sem se z dvigalom nekoč odpeljala v pritličje, da bi šla malo na zrak, sem komaj prišla nazaj. Kljub temu so me potem kmalu odpustili in sem šla domov. Moja bolezen je bila neozdravljiva. Ko so dokončno postavili diagnozo, ni imelo smisla, da bi bila še tam. Petdeset procentov možnosti je, da se proces sam od sebe ustavi, je zdravnik povedal mojim domačim. Če zmaga nasprotnih petdeset procentov, sem pa obsojena.

Glede na takratno slabo počutje sem sama vedela, da se pri meni proces ni ustavil. Vsake toliko časa mi je to potrdil tudi zdravnik, ko sem hodila na kontrolne preglede. Zdravnik je bil krepak hrust v najboljših letih, jaz pa kako tanka slamnata bilka, ko mi je razložil, da so rezultati punktiranja potrdili prejšnji sum. Torej sem obsojena.

Skoraj celo leto sem bila v bolniški, saj več. Potem pa se je neopazno vse skupaj nekam premaknilo. Začela sem opažati, da se lahko več gibljem, ne da bi bila utrujena. Opravljati sem začela gospodinjska dela, ki jih prej nisem mogla, hodila sem na sprehode. Ščasoma sem šla tudi nazaj v službo, laboratorijski izvidi so bili spet normalni. Nanovo sem se rodila.

Dokončno pa sem nehala verjeti v kakšno nesrečno usodnost in na obsojenost takrat, ko sem vsa vedra prišla nekoč iz službe in prebrala v časopisu osmrtnico, ki me je zelo, zelo presunila: zlił mir. Profesorica je vstala in spet odgrnila zavese, žareče sonce se je prelilo v spokojno svetlobo, ki ni imela svojega izvora. Samo bila je tam, kjer je bila potrebna.

Marta Kmet

Besedice ob življenjskih poteh

Prišli so v tivolski park in sedli na klop. Sonce sije, kar toplo je in že diši po bližnji pomladi. Prijeten dan tudi za starostnike, kateri so še toliko čvrsti, da kdaj brez težav pohajajo ven iz Doma. Saj jih ni malo, ki morajo dan za dnem ždeti le tam med zidovi. Seveda velja za vse domove, da se morajo prilagoditi redu Doma, kakršen nekaterim ni všeč; moraš na primer ob pol osmih na zajtrk, ob pol dvanajstih na kosilo, popoldne ob pol šestih na večerjo ipd. Negibničke pač še bolj utruja nespremenljiva enoličnost. Včera, danes, zmerom so v enaki družini. Nastaja zadušljivost, ni vetra, ki bi prezračil misli in srce. Ko bi mogli ven, vsaj še malo med druge ljudi, v okolje nekdanjega vsakdanjika!

Naši trije so pa zdaj zunaj, na prostem, ob brstečem drevju tivolskega parka, kjer že zelenijo trate. Po sprehajališču je že suha pot, vsem, ki gredo mimo, se obrazi vedrijo, mladina je polna govorenja in smeha. Sonce je zabilo pod Rožnik mlade in starejše. Tudi klopi so skoraj vse zasedene.

»Človek bi se zdaj kar posmešnil črnogledosti, ki nas včasih zajame,« reče Andrej.

»Preveč je bilo nekoč lakote po življenju.«

»Preveč hitenja, naglice in razočaranj. Pa nam je po vseh izkušnjah zdaj le ostala še volja, da si odganjamo črne misli. Poglejte, zjutraj sem bral o mladem človeku, študentu, ki se mu ne da študirati, ker so venomer trapi z vprašanjem, ali ima življenje kak smisel. No, zakaj bi pa mi, ki smo že v odmaknjenih letih, še radi živeli? Dolgo smo živeli, se spametovali, menda ne prepozno. Sicer smo pa delali, dokler je bilo mogoče, delali in premagali veliko težav, a srečen je tisti, ki mu je bilo delo v veselje, ne samo dolžnost.«

»No, no, včasih je bilo več zoprnosti kakor veselja.«

»Zoprno je seveda tudi to, da moramo na stara leta domovati v zavetišču. Ampak, Martin, zdi se mi, da tudi vi najrajši mislite na tisto, kar ljudje drug drugemu storijo dobrega.«

»Kaj bi filozofirali!« se oglasi Tomaž. »Andrej, vi ste bili šarža, predstojnik v uradu, Martin, tudi vi ste bili vodja v tovarni, jaz samostojen pa iskan monter – in kaj smo zdaj? Čisto nepomembni, vsi trije enako nepomembni.«

Tomažu se sive obrvi naščetinijo, Andrej in Martin se smehljata.

»Dober dan, mladeniči!« pride mimo Jure, tisti z glavne pošte, in postoji. »Veste, kaj se je prejle zgodilo: na prehodu ceste, tam pri Gosposvetski, je kamion povozil človeka. Do mrtvega. Sam sem videl. Ponesrečenca z razbito glavo, miličnike, rešilni voz, kri na asfaltu. Slišal sem, da je mlad fant, prišel je iz bližnjega bifeja. Polno radovednežev, taki smo, jutri pa bo ta smrt že pozabljena.«

»Pozabljena razbita glava –« reče Tomaž.

»– ki ne bo mogla več fantazirati, nič več sanjariti. Bogve kaj je gnalo fanta, da se mu je tako mudilo čez cesto...«

»Dedek, dedek!« se nenadoma zasliši z nasprotni strani sprehajališča.

»Dedek Andrej!« priskaklja do klopi rdeče oblečeno dekletce. V rokah ima šopek marjetic.

»Lucija! Kaj pa ti tukaj, Lucija?« jo poboža po ličkih.

»Teta me je vzela s seboj. Je povedala, da v Tivoliju že cveto marjetice. Teta je morala zdaj v trgovino, jaz pa sem rajši ostala tukaj, jo bom tukaj pričakala.«

»Ne hodiš v vrtec?«

»Samo danes ne, ker zjutraj teta ni mogla z menoj. Ná, dedek, vzemi moje marjetice, te so zate. Bom še drugih nabrala.«

»Hvala, moja Lucija! Ampak nikamor daleč, da se ne izgubiš. Bom ves čas gledal za teboj.«

Deklica spet poskočno odhiti. Andrej pa pove: »Pravzaprav je sirota. Teta pravi ženi, pri kateri zdaj prebiva in ki jo oskrbuje. Starša sta ločena. On bogvekje, kakor da se je v tujini izgubil. Mati se je omožila v Italijo, s šoferjem v Turinu. Kar na hitro se je ločila od prvega moža. Pa pride enkrat, dvakrat na leto pogledat svojo hčerko v Ljubljano, ima dva otroka že z novim možem. Saj daje ženi, tej, ki ni prava teta, nekaj denarja za oskrbo Lucije. Nekaj pa jaz primaknem. In kadar pride iz Turina, prinese tudi kako darilo, oblekico za Lucijo, čevljičke, pomaranče. Vse to pa v čudni naglici, le skrivaj pred mano se zjoka. Ampak... vidite, kako se je zdaj mene razveselila, ta mala Lucija. Menda čuti, da jo imam rad. Večkrat jo obiščem in se pogovarjava, o samih lepih rečeh se pogovarjava. Najbolj pa je vesela, ko jo pobožam. A zdaj se ji mudi, da nabere marjetice. Da bi le pozneje v življenju hitela bolj počasi, da se ne bi pre naglila kakor mati, da bo vsaj ona srečna, vsaj ona!«

Babica

Ženske – domala v vseh poklicih jih najdemo, z vsemogočimi visokimi in nizkimi naslovi. Med temi naslovi je pravgotovo eden izmed prisrčnih: babica. Bilo je pred mnogimi leti, ko je bil moj vnuk Peter še majhen fantek. Živahno sva se pogovarjala, ko je vstopil sosed – mož srednjih let. Ko je slišal, kako me vnukec kliče babica, je karajoče rekel: Peterček, tako ne smeš praviti. Babica ni lepo, reči moraš »stara mama«. Otrok ga je plašno pogledal in se stisnil k meni. Pobožala sem ga, sosedu pa pojasnila, da je meni naziv »babica« najbolj pri srcu, da so moji otroci mojo mamiko klicali tudi za babico in da sem tudi jaz materi svoje mame pravila babica. To je vendar slovenski izraz, ki zveni najprisrčneje. Prepričala ga najbrž nisem, imela sem vtis, da zanj nisem dovolj »moderna«. Pa naj bo kakorkoli že, meni je spomin na babico svetel in lep. Joj, kako sem jo imela rada! Bila je mati moje zlate mamike. V hvaležen spomin obema pišem te vrstice.

Rodila se je 10. 3. 1857 (umrla 6. 12. 1934) na Kumnu v župniji Sv. Lovrenc na Pohorju, krstili so jo za Jerico. Bila je hčerka »planinskega kralja« Blaža Kasjaka, po domače Grubelnikova. Poročila se je na Smolnik nad Rušami v letu 1877 z uglednim kmetom Francem Grizoldom, sinom ljudskega pesnika in narodnega buditelja Davorina Grizolda. Dedek mi je pravil, kako je zasnubil mlado Grubelnikovo Jerčko in prinesel 400 goldinarjev are. Ko je Jerčka pozneje kot nevesta šla na Grizoldovino peš čez Pohorje – tedaj še ni bilo železnice iz Maribora na Koroško – sta z možem nesla v dveh vrečicah zlatnike, bilo jih je baje 13.000, ki jih je prejela za doto. Spomnim se, kako sem nekoč videla babico, kako je vzela iz predalnika lepo leseno škatlico in preštela, koliko zlatnikov je še v njej. Če je bila komu krstna botra, je navadno dorovala zlatnik. Po njeni smrti leta 1934. je bilo v škatlici še 20 zlatnikov, ostane nek njene dote. Zelo sem se začudila, ko sem izvedela, da je babica poleg vsega drugega zapustila od svoje bale še 80 lanenih obrisačev iz njene preje, ki so imeli z rdečimi križci uvezen monogram in številko obrisača.

Rodila je trinajst otrok. Od sedmega otroka naprej je vedno morala imeti pri porodu zdravniško pomoč, to pa je bilo združeno z velikimi težavami. Treba je bilo iti po zdravniku poldrugo uro daleč v Ruše. V najboljšem primeru je ta

Ciril Jeglič

prišel do porodnice šele po štirih urah, medtem pa je viselo na nitki dvoje življenj.

Bila je gospodinja na veliki planinski kmetiji. Zelo lepo je bilo tam. A kdor pozna življenje hribovskega kmeta, ta lahko pove s kakimi težavami in trpljenjem je združeno. Mi otroci tega nismo vedeli. Leto za letom, počitnice za počitnicami smo se veselili, da pojdemo na Pohorje vsaj za štiri tedne in vsakomur smo pripovedovali, da gremo k babici. Saj so tam živeli tudi dedek, stric in teta, babica pa je zasenčila vse drugo. Veselila se nas je tudi ona. Znali smo ubogati in radi smo ji ustregli, kar je želela.

Naše življenje tam nam je potekalo v glavnem v sproščeni igri, vseeno pa smo vsak dan morali opraviti tudi manjša dela, ki smo jih šteli med svoje dolžnosti. Ko sem še bila čisto majhna, mi je babica vsak dan prinesla v kuhinjo polkilogramsko škatlo od »Kolinške cikoriije«, ki je bila napolnjena s fižolom pomešanim s koruzo. To sem morala prebrati in ko sem to naredila, me je babica pohvalila in rekla: »Tako, zdaj pa se le pojdi igrat.« Pospravila je vse skupaj in odnesla v shrambo. Naslednji dan sem imela zopet isto nalogo in to se je ponavljalo ves mesec, dokler nisem nekoč babice vprašala, kako velika je tista vreča fižola, ki sem ga prebrala jaz. Babica se je nasmejala. Ne spominjam se več, kako se je izgovorila. Pozneje sem zvedela, da je vsak dan to, kar sem prebrala, babica zopet pomešala. Zato sem naslednji dan imela ponovno zaposlitev.

Res je bila iznajdljiva. Ko smo bili že šolarji, je bilo naše delo, da smo zjutraj pobrali vse sadje pod drevjem, da smo nosili južino delavcem na njivah in travnikih, posebej pa še dedku, ki je bil dostikrat zaposlen s popraviljanjem ceste. Po vsakem nalivu je bilo treba čistiti jarke in drage, ki jih je naliv zasul s kamenjem ali zamlajil z zemljo. Zvečer pa smo morali nanositi drv v kuhinjo. Od časa do časa smo dobili še kakšno izjemno delo. Posestvo je bilo veliko, obdelovalne površine velike, zato so si pomagali s sezonskimi delavci. Visoko v planini je poletje zelo kratko. Sneg leži do pozne pomladi, že zgodaj jeseni pa ponovno zapade. Treba se je zelo potruditi, da so v petih mesecih posejani in pospravljani vsi pridelki. Za mlačev poleti ni časa. Ko je snopje, ki se je na ostrvih sušilo, dovolj suho, ga zvoziijo pod streho in ga mlatijo ob deževnem vremenu ali pozimi.

Ko je bilo treba težakom nesti južino, je babica zapiskala na piščako. Čim smo slišali ta pisk,

Smolnik – Grizoldova domačija l. 1930

smo vedeli, da moramo igro pustiti in teči v kuhinjo, kjer je babica pripravljala južino. V prvo košarico je naložila četrtlitrške steklenice z jabolčnikom za ženske, 1 maseljc mleka za staro Haniko, za vsako delavko pošten kos kruha, vmes pa je nasula sadja. V drugo košarico je naložila pollitrške steklenice jabolčnika s še večjimi kosi kruha to je bilo za moške. Posebej pa smo nesli pijačo tudi v buči (glinast vrč) za dolivanje. Rada se spominjam, kako so delavci veselo posedli po trati in vsak svoj delež pojužinali.

Dedek je stal med njimi, ponosen, velik mož, z dolgo sivo brado. Nosil je slamnik z velikimi krajniki, kratke irhaste hlače, volnene dokolenke, na kolenih pa so se bleščale bele spodnje hlače. Tudi srajca je bila iz belega domačega platna. Nosil je tudi žametast telovnik s številnimi srebrnimi gumbaki. Od gumbnice do stranskega žepa mu je visela debela srebrna verižica z uro in za okras je visel na njej še srebrni srnjaček. V ustih je največkrat držal pol metra dolgo pipo, ki je bila na spodnjem koncu porcelanasta. Imela je srebrn pokrovček. Zadaj za pasom je nosil mehur, v njem drobno zrezani tobak, v žepu pa dva kamna kremenca in kresilno gobo. Ko si je pipo naložil, je vzel v roko oba kamna, položil k enemu gobo, z drugim kamnom pa je na gobo ukresal iskro, nato je goba začela tleti. To gobo je potem položil na tobak v pipi in začel »puhati«. Še danes ga v duhu vidim, kako stoji s pipo v ustih naslonjen na rasohe (vile za seno), strme v daljavo, premišljeva brez besede. Najbrž je imel v mislih, kako gospodariti, lahko pa tudi, kako bo šel čakati srnjaka. Nekoč je ustrelil gamsa, ta pa je v smrtnem boju zbežal in skočil v ribnik. Dedek za njim in skoraj bi bil mož utonil. Na srečo je bil v bližini stric, ki je slišal krik in hitel, da ju je rešil. Gamsovo glavo so pozneje nagačili. Svoje mesto je našla nad vežnimi vrati.

Babica je bila izvrstna kuharica. Odlično je znala pripraviti divjačino v omaki. Če smo jo vprašali, kaj vse dene notri, da je tako okusno, je začela naštevati celo vrsto dišavnic, nazadnje pa dejala: »Od vsega zelo malo, da okusa ne preмага, da jedec ne more pogruntati, s čim je začinjeno, ampak ugotovi le, da je dobro«. Če je omako skuhalo, je običajno nalila dvolitrsko kanglico, zavila še posebej domač rženi kruh in to smo otroci nesli teti, ki je bila upraviteljica pošte v Rušah. Četudi je bila pot dolga in strma, smo k teti radi šli, saj nas je vselej ljubeznivo postregla. Potem nam je naložila poln nahrbtnik žemljic, ki jih je babica navadno spravila v shrambo v poseben predal. Ta shramba je bila velika, zračna, opremljena z mnogimi policami in dolgim pultom s predali. Imela je zamreženo okno. V njej je bil vedno lep red. Naj se povrnem k žemljicam! Navadno jih je ob popoldanski kavi segrela v pečici, da so bile videti sveže. Skoraj štirinajst dni smo imeli ta priboljšek, toliko žemljic je poslala teta.

Na dan sv. Jederti, 17. marca, je v pratiki narisano kolovrat s predivom, po katerem se plazijo miši. To pomeni, da mora biti do tega datuma vse, kar je treba sprejeti (volna, laneno in konopljinovo povreslo) spredeno, sicer bodo miši predivo uničile. Ta dan je godovala babica in takrat je obvezno pražila »pohane miši«, da so se jih lahko vsi do mile volje najedli. Otroci smo te praženke imeli zelo radi in vedno smo hodili kukat v pratiko, kdaj pride na vrsto babičin god, da se jih bomo naužili. Vedeli smo tudi, da bomo te ocvrte miške morali nesti tudi teti v Ruše, tega pa smo se vedno veselili.

Dostikrat smo šli otroci k Ruški koči pri Arehu. Tja je babica pošiljala zelenjavo, jajčka in surovo maslo. V koške, ki smo jih nosili na hrbtu, je naložila razne dobrote. Tako oprtani smo šli – običajno trije – po trgovskem opravku poldrugo uro daleč. A ta pot ni bila tako strma. Radi smo šli mimo Cojzerice, takrat še tam ni bilo koč, čez frato do »Servituta« (tu so imeli vsi kmetje iz Smolnika kos gozda, ki jim ga je darovala nekoč Marija Terezija), pri »Žegnanem studentu« pa smo se odžejali z velikim spoštovanjem. Slišali smo namreč, da je nekoč nesel duhovnik popotnico na smrt bolnemu drvarju. Ko je prišel do bolnika, je ta že umrl. Nikogar ni bilo, da bi lahko posvečeno hostijo zaužil. Zato jo je položil v bližnji izvir in zato se ta izvir še danes imenuje »Žegnan studenec«. Od tu ni več daleč do Areha. Tam so nas vedno lepo sprejeli, posebno Dolin-

škova Tončka, ki je bila tedaj na tej planinski postojanki za sobarico. Prinesla je vsakomur na krožniku kos torte. Uživala je, kako nam je torta šla v slast, za tiste čase zelo redka slaščica. Potem smo zdrveli navzdol in babici veselji izročili izkupiček. Babica nam je na skrivaj (da nam ne bi bil kdo nevošljiv) dala dobro južino – navadno je spekla pečenjak bolj gosposke sorte, kajti po tako dolgi poti in dobri kupčiji smo si to tudi zaslužili.

Mariborski Aljažev klub je organiziral pri Arehu vsako nedeljo mašo za turiste. Od Grizolda do Areha je bilo poldrugo uro hoda. Ta pot ni bila tako strma kot ona v Ruše in tako smo raje šli k Arehu. Preden smo odšli od doma, je babica vsakemu posebej zavila južino, domač rženi kruh in tanko narezano domačo suho klobaso. Vse je spravila v pompadur (torbico iz blaga na zadrgo) pridjala še aluminijast kozarček, da smo lahko spotoma pri izvirihi pili vodo! Vedno pa je imela v pompaduri poleg denarnice tudi jedilni pribor. Pri Arehu je navadno bilo zelo dosti gostov in velikokrat se je zgodilo, da je bilo v Ruški koči (gostišču) toliko ljudi, da jim je zmanjkalo celo žlic. Pohorci so bili navajeni, da so šli po maši v gostišče na mesno juho – saj so je bili po tako dolgi poti že potrebni. No – in takrat je babici njen pribor prav prišel.

Če ni bilo maše pri Arehu, smo šli k maši v Ruše. Včasih je šla z nami tudi babica. V eni roki je držala pompadur, v drugi pa dolgo leskovo palico, da se je opirala. V dolini je palico skrila v grm ob poti. Ko smo se vračali, jo je spet poiskala, da ji je služila pri hoji vkreber. Babica je bila zelo spoštovana in priljubljena. Vse jo je poznalo, ona pa je tudi za vsakega imela prijazno besedo. Stara Treza, ena izmed dekel, bi vedela najbolje povedati o njenih dobrih delih. Ta Treza, zelo pobožna ženska, je bila pri hiši v glavnem zato, da je hodila v cerkev in v trgovino, spotoma pa je obiskala še razne sirote, katerim je babica redno pošiljala kak priboljšek. Skrbela je tudi, da je kapelica, ki je stala ob vrtu v bližini doma, bila vedno urejena in da je razpelo ob poti v dolino bilo vedno ozaljšano s svežim cvetjem. Vedno je bila veselega obraza in nikoli ni bilo slišati iz njenih ust hude ali nelepe besede.

Njeno pravo nasprotje pa je bila dekla Kata. Nas otrok ni marala, vedno je bila sitna, zato je tudi mi nismo imeli radi in smo ji večkrat nagajali. Uboga reva, saj si ni mogla pomagati, ni se znala upreti svojemu značaju. Spominjam se, kako je vsak večer sedla v svojo posteljo in se zelo

skrbno počesala. Imela je lepe, dolge lase. Pod zglavnikom pa je imela vedno skrito kratko sekiror za vsak primer.

Poosebljena dobrota pa je bila teta Katka. Njena življenjska usoda je bila zelo težka. Ko se je leta 1914 začela prva svetovna vojna, je prišel po slovo njen fant. Po treh mesecih je na fronti padel, njej pa se je leta 1915 rodil sinek. Koliko očitkov, koliko ponižanja je morala prenesti uboga Katka! Rodila je v porodnišnici v Ljubljani in po nekaj dneh prinesla v velikem snegu dojenčka domov visoko na Smolnik. Pred očetove oči si skoraj ni upala. Tudi babici ni bilo vseeno, vendar razumevajoče materino srce je vzelo v zaščito svojega nesrečnega otroka. Katka se je nato družila večinoma s služničadjo. Po letih je sramota nekoliko splahnela, vendar se pregloboko zadane rane nikoli niso zacelile. Na perutih trpljenja pa se človek vzpenja. Tako je tudi Katko lastna bolečina oblikovala v plemenitega človeka. Vse njeno življenje je bilo eno samo žrtvovanje. Hvaležno se je spominjam. Koliko ljubezni je nam otrokom izkazovala vselej, posebej še med počitnicami! Kako je bila hvaležna, da smo njenega sinka sprejeli medse, se z njim igrali in ga imeli zares radi.

Tudi strica Mirka smo imeli zelo radi. Slabše je slišal imel pa je izredno bistro oči. Tudi on je nosil brado, ne tako dolgo kot dedek. Njegova brada je bila še lepo rjava. Včasih je šel z nami tremi punčkami v Ruše. Tedaj so ga znanci v šali spraševali, kje je ta drobiž staknil. Pristrčno se je nasmejal in dejal, da smo vse tri njegove. (Bil je še samec). Nam to ni bilo prav. Sram nas je bilo, da bi imele rusastega očeta, ko je bil naš atek tako lep. Stric Mirko je zelo rad igral šah. Srečen je bil, če je za soigralca imel bistrega človeka. Rad je kadir cigarete. Da je bilo to bolj poceni, je kupoval škattlje s 100 strokci in tobak posebej. Imel je aparat, s katerim je potem te strokce polnil. Včasih sem mu jih polnila jaz. Poučil me je, da cigarete ne smejo biti preveč trde. Drugekrat, ko ni dobil strokcev, je kupil papirčke in si kar sproti s prsti zvijal cigareto. In če ni bilo papirčkov, je bil dober tudi krajnik časopisa. Sila kola lomi. Sicer pa je tudi on bil dobričina in ni se mogel strinjati z družbenim redom, ki je vladal takrat. Med NOB je z vso svojo družino sodeloval. Na Grizoldovi domačiji so tudi partizani imeli toplo zatočišče. Stric – žal – ni dočakal svobode. 27. marca 1945 so njega, 17 letnega sina Franja in še enega delavca Nemci – SS horde – po silnem mučenju ubili, še živim iztaknili oči,

Zlata poroka Franca in Jere Grizold 1. 1927

domačijo pa zažgali. Babici je bilo to gorje prihanjeno. Umrta je 10 let prej.

Ko si sedaj po več kot 60 letih priklidem v spomin svojo babico, jo vidim, kako zgledno gosposlinji in »kraljuje« na prelepi Grizoldovini, vsa čista, skromna in ponosna hkrati. Vidim jo kako stoji na »ganku« in si briše s predpasnikom solze, ki ji drse po obrazu ko gleda za sinom, ki žene kravo »Bajsko« k mesarju. Vse govedo, ki stoji v hlevu, je njenega rodu, vseh 12 krav in osem volov. Pa ne bi človek jokal, ko gre tak blagoslov od hiše? Slišim jo. Slišim jo, kako prepeva tisto o »Leseni ribi«, kako pripoveduje smešne doživljaje ali v jasnem večeru razkazuje zvezdnato nebo kot kak astronom. Seznanjala nas je z latinskimi imeni raznih cvetic in zdravilnih zelišč. Vrtovi in okna so bili pri njej polni rož. Rada se je spominjala znamenitih mož, ki so pogosto obiskovali to domačijo in često za zabavo prespali na senu. Pri tem se spomni, kako je leta 1898 na kmetiji zagorelo, dedek pa je bil tisti čas po opravkih v Mariboru in iz dravskega mosta gledal, kako gori njegova domačija. Strašno! Babica še pripomni, kako je ena požarna bramba polivala z vodo samo tisto klet, kjer je bil spravljn sod petroleja. Visoko v planini pozimi zaradi velikega snega – včasih ga je zametlo tudi do tri metre – ni mogoče iti v dolino. Tako so si v jeseni nabavili vse, kar so čez zimo potrebovali za življenje. Zato tudi cel sod petroleja. Rada se spominja, kako so šle smolniške kmetice: Hlebka, Maroltinja in Grizoldinja kot delegatke svoje srenje v Maribor, da izterjajo svoje narodne pravice. Pripoveduje, kako so njene hčere stregle na slovenskih veselicah v Narodnem domu v Mariboru, tam okoli leta 1900 in kako je ona za te veselice pekla »pohorske pogance«. Dalje razla-

ga, kako je bilo veselo, ko je bila 6. 9. 1903 otvoritev 36 m visokega Žigertovega stolpa na Miznem vrhu vrh Pohorja. Slavnost, katere se je udeležilo čez 700 planincev, večina narodno zavedne inteligence iz vseh slojev, je prerasla v pravi narodni tabor. Ne dolgo za tem pa je hudobna roka prerezala vrvi in veter je stolp podrl. Žalost je bila velika, gmotna škoda pa tudi, saj so znašali stroški za zidavo oz. gradnjo tega prvega razglednega stolpa na Pohorju na višini 1345 m 3316 avstr. Kron. – Pripoveduje tudi, kako je nekoč priplul balon in opivel na smreki nad Piskrom. Dedek je prvi opazil, šel na tisto mesto in vse skrbno pregledal. Razni opazovalni instrumenti so še delovali, tudi ura je še šla. Našel je pismo, v katerem so znastveniki prosili, naj tisti, ki bo balon odkril, zabeleži vse podatke, ki jih bo razbral na instrumentih, potem pa pošlje vse nazaj v Anglijo, od koder je balon odplul.

Dedek je naročilo natanko izvršil in pozneje prejel iz Anglije zahvalo, da je vse tako mojstrsko opravil.

V duhu se rada spomnim »ta boljše hiše«. Bila je velika, imela štiri okna in bila vedno pripravljena za goste. Tu je bilo nešteto lovskih trofej: nagačene divje race, divji petelini, ruševci, podlasica, kuna, fazani, lisica, srnica, pav, s srede pod stropom pa je visel velikanski jastreb z razprostrtimi perutmi, v krempljih pa je držal jerebico. Čim so se vrata odprla, se je jastreb nalahno zavrtel. Vedno pa me je spreletelo po žilah, ko sem opazovala spominek iz Afrike. Na steni je visel umetelno izrezan kos ustrojene človeške kože, na kateri je bila naslikana oaza s skupino Indijancev, ki so plesali okoli svoje žrtve. To je prinesla nekoč babičina nečakinja, ki je bila igralka, s turneje po Afriki. Na istem žebelju je visela v zvitku jeklena žica balona, na njej pa je bil nalepljen listek z datumom, kdaj je balon priplul in od kod je bil. Tu blizu je še stala lepa keramična košarica, v njej pa je ležala v klobčič zvita kača. Če si jo prijel v roke, se je jela nevarno zvijati in vsi smo se je bali, čeprav smo vedeli, da je umetelno narejena in ne živa.

Še in še se oglašajo spomini kot utrinki mojega otroštva. Ni mogoče vsega omeniti, to bi bilo preveč. Vseeno naj še povem, kako mikavno je bilo, ko smo v jeseni kopalni krompir. Domov so ga vozili še pozno zvečer. Da so ga videli spravljati v klet, so na »ganku« v prvem nadstropju razobesili pisane lampijone in prižgali v njih sveče. Ker je Grizoldovina na izredno razgledni točki, se je to videlo daleč, celo v Maribor. Takrat

še pač ni bilo ekletrike kot danes, ko je razsvetljen vsak kottiček dvorišča.

Babico je nasledila Mirkova žena Tončka. Ostala je na požgani domačiji s tremi nedoletnimi otroki. Grdo so ravnali z njo, a dolgo ni trajalo, prišla je svoboda. Pa takoj tudi še ni bilo vse dobro. Veliko krivice se jim je zgodilo tudi v mladi državi. Toda človek je začuda žilav. Neverjetne stvari prenese. Tudi Grizoldovina je preživela in v ognju prekaljena bo sposobna nadaljevati tradicijo narodne zavednosti tako, kot so to v sto letih častno opravili štirje rodovi, kot je to storil praded Davorin, ki je že leta 1865 ustanovil prvo bralno društvo v Rušah in med vaščani utrjeval narodno in krščansko zavednost.

Ko so 5. oktobra l. 1980 odkrili spominsko ploščo padlim žrtvam na Grizoldovini, smo tam videli mlado gospodinjo Helgo, vnukinjó ubitega strica Mirka, izobraženo, energično žensko, ki se je odločila, da je službo v Mariboru pustila in šla s svojo družino na Smolnik, da ohrani ob podpori svojega dobrega moža ta trdni pohorski dom. Tudi to slavje je izzvenelo kot pravi narodni tabor. Zbralo se je okoli 1500 ljudi, ki jih je družila ena kri, ena zgodovina, skupno trpljenje in radost. Čudovit sončni dan je ožarjal jesensko obarvané pohorske gozdove in razlil čez Grizoldovino občutek zadoščenja in ponosa. Na plošči pa se blešče zlate črke, ki govore:

»Zemlja je vsrkala Vašo kri – iz nje za nas življenje brsti.«

Babica pa, ki je bila po značaju vesele narave, mi je pred davnimi leti zapisala v spominsko knjigo:

»Naj bo pisker ali lonec, vsega bode enkrat konec.«

Da, konec. Tudi nenehno šumečih, zasanjanih pohorskih gozdov....!

Erna Meško

Presekana dovodnica

Nedeljski popoldan. Eden izmed tistih mrtvih, zadušljivih, ko se sonce leno in počasi pomika prek seničke doline in popolno tišino napolni od časa do časa samo topi udarec ure v stolpu cerkve svetega Ivana Krstitelja sredi Gorenjega Senika. Ljudje se pretegujejo v senci in s spanjem dopolnjujejo kratke poletne noči.

V gostilni, ki je od cerkve oddaljena slabih sto metrov, vrti v rokah vsak svoj kozarec kakih pet gostov, drugi so se že porazgubili po svojih domovih.

»Hej ti, Breznjekin, ždiš kakor kakšna sova v tistem mračnem kotu. Pridi no sem med nas, da se ne bomo pogovarjali tako na daleč. Če ti je za pogovor, seveda.«

»Pridite raje vi sem. Pri oknu je prevroče.«

»Imaš prav. V mraku imamo občutek, da je hladnejše, čeprav je povsod ista gosta lepljiva soparica.«

»Veš, gledamo te, pa se nam zdiš nekam nasršen in slabe volje, kakor da si v naglici obul čevljev, v katerega se ti je zgrdila mačka. Kaj te žuli? Povej, če je kaj takega, da lahko poveš.«

Vzeli so vsak svoj kozarec in prisedli v temnejši kot k Breznjekinemu Francu, trdnemu in zavednemu kmetu na Seniku.

»Moral bi se pravzaprav veseliti, saj se mi ženi sin. Toda ne ženi se po mojem okusu.«

»Hja, po tvojem okusu! Ti bi rad snaho, ki bi bila zdrava, močna, pametna in bogata.«

»Veš, pri sinovi ženitvi tvoj okus ni važen. Prepusti to rajši svojemu sinu.«

»Menda se ni v kako ciganko zagledal? Ali pa je morda le premalo bogata, ta tvoja bodoča snaha?« je rekel Špakin Lorenc, Francov sosed z drugega vrha.

»Ne gre za bogastvo. Gre za nekaj veliko več. Naša hiša je bila vedno trdna in enotna. Držali smo skupaj. Kar je veselilo enega, je veselilo vse. In bridkost enega je prizadela vse druge. Zdaj se mi je pa sin zagledal v dekle, ki niti našega jezika ne zna. Kako se bomo pa pri naši hiši odslej pogovarjali, vas vprašam?«

»Si jemlje kakšno Vogrico?«

»Vidite, da ne vem, kaj bi rekel. Njeni starši so iz Sakalovec. Slovenci seveda. Torej je slovenskega rodu. Toda že v zadnjem razredu osnovne šole je tudi doma s starši govorila samo madžarski in danes ne spraviš iz nje nobene slovenske besede. Pravi, da ne zna. Pa ni, da ne bi znala, ampak sramuje se govoriti slovenski. Malo je povohala trgovsko šolo in zdaj se čuti Madžarko. Madžarko slovenskih staršev.«

»Krivi so starši, zakaj so pa govorili z njo samo madžarski.«

»Edinka je, in dovolili so ji vse, kar je hotela. Tudi zaradi tega se bojim, kako bo pri nas, ko je taka razvajenka.«

»Boste pač mešali. Malo tako in malo tako.

Glavno je, da se boste razumeli,« je rekel krčmar, ki je prisedel med goste.

»Kako naj se razumemo, če bo v hiši babilonska zmešnjava. In otroci, ki pridejo? Misliš, da jih bo učila govoriti slovenski, če pa sama ne zna?«

»Nekaj se bodo naučili od vas starih,« je dodal krčmar, »in tako bodo znali oba jezika. Še vesel si lahko tega.«

»Pri nas imamo slovensko snaho in vsi govorimo samo po naše,« je povzel besedo zopet Špakin Lorenc, »pa moj vnukec, ta mali vražič, žlobudra táko mešanico, da se mu moram režati, če sem še tako nasršen. Meni sicer še pravi dedek, oče pa je apuka, mati anyuka, Slovenci so samo še pes, maček in krava. Gos pa je že liba, svinja je disznó in žrebček csikó.«

»Potem pa imaš na dvorišču zares mešano družbo.«

»Se pa le čudim, odkod ima vse to, če doma govorite slovenski?«

»Iz vrtca. Slikanec so madžarske in v vrtcu govorijo madžarski. Otroci pa se vsega igraje naučijo. Saj jim vzgojiteljica to in ono pove tudi po slovensko, toda to je preveč domače, preveč vsakdanje, otroci pa hlastajo za tujim in nenavdnim.«

Oglasil se je stari Mukič, ki je doslej molčal.

»Vidite, to je. Mladi rod se začne sramovati svojega jezika, svojega roda, svoje preteklosti. Tudi med starejšimi ni malo takih, ki mislijo in tudi govorijo, da bi bilo najbolje čim prej pozabiti svoj stari jezik in se prilagoditi večini. Vidite, to je žalostno, da Sloven več noče biti Sloven.«

»Prav imaš, Mukič! Nas starih nikoli ni bilo sram ne našega jezika, ne našega roda. Zakaj pa so zdaj mladi drugačni? To mi povej!«

»Povem ti, zakaj,« je začel razlagati Mukič. Sedaj mladi nimajo več nobene podpore od nikoder, nobene spodbude, da bi znali ceniti in ohranjati svoj jezik. Odrezani smo in zaprti v ta ozki prostor, tako tesen, da bi od meje do meje skoraj lahko vrgel kamen.

Štirideset let, to je doba enega roda in še več, naši ljudje niso bili med Slovenci na oni strani meje. Na prste lahko prešteješ Porabce, ki so bili kdaj v Jugoslaviji. Vse, kar je slovenskega, poznajo samo iz pripovedovanja, ali pa še tega ne.«

»Prav imaš, Mukič, vendar smo vzrok tudi mi sami. Premalo se sebe zavedamo, premalo smo ponosni nase, premalo tudi vemo o sebi, o svoji preteklosti. Samo povprašaj, kdo izmed naših mladih, ali pa tudi starih, ve, kdo je bil Košič? Pa je na našem pokopališču njegov nagrobnik, saj je

Hinko Smrekar – Krpan poseka cesaričino lipo

Glejte, da dobrih del ne boste opravljali pred ljudmi, da bi vas oni videli, sicer ne boste imeli plačila pri svojem Očetu, ki je v nebesih. Kadar torej daješ miloščino, ne trobi pred seboj, kakor delajo hinavci po shodnicah in po ulicah, da bi jih ljudje hvalili. ... Kadar pa ti daješ miloščino, naj tvoja levica ne ve, kaj dela desnica, da bo tvoja miloščina na skrivnem; in tvoj Oče, ki vidi v skrivno, ti bo povrnil (Mt 6,1–4).

tukaj deloval in tukaj umrl ta naš veliki človek, pisatelj, buditelj slovenske zavesti in naš nekdanji župnik. Včasih pride kaka skupina iz Jugoslavije, ki najprej po njem povpraša, mnoge skupine pa prav tako ničesar ne vedo o njem, kakor naši ljudje. Toda našim v šoli tega nikdar ni nihče razlagal, v slovenskih šolah bi pa morali,« se je razvnel Breznjekin, da bi skoraj treščil kozarec ob tla.

»To je res. Zato smo pa vedno bolj osamljeni, vedno bolj brez korenin in vsak vetrič nas lahko odnese.«

»Meni pa se zdi,« je rekel Hanžekin Miška, »da so nas Slovenci v Jugoslaviji nekako pozabili. Poglejte samo tole: Poštijo (glavno cesto) proti Jugoslaviji je zaraslo grmovje, ker med Jugoslavijo in nami ni nobenega prehoda. Takoj po vojni so naši postavili žične ovire, položili mine ob mejo, zrahljali obmejni pas. Pozneje so mine pobrali, žico odstranili, toda prehoda med nami in Slovenci na oni strani meje še vedno ni nobenega.«

»Vidiš, to je! Držali smo se, dokler smo čutili, kakšno je življenje na oni strani meje. Slovenstvo se je od tam pretakalo tudi sem na to stran s knjigami, časniki, ki smo jih dobili večkrat po skriti poti, saj so nam ženske pod svojimi širokimi jankami prinašale mohorske knjige, molitvenike, katekizme. In neprestano smo se srečevali z ljudmi iz Martinja, Trdkove, Čepinec, Doléneec in prav ta živi stik je bil najvažnejši.«

»Saj zdaj tudi prihajajo skupine od one strani, da nam malo zapojejo, zaplešejo in zaigrajo. Mislite, da to ni nič?«

»To je premalo. To je tako, kakor da bi gladojočega dvakrat, trikrat na leto nasitil.«

»Ta stik je pramalo živ. Kljub slovenski besedi se nam zdi, kakor da smo na dveh bregovih, kajti manjkajo nam sorodstvene vezi, kakor jih imamo v obmejnih slovenskih vaseh, meja pa je tesno zaprta.«

»Ti misliš, da bi morali odpreti mejo?«

»Vsekakor! Vsaj toliko, da bi imeli nekoliko stika s Slovenci v Jugoslaviji.«

»Saj nekaj prehodov v Jugoslavijo je.«

»Kolikor vem, sta dva. Eden pri Lendavi, drugi na Hodošu. Toda poglej, kako prebrisano so Madžari poskrbeli za svojo manjšino v Jugoslaviji. Naredili so prehod, se reče, sporazumeli so se zanj z Jugoslavijo povsod tam, kjer na jugoslovanski strani živijo Madžari. Na ta način imajo tu tesno povezavo s svojo domovino. Po teh dveh poteh, po teh žilah dovodnicah se pretaka naro-

dovo življenje v mišljenje in zavest njihove manjšine.«

»Navsezadnje je tako prav. Ali ne?«

»Seveda je prav. Zanje je prav. Toda poglej nas. Kje pa je prehod za nas?«

»Če hoče kdo iz Martinja ali drugih obmejnih vasi k nam, mora kreniti v nasprotno smer in potovati skozi Hodoš in potem po ovinku čez Monošter, da pride čisto od nasprotne strani k nam.«

»To je pa strašanski ovinek.«

»Seveda je. Glej, od tod do prvih hiš na oni strani meje je komaj tri kilometre. Naokrog pa jih je gotovo petdeset. Razen tega človeka kar naprej ustavljajo in legitimirajo straže, da so ljudje že čisto živčni, ko končno pridejo sem.«

»Tega pa ne boš rekel,« se je zavzel krčmar, »straža pa res z vsakim lepo ravna.«

»To je res, to je treba priznati, toda če si komaj potni list spravil v žep, pa ga že druga in tretja straža zahteva, postaneš pa le nestrpen.«

»Zato pa od tam tako redki pridejo k nam na obisk. Pridejo pač, kadar umrje kak bližnji sorodnik. Pa še takrat navadno prepozno, ker ne računajo na čakanje pri kontrolah.«

»Zato pa smo tako osamljeni in tako malo zavedni.«

»Zakaj Jugoslavija ni zahtevala prehoda tudi tukaj, za Porablje? Ali da bi namesto Hodoša bil prehod tukaj?«

»Kdo naj to ve? Morda jim je bilo važnejše, da pridejo po najkrajši poti v Sombotel, kakor pa to, da bi potovali skoz naše slovenske vasi in nam s tem pomagali do večje slovenske zavesti.«

»Kaj pa pravite k temu, da precej naših mladih študira v Mariboru in Ljubljani, ti bi lahko marsikaj storili za nas, saj so med nami zrasli in naše razmere najbolj poznajo.«

»Sam veš, kako je. Marsikateri izmed teh noče slovenski govoriti, vsaj z mladino ne, ko se vrne iz slavskih šol.«

»Če bi vsi, ki so se šolali v Jugoslaviji ostali med nami, bi danes lahko imeli slovenske učitelje, slovenske uradnike in celo sodnike v naši pokrajini. Toda ko se vrnejo, se zaposlijo kjerkoli v državi, samo doma skoraj nihče ne ostane.«

»Tako je tudi z duhovniki,« je rekel Breznjekin. »Zdaj samo naš župnik opravlja vse v slovenskem jeziku, na Dolenjem Seniku in v Števanovcih pa je vse bogoslužje v madžarščini.«

»Vsak narod in narodič, naj je še tako neznan, danes lahko ima bogoslužje v svojem jeziku,

le porabski Slovenci v teh dveh župnijah te pravice nimajo.«

»Zakaj pa ne znore naš škof poslati na Dolenji Senik duhovnika, ki bi znal slovenski?«

»Ah kaj! Števanovski zna slovenski, pa se boji zameriti nekaterim, ki so zahtevali madžarsko bogoslužje in je takoj klonil. Seveda mu madžarščina bolj teče, ker se je šolal v madžarskih šolah. Toda naroči naj si slovenske knjige in časopise, pa se bo navadil tudi slovenskih bogoslužnih besed.«

»Naj cerkev dela izjemo?« vskoči krčmar. »Ali ne govori mladina na svojih sestankih in tudi sicer samo madžarski? In če skličejo občinsko sejo, se mar pogovarjajo slovenski? In gasilsko društvo, tudi tam se pogovarjajo samo madžarski.«

»Saj to je, kar me jezi,« že kar kriči Breznjekin. »Se bomo zdaj samo še s kravami na paši pogovarjali po domače?«

»Nekdo je prej prav povedal. Če nimamo stika s Slovenci, je tako, kakor da bi presekalo žilo na roki. Če ne dobiva krvi, mora odmreti. Tudi mi odmramo, ker je dovodnica presekana.«

»Grem domov,« je vstal Špakin Lorenč. »Predolgo sem se zasedel. Krčmar, plačam.« Zdaj so se počasi dvignili vsi.

»Če bi vsi tako dolgo sedeli in tako malo spili, bi me spravili na nič.«

»Tebe ni lahko spraviti na nič, saj lahko živiš samo od vojakov in oficirjev. Ti so kar naprej pri tebi.«

»Kdor pride, mu postrežem. Denar je isti. Vam se pa čudim, da se toliko grizete zaradi jezika. Meni se zdi, da je najbolj prav, da vsak govori tako, kakor zna in hoče. Če hoče slovenski, naj govori slovenski, če govori rajše madžarski, zakaj bi mu to branili?«

»Saj nikomur ne branim, le svojega ne bi rad ne pozabil ne zatajil,« se je razhudil Breznjekin. »In ne bi rad, da moji potomci ne bi več vedeli, kdo jim je bil dedek in pradedek in kakšen jezik so govorili.«

»Naj so bili, kar so bili. Tak čas je, da se je najbolj prilagoditi. Kaj pa te naše trj ali štiri vasi pomenijo proti celi Madžarski!«

»Ne govori neumnosti! Tri ali štiri vasi! Kaj ne veš, da sega slovenski rod vse tja do Jadranskega morja?«

»Hja, če ne bi bilo meje vmes. Tako pa smo sami kakor siromačeki.«

»Pa ostanimo siromačeki, samo da ostanemo mi!«

»Nikar se ne prepirajta, saj vesta, da ne pride-

ta do konca. Moram iti, saj me že vnuček čaka pri plotu in mi bo gotovo rekel: Dedi, vi ste pa részeg, in če mu porečem: Najprej se temu reče pijan, kako pa ti veš, da sem pijan? mi bo pa rekel: Ko pa ste oľyan piros (tako rdeči). Vidiš, krčmar, to je prilagajanje, da istočasno v isti sapi govoriš kar dva jezika.«

Sonce se je pomaknilo že proti Ženavcem, ko sta se Breznjekin Franc in Vučkih Štef vračala domov v Vreje. Čeprav sta bila trezna, sta se vendarle pri potoku prišla čez ramena in Franc je rekel Štefu:

»Ti, zdaj pa nalašč. Naj se sliši, da slovenska pesem na Seniku še ni umrla. Zapoľva, pa če se pes obesi!«

In sta zapela: Micika v püngradi rože beré.

Skozi okna njunih domačij pa so vrelí popevkarski napevi madžarskih pesmi z ostro odsekano plesno melodijo, ki je njuna slabotna starčevska glasova pač nista mogla preglasiti in sta počasi žalostno umolknila.

Lojze Kozar

Sence velemesta

I

Bledi mrak se je neopazno zgoščeval. Betonsko naselje je slonelo v večerni pozabljenosti. Hladen veter je rahlo vel po asfaltnih ulicah med visokimi stolpnícami. V oknih so žarele medle luči. Pisana množica uličnih svetilk je razsvetljevala njune radostne korake. Počasi sta prihajala k mostu. Onesnaženi kanal je smrdel v julijski sopari. Umazana voda se je stapljala s plitvim dnom. Tu ni bilo pozabe, ne otipljive resničnosti. Le zaželjene sanje so se igrale v razdalji dveh src. Na mostu sta obstala. Razdalja med njima se je hitro krajšala, vroče ustnice so se strastno privlačevale. Toda dotika ni bilo. Namesto, da bi jo poljubil, jo je močno stisnil k sebi, da je veselo zastokala..

»Matej, ne bodi tako grob!«

»Damijana, saj ni nič. Da te ne bi smel objeti?«

»Prosim, vsaj malo bodi previdnejši!«

»Ko sva v sanjah, zakaj bi se omejevala? Kot veter naj zaplove najino iskanje brez smisla, to-

plega miru in nato se razideva, kot da se ne bi nikoli srečala.«

»Matej ne razumem te, toda saj veš...«

Položila mu je roki okoli vratu in se iskreno zazrla v njegove modre oči.

»Matej,« je drhtela.

Cvetoče telo se ji je napenjalo v globokem naporu in krčevito je stiskala svoji roki okrog njegovega vratu.

»Še zadušila me boš!« se je zbal, jo zagrabil in jo dvignil v naročje kakor razposajenega otroka. Strastno jo je poljubljal, da je zdihovala kot v porodnih bolečinah. Končno jo je spustil na tla, da si je lahko vsaj malo odahnila. Vsa v solzah od čudne radosti se mu je zagledala v obraz in mu molče sledila. Zavila sta v stransko ulico in se počasi bližala hribu. Topo sta molčala, kot da sta se naveličala te ljubezenske igre. Stopila sta po rosni travi in se približevala temačnemu gozdu. Le nekaj zvezd je razbijalo zastrašujočo temo. Lezla sta naprej v hrib, se oprijemala gladkih bukovih debel in hropla v podzavestno nepomirjeni strasti. Začela je omagovati, dokler ni na smrt utrujena obležala na tleh. Hotel jo je dvigniti, toda potem jo je divje pograbil in zaril svoje prste v njeno telo. Sklanjal se je nad njo in z nje v besnem poželenju trgal obleko. Vsa razgaljena se je še poslednjič zavedla in zgarano omahnila v na videz odrešilnem snu. Nežne prsi so ji golo štrlele v toplo julijsko noč ter izgubljale svojo plodovito polnost in nedotaknjenost. Tihi veter je naenkrat močnejše zavel. Zgoraj v krošnjah je zašumelo, listje je čudno podrhtevalo v hladnih sapah, v daljavi je zaskovikal čuk. Med košatimi vejami je zaspana luna za trenutek krvavela svojo svetlobo. Mirna noč je vsrkavala v lastno brezno prerano združitev dveh teles sredi viharnega uživanja.

II

Nevihta se je unesla. Otipljiva svežost je napolnila pozno popoldansko ozračje. Vsa premočena se je odlepila od sivega zidu, kjer je prevedrila kratkotrajno neurje. Vračala se je domov. Počitniško dolgočasje jo je ubijalo. Notranji nemir se je je loteval. čutila je, da je povsem omadeževana. Njen skrivnostni cvet je utrgal neznanec, zdaj sloni oropana in izgubljeno tava po Betonskem naselju. Približala se je mostu, vendar je presenečeno obstala pred njim. Vznemirila se je v silnem potresu razočaranja. Ni mogla verjeti svojim očem. Matej je stal objet z zalo

plavolasko, tesno privit k njenim majhnim prsim. Lahno je pozibalav plavolasko v svojih jeklenih dlaneh, dokler se ji ni uživaško zajedel v njene megleno rdeče ustnice. Damijana je onemela. Komaj se je umaknila nekaj korakov nazaj in zbito obvisela na ograji pred bližnjo hišo. Odpela si je svileni bluzo, da jo je še bolj zazeblu po vsem telesu. Drhtela je, jokala v strašnem spoznanju resnice. Opazila je samó, da je Matej s plavolasko zavil v stransko ulico in se usmeril proti hribu čez cesto. Sedaj je vedela, kaj sledi: isti poljubi, ista prerana združitev. Najrajši bi se ubila v tej osamljenosti, saj je tako oguljufana, zavržena in izropana lastne globine.

Votla praznina je vstajala v njenih temnih očeh. Mrtvaška črnina je sevala iz njih. Tako občudovane črne oči so izgubile nekdanjo privlačnost in izostrenost. Temni prizori prejšnjega tedna so poplesavali pred njimi. Začutila je, da spet sega tista jeklena roka, vsa lačna, da raztrga še tisto poslednje, kar je ostalo prikrito.

»Ne! Ne!« je blazno zakričala. Prestrašila se je sama sebe in se končno prebudila iz nezavednega. Krenila je proti domu, se skrbno brisala, da bi prikriila sledi joka. Zdaj je spoznala, da ji življenje ostaja brez smisla, da so sanje ovenele kot majsko cvetje in da zaenkrat nima kaj pričakovati.

III

Ravna cesta se je izgubljala v neskončnosti. V ostrem ovinku je zavila v temni razdalji proti živahni vasi. Pokopališče na desni je v nemem miru slonelo v dolgi pozabljenosti. Pogumno se je bližala vasi. Ni se ozirala naokrog, ampak je naravnost v zanosu zrla k lepši prihodnosti. Odločno je stopala med rodovitnimi njivami sredi prihodnje resničnosti, ki jo omehča in vse zle ure prežene v nenadnem vrtincu svetega. In večno se bo razlivalo v njeno notranjost, vso polno skrivnostne miline in lastne nedotakljivosti; čeprav oropana svoje večne globine bo zmogla samó ona, Damijana izkoprneti hrepenenje neuničljivega duha. Ne bo več jeklenih rok, ki bi le poželjivo grabile, temveč bo poljub vročih ustnic vse bolj svež v lastni tih gorečnosti ter sinje beli zobje se bodo lesketali v veseli nepozabljenosti.

»Saj sem to jaz, Damijana? Šestnajst pomladi mi je utonilo v nesmiselni resničnosti časa. Kot poplava so se zlivala ta leta v nedorečenosti in globlji nesmisel so zasejala v preranem umiranju.

Mar tisti lepoteč s sinjimi očmi utira neznane korake zrelega življenja? Nesposoben! Le strast mu omamlja ozke prsi. Sloki život se naslaja v čudnem početju. Toda Matej tebe sploh ni. Kakor čas si. Vedno dvomim vanj. Ne priznavam ga in ga tudi ne razumem. Zakaj mi seje brazde ostarelosti? Saj ga ni, ne resničnosti, ki je preide v trenutku minljive sedanosti. Samo preteklost plove nad starimi vrbami in potrpežljivo čaka, da še mene ujame v lastne mreže. Tako mladostne ciprese, čemu koprnite v nebo? Ali ste dorasle svojemu hladnemu uničenju, kajti že se sekira zajeda v vaš mehki les? – Ne! –

Tiha blaznost se mi razodeva v oči. Skoraj vas, ciprese, ne poznam, ne tihega miru na desni. Vendar v drznem vrtincu reke kot znova spočeta stopam med vami. Sedaj: nova, drugačnejša, s smehom v črnih očeh, z večerno zarjo na čelu in s smiselnim obzorjem v svojem iskanju. To veliko hrepenenje otipljivega konca me popolnoma razvedri. Sebe ne občutim. Mogočen oreh raste v mojem srcu. Nad njegovo krošnjo v ozadju na vrhu vitkega zvonika seka svežo modrino neba srebrni križ. Nekje daleč ugaša beli oblak. Sam je. Osamel v bledem tavanju sredi širokega neba, tako kot jaz, samorasla v tem trenutku v senci košatega oreha. Tam kjer je zopet rahli ovinek in se med sadnim drevjem sramežljivo skrivajo ponosne hiše. Toda zvonik lebdi nad njimi, nad vsem, kar je vas pahnilo v njeno vsakdanost. Križ na njem pa kipi v nebo. Ves srebrn je, rahel in nem v svojem oznanjevanju. In ko zvon prijetno zadoni čez prostorno ravnino, se resnično zavedam. Jaz sem, tista ožgana od vetra, od sočloveka strastno izropana. Kljub temu so moje oči v svoji črnini svetle. Razžarjeno zrejo v tisto prihodnost, ki jo nad krošnjo mogočnega oreha razodeva srebrni križ...«

Stanislav Koštric

Božični večer

Drobčno in prizadevno je naletaval sneg. Bilo ga je že toliko, da je zaoblil vso pokrajino. Zamudlo je vdrte kolovoze in zasipalo vse gazi in pred hlevom ni bilo videti nobenega gnoja, samo sipko belino. Katarina si je z loparjem delala gaz od hiše do nizkega hleva.

Od farne cerkve je prineslo glas velikega zvona. Katarina se je vzravnala in se zagledala v tisto smer, od koder je prihajal, pa ni razločila ničesar. Nobenega drevesa ni bilo tam, kjer bo moral biti gozd. Tudi edina lesena bajta v bližini, ki je bila komaj streljaj daleč, je potonila v nič. Zrak je bil poln drobnega, sipkega snega, ki se je radodarno spuščal na zemljo, kakor da bi dobrotnik nasul najboljše pšenične moke za praznike. Samo roko je treba stegniti.

Glas velikega zvona je bil nekam izgubljen. Nekaj časa ga je bilo komaj slišati. Potem pa je prebil gosto snežno gmoto in udaril kakor mogočen val, da se je prebil njegov glas do najbolj oddaljene hiše: Kristus se bo rodil. Poleg velikega zvona je bilo zdaj slišati tudi glasove srednjega in malega zvona, pritrkavalo je, potem pa so se glasovi spet izgubili, kakor da so se obrnili v drugo smer. Toda vrnil se bodo.

Katarina je spet zasadila lopar v belo sneženo moko. Kot bi vsajala kruh. Njena mati je vedno spekla visoke bele hlebe za praznike. Zdaj je bil lopar ves kakor umit, z ničemer se ne da tako lepo očistiti kakor s snegom. Vsakič, ko je stesla z njega sneg, je pobralo tudi nekaj pepela, tako da nazadnje ni bilo nobenega prahu več. Toda Katarina je še kar naprej zasajala lopar v sneg, da je delala gaz, po njej bi moral stopiti njen oče s kozarčkom blagoslovljene vode v roki in z drobno pušpanovo vejico, da bi kropil. Bog, prosim te blagoslova za hišo in za vse, ki v njej prebivajo, za polje, da bi obrodilo, za hlev in za živino. Bog, ne zapusti nas in ne daj, da bi te mi zapustili. Ostani z nami in nam pomagaj!

Katarina je z mislimi vasovala v otroštvu. Nenadoma se je spomnila sončnih nedeljskih popoldnevov, ko so smeli tudi najmlajši otroci z materjo v cerkev, čeprav k zgodnji maši še niso hodili. Skozi visoka okna, ki so bila vseh mavričnih barv, je lila sončna svetloba kakor milost božja, na koru pa so igrale orgle. Duhovnik je povzdignil zlato monštranco, v kateri je bil Bog, na najvišje mesto na oltarju, med pisano cvetje, iz pozlačene,

cingljajoče posode je zavel vonj po kadilu in po cerkvi so zapeli:

»Nizko se, kristjani, priklonimo...«

Melodija te pesmi je Katarini velikokrat pozvanjala v duši in kadar jo je zapela, jo je spominjala na tiste najnežnejše dni otroštva v domači cerkvi, ko se ji je Bog dal spoznavati v vonju dišečega kadila in v mavrični svetlobi, ki je lila skozi visoka okna. Zadaj za vsem tem je kakor pravir ali kakor začetek stala mati. Povsod je bila navzoča: ko je otroke umivala in preoblačila za v cerkev, ko jih je po poti držala za roke in ko jih je zvečer pokrižala za lahko noč. Mati je otroke naučila prvih molitvic, prvega pogovora z Bogom. Tudi očeta se je Katarina spominjala s tem v zvezi. Še vedno ga je jasno videla pred seboj, kako hodi v dolgi, svečani procesiji pred vsemi drugimi in nosi v svojih močnih rokah veliko rdečo bandero, ki plapolala v vetru. Najgloblji pa je bil njen spomin na očeta iz mrzlih adventnih juter.

Takrat je oče poklical otroke že ob petih zjutraj, da so vstali v mraz in v temo. Pri slabi petrolejkini svetlobi so se potem oblekli, oče pa jih je čakal in je z rokami v žepih hodil molče sem in tja po hiši. Otroci so se kakor pijani zapletali po hiši, najraje bi poniknili nazaj v tople postelje ali pa bi vsaj molče sloneli ob ognjišču in gledali v plamene, ki jih je v peči zanetila mati. Mati ni šla k zornicam. Ostajala je doma pri najmlajšem in jim je medtem skuhalo mleka in koruznih žgancev.

Ob pol šestih je oče prižgal trske, ki so se sušile v peči, nato pa je takoj odprl vrata in stopili so v mrzlo zimsko noč. Oče je visoko nad seboj držal gorečo baklo, da so vsi otroci videli ozko sneženo gaz na poti, ki je vodila do cerkve. Na mrzlem zraku so se šele popolnoma predramil. Nič več jih ni zaspanost vlekla nazaj. Tudi segreli so se s hojo navkreber. Obenem jim je nekaj veličastnega vstalo v duši; bili so kakor zmagovalci. Spособni so se bili odpovedati tako prijetni stvari na svetu, kot je jutranji spanec v topli postelji, in so odšli v mrzlo zimsko noč. Moralo je biti pomembno tisto, zaradi česar so se podali na pot. Tudi oče je tako menil. Šel je pred njimi in jim svetil, da ne bi zašli s poti. Pod nogami jim je škripal sneg, na mrzlem nebu so bledele zvezde, njim pa je bilo toplo in z gotovostjo so hodili po sneženi gazi: vedeli so, kam so namenjeni in kolikšnega pomena je tisto zanje.

Ni bilo tako samo pri njih. Tudi stara mati in tete in strici so hodili v cerkve. Tako so dočakali Božič.

Jaslice na zelenem mahu v kotu, kjer je po navadi stal križ. Sveže poribane podnice in topla krušna peč, kropljenje z blagoslovljeno vodo in molitev. Na mizi diši pravkar pečena potica. Vse-povsod je toplo, čeprav je zunaj mrzla zimska noč. Svetlo je kakor podnevi, drevje se šibi pod snegom, nebo je posejano z zvezdami. Iz vsega tega vznikne kakor iz čarobne piščali večno lepa pesem:

»Sveta noč, blažena noč...«

Veliki zvon pri fari je utihnil. Katarina je prišla do hleva, pod nogami se ji je mehko udrl gnoj. Otroštvo se je umaknilo. Ob praznih jasliah je samevala edina krava. Dala ji je naročaj krme in jo potrepjala po vratu.

Če ne bi bilo tistega svetlega otroštva, bi jo morebiti zlomilo.

Ne očeta ne matere ni bilo več. Tudi moža pravzaprav ni imela. Pustil ji je tri majhne otroke in odšel tako kakor toliko drugih, po srečo v Ameriko.

Katarina je v škaaf nagnila svežega snega in ga odnesla v hišo, da se bo stopil. Ni mogla do studenca po vodo. Nato je v peči v prstenem loncu skuhala močnik. Kot vsak dan. Samo nekoliko drugače. Solila ga je in na koncu dodala nekaj žlic smetane, ki jo je hranila za sveti večer. Naj bo, namesto potice. Ničesar ni bilo več. Ne krompirja ne zabele ne česa drugega; še moko je vsak dan skrbno odmerila in je vedela, da je bo kljub temu kmalu zmanjkalo. Ampak nocoj ne bo mislila na to. Nocoj je sveti večer.

Nekaj svečanega je bilo v zraku in po vseh kotih temačne kuhinje, ko je stresla močnik v lončeno skledo, da bi se shladil. Mislila je na Francko, ki bo na nocojšnji večer tudi zajemala močnik iz svoje sklede. Dopoldne, ko še ni tako snežilo, je prigazila h Katarini. Sedeli sta pri peči in se pogovorili vse mogoče. Zelo dolgo. Težko je bilo povedati. Potem je Katarina le zvedela, da Francka nima niti praha moke, niti za močnik ne, in kaj je Katarina hotela drugega kakor da je dala. Bo pa jutri skuhalo nekoliko manj.

Katarina je prijela skledo in žlice in stopila v izbo k otrokom. Igrali so se na peči. V kotu nad mizo so samevale jaslice. Angel je tiho razpel peruti nad slamnato streho. Gledal je otroke in Katarino in vedeli so, da prepeva pri sebi in da velja to vsem ljudem: Slava Bogu na višavah in mir ljudem na zemlji. Močnik je bil še bolj dober

kakor po navadi, tako neznanško dober! Po lončeni skledi so ropotale žlice.

Katarinin pogled se je ustavil pri najmlajšem. Že nekaj časa so mu oči gorele v čudni vročici in ni bil tako živahen kakor po navadi. Prijela je že skoraj prazno skledo in jo porinila predenj. Gotovo se ni najedel, ker je bil tako počasen.

Najmlajši je nesel še nekajkrat v usta, potem pa je previdno postrgal vse ostanke, preden je odložil žlico. Pogledal je starejša dva, nazadnje pa Katarino:

»Mama, kako to, da je bil nocoj tako dober močnik?«

»Ker se je Jezušček rodil,« se je nasmehnila Katarina.

Pogledali so jaslice. Na slami je med volom in osličkom ležal Jezušček. Njegova mati se je kleče sklanjala nad njim. Poleg nje se je na popotno palico opiral sveti Jožef. Kako dolgo so čakali na to!

»Ali se bo jutri tudi rodil Jezušček, mama?«

Oči najmlajšega so se neizprosno zavrtale v Katarino. Povesila je pogled.

Jutri.

Spet neslan in nezabeljen močnik. In manj ga bo kakor danes. Sneg pridno naletava. Kdaj bo šele pomlad, ko bodo lahko upali, da bo zraslo kaj za pod zob!

Toda nocoj je sveti večer. Angeli so prišli iz nebes in sam Bog je stopil na zemljo. Jezus je večkrat delal čudeže, da je nasitil ljudi. Nekaj, kar ni bilo razum, ampak je bilo kar samo po sebi umevno, je obšlo Katarino, da je lahko mirno pogledala v vročične oči in rekla otroku:

»Tudi jutri se bo rodil!«

Otrok se je nasmehnil.

Ponoči je čudno hropel. Katarina ga je vzela k sebi v posteljo. Bilo je že proti jutru, ko je zaspala, šele takrat se je otrok nekoliko umiril. Ko se je zbudila, je otrok ležal popolnoma pri miru. In ni in ni več odprl oči. Toda še vedno se je smehljajal.

Izza sneženega pobočja je prilezlo sonce, da je zimska pokrajina zablestela v tisočeri h srebrnih kristalih. Na majhnih oknih so cvetele ledene rože.

Marta Kmet

Mlin moje mladosti

Lokavec je nekoč, Bog bi vedel kdaj, čez pol prerezal cvetoče travnike, ki so se spuščali od vinogradov na Drenovcih in pod Svetim Duhom mimo Straže s cerkvico svetega Valentina, Sel pod Rako, vse do Zalok in dalje skozi veliki gozd Krakovo do Krke pri Koprivniku in zlezal, majhen in reven, tihi, modrozeleni reki Dolenske, Krki v naročje.

Majhen in raven potok, ki je v poletnih mesecih komaj rinil dalje, čeprav mu je pomagal, še bolj reven potoček Orehovec, ki se je vzel nekje pod starodavnim gradom na Raki in ni nikoli usahnil. V jeseni in zgodnji pomladi pa sta se oba do obilja napojila, silila čez bregove in kdaj pa kdaj se je zgodilo, da sta kar zalila Malenškov mlin, ki je sameval med starimi vrbami in mlel, kadar je nastregel dovolj vode v svoje reke.

Šumenje mogočnih vrb, ki so spuščale svoje veje večkrat do tal, se je zlivalo v prečudno melodijo! Po dve ali tri veje smo zvezali otroci in si naredili gugalnico, tako preprosto in enostavno. Ne tako imenitne, kakor jih danes vidimo na otroških igriščih! Ko nas je neslo visoko med vrhove vrb, sinjemodremu nebu naproti, smo zapirali oči, stiskali zobe in molili, da se ne bi veje razvezale in utrgale. Bog vedi, kaj bi se nam lahko zgodilo! Takrat smo še globoko verovali, da nas angel varuh tudi na paši varuje.

Poglabljeno korito nad mlinom je bilo pravšno, da smo se lahko kopali. Zapornice so bile spuščene, mlinar Martin je stregel vodo, da bo ponoči mlel. Mi pa smo bili brez skrbi, da bi nas zanesel tok vode po žlebih med mlinska kolesa. Nad mlinom in pod mlinom so bile globeli z več vode in tam so se kopale deklice. Čofotale in perušale so po plitvini in imele svoje veselje.

Za njivami je na robu travnika izviral studenček, ki se je izcejal po ozkem grabenčku v Lokavec. Svet okoli njega je bil močvirnat. Če smo se podili okoli njega, se je zemlja tresla in vdajala, kakor bi stopali po mehki preprogi. Matere so nas svarile: »Neznansko je globok ta studenček. Če padeš vanj, te nikdar več ne bo ven!« Stari ljudje so nam pripovedovali, da nima dna. Kaj se le dogaja v neznanih globinah? Živi tam povodni mož?

Imel pa je ta »globoki« studenček mehko, mrzlo in kar sladko vodo. Iz vseh hiš naokoli so prihajali k njemu po vodo. S škafi na glavi ali z brento na hrbtu. Kadar so delali na njivah, so

hodili zajemat to dobro vodo z lončenimi krogla-mi, ki jih je izdeloval lončar Unetičev Jakob v dolini pod našo hišo na Mikotah.

V tistih časih ni bilo pri južini na njivi ali na travniku mesa in belega kruha, poliča vina ali kaj podobnega. Skleda štrukljev, če jih je prinesla gospodinja na njivo žanjicam ali koscem na travnik, je bila prava poslastica. To so imeli navadno gruntarji, ki so imeli pri hiši krave in je bilo na voljo sira in smetane.

V Lokavcu so bile samo male ribice. Le ob spomladanskih dnevih, ko je narastla Krka in rinila vodovje malega potoka po strugi navzgor, so prihajale tudi večje ribe. Priplavale so se drstit in laško smo jih lovili z ostmi. Na dolgem kolu je bil špičast trizobnik. Če smo imeli srečo in dobro pomerili v plitki vodi, je bil ulov obilen. Privlekli smo iz potoka oba, samčka in samico. Da takšno ribarjenje ni bilo pošteno, takrat tega nismo vedeli! Glavno je bilo, da smo kaj ujeli in imeli doma mimo koruznih žgancev imenitno pečenko.

V Malenškov mlin so nosili od blizu in daleč. Kmetje so pripeljali z vozom. Revni smo nosili v mlin na posebnih jermenih, ki smo jim rekli roče. To so bila nosila, spletena iz vrvi ali usnja, ki so se prilegala hrbtu in ramenom. Večjo vrečo smo dali pokonci, malo pa na vrhu počez. Zraven pa še vrečko za otrobe. Krepek je moral biti možak, da je nesel v mlin polne roče. Mi, bolj šibki, smo morali večkrat počivati na poti v Malenškov mlin. Sedli smo na obrov, odložili vrečo na travo, zajeli sapo in pot nadaljevali čez visoko brv na Orehovcu in zavili pod mogočen hrast do mlina. Naproti se nam je prismejal dobrodušni mlinar Martin in nam pomagal iz roč zložiti vrečo na klop ob steni. Oj, ta mlinar! Bog ve, kje daleč je že v večnosti! V leseni omarici je hranil steklenico žganja in hlebec kruha. Tudi iz poliča je kdaj natočil vina in odrezal slanine. Nam otrokom je rezal velike kose belega kruha, se dobrohotno nasmejal in govoril: »Fant, le zagrizni. Doma ga ni vedno pri roki in na mizi. Mlinar pa ne sme biti nikoli brez hleba dobrega kruha!«

Malenškov mlin na Lokavcu! Del moje mladosti. Del doživetij, ki so mi ostali globoko v spominu. Mlin, sva pokrit s slamnato streho, pod mogočnim hrastom. Koliko življenja je bilo ob večerih, ko so ljudje, ki so prinašali na ročeh v mlin, pokramljali z mlinarjem. Možakarji so popili kozarček vina, ki ga je rad natočil stari, malo na glušni Martin. Imel je velik in lep vinograd v Drenovcih pod Svetim Duhom. Pa tudi ljudje so mu radi prinašali liter vina, da bi jim hitro zmlél,

zakaj jutri bo treba spet peči kruh. Ob nedeljah in praznikih so mlinška kolesa počivala. Martin je po maši pozajtrkoval, odšel k svojemu mlinu, sedel pod mogočnim hramom na klopco in bral Mohorjeve knjige pa »Domoljuba« in še morda »Bogoljuba« in kaj podobnega. Bil je razgledan mož. Pri Mohorjevkah se je naučil brati. In marsikdo tam okoli, komur je rad posojal knjige.

Šest žlic smo imeli otroci, oče in mati pa svoji. Gostov nismo imeli, da bi jim postregli pri večjem kosilu. Če pa je bila sila, smo otroci počakali za pečjo, da smo prišli na vrsto, ko so gostje odšli.

Žgance je mama še vroče nstrgala v veliko lončeno skledo in nanje nalila vročega mleka. Zajemali smo skupno, danes bi rekli kolektivno. Edina misel, ki nam je brodirala po glavi, je vedno bila: Ali lo za vse nas dosti v skledi. Kadar smo jedli mlečno kašo, lepo zapečeno v kmečki peči, smo se navadno na koncu otroci zravšali, kdo izmed nas bo postrgal lončeno latvico. Zgodilo se je, da smo vlekli letvico vsak k sebi. Smola je hotela, da se nam je izmuznila na tla in se razbila. Kam po drugo? Kakor vedno, k Unetičevemu Jakobu v dolino, ki jih je vedno imel na voljo. Velike in majhne. Lončene sklečke z ročko, lepo poslikane. Pa pekače za potice in velike modele za velikonočne kolače. Mama je vedno skuhala več žgancev. Zjutraj nam jih je nadrobila v mleko, vsakemu v svojo skodelico. Kadar ni bilo mleka, je bila dobra prežganka. Kar je še ostalo žgancev, so jih mama stlačili v trinožno, črno pločevinasto ponev, dodali malo masti, včasih tudi ocvirke, in pekli na ostenjah. Potanec smo rekli temu koruznemu prepečencu, ki je bil podoben torti, če je lepo zarumenel na ognju. Mama je to »kmečko torto« razdelila in nesli smo jo s seboj v šolo, da smo imeli malico. Takrat še niso poznali šolskih kuhinj in toplih obrokov za šolarje. Otroci bogatih kmetov, ki so imeli s seboj kos kruha in kakšno jabolko, so nas dražili: »No, vi potancarji! Ali je kaj dober ta vaš potanec?«

Večkrat se mi je v dijaških letih kolcalo v Ljubljani po teh dobrotah, ko smo bili revni dijaki lačni, da se nam je v želodec videlo. V redki krompirjevi juhi smo kakor za stavo lovili makarone. Po kosilu smo zlagali revne dinarje, da je kateri skrivaj, mimo prefektove sobe, fliknil čez železno ograjo na samostanskem vrtu k peku na Emonski cesti po črn hlebček in ga skrivaj pritihotapil v učilnico. Matematično natančno smo ga razrezali in razdelili po socialni pravičnosti. Tako smo lažje pričakali večerjo, ki je bila večkrat še bolj revna kot kosilo.

Dijaški prefekt Alfonz Klemenčič, Bog mu daj dobro v večnosti, nas je tolažil z besedami: »Ple-nus venter non studet libenter« – poln trebuh se nerad uči. In ponagajali smo mu radi: »Pa če kruli v želodcu in se dela v njem pajčevina, se tudi ne da učiti!«

Doma smo imeli navadno samo žgance. Bel kruh so mama spekli samo za velike praznike, takrat ko ljubi Bog ni vedel zanj: za božič, ko je bil še majhen, za veliko noč ko je umrl, in za binkošti, ko je odšel v nebesa!

Ko so me zadnje dve leti vrgli iz konvikta, sem moral sam iskati kos kruha, ki je bil še bolj grenak, in spomin na domačo lončeno skledo, polno žgancev in mleka mi je bil v tolažbo.

Na Hradeckega cesti sem poučeval študenta. Bil je nadarjen pa kar krepko len fantiček. Na koncu leta sem ga spravil na zeleno vejo in je dobro zvožil razred na gimnaziji. Njegova mama je znala peči v domačem štedilniku čudovito dober bel kruh. Pedenj visoka rezina belega domačega kruha! Topil se je v ustih. Po poti domov na Ižansko cesto 7 sem ga mlatil; nič se nisem zanimal, če me kdo gleda. Ker sem poučeval še njihovo hčerko, so mi dali zastoj stanovanje. Ker je deklica dobro izdelala, mi je njena mama kupila za maturo nove čevlje. Batovi so bili in natančno 99 dinarjev je dala zanje. Po končani valeti sem odšel v njih prvič na Triglav...

Ko sem prišel domov obiskat na smrt bolnega brata Vinka, ki je toliko let nosil na ročah v Malenškov mlin, sva se pogovarjala. Nanesla je beseda na mlin na Lokavcu. »Še stoji, še, ali ne melje več!« je s težavo povedal. Ko ga je spet popustila bolečina, je počasi zadremal. Smuknil sem po prstih ven, zavil za vinogradom na hrib, da bi ga videl, ta starodavni mlin! Zlezel je skupaj, ves je postal majhen in nebogljjen. Ta lepoteč iz moje mladosti! Davno ne melje več. Stoji kot nema priča tistih let in dni. »Naj ostane, kakršen je. Dokler se ne bo sam podrl. Jaz ga ne bom podiral.« Tako je povedal mladi gospodar Malenškov Jože, najmočnejši kmet v dolini ob Lokavcu.

Velika petrolejka visi na zaprašeni steni. Prah se nabira nanjo že desetletja. Pajki so jo prepredli in čas jo počasi zagrinja s prahom pozabljenja.

Kaj vse bi znala povedati ta stara petrolejka! Kakor nam je radovednim otrokom pripovedoval stari mlinar Martin. Preprosto in po domače. »Naši ljudje so imeli doma žrmlje, na katerih so mleli pšenico, ajdo in koruzo. Proso za proseno kašo pa so phali v možnarjih, ki so jih izdoblili iz

črešnjevoga debla, meter visokega. Počasi, kakor po notah, so phali z lesenim phalom. Izpihali v kadunjah pleve in dobili lepo, zlato rumeno kašo.«

Več let po vojni so prišli v našo dolino inženirji. Sedli so na Smedniku za veliko kmečko mizo in se pogovarjali s kmeti iz Smednika, Kržišč in iz Zalok ter Gmajne in drugih zaselkov.

Razgrnili so načrte in razlagali ure in ure. »Cesto bomo gradili!« Nekako po isti črti, kjer je pred dvema tisočletjema tekla rimska cesta.

»Na malem gričku nad Zalokami je bila nekoč kletska naselbina. Ko sem bil še majhen, so mi pripovedovali, kako je neki Pečnik prekopaval ta hribček in našel veliko izkopenin, ki so jih pogoltnili tuji muzeji,« je pripomnil moj oče učenim možem na razgovoru.

Kmalu potem je zarezala velika avtomobilska cesta čez bujne travnike v Zalokah, se prebila čez obrabke Krakovskega gozda in se pognala čez Krško polje proti Zagrebu.

Ropot avtomobilov in težkih tovornjakov je pregnal mir in tišino iz naše romantične ravnine. Nove hiše so zrastle v naseljih in vse je tu drugače. Le sveti Lenart v Ravnem je še vedno isti pod mogočno lipo in sanja o dneh, ki so bili. Nič mu ni mar, če nižajo položni hrib za Kržiščami in v odprtem kopu nalagajo na težke kamione kremenčev pesek, ki ga je v milijonih let odložilo

Panonsko morje, ko se je zarezalo globoko v raške hribe in še tja do Škocjana, nad katerim mogočno stoluje Marija na Stopnem in se ozira daleč za Krko, vse do Trške gore in še dalje za Gorjance.

Kadar pridem domov, me nehote zanese korak na hribček za našo hišo. Po cele ure strmiram zamišljen na širono ravnino in še čez na Gorjance pa na skrivnosten krakovski gozd. Zopet in zopet se ustavi pogled na Malenškovem mlinu na Lokavcu. Prisluhnem šumenju vode in vrtenju mlinjskih koles pa trzanju stop, ki so phale proso za zlatorumeno kašo. Pa mi prihajajo v spomin vsi tisti, ki so polnili mojo mladost z doživetji in se z njimi pogovarjam kar naprej. Malenškov Martin pa se mi smehlja iz večnosti in pripoveduje:

»Nič mi ni žal, da sem pošteno mlel, kar so mi ljudje v mlin pripeljali ali na ročah prinesli. Držal sem se starega pregovora, da dobra mera in poštena vaga v nebesa pomaga. In pa kup dobrih del, ki sem jih počasi v svojem dolgem življenju nabral, sem naphal v veliko vrečo ter jo pred nebeška vrata postavil, da so me zagovarjali. In če me kdaj prime, da bi šel pogledat svoj stari, dobri mlin na Lokavcu, mi sveti Peter odsvetuje: »Dovolj si se namučil v njem in nič več ni tistih dobrih ljudi, ki bi jim mlel in dal natlačeno in obilno mero. Tam so čisto drugačni časi, na katere se ne bi zlahka navadil!«

Časi se spreminjajo.

Tako lačnih ust, kot jih je bilo takrat, ni več.

Tudi tistih dobrih mlinov ni več na naših potokih.

Danes nas zalagajo z vsemi dobrinami predelovalne industrije. Lahko pa se zgodi, da se bodo vrnilo naši mlini nazaj k našim potokom in rekam in, seveda modernizirani, mleli naša žita, pšenico, ajdo in koruzo in phali proso za zlatorumeno kašo. In spet bodo naše gospodinje peklye dober kmečki kruh, lepo zapečen, s trdo skorjo in z mehko sredico. In bodo pokrižale velik hlebec z nožem in odrezale obilen kos ter ga nadrobile v skodelico kuhanega mleka, iz katerega se bo kar kadilo. Sama božja dobrota! In naša usta bodo, preden bodo začela zajemati z žlico, ponavljala Gospodovo molitev: »Daj nam danes naš vsakdanji kruh.«

In božji blagoslov bo plaval nad nami, kakor plava nad mizo javorovo v veliki kmečki sobi Sveti Duh in bo spremljal vse naše dejanje in nehanje.

Lojze Jože Žabkar

SEZNAM NAROČNIKOV MOHORSKE REDNE ZBIRKE
PO ŠKOFIJAH IN DEKANIJAH 1983/84

LJUBLJANSKA		Trzin	41	Osilnica	10
ŠKOFIJA		Vrhoplje	7	Stara cerkev	20
		Zlatopolje	8		
Dekanija I.				Skupaj Kočevje	130
Cerknica		Skupaj Domžale-Moravče	1087	Dekanija VII.	
				Kranj	
Begunje pri Cerknici	31	Dekanija IV.		Besnica	90
Bloke	41	Grosuplje		Breg ob Savi	22
Cerknica	90			Cerklje na Gor.	135
Grahovo	32	Grosuplje	50	Duplje	45
Nova vas pri Rakeku		Kopanj	51	Goriče	48
Sv. Trojica	16	Lipoglav	20	Hrastje	23
Planina pri Rakeku	62	Muljava	-	Jezersko	36
Rakek	36	Polica	29	Kokra	18
Stari trg pri Ložu	96	Stična	100	Kokrica	40
Sv. Vid Žilce	26	Šentvid pri Stični	107	Kovor	53
Unec	39	Škofljica	40	Kranj, Tavčarjeva	250
		Šmarje	20	Kranj, Primskovo	81
Skupaj Cerknica	469	Šentjur-Podtabor	25	Kranj, Šmartin	173
		Žalna	50	Križe	100
Dekanija II.				Lom	30
Črnomelj		Skupaj Grosuplje	492	Mavčiče	72
				Naklo	130
Adlešiči	16	Dekanija V.		Olševak	35
Črnomelj	120	Kamnik		Podbrezje	40
Dragatuš	30			Preddvor	131
Metlika	50	Gozd	7	Predoslje	75
Podzemelj	30	Homec	53	Smednik	140
Preloka	15	Kamnik	125	Šenčur pri Kranju	90
Semič	65	Frančiškanski samostan		Šenturška gora	-
Stari trg ob Kolpi	19	Kamnik	30	Trboje	40
Vinica	50	Komenda	251	Trstenik	50
		Mekinje	59	Tržič	160
Skupaj Črnomelj	395	Motnik	27	Tržič-Bistra	51
		Nevlje	30	Velesovo	40
Dekanija III.		Sela pri Kamniku	29	Voglje	45
Domžale-Moravče		Stranje	50	Zapoge	15
		Šmartno v Tuhinju	45		
Blagovica	17	Špitalič, Motnik	-	Skupaj Kranj	2258
Brdo in Lukovica	85	Tunjice	18	Dekanija VIII.	
Češnjice	11	Vranja peč	22	Leskovec	
Dob	250	Zgornji Tuhinj	35	Bučka	25
Domžale	165	Šmarca-Duplica	21	Cerklje ob Krki	20
Ihan	66			Čatež o I Savi	30
Jarše	50	Skupaj Kamnik	802	Kostanjevica na Krki	61
Krašnja	30			Krško	40
Mengeš	175	Dekanija VI.		Leskovec	70
Moravče	96	Kočevje		Raka	35
Peče	18				
Radomlje	50	Banja Loka	-		
Rova	15	Fara pri Kočevju	40		
Šentožbalt	3	Kočevje	60		

Studenc	15	Zadobrova	45	Jesenice	120
Sv. Duh-Veliki		Knjiž. Teol. fakultete	130	Koroška Bela	55
Trn-Krško	25			Kamna Gorica	40
Sv. Križ-Podbočje	30	Skupaj Ljubljana-mesto	2883	Koprivnik	16
Škocjan pri N. mestu	60			Kranjska gora	35
Šentjernej	50	Dekanija XI.		Kropa	61
Velika Dolina	35	Ljubljana okolica		Lesce	35
Kartuzija Pleterje	10			Leše	13
		Brezovica	110	Ljubno, Podnart	32
Skupaj Leskovec	506	Dobrova	80	Mošnje	42
		Dol pri Ljubljani	45	Ovsiše	14
Dekanija IX.		Ig	60	Radovljica	106
Litija		Javor	16	Rateče-Planica	42
		Polhov Gradec	30	Ribno	30
Dole pri Litiji	25	Preska	105	Srednja vas v Bohinju	87
Hotič	35	Sora	108	Sv. Križ nad Jesenicami	5
Javorje	8	Sostro	100	Zasip	50
Kresnice	22	Sv. Helena-Dolsko	59	Dobrava pri Kropi	25
Litija	43	Sv. Jakob ob Savi	93	Franciški samostan Brezje	90
Polšnik	14	Sv. Katarina-Topol	18		
Prežganje	15	Šmartno pod Šmarno goro	108	Skupaj Radovljica	1576
Prmskovo na Dol.	10	Tomišelj	16		
Sava	18	Vodice	131	Dekanija XIV.	
Šmartno pri Litiji	53	Želimlje	33	Ribnica	
Štanga	25	Notranje gorice	35		
Vače	50			Dobrepolje-Videm	70
		Skupaj Ljubljana okolica	1147	Dolenja vas	30
Skupaj Litija	318			Gora pri Sodražici	-
		Dekanija XII.		Loški potok	80
		Novo mesto		Ribnica	125
		Bela cerkev	25	Rob	12
		Brusnice	20	Sodražica	25
		Dolenjske Toplice	50	Nova Štifta-Sodražica	15
		Mirna peč	48	Struge	14
		Sv. Janez-Novno mesto	18	Sv. Gregor-Ortnek	30
		Novo mesto-Kapitelj	120	Škocjan pri Turjaku	15
		Novo mesto-Sv. Lenart	80	Velike Lašče	61
		Novo mesto-Šmihel	91	Velike Poljane	12
		Podgrad	-		
		Prečna	36	Skupaj Ribnica	489
		Soteska	20		
		Stopiče	30	Dekanija XV.	
		Šmarjeta	25	Škofja Loka	
		Št. Peter-Otočec	70		
		Vavta vas	150	Bukovščica	26
				Črni vrh	30
		Skupaj Novo mesto	763	Davča	27
				Dražgoše	32
		Dekanija XIII.		Javorje	35
		Radovljica		Leskovaica	5
		Begunje	100	Lučine	30
		Bled	118	Nova Oselnica	42
		Bohinjska Bela	45	Poljane	70
		Bohinjska Bistrica	120	Reteče	75
		Breznica	150	Selca	138
		Dovje	30	Sorica	25
		Gorje	115	Stara Loka	75
				Sv. Lenart-Selca nad Škofjo Loko	30

Škofja Loka	230	Šentjurij-Podkum	18	Čirkovce	70
Škofja Loka-Suha	28	Zagorje ob Savi	140	Fram	30
Trata-Gor. vas	60			Hoče	80
Zali log	26	Skupaj Zagorje ob Savi	447	Št. Janž na Drav. polju Starše	90
Žabnica	77			Sv. Lovrenc na Drav. polju	48
Železniki	60	Dekanija XIX.		Sv. Miklavž ob Dravi	10
Žiri	95	Žužemberk		Ptujska gora	42
				Rače	100
Skupaj Škofja Loka	1216	Ajdovec	30	Slivnica	130
		Ambrus	50		
Dekanija XVI.		Dobrníč	36	Skupaj Dravsko polje	600
Trebnje		Krka	42		
		Sela pri Šumberku	12	Dekanija V.	
Boštanj	18	Šmihel pri Žužemberku	-	Gornji grad	
Čatež-Zaplaz	20	Zagradec	34		
Mirna	10	Žužemberk	50	Bočna	10
Mokronog	22			Gornji grad	42
Sv. Križ-Gabrovka	11	Skupaj Žužemberk	254	Ljubno ob Savinji	75
Šentjanž	43			Luče o I Savinji	84
Šentlorenc	15	VSEGA		Sv. Mihael nad Mozirjem	29
Šentrupert	50	LJUBLJANSKA ŠKOFIJA		Mozirje	110
Trebelno	15		16.397	Nazarje	60
Trebnje	100			Nova Štifta	18
Tržišče	17	MARIBORSKA ŠKOFIJA		Radmirje	55
Veliki Gaber	8			Rečica ob Savinji	125
		Dekanija I.		Solčava	50
Skupaj Trebnje	329	Braslovče		Šmartno ob Dreti	22
				Skupaj Gornji grad	680
Dekanija XVII.		Sv. Andraž, Polzela	-		
Vrhnika		Braslovče	120	Dekanija VI.	
		Gomilsko	51	Jarenina	
Bevke	32	Sv. Jurij-Tabor	50	Šentilj v Slov. goricah	140
Borovnica	106	Sv. Pavel-Prebold	55	Sv. Jakob v Slov. goricah	75
Dolenji Logatec	80	Šmartno ob Paki	131	Jarenina	30
Gorenji Logatec	60	Vransko	95	Sv. Jurij ob Pesnici	10
Horjul	70			Spodnja Sv. Kungota	50
Hotedršica	16	Skupaj Braslovče	502	Svečina	30
Podlipa	15			Skupaj Jarenina	335
Preserje	102	Dekanija II. Celje			
Rakitna	14			Dekanija VII.	
Rovte	44	Celje, Sv. Daniel	250	Kozje	
Šentjošt-Horjul	30	Celje, Sv. Jožef	20		
Sv. Trije kralji-Rovte	15	Celje, Sv. Cecilija	20	Dobje	18
Vrhnika	235	Teharje	45	Kozje in Buče	35
Zaplana	17			Olimlje	11
		Skupaj Celje	335	Sv. Peter pod Sv. g.	30
Skupaj Vrhnika	836			Pilštajn	28
		Dekanija III.		Planina pri Sevnici	-
Dekanija XVIII.		Dravograd		Podčetrtek	18
Zagorje ob Savi				Podsreda	-
		Črneče	30	Polje ob Sotli	18
Čemšenik	76	Dravograd	10	Prevorje	10
Dobovec	12	Libeliče	82	Sv. Vid na Planini, Sevnica	60
Izlake	52			Zagorje-Lesično	20
Kisovec	12	Skupaj Dravograd	122		
Kolovrat	30			Skupaj Kozje	248
Radeče	45	Dekanija IV.			
Svibno	30	Dravsko polje			
Šentgotard	32				

Dekanija VIII.		Dekanija XI.		Dekanija XIV.	
Laško		Ljutomer		Murska Sobota	
Dol pri Hrastniku	47	Razkrižje	3	Cankova	43
Hrastnik	40	Apače	50	Dolenci	16
Sv. Jedert-Sedraž	24	Cezanjevci	34	Grad	20
Sv. Jedert-Rečica	20	Gor. Radgona	120	Gor. Petrovci	10
Jurklošter	–	Kapela	35	Sv. Jurij-Rogaševci	62
Laško	90	Križevci	125	Kančevci	10
Sv. Lenart	17	Ljutomer	170	Kuzma	20
Marija Širje	25	Mala Nedelja	30	Markovci-Šalovci	11
Loka pri Zid. mostu	42	Radenci	27	Martjanci	40
Sv. Marjeta-Rim. Toplice	18	Veržej	30	Murska Sobota	190
Sv. Miklavž nad Laškim	15	Videm ob Ščavnici	120	Pečarovci	16
Sv. Rupert Trbovlje	95			Pertoča	30
Skupaj Laško	436	Skupaj Ljutomer	744	Tišina	95
		Dekanija XII.		Skupaj Murska Sobota	563
Dekanija IX.		Maribor		Dekanija XV.	
Sv. Lenart v Slov. goricah		Sv. Barbara-Zg. Korena	25	Nova cerkev	
Sv. Ana-Zg. Ščavnica	60	Gornja Sv. Kungota	15	Črešnjice	75
Sv. Anton-Cerkvenjak	45	Kamnica	70	Dobrna	20
Sv. Benedikt	50	Sv. Križ, Maribor	50	Frankolovo	70
Sv. Bolfenk-Trnovska vas	35	Sv. Križ nad Mariborom	16	Ljubečna	45
Sv. Jurij-Jurovski dol	75	Limbuš	30	Sv. Jošt na Kozjaku	10
Lenart v Slov. goricah	115	Sv. Lovrenc na Pohorju	110	Nova Cerkev-Strmec	60
Marija Snežna	75	Sv. Marija v Puščavi	80	Šmartno v Rožni dolini	62
Negova	65	Sv. Janez Krstnik,		Vitanje	40
Sv. Rupert-Voličina	35	Maribor-Stolnica	140	Vojnik	50
Sv. Trojica-Gradišče	50	Sv. Marija, Maribor	150	Skupaj Nova cerkev	432
Skupaj Sv. Lenart		Sv. Magdalena, Maribor	50		
v Slov. goricah	605	Sv. Jožef-Maribor	45	Dekanija XVI.	
		Sv. Rešnje telo, Maribor	80	Ptuj	
		Radvanje	60	Sv. Andraž-Vitomarci	30
		D. M. v Brezju	30	Sv. Doroteja-Dornava	11
		Sv. Ciril in Metod	55	Hajdina	60
Dekanija X.		Sv. Marjeta ob Pesnici	30	Sv. Lovrenc-Juršinci	72
Lendava		Pobrežje	30	Sv. Marjeta-Gorišnica	65
Beltinci	140	Sv. Martin pri Vurbeku	33	Sv. Marko-Markovci	65
Bogojina	54	Glaser F.	33	Polenšak	35
Črenšovci: od tega		Sv. Peter pri Mariboru	80	Ptuj, Sv. Jurij	80
Čurič Ivan	47	Ruše	107	Ptuj, Sv. Peter in Pavel	30
Vučko Štefan	30	Selnica ob Dravi	64	Ptuj, Sv. Ožbalt	75
Vučko Roman	–	Skupaj Maribor	1350	Sv. Urban-Desternik	20
Žerdin Štefan	13	Dekanija XIII.		Vurberk	5
Horvat Mirko	30	Mežiška dolina		Skupaj Ptuj	548
Dobrovnik	20	Črna	100		
Dokležovje	25	Sv. Daniel-Prevalje	53	Dekanija XVII.	
Hotiza	21	Koprivna	–	Radlje ob Dravi	
Kobilje	15	Kotlje	25	Brezno ob Dravi	5
Lendava	46	Mežica	170	Kapla	10
Odranci	75	Prevalje	118	Muta ob Dravi	25
Turnišče	80	Ravne	101	Sv. Ožbolt	15
Velika Polana	22	Skupaj Mežiška dolina	567		
Skupaj Lendava	618				

Radlje	40	Dolič	30	Dekanija XXV.	
Remšnik	25	Št. Ilj pod Turjakom	97	Videm ob Savi	
Skupaj Radlje ob Dravi	120	Št. Janž-Dravograd	19	Artiče	45
Dekanija XVIII.		Pameče	30	Bizeljsko	100
Rogatec		Podgorje pri Slov. Gradcu	30	Brestanica	60
Sv. Ema-Pristava	15	Řazbor pri Slov. Gradcu	15	Brežice	102
Sv. Florijan ob Boču	5	Sele	16	Dobova	92
Kostrivnica	41	Slovenj Gradec	90	Kapele	20
Rog. Slatina	75	Stari trg	33	Koprivnica	30
Sv. Peter na Medvedjem selu	–	Šmartno pri Slov. Gradcu	18	Pišce	33
Rogatec	100	Dolič-Sv. Vid-Valdek	15	Senovo	20
Sv. Rog ob Sotli	–	Skupaj Stari trg	393	Sevnica	120
Stoperce	12			Sromlje	20
Žetale	15	Dekanija XXII.		Videm ob Savi	102
Skupaj Rogatec	263	Šaleška dolina		Zabukovje	6
Dekanija XIX.		Bele vode	17	Zdole	20
Slovenska Bistrica		Gor. Ponikva	20	Razbor nad Loko	27
Črešnjevce	34	Št. Ilj pri Velenju	23	Skupaj Videm ob Savi	797
Laporje	17	Št. Janž	35	Dekanija XXVI.	
Majšperk	39	Šmartno-Velenje	90	Vuzenica	
Makole	45	Sv. Marija-Velenje	45	Sv. Anton na Pohorju	20
Sv. Martin na Pohorju	60	Šoštanj	250	Sv. Primož na Pohorju	10
Poljčane	60	Zavodnje	25	Ribnica na Pohorju	45
Slov. Bistrica	75	Skupaj Šaleška dolina	505	Trbonje	22
Spodnja Polskava	31	Dekanija XXIII.		Vuhred	45
Studenice	32	Šmarje pri Jelšah		Vuzenica	44
Tinje	15	Dramlje	55	Skupaj Vuzenica	186
Sv. Venčeslav, Zg. Ložnica	18	Šentjur	200	Dekanija XXVII.	
Zgor. Polskava	20	Kalobje	21	Zavrč	
Skupaj Slov. Bistrica	446	Ponikva	45	Sv. Andraž-Leskovec	–
Dekanija XX.		Sladka gora	40	Sv. Barbara-Cirkulane	30
Slovenske Konjice		Slivnica	10	Sv. Trojica-Podlehnik	16
Čadram	40	Šmarje pri Jelšah	95	Sv. Vid pri Ptujju	53
Sv. Jernej pri Ločah	35	Sv. Vid pri Grobelnem	7	Zavrč	33
Kebelj	60	Zibika	13	Skupaj Zavrč	132
Sv. Kunigunda	25	Žusem	10	Dekanija XXVIII.	
Loče	100	Skupaj Šmarje pri Jelšah	496	Žalec'	
Prihova	36	Dekanija XXIV.		Galicija	60
Skomarje, Zreče	–	Velika Nedelja		Gotovlje	40
Slov. Konjice	200	Sv. Bolfenk na Kogu	23	Grize	75
Stranice	31	Sv. Lenart-Podgorci	50	Sv. Peter v Sav. dol.	70
Špitalič	14	Sv. Miklavž pri Ormožu	40	Petrovče	57
Zreče	70	Ormož	100	Polzela	80
Žiče	20	Središče ob Dravi	45	Žalec	50
Skupaj Slovenske Konjice	631	Svetinje-Ivanjkovci	10	Skupaj Žalec	432
Dekanija XXI.		Sv. Tomaž pri Ormožu	22	SKUPAJ	
Stari trg		Velika Nedelja	60	ŠKOFIJA MARIBOR	13.436
		Skupaj Velika Nedelja	350		

KOPRSKA ŠKOFIJA					
Dekanija I.					
Biljana					
Biljana	22	Branik	65	Kobarid	80
Kojsko	26	Dornberk	66	Kred	15
Kozana	15	Prvačina	14	Libušnje	36
Medana	30	Renče	34	Livek	20
Šlovrenc v Brdih	32	Šmarje	13	Log pod Mangartom	10
Šmartno v Brdih	12	Vogrsko	20	Soča	20
Vipolže	10	Skupaj Dornberk	212	Srpenica	22
Skupaj Biljana	147			Skupaj Kobarid	309
Dekanija II.		Dekanija VI.			
Cerkno		Idrija		Dekanija X.	
Bukovo	26	Črni vrh	40	Komen	
Cerkno	60	Godovič	30	Gabrovica	6
Jagršče-Lapajne Marija	13	Gore nad Idrijo	15	Gorjansko	15
Novaki	15	Idrija	90	Kobjeglava	28
Otalež	15	Ledine	25	Komen	60
Šebrelje	7	Sp. Idrija	31	Pliskovica	10
		Vojsko	30	Temnica	35
Skupaj Cerkno	136	Zavratac	40	Veliki dol	15
Dekanija III.		Skupaj Idrija	301	Skupaj Komen	169
Črniče		Dekanija VII.		Dekanija XI.	
Ajdovščina	57	Ilirska Bistrica		Koper	
Batuje	20	Hrušica	20	Bertoki	15
Črniče	40	Ilirska Bistrica, Sv. Peter	50	Dvori	15
Kamnje	25	Jelšane	25	Izola	25
Lokavec	50	Knežak	40	Koper	70
Osek	16	Podgrad	9	Krkavče	30
Otlica	20	Podgraje	20	Piran	27
Šempas	40	Pregarje	5	Minoritski samostan Piran	5
Štomaž	10	Prem	14	Portorož-Lucija	35
Vel. Žabljje	20	Slivje	50	Sečovlje	10
Vipavski Križ-Dobravlje	70	Zagorje	25	Strunjan	-
		Skupaj Ilirska Bistrica	258	Šmarje	-
Skupaj Črniče	368			Skupaj Koper	232
Dekanija IV.		Dekanija VIII.		Dekanija XII.	
Dekani		Kanal		Nova Gorica	
Ankaran	30	Avče	8	Banjšice	10
Dekani	10	Deskle	41	Bilje	20
Klanec	35	Gorenje polje	58	Bukovica	10
Osp	4	Kal	10	Čepovan in Lokovec	-
Predloka	5	Kanal	75	Grgar	43
Škofije	25	Levpa	18	Kromberk	28
Skupaj Dekani	109	Lig-Marijino Celje	23	Miren	77
Dekanija V.		Plave	19	N. Gorica	55
Dornberk		Ročinj	40	Opatjebelo	24
		Skupaj Kanal	292	Ravnica	13
		Dekanija IX.		Solkan	40
		Kobarid		Šempeter	40
		Bovec	40	Trnovo	20
		Breginj	35	Vrtojba	30
		Drežnica	31	Franč. samost. N. Gor.	90
				Skupaj Nova Gorica	500

Dekanija XIII.		Lokev	15	Planina	25
Postojna		Povir	25	Podkraj	-
		Rodik	15	Podraga	46
Hrenovice	31	Senožeče	25	Podnanos	50
Košana	18	Sežana	75	Slap	45
Matenja vas	15	Tomaj	40	Šturje	45
Pivka	40	Vreme	36	Štjak	15
Postojna	35			Ustje	15
Slavina	55	Skupaj Tomaj	298	Vipava	87
Studeno	35			Vrhpolje, Vipava	30
Suhorje	10	Dekanija XVI.			
Šmihel-Dolane	20	Vipava		Skupaj Vipava	445
Trnje	21				
Ubeljsko	8	Budanje	25	SKUPAJ	
		Col	17	ŠKOFIJA KOPER	4441
Skupaj Postojna	288	Goče	45		

Dekanija XIV.
Tolmin

Dol. Trebuša	22				
Grahovo	20				
Kamno	14	RAZNA DRUGA POVERJENIŠTVA			
Most na Soči	50				
Podbrdo	15	Draksler Primož, Dubrovka			12
Podmelec	21				
Rut	11	KC BITOLA			-
Stržišče	8	Župnijski urad Sv. Cirila in Metoda Beograd			10
Šentviška gora	32	Župnijski urad Krista Kralja, Beograd			20
Tolmin	143	Marinič Alojzija, Zagreb			8
Volče	30	Pilc Ana, Karlovac			4
Idrija pri Bači	11	Ribnikar Štefka, Reka			15
		Žagar Anica, Kamniška Bistrica			10
Skupaj Tolmin	377	Kotor Marija, Konjšica			5
		Žabot Ivan Razkrižje			100
Dekanija XV.		SKUPAJ RAZNA POVERJENIŠTVA			184
Tomaj					
		VSEGA NAROČNIKOV 1983/84			34.458
Avber	2				
Dutovlje	65	Celje, 15. 6. 1983			

CENIK KNJIG MOHORJEVE DRUŽBE

1. Gradišnik: Človek je utihnil	vez. 600 din
2. Več avtorjev: Bomo preživeli	vez. 450 din
3. Žigon: Cerkevno sten. slikarstvo	vez. 700 din
4. Uvod v SP NZ	vez. 1.200 din
5. Frankl: Psiholog v taborišču smrti	vez. 400 din
6. Zalokar: O tesnobi našega časa	vez. 500 din
7. Bohak: Srednja leta	vez. 180 din
8. Trstenjak: Človek v ravnotežju	vez. 230 din
9. Trstenjak: Človek v stiski	vez. 230 din
10. Trstenjak: Med ljudmi	vez. 170 din
11. Kocbek: Sodobni misleci	vez. 250 din

12. Vodnik: Dialektika in metaf. slov.	vez.	750 din	
13. Strle: Vera cerkve	vez.	140 din	
14. Steiner: Uvod v moralno teologijo	vez.	50 din	
15. Garaudy: Človekova beseda	broš.	60 din	
16. Mlakar: Spomini II.	broš.	160 din	
17. Bovet: Mladi seks ljubezen	broš.	50 din	
18. Jezus za ateiste, Machovec	broš.	70 din	
19. Heisenberg: Del in celota	broš.	100 din	
20. Adam: Smisel in podoba zakramentov	broš.	80 din	
21. Janžekovič: Izbrani spisi II.	vez.	120 din	
22. Janžekovič: Izbrani spisi III.	vez.	170 din	
23. Janžekovič: Izbrani spisi IV.	broš.	250 din	
24. Janžekovič: Izbrani spisi V.	broš.	190 din	
25. Osterhuis: Tvoje upanje je blizu	broš.	50 din	
26. Andres: Nespametnica	broš.	35 din	vez. 60,00 din
27. Ramovš: Alkoholno omamljen I.	broš.	50 din	
28. Lukežič: Pravljice	broš.	30 din	
29. Globoko in daleč, Zagorski	broš.	50 din	vez. 85,00 din
30. Slovensko Porabje, Mikič-Kozar	broš.	50 din	
31. Kosovel: Otrok s sončnico	broš.	50 din	
32. Rebula: Veter v laseh	broš.	50 din	
33. Kumer: Od Dolan do Šmohora	broš.	30 din	vez. 55,00
34. Zink: Dobijo psički v nebesih peruti	broš.	30 din	vez. 55,00
35. Gradišnik: Še znamo slovensko	broš.	40 din	
36. Kristusovi pričevalci	vez.	450 din	
37. Koledar 1984	broš.	200 din	vez. 260 din
38. Pregelj: Peter Pavel Glavar	broš.	100 din	vez. 160 din
39. Lodrant: Pot okoli sveta	broš.	100 din	vez. 160 din
40. Goriški Slovenci	broš.	150 din	vez. 210 din
41. Slomšek: Črni maček	broš.	70 din	vez. 130 din
42. Boj za življenje, Ramovš	kart.	550 din	
43. Redna zbirka 1983	broš.	550 din	vez. 800 din

REDNA ZBIRKA MOHORJEVE DRUŽBE ZA LETO 1984

KOLEDAR MOHORJEVE DRUŽBE ZA LETO 1985

Koledar MD ima že leta in leta svoj obraz. V času, ko o različnih področjih človeškega (slovenskega) bitja in žitja govori veliko število založb – pa tudi posamezne ustanove – s svojimi rednimi in posebnimi izdajami, ga je seveda treba prilagajati. Najti moramo pravo mero in s članki odgovoriti na pričakovanja vseh, ki koledar berejo. To ni lahko. Ničesar ne bi smelo manjkati. Strokovnost, poljudnost, leposlovje, zgodovina, sedanost... Upamo, da nam bo nekaj tega uspelo zajeti tudi v koledarju za leto 1985, in to tako, da koledar ne bo le enkratna temveč stalna priročna zakladnica spoznanj in mnenj. V njem bo odsevalo naše minulo, sedanje in načrtovano življenje.

SLOVENSKE VEČERNICE – OGRAD (Janez Jalen)

Jalna vsi poznamo. Vsaj zdi se nam tako. Njegovo ime je neločljivo povezano s pripovedkami iz naše prazgodovine. Pa se je loteval tudi živih tem. V Ogradu opisuje žensko kaznilnico v Begunjah, delo usmiljenk in službo kaznilniškega duhovnika. Seže še v Brda iz časov pred prvo svetovno vojno in po njej, v tretjem delu pa na Bled. Osnovni motiv celotne zgodbe je družinska zvestoba, celo za ceno največjih odpovedi in preizkušenj. Marsikdo bo dvomil, ali je kaj takega sploh mogoče. Pavla in Filip se po mnogih zapletih znova najmeta. Iz njune ljubezni zabrsti hčerka Zora.

Vsebina povesti je vredna branja in razmisleka za današnji mladi rod, ki ga zaznamujejo razrahljani zakoni, nesporazumi in razveze. Pa tudi Jalnovo ime samo jamči za vrednost pisanja, ki ga nameravamo objaviti.

ZDRAVILNE RASTLINE IN NJIHOVA UPORABA (p. Simon Ašič)

Raznolikost in naravno bogastvo Slovenije dajeta veliko takšnih rastlin, ki s svojimi aktivnimi snovmi delujejo zdravilno. Z njihovo primerno pripravo se lahko vrne zdravje bolnim, zdravim pa se okrepi. Pisatelj je obdelal skoraj vse bolezenske spremembe, ki pestijo današnjega človeka. Svoje izkušnje je plemenitil v samostanu, kjer živi, v Stični. Njegovi nasveti se prepletajo z ljudsko modrostjo.

Pripravil je cel niz čajnih mešanic za določene tegobe; Uporaba posameznih zdravilnih rastlin je primerna za vse bolezni, ki so v knjigi navedene. Zato življenjsko delo p. Simona Ašiča toplo priporočamo.

IZ MLADIH IN POZNIH LET (dr. Ciril Jeglič)

Gre za svojevrstno združitev dvoje: črtic iz mladih let – v resnici so to bolj nekakšni vtisi drobnih dogajanj – in opažanj v domu za starejše občane. Kontrast je velik, prav to pa delcu koristi. Za objavo (in v priporočilo) govorita predvsem miselnost in čutenje, iz katerih je porojeno to pisanje. Sta krščanska. Tudi lep jezik ga priporoča. Sicer pa je avtor starejšim bralcem MD znan po nekaterih svojih strokovnih izdajah. Knjiga bo ilustrirana.

O ŽIVLJENJU IN TRPLJENJU (p. Silvin Krajnc in sodelavci)

Bralcem redne zbirke MD sta še v živem spominu knjižici Pogovarjamo se z Bogom in K maši prijatelji. Letos uvrščamo v redno zbirko podobno zasnovano delce, ki govori o trpljenju. Fizična in duševna bol sta naš neljubi delež od rosne mladosti do trenutka, ko preidemo v drugačno bivanje. Predstavljata nam stalen izziv.

Letošnja knjižica ima tri osnovne sestavine: biblično zgodovinsko (razodeto) opredelitev vprašanja, otroško besedno aktualizacijo in otroško ilustracijo kot pretresljivo osvetlitev (ne)smiselnosti trpljenja, ki ga povzročamo drug drugemu predvsem s tem, da pozabljamo na osnovno in edino: »Vi vsi pa ste bratje...«

PREGLEDNICA CERKVE ZGODOVINE

Biblična zgodovina nam ni tako blizu, pa vendar so se je mnogi razveselili. Letošnji zbirki bomo dodali podobno Preglednico cerkvene zgodovine, dopolnjeno z nekaterimi podatki iz naše slovenske zgodovine. Upamo, da vam bo ugajala in koristila.

Cena vezane zbirke 1984 je 1000,- din, cena broširane pa 700,- din

Vseбина

Koledar 1984	4-27	Oročnik in kozel	106
Koledar 1985	28	Sto let po Marxovi smrti (Vekoslav Grmič) ..	107
Mrki	29	Pričevalec Jezusa Kristusa	108
Vidnost planetov	29	Znamenita begunka (Peter Kusterle)	109
Kartuzijanski red praznuje 900-letnico (Miloš Rybář)	30	O starosti in koncu sveta (J.M.)	113
400 let slovenske biblije (M. Peklaj)	36	O letovanju v Sloveniji (Ivo Andrić)	114
»Tudi za nas je Evropa naša širša domovina« (A. Šuštar)	38	Pesmi (F. Lokar)	115
Mariborski pomožni škof dr. Jožef Smej (Lojze Kozar)	40	Antonu Slodnjaku v slovo (V. Novak)	116
Jožef Kvas – ljubljanski pomožni škof (Drago Klemenčič)	42	Ivan Škafar (B.B.)	117
Med našimi izseljenci preko morja (Alojzij Šuštar)	44	Pomen MD za Prekmurje (Ivan Škafar)	119
Novi cerkveni zakoni (Stanko Ojnik)	47	Srečo Žumer (Stane Kovač)	121
Delo in pomen Ekumenskega sveta cerkva (Stanko Janežič)	52	Lojze Jože Žabkar (Jože Gregorič)	122
Sveto leto odrešenja (France Oražem)	54	Anici Kosovel v slovo (Joža Mahnič)	123
Psihološki vidiki brezposelnosti (Janko Bohak)	56	Maks Ledinek (Franc Puncer)	124
Zamolčana posurovelost (Janez Gradišnik) ..	60	Franc Matè (J. Gregorič – M. Rybář)	125
O človekovih pravicah (Lev Svetek)	63	Kako živeti, da bomo tudi v starosti čili in zdravi (D. Ulaga)	126
Svet pesti lakota (P. Kosem)	67	Profesor dr. Fran Dominko (J.D.)	127
Premik v naši umetniški kulturi (Igor Pleško) ..	71	Dr. Vekoslav Grmič (ob 60 letnici) (H. Žveglič) ..	129
Bohoričeve Zimske urice (Jože Toporišič) ..	75	Srečanja s pesniki in pisatelji (V. Novak)	131
Peter Budin (Ivan Andoljšek)	79	Sv. Hieronim na Nanosu (Jurij Rosa)	135
Slovenski katoličani na Goriškem med obema vojnama (A. Rebula)	86	Ena ptička priletela (France Lipičnik)	137
Prizadevanje za preselitev lavantinske škofijske stolice v Celje (Jože Maček)	89	Kako so se prehranjevali nekdaj (Jože Maček) ..	140
Prvi zbor odposlancev slov. naroda v Kočevju (Stane Kovač)	92	Soja – meso z njive (Mira Šilc)	143
Cerkev med NOB na osvobojenem ozemlju (L. J. Žabkar)	94	Ne kaže zanemarjati (Eman Pertl)	146
Dr. Josip Vošnjak (Vasilij Melik)	97	Božično srečanje (Janez Kranjec)	152
Stoletnica smrti Janeza Z. Pogačarja (France M. Dolinar)	99	<i>Bog prihaja po materi (Marta Kmet)</i>	153
Hugolin Sattner (Edo Škulj)	101	<i>Domotožje (Marta Kmet)</i>	154
Pred 100 leti se je rodil Hinko Smrekar (pk) ..	102	<i>Mar je v kapelski šoli res strašilo (Eman Pertl)</i> ..	155
Raffaello Santi (P. Kosem)	104	<i>Tolažba (Marta Kmet)</i>	156
		<i>Besedice ob življenjskih poteh (Ciril Jeglič)</i> ..	159
		<i>Babica (Erna Meško)</i>	160
		<i>Presekana dovodnica (Lojze Kozar)</i>	164
		<i>Sence velemesta (Stanislav Koštric)</i>	168
		<i>Božični večer (Marta Kmet)</i>	170
		<i>Mlin moje mladosti (Lojze Jože Žabkar)</i>	172
		Seznam naročnikov	175
		Knjige v zalogi	181
		Redna zbirka 1984	182